

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membrul Consorțiului Academii de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralela: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Dr. HAROLD E. RAUGH, Jr., EUCOM, vicepreședinte al Comisiei Internaționale de Istorie Militară
- Dr. JÖRG ECHTERNKAMP, Centrul de Istorie Militară și Științe Sociale, Potsdam, Germania
- Dr. RANDY PAPADOPOULOS, United States Department of the Navy
- Prof. dr. MIHAIL E. IONESCU, Școala Națională de Studii Politice și Administrative
- Col. dr. FLORIN ȘPERLEA, lect. univ., Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, președinte al Comisiei Române de Istorie Militară
- Dr. JAN HOFFENAAR, președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ION ȘIȘCANU, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC
- Conf. univ. dr. FLORIAN BICHIR, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

SUMAR

• Istorie medievală	
– ALEXANDRU MADGEARU – Confruntări pentru dominația asupra strâmtorii Kerč în secolele VI-XII	3
• Istorie modernă	
– DRAGOȘ ILINCA – Dinamica economică europeană în contextul declanșării revoluției de la 1848	13
– SORIN CRISTESCU – Călare de la București la Constantinopol și de la Constantinopol la Constanța (II).....	23
– CHRISTOPHE WOEHRLE – The Distribution of Romanian Prisoners of War in Camps in Germany	41
• Istorie contemporană	
– SERGIU ȘARAMET – Un soldat român dispărut sau dat uitării?	53
– MARIAN TĂNASE – Prezența navală americană în Marea Neagră (1960-1975)	63
– CLAUDIU VALER NISTORESCU – Războiul de Iom Kipur. Lecții ce nu trebuie uitate.....	79
– ANDREEA-IULIANA BĂDILĂ – Între expectative, ezitări și rezultate. Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Japonia și nivelul de vârf al relațiilor bilaterale dintre București și Tokyo din anii ’70	95
– NICO LAMMINPARRAS – Putin’s Implicit War History of the Russians by the Danube in 500-1792	105
– ALEXANDRU KIS – Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT – 15 ani de performanță în sprijinul Alianței Nord-Atlantice.....	115

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Revistă indexată în bazele de date EBSCO Publishing, CEEOL și ERIH PLUS.

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017 ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Medieval History	
– ALEXANDRU MADGEARU – Clashes for the Domination over the Kerč Strait in the 6 th -12 th Centuries.....	3
• Modern History	
– DRAGOȘ ILINCA – The European Economic Dynamics in the Context of the Outbreak of the 1848 Revolution	13
– SORIN CRISTESCU – Riding from Bucharest to Constantinople and from Constantinople to Constanța (II)	23
– CHRISTOPHE WOEHRLE – The Distribution of Romanian Prisoners of War in Camps in Germany	41
• Contemporary History	
– SERGIU ȘARAMET – A Romanian Soldier – Missing or Forgotten?	53
– MARIAN TĂNASE – American Naval Presence in the Black Sea (1960-1975)	63
– CLAUDIU VALER NISTORESCU – The Yom Kippur War. Lessons That Must Not Be Forgotten	79
– ANDREEA-IULIANA BĂDILĂ – Between Expectations, Hesitations, and Outcomes. Nicolae Ceaușescu’s Visit to Japan and the Peak of Bilateral Relations Between Bucharest and Tokyo in the 1970s	95
– NICO LAMMINPARRAS – Putin’s Implicit War History of the Russians by the Danube in 500-1792.....	105
– ALEXANDRU KIS – NATO Centre of Excellence in the Field of HUMINT – 15 Years of Performance in Support of the North Atlantic Alliance	115

- Redactor-șef: MANUEL STĂNESCU
- ALEXANDRU VOICU – redactor
- ION MIHAIU – coperta
- ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1, telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, <http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88>

ISTORIE MEDIEVALĂ

CONFRUNTĂRI PENTRU DOMINAȚIA ASUPRA STRÂMTORII KERČ ÎN SECOLELE VI-XII

ALEXANDRU MADGEARU *

Abstract

The Greek colonies Bosporos and Phanagoria established on the shores of the strait entered under Roman domination, as well as the rest of the Crimean Peninsula. The maximum extension of the Byzantine domination in Crimea was reached during the reign of Justinian I. The access to the Maiotis Lake (the ancient name of the Azov Sea) was important for the fishing resources and for the political and trading contacts with the northern barbarians. The decline of the Byzantine hegemony in the Black Sea was a consequence of the Arabian offensives in Armenia (642) and Iberia (645). The single ally of the Byzantine Empire were the Khazars, who took over the domination of the steppe north of the Black Sea by the middle of the 7th century. For Constantinople, it was imperative that the Khazar state was strong, and by this reason the policy toward it was to accept its extension over a part of Crimea, including the both shores of the strait. The name Kerč comes from that time. The Byzantine Empire preserved the harbour Cherson, and commercial contacts with the cities near the Kerč Strait dominated by the Khazars. After the loss of Egypt, Crimea became the most accessible source of wheat. The area around the strait was rich in oil, the raw material for the "Greek fire". The Khazarian state was destroyed by the Kievan Rus' in 965. After that, the Russian prince Svyatoslav attempted to occupy Bulgaria, but the victory of the Byzantine army in 971 had as a consequence the reoccupation of the Kerč strait by the empire. Tmutorokan (the ancient Phanagoria) and the Taman Peninsula were given to the princes of Chernigov after the rebellion of the commander of Bosporos in 1016. A kind of control was still exerted by the Byzantine Empire over the Kerč strait, for instance when Tmutorokan was ruled by an ally of Alexios I, Oleg Sviatoslavič. Even after the extension of the Cuman domination in Crimea which cut its link with the Kievan Rus', the Byzantine Empire preserved the right to take taxes for the transit by Matracha (Tmutorokan), as it was specified in the privilege given to Genoa in 1169. What mattered for the empire was to keep alive the commercial relations with Crimea, regardless who was its master.

Keywords: *Crimea; Azov Sea; Kerč Strait; Byzantine Empire; Kievan Rus'; Khazaria; Cherson*

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Pe cele două maluri ale intrării în Lacul Maiotis (Marea de Azov¹), pe care au numit-o Bosporul Cimmerian, grecii au fondat în secolul VI î.d.Hr. coloniile Pantikapaion² (ulterior, Bosporos) și Phanagoria. În jurul anului 480 î.d.Hr., în peninsulă s-a constituit Regatul Bosporan, cu populație mixtă greacă, scită și sarmată. El a intrat sub protectorat roman în 63 î.d.Hr. și a continuat să ființeze și în timpul dominațiilor goților și hunilor, care au pătruns în peninsulă în secolele IV-V. La Cherson (azi, Sevastopol) și în alte locuri (de exemplu Balaklava și Bosporos) au fost instalate unități ale armatei romane începând de prin 130-140 (inițial, au fost detașamente aduse din Moesia Inferior)³. În 528, orașul Bosporos a fost anexat la acest teritoriu aparținând Imperiului Bizantin⁴. Astfel, în epoca lui Iustinian I (527-565) s-a atins extinderea maximă a dominației bizantine în Crimeea și în zona lacului Maiotis.

De ce era importantă această dominație? Peninsula era situată la capătul căilor comerciale care străbăteau stepa euroasiatică până în China. Ea putea fi (și a fost în secolele III-VI) o bază de atac pentru barbarii de la nord de Pontus Euxinus, dar și regiunea de unde se puteau iniția contacte diplomatice cu aceste populații. Lacul Maiotis era foarte bogat în pește (în special sturioni). Pe lângă exportul de pește sărat, în Crimeea se prepara suc de pește (*garum*), un ingredient foarte apreciat în bucătăria greco-romană.⁵ Prin urmare, menținerea unui control de către puterea de la Constantinopol, într-o formă sau alta, asupra acestei regiuni periferice, avea rațiuni atât politico-militare, cât și economice. În secolele VI-VII, portul Cherson și Crimeea în ansamblu au atins un nivel superior al dezvoltării urbanistice și economice. Spre deosebire de cele mai multe dintre orașele imperiului, Cherson avea o formă de conducere autonomă, cu un consiliu și un șef denumit *protevon*. Apărarea peninsulei era asigurată de noile fortificații construite în vremea lui Iustinian I, la Doros (Mangup-Kale), Eski-Kermen și Čufut-Kale⁶.

Hegemonia bizantină în întregul bazin al Pontului Euxin a fost periclitată de expansiunea spre vest a khaganatului tărcilor, începută în 567. Acești nomazi, care i-au alungat pe avari spre vest, încheiaseră în 568 o alianță cu Iustin II (565-578), dar, ca război pentru

alianța bizantino-avară stabilită în 574, ei au ocupat orașul Bosporos în 576, iar în 581 au încercat să cucerească și Cherson. Prin tratatul de pace încheiat cu tărcii în 589, împăratul Maurikios (582-602) a putut recupera Bosporos. Acolo a fost instalată în 590 o garnizoană subordonată celei de la Cherson. În oraș a funcționat chiar și o monetărie până în anul 659⁷. Acea scurtă dominație a tărcilor asupra strâmătorii Bosporos s-a deosebit de cuceririle anterioare ale goților și hunilor, deoarece khaganatul tărc a fost un vast „imperiu al stepei” care a protejat comerțul pe „Drumul Mătăsii”, iar Crimeea a fost conectată la ceea ce un specialist în istoria Asiei Centrale a denumit *a new 'world-system,' linking the Mediterranean, the Near East, Persia, India and China*⁸.

La începutul secolului al VII-lea, ofensiva inițiată de șahul Persiei Khusrow II (591-628) a marcat debutul declinului hegemoniei bizantine în bazinul pontic. Pentru o scurtă perioadă, contraofensiva împăratului Heraklios (610-641), desfășurată între 624 și 629, a restabilit dominația directă sau indirectă în Iberia (Georgia) și Armenia⁹. În confruntarea cu Persia, Heraklios s-a bizuit și pe alianța cu khazarii, care au declanșat atacuri în Iberia. Această populație de origine tărcică migrase în regiunea de la nord de Caucaz, în bazinul râului Kuban. La mijlocul secolului al VII-lea, khazarii i-au alungat spre vest pe proto-bulgarii care preluaseră dominația stepelor nord-pontice de la tărci¹⁰. Aceasta era situația pe când s-a produs marea transformare geopolitică rezultată din expansiunea Islamului, care s-a repercutat și în bazinul Pontului Euxin. După ce Persia a fost supusă de arabi în 637, au urmat primele ofensive în Armenia (642) și Iberia (645). Khazarii au devenit aliatul natural al Imperiului Bizantin. Și ei fuseseră atacați de arabi în 642, dar au reușit respingerea unora dintre invaziile ulterioare, deoarece până în 714 au deținut controlul asupra trecătorii Derbent¹¹. În 731 a avut loc altă ofensivă a khazarilor, care au reocupat această trecătoare, ceea ce a determinat o contraofensivă a arabilor până în stepa de la nord de Caucaz în 737. Deși frontiera de sud a Khazariei s-a fixat la nord de Derbend, atacurile khazarilor la sud de Caucaz au mai continuat, în 762, 764 și 799.¹²

Pentru Imperiul Bizantin, era așadar necesară consolidarea puterii khazarilor, care

deveniseră o populație sedentară și un factor de stabilitate în stepa nord-pontică. În perioada 641-756, efortul militar al Imperiului Bizantin, pe uscat și pe mare, s-a concentrat pe a salva ce se mai putea în Anatolia, în confruntările cu arabii. De aceea, atunci când trecea prin cea mai dificilă perioadă din istoria sa, având cel mai redus teritoriu, imperiul a preferat să nu se opună la extinderea khaganatului khazar într-o parte a Peninsulei Crimeea, inclusiv pe ambele maluri ale Bosporului Cimmerian, deoarece khazarii erau singurii care îi puteau fi aliați în confruntarea cu Islamul. Alianța Imperiului Bizantin cu Khazaria asigura în același timp menținerea echilibrului în stepele nord-pontice, deoarece acest stat a fost până la mijlocul secolului al IX-lea o barieră în calea nomazilor care veneau din Asia Centrală. Capitala statului khazar, Itil (sau Atil), era situată undeva în zona vărsării fluviului Volga în Marea Caspică¹³.

Orașele Bosporos și Phanagoria au fost ocupate de khazari în jurul anului 700¹⁴. Așa a apărut și numele *Karcha* (devenit *Kerč*), care în limba khazarilor însemna „opus” (adică, față de peninsula Taman). În locul Phanagoriei s-a format orașul khazar *Tamatarkha* (denumit și *Samkarts*). Numele *Tamatarkha* provine dintr-un cuvânt khazar care însemna „comandant peste 10.000 de oameni”¹⁵. Astfel, khaganatul khazarilor și-a instalat monopolul asupra navigației și comerțului în Marea de Azov. Tranzitul prin strâmtoare era controlat de un guvernator, *balıqci*, adică „stăpânul peștilor”¹⁶. Partea de vest a Peninsulei Crimeea, inclusiv portul Cherson, a rămas însă în dependență față de Constantinopol. Sigiliile aparținând funcționarilor vamali (*kommerkiarioi*) cu sediul la Cherson arată că se menținea un comerț reglementat între acest oraș și capitala imperiului.¹⁷ După ce Egiptul a fost pierdut în 642, Crimeea a devenit cea mai accesibilă sursă de aprovizionare cu grâu pentru Constantinopol. Producția era suficient de mare pentru a asigura exporturi atât în Imperiul Bizantin, cât și în Khazaria. S-au descoperit sute de depozite pentru grâne databile în secolele VII-IX, inclusiv în apropiere de Kerč¹⁸. Altă marfă tranzitată prin Cherson și Kerč erau blănurile scumpe aduse din nord de către negustorii khazari (așa se explică descoperirea de monede bizantine

și arabe în regiunea râului Kama). Deoarece în secolele VI-IX s-a produs o răcire a climei în spațiul mediteraneeen și în Orientul Mijlociu, exista o cerere mare pentru asemenea blănuri.¹⁹ De asemenea, în zona strâmtorii Kerč erau exploatare de suprafață de petrol (*naphta*), care era una dintre materiile prime din care se producea „focul grec”. Din porturile Kerč și Tamatarkha, corăbiile bizantine transportau la Constantinopol recipiente cu *naphta*²⁰.

Rebeliunea locuitorilor din Cherson contra împăratului Iustinian II (685-695, 705-711) din 711 a condus la instalarea controlului parțial al khazarilor și asupra acestui oraș, prin intermediul unui guvernator (*tudun*), care conlucra cu consiliul orașului²¹. Doar în contextul redresării capacităților militare ale imperiului care a survenit în prima treime a secolului al IX-lea s-a petrecut și restabilirea administrației bizantine în peninsulă, sub forma themei Cherson, create de împăratul Theofilos (829-842), în 841. Garnizoana instalată în orașul Cherson avea un efectiv de 2000 de soldați.²² Strâmtoarea Kerč cu orașele riverane rămăneau însă în continuare sub dominația khazarilor. Redobândirea controlului asupra ei de către Imperiul Bizantin nu constituia o prioritate, atâta timp cât statul khazarilor era puternic și necesar ca aliat contra nomazilor veniți din Asia (ungurii instalați în Levedia, regiunea dintre Don și Bug), ori contra Califatului.²³ S-a presupus, totuși, că portul Kerč a fost recuperat înainte de 873.²⁴ În orice caz, se știe că el aparținea khazarilor în 965, atunci când a fost cucerit de ruși, iar cercetările arheologice atestă o distrugere generală pe la sfârșitul secolului al IX-lea, provocată de un atac al pecenegilor sau ungurilor.²⁵ Istoria orașelor Kerč și Tamatarkha în secolele VIII-X rămâne încă obscură.

Statul khazarilor a fost afectat mai întâi de migrația pecenegilor, altă confederație tribală de etnie turcică. Pecenegii i-au izgonit pe unguri din Levedia dincolo de Nipru, în anul 889, devenind stăpânii unei regiuni de stepă întinse de la Nipru până în Moldova²⁶. Totuși, ceea ce a pus capăt existenței Khazariei a fost expansiunea Rusiei kievene. O persecuție contra creștinilor declanșată de khazari a constituit pretextul unei manevre a împăratului Roman I Lekapenos (920-944). În anul 940, el i-a îndemnat pe ruși să atace Tamatarkha.

Orașul a fost cucerit, dar Pesah, comandantul din Kerč, a cucerit Chersonul și apoi i-a înfrânt pe ruși, cerându-le să atace Constantinopolul. Astfel, tentativa de a-i opune pe ruși khazarilor s-a transformat într-unul dintre cele mai mari eșecuri ale politicii bizantine în regiunea nord-pontică. Cu cele circa 1000 de mici ambarcațiuni pătrunse în Pontul Euxin prin strâmtoarea Kerč, rușii conduși de cneazul Igor (912-945) au asediat capitala în iunie 941 (au fost înfrânți datorită utilizării „focului grecesc”).²⁷ Această alianță ruso-khazară a fost doar o situație de moment. De fapt, interesul Rusiei kievene era distrugerea statului khazar. În 943, rușii au atacat orașele khazare Sudak și Tamatarkha. Pe de altă parte, cneazul Igor a fost convins să încheie un tratat cu Imperiul Bizantin în 944 sau 945, prin care se obliga, între altele, să lupte contra pecenegilor.²⁸ Ultima etapă a înlocuirii hegemoniei khazare prin cea rusă a fost reprezentată de campania cneazului Sviatoslav (945-972) din 965, care a avut ca rezultat cucerirea capitalei Itil.²⁹

În baza tratatului din 944, împăratul Nikephor II Phokas (963-969) i-a cerut ajutor cneazului Sviatoslav în războiul pe care îl pregătea contra bulgarilor. În august 968, armata acestuia a ajuns la Dunăre și apoi a început să devasteze Bulgaria, ocupând și capitala Preslav. Ceea ce împăratul nu a bănuat atunci când a plănuit războiul, este că Sviatoslav urmărea să păstreze pentru sine Bulgaria, și să-i ofere sprijin pentru uzurparea puterii imperiale strategului de Cherson Kalokyres, cel prin intermediul căruia s-a pus la cale atacul. Armata bizantină comandată de următorul împărat Ioan Tzimiskes (969-976) a reușit să-i alunge pe ruși din teritoriile ocupate în Bulgaria în vara anului 971. Sviatoslav a fost ucis de pecenegi pe când se întorcea la Kiev.³⁰ Victoria contra rușilor a favorizat și recuperarea controlului asupra strâmătorii Kerč de către Imperiul Bizantin. Dovada incontestabilă este apariția funcției de *strategos de Bosporos*, menționată în primii ani după 971 în *Taktikon Scorialensis*. Acest text din anul 975 este o listă de funcții militare și administrative de pe tot cuprinsul Imperiului Bizantin (titlul convențional a fost dat fiindcă manuscrisul s-a păstrat în arhiva palatului regal spaniol Escorial). Sunt cunoscute și sigiliile ale unor strategii de Bosporos³¹.

Războiul civil desfășurat în Imperiul Bizantin în perioada 987-989 i-a dat ocazia cneazului Vladimir să se instăpânească pentru scurt timp și asupra Chersonului. Iată cum. Împăratul Vasile II (976-1025), în cursul confruntării cu generalul rebel Bardas Phokas, a cerut ajutor de la Vladimir. În primăvara anului 988, acesta i-a trimis o armată de 6000 de luptători de elită, care au contribuit decisiv la mai multe victorii. Pe de altă parte, Vladimir a atacat Chersonul, deoarece la comanda acestui oraș se afla cineva care trecuse de partea rebelului Bardas Phokas. După un asediu de câteva luni, orașul s-a predat rușilor în vara anului 989, dar a fost imediat restituit împăratului, deoarece Vladimir, creștinat, s-a căsătorit cu Ana, sora lui Vasile II. Restituirea a fost darul de nuntă al mirelui.³² Prin urmare, Imperiul Bizantin a menținut poziția de la Cherson. Orașul a rămas sediu de *themă*, dar a început să decadă economic³³. În privința orașului Tamatarkha, cea mai nouă interpretare bazată pe datele oferite de sigiliile descoperite în ultima vreme și pe reanalizarea surselor bizantine și rusești, este că acesta a fost menținut sub controlul Imperiului Bizantin până la rebeliunea strategului de Bosporos Georgios Tzoulas din 1016. De vidul de putere provocat de rebeliune au profitat rușii pentru a se instala la Tamatarkha, posibil cu acordul lui Vasile II³⁴. În 1021, regiunea Zichia (despărțită prin râul Kuban de Peninsula Taman), bogată și ea în resurse de *naphtha*, a fost anexată la imperiu.³⁵ Deținerea ei, ca și cea a Chersonului, lăsa posibilitatea reluării controlului efectiv asupra strâmătorii Kerč.

Tamatarkha, care va fi apoi cunoscut cu numele rusesc Tmutarakan sau Tmutorokan, s-a aflat sub stăpânirea principilor ruși de la Chernigov (azi, Chernihiv) începând din 1024 (primul dintre acești principii a fost unul dintre fiii lui Vladimir, Mstislav). Principele Oleg Sviatoslavič a domnit la Tmutorokan ca un conducător autonom, între 1068-1073 și apoi între 1082-1094³⁶. Un sigiliu cu legenda *Mihail, archon de Matracha (Tmutorokan), Zichia și Khazaria* a fost atribuit de Nicolae Bănescu unui comandant bizantin însărcinat cu apărarea întregii regiuni a Mării de Azov³⁷. De fapt, ulterior s-a demonstrat că posesorul sigiliului a fost acest Oleg Sviatoslavič, care mai purta

și numele de Mihail. Titlul de *archon* reflecta autonomia sa, care pe de altă parte a fost exprimată prin emiterea de monede proprii. Acest principe a intrat în alianță cu împăratul Alexios I Comnenul (1081-1118), de la care a primit și titlul de *dux* (atestat de alt sigiliu descoperit ulterior). După 1082, Alexios I l-a sprijinit să se mențină la putere, pentru a deține controlul indirect asupra unei regiuni care continua să fie de interes pentru Constantinopol. La aceasta făcea probabil aluzie discursul ofițerului Manuel Straboromanos, în care se spunea că Alexios I a reluat „ținuturile de lângă Bosporul Cimmerian”. Discursul a fost compus cândva între 1098 și 1103, dar se referă la întreaga domnie a împăratului.³⁸

Cumanii (denumiți și polovți de către ruși) au fost cei care au provocat o nouă schimbare majoră în regiunea strâmtorii Kerč. Înrușiți cu pecenegii, acești nomazi au ajuns în regiunea de la nordul Mării Caspice în prima jumătate a secolului al XI-lea. În 1055 au fost pentru prima oară menționați în zona Niprului, lângă Pereiaslav, iar în 1061 s-a produs primul atac al cumanilor împotriva Rusiei kievene. Cumanii au luat locul pecenegilor în stepa de la nordul Mării Negre, devenită baza de atac asupra Peninsulei Crimeea, care a intrat în cea mai mare parte sub dominația lor, la fel cum s-a întâmplat și în timpul khazarilor. Prin urmare, Rusia kiveană a pierdut teritoriul care o lega de Crimeea³⁹. Pe cât se pare, cele două orașe de pe malurile strâmtorii Kerč au menținut anumite legături cu imperiul în cursul secolului al XII-lea, pe când peninsula se afla sub dominația cumanilor. O dovadă este oferită de actul din 1169 prin care Manuel I Comnenul (1143-1180) acorda privilegii comercianților genovezi. Ei erau liberi să-și desfășoare activitatea în tot imperiul, cu excepția a două orașe: *Russia* și *Matracha*. *Russia* a fost identificată cu o localitate din estul Peninsulei Crimeea, dar există și opinia că ar fi un alt nume acordat orașului Bosporos. Clauza însemna că imperiul își rezerva dreptul de taxa mărfurile venite prin strâmtoare.⁴⁰ Acest serviciu vamal bizantin a fost atestat și mai târziu la Tamatarkha, în jurul anului 1180⁴¹. După ce Imperiul Bizantin s-a destrămat din cauza devierii cruciadei a patra, în 1204, Marea Neagră a fost inclusă în spațiul de expansiune comercială al marelui câștigător

al cruciadei, Veneția. Și pentru venețieni, problema accesului prin strâmtoarea Kerč va fi esențială pentru comerțul cu cumanii și ulterior cu Hoarda de Aur. Începea un nou capitol din istoria acestei căi de legătură între Europa și Asia.

Retrospectiva celor șapte secole înfățișată în acest studiu ne arată interesul puterii de la Constantinopol pentru deținerea celeilalte strâmrtori a Mării Negre, din motive atât politico-militare, cât și economice. Acest control a depins însă de prezența militară în Peninsula Crimeea și eventual în Iberia și Zichia, ceea ce nu s-a întâmplat decât între 528 și ofensiva arabă din 645, și apoi între 971 și 1016. Între aceste două perioade, a fost mai convenabilă menținerea fluxului comercial dintre Constantinopol și Crimeea prin compromisul cedării strâmtorii mai întâi khazarilor și apoi rușilor. Khazarii au asigurat stabilitate în spațiul de la nord, iar principatul de la Tmutorokan a reprezentat o formă indirectă de menținere a dominației imperiale în zona strâmtorii. Ceea ce a contat cu adevărat era asigurarea că, indiferent de cine deține puterea în peninsula și la nord de ea, resursele din Crimeea rămân accesibile economiei Imperiului Bizantin.

NOTE

¹ Azov provine din *Azaq* („câmpie”), numele turc al orașului situat la gura Donului. *Crimeea* provine de la *Qirim* (*Kirim*), numele dat de tătari orașului Solkhat (actualul Saryi Krym).

² Denumirea derivă dintr-un nume scitic care însemna „calea peștilor” (Vladimir Minorsky, *Balgitzi – „Lord of the Fishes”, “Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes”, 56, 1960, p. 137).*

³ Viktor F. Gajdukevič, *Das Bosporanische Reich*, Berlin, 1971; Tadeusz Sarnowski, *Das römische Heer im Norden des Schwarzen Meeres*, „Archeologia”, Warsaw, 38, 1987 (1989), p. 61-98; Yuri G. Vinogradov, *The Late Classical Bosporus and Early Byzantium (in the Light of Dated Bosporan Inscriptions of the Fifth Century)*, „Ancient Civilizations from Scythia to Siberia”, 5, 1998, 3, p. 245-269; Yulia Ustinova, *The Bosporan Kingdom in Late Antiquity: Ethnic and Religious Transformations*, în Stephen Mitchell, Geoffrey Greatrex (ed.), *Ethnicity and Culture in Late Antiquity*, London, 2000, p. 151- 172; Vitalij M. Zubar, *Tauric Chersonesus*

and the Roman Empire, in *Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2*. Ed. Dimitrios V. Grammenos, Elias K. Petropoulos, Vol. II, Oxford, 2007, p. 729-788; Askold Ivantchik, *Roman Troops in the Bosphorus. Old Problem in the Light of a New Inscription Found in Tanais*, "Ancient Civilizations from Scythia to Siberia", 20, 2014, 2, p. 165-194.

⁴ Alexander A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge (Massachusetts), 1936, p. 70-71; V. F. Gajdukevič, *Das Bosphoranische...*, p. 513-517; Y. Vinogradov, *The Late...* p. 250-251; Jonathan Shepard, *Closer Encounters with the Byzantine World: The Rus at the Straits of Kerch*, in *Pre-Modern Russia and its World. Essays in Honor of Thomas S. Noonan*. Edited by K. L. Reyerson, Th. G. Stavrou, J. D. Tracy, Wiesbaden, 2006, p. 23; Alexandr I. Ajbabin, *Archäologie und Geschichte der Krim in byzantinischer Zeit*, Mainz, 2011, p. 84-86.

⁵ V. Minorsky, *Balgitzi...* p. 136; David Christian, *A History of Russia, Central Asia and Mongolia, Vol. I: Inner Eurasia from Prehistory to the Mongol Empire*, Oxford, 1998, p. 253-254; Thomas S. Noonan, *The Fur Road and the Silk Road: The Relations between Central Asia and Northern Russia in the Early Middle Ages*, in *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe im 6.-7. Jahrhundert*. Herausgegeben von Csanád Bálint, Budapest-Napoli-Roma, 2000, p. 288; Martina Čechová, *Fish products and their trade in Tauric Chersonesos/Byzantine Cherson: The development of a traditional craft from Antiquity to the Middle Ages*, in *Fish & Ships. Production et commerce des salsamenta durant l'Antiquité*, éd. Emmanuel Botte, Victoria Leitch, Aix-en-Provence, 2014, p. 229-235.

⁶ Maria Nystazopoulou-Pelekidou, *L'administration locale de Cherson à l'époque byzantine (IVe-XIIe s.)*, in *Eupsychia. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*, II, Paris, 1998, p. 569-574; Alla I. Romančuk, *Studien zur Geschichte und Archäologie des byzantinischen Cherson*, Leiden, Boston, 2005, p. 196-204; Larissa A. Golofast, *Early Byzantine Deposits from Chersonesos*, in Alexander Ajbabin, Hlib Ivakin (ed.), *Kiev-Cherson-Constantinople. Ukrainian Papers at the XXth International Congress of Byzantine Studies (Paris, 19-25 August 2001)*, Kiev, Simferopol, Paris, 2007, p. 45-75; Michel Kazanski, Vanessa Soupault, *Les sites archéologiques de l'époque romaine tardive et du Haut Moyen Âge en Crimée (IIIe-VIe s): état des recherches (1990-1995)*, in M. Kazanski, V. Soupault (ed.), *Les sites archéologiques en Crimée et au Caucase durant l'antiquité tardive et le haut Moyen-Âge*, Leiden, 2000, p. 271-272.

⁷ A. Vasiliev, *The Goths...*, p. 74-76; Denis Sinor, *The establishment and dissolution of the Türk empi-*

re, in D. Sinor (ed.), *The Cambridge history of early inner Asia*, Cambridge, 1990, p. 301-305; Peter B. Golden, *An Introduction to the history of the Turkic peoples. Ethnogenesis and state-formation in medieval and early modern Eurasia and the Middle East*, Wiesbaden, 1992, p. 128-130; D. Christian, *A History...*, p. 253-254; J. Shepard, *Closer Encounters...*, p. 23; Valeri A. Sidorenko, *The Copper Coinage of Byzantine Bosphoros (ca 590-659)*, in A. Ajbabin, H. Ivakin (ed.), *Kiev...*, p. 77-119; A. I. Ajbabin, *Archäologie...*, p. 120-122, 128.

⁸ D. Christian, *A History...*, p. 254.

⁹ James Douglas Howard-Johnston, *The Last Great War of Antiquity*, Oxford, 2021.

¹⁰ Douglas M. Dunlop, *The History of the Jewish Khazars*, New York, 1967, p. 3-32; P. Golden, *An Introduction...*, p. 233-242.

¹¹ D. Dunlop, *The History...*, p. 41-57; T. Noonan, *Byzantium and the Khazars: a special relationship ?*, in Jonathan Shepard, Simon Franklin (ed.), *Byzantine Diplomacy. Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, Aldershot, 1992, p. 112-113, 128-131. Dimitri Obolensky, *The Crimea and the North before 1204*, „Αρχαίον Πόντου”, 35, 1979, p. 127-128; Th. S. Noonan, *European Russia, c. 500-c. 1050*, in *The New Cambridge Medieval History, vol. III, c. 900-c.1024*, ed. by T. Reuter, Cambridge, 1999, p. 501; Mualla Uydu Yücel, *The Khazar Empire*, in Celâl Güzel Hasan, Oğuz C. Cem, Karatay Osman (ed.), *The Turks*, vol. 1, Ankara, 2002, p. 493-494.

¹² D. Dunlop, *The History...*, p. 58-87; Bernadette Martin-Hisard, *La domination byzantine sur le littoral oriental du Pont Euxin (milieu du VIIe-VIIIe siècles)*, „Byzantinobulgarica”, 7, 1981, p. 151-152; P. Golden, *An Introduction...*, p. 237-238; László Balogh, *Notes on the Western Turks in the Work of Theophanes Confessor*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae”, 58, 2005, 2, p. 190-193.

¹³ F. E. Wozniak, *Byzantine Policy on the Black Sea or Russian Steppe in the late 830s*, „Byzantine Studies”, 2, 1975, 1, p. 57-58; Telemachos Loungis, *Byzantine Political Encounters Concerning Eastern Europe (V-XI Centuries)*, in G. Prinzing, M. Salamon, P. Stephenson (ed.), *Byzantium and East Central Europe. Papers of a Symposium, Cracow, 24-26 September 2000*, Cracow, 2001, p. 19-20.

¹⁴ T. Noonan, *European Russia...*, p. 501.

¹⁵ George Vernadsky, *A History of Russia, vol. I. Ancient Russia*, New Haven, 1946, p. 215-216; Constantin Zuckerman, *The End of Byzantine Rule in North-Eastern Pontus*, „Materialy po arheologii, istoriji, i etnografiji Taorii”, Simferopol, 22, 2017, p. 314.

¹⁶ V. Minorsky, *Balgitzi...*, p. 130-137; D. Dunlop, *The History...*, p. 172.

¹⁷ John Smedley, *Trade in Cherson, 6th-10th centuries*, in *Actes du XVe Congrès International d'Études Byzantines* (Athènes, Septembre 1976), IV. *Histoire. Communications*, Athènes, 1980, p. 291-297; Irina V. Sokolova, *Les sceaux byzantins de Cherson*, „Studies in Byzantine Sigillography”, ed. N. Oikonomides, 3, Washington DC, 1993, p. 102-106; Nikos Oikonomides, *Le „système” administratif byzantin en Crimée aux IXe-Xe s.*, „Materialy po arkheologii, istoriji, i etnografiji Taorii”, 7, Simferopol, 2000, p. 320-323.

¹⁸ Florin Curta, *Garum or Grain? Crimea and the Provisioning of Constantinople (7th to 9th Centuries)*, „Studia Ceranea. A Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe”, 13, 2023, p. 271-286.

¹⁹ T. Noonan, *Russia, the Near East and the steppe in the early medieval period: an examination of the Sassanian and Byzantine finds from the Kama-Urals area*, „Archivum Eurasiae Medii Aevi”, 2, 1982, p. 269-302; Simon Franklin, Jonathan Shepard, *The Emergence of Rus' 750-1200*, London, New York, 2013, p. 7-8; T. Noonan, *The Fur Road...*, p. 285-301.

²⁰ J. Shepard, *Closer Encounters...*, p. 24-25.

²¹ A. Vasiliev, *The Goths...*, p. 81-87; D. Dunlop, *The History...*, p. 173-176; T. Noonan, *Byzantium...*, p. 112-113, 130; M. Nystazopoulou-Pelekidou, *Ladministration...*, p. 571; A. Romančuk, *Studien...*, p. 62.

²² F. Wozniak, *Byzantine Policy...*, p. 56-62; C. Zuckerman, *Les Hongrois au pays de Lebedia: Une nouvelle puissance aux confins de Byzance et de la Khazarie ca. 836-889*, în Kostas Tsiknakis (ed.), *Byzantium at War (9th-12th c.)*, Athens, 1997, p. 67-73; N. Oikonomides, *Le „système”...*, p. 321. Tema era o regiune condusă de un strateg cu atribuții militare și administrative. Acest tip de împărțire teritorială a fost introdus în secolul al VII-lea.

²³ T. Noonan, *Byzantium...*, p. 130-131.

²⁴ C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 68-73. N. Oikonomides, *Le „système”...*, p. 321 admitea că administrația bizantină a revenit în estul peninsulei în a doua jumătate a secolului al IX-lea.

²⁵ T. Noonan, *The Khazar-Byzantine World of the Crimea in the Early Middle Ages: The Religious Dimension*, „Archivum Eurasiae Medii Aevi”, 10, 1998-1999, p. 209-210.

²⁶ György Györffy, *Sur la question de l'établissement des Petchénègues en Europe*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae”, 25,

1972, 1-3, p. 283-292; C. Zuckerman, *Les Hongrois...*, p. 61-66; Victor Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Amsterdam, 2022, p. 57-62, 163-166.

²⁷ V. Minorsky, *Balgitzi...*, p. 132; T. Noonan, *Byzantium...*, p. 115-116; C. Zuckerman, *On the Date of the Khazar's Conversion to Judaism and the Chronology of the Kings of the Rus Oleg and Igor. A Study of the Anonymous Khazar Letter from the Genizah of Cairo*, „Revue des Études Byzantines”, 53, 1995, p. 256-257, 264-265; S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence...*, p. 112-117; T. Noonan, *The Khazar-Byzantine...*, p. 210-211; M. Yücel, *The Khazar...*, p. 497.

²⁸ A. Vasiliev, *The Goths...*, p. 118-122; A. D. Stokes, *Tmutarakan*, „The Slavonic and East European Review”, 38, 1960, 91, p. 499-514; D. Obolensky, *The Crimea...*, p. 130; F. Wozniak, *The Crimean Question, the Black Bulgarians and the Russo-Byzantine Treaty of 944*, „Journal of Medieval History”, 5, 1979, 2, p. 115-126; F. Wozniak, *Byzantium, the Pechenegs and the Rus: The Limitations of a Great Power's Influence on its Clients in the 10th Century Eurasian Steppe*, „Archivum Eurasiae Medii Aevi”, 4, 1984, p. 307; V. Spinei, *The Great Migrations...*, p. 174; Zuckerman, *The End...*, p. 316.

²⁹ D. Dunlop, *The History...*, p. 241-243; S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence*, p. 143-145; M. Yücel, *The Khazar...*, p. 497.

³⁰ A. D. Stokes, *The Balkan Campaigns of Svyatoslav Igorevich*, „The Slavonic and East European Review”, 40, 1962, 95, p. 466-496; S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence...*, p. 146-150; Alexandru Mădgearu, *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X-XII*. Ediția a III-a, Târgoviște, 2018, p. 32-40; V. Spinei, *The Great Migrations...*, p. 176.

³¹ N. Oikonomides, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles. Introduction, texte, traduction et commentaire*, Paris, 1972, p. 363; Nikolai Alekseenko, *Un tourmarque de Gothie sur un sceau inédit de Cherson*, „Revue des Études Byzantines”, 54, 1996, p. 275; J. Shepard, *Closer Encounters...*, p. 27-29; C. Zuckerman, *The End...*, p. 315-317.

³² Andrzej Poppe, *The Political Background to the Baptism of Rus: Byzantine-Russian Relations between 986-89*, „Dumbarton Oaks Papers”, 30, 1976, p. 195-244; D. Obolensky, *The Crimea...*, p. 130-131; D. Obolensky, *Byzantium, Kiev and Cherson in the Tenth Century*, „Byzantinoslavica”, 54, 1993, 1, p. 110-113; S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence...*, p. 161-163; Th. S. Noonan, *European Russia...*, p. 510.

³³ J. Shepard, *The Russian Steppe-Frontier and the Black Sea Zone*, „Αρχαίον Πόντου”, 35, 1979, p. 221-222.

³⁴ C. Zuckerman, *The End...*, p. 316-318.

³⁵ Nicolae Bănescu, *La domination byzantine à Matricha (Tmutorokan), en Zichie, en Khazarie et en 'Russie' à l'époque des Comnènes*, „Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine”, 22, 1941, 2, p. 59, 63, 66, 70-74; Gennadi G. Litavrin, *À propos de Tmutorokan*, „Byzantion. Revue internationale des études byzantines”, 35, 1965, 1, p. 230-234; S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence...*, p. 200.

³⁶ S. Franklin, J. Shepard, *The Emergence...*, p. 249-264; Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov, 1054-1146*, Toronto, 1994, p. 8, 56-59, 64-65, 162-175.

³⁷ N. Bănescu, *La domination...*, p. 57-77. Opinia sa a fost împărtășită de Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ed. de V. Spinei, ed. a 2-a revăzută, Iași, 1999, p. 229; Alexander P. Kazhdan, *Some Little-Known or Misinterpreted Evidence about Kievan Rus' in Twelfth-Century Greek Sources*, „Harvard Ukrainian Studies”, 7, 1983, 1-4, p. 353.

³⁸ Paul Gautier, *Le dossier d'un haut fonctionnaire d'Alexis Ier Comnène, Manuel Straboromanos*, „Revue des Études Byzantines”, 23, 1965, p. 174, 178, 190 (reprodus în *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. III. *Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*), publicate de Alexandru Elian și Nicolae-Șerban Tanașoca, București, 1975, p. 172/173); G. Litavrin, *À propos...*, p. 226-230; A. Kazhdan, *Some Little-Known...*, p. 345; C. Zuckerman, *The End...*, p. 321-322.

³⁹ V. Spinei, *The Great Migrations...*, p. 363-365; Konstantin Golev, *The Cuman-Qipchaqs And Crimea: The Role of the Peninsula in the Nomads' Relations with the Outside World*, „Archivum Eurasiae Medii Aevi”, 24, 2018, p. 23-107.

⁴⁰ A. Vasiliev, *The Goths...*, p. 144-145; N. Bănescu, *La domination...*, p. 64; A. Soloviev, *Domination...*, p. 573.

Max Martin, *The First Venetians in the Black Sea*, *Αρχαίον Πόντου*, 35, 1979, p. 114-116; J. Shepard, *Closer Encounters...*, p. 62-63.

⁴¹ A. Kazhdan, *Some Little-Known...*, p. 348-353.

ISTORIE MODERNĂ

DINAMICA ECONOMICĂ EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL DECLANȘĂRII REVOLUȚIEI DE LA 1848

DRAGOȘ ILINCA *

Abstract

Analysing the context in which 1848 Revolutions erupted it is challenging given the comprehensive character of the evolutions occurred in Europe in the previous decade. From this perspective, the so-called "Potato Blight" is one of the most important events that had a global influence not only on Europe but also in United States, Russia, Middle East and even in the Far East. Between 1845-52, Ireland suffered a period of starvation, disease and emigration that became known as the "Great Famine". In a very short time, the famine crossed the Channel and ravaged most of the Western Europe, having huge impact on the food prices that developed into a credit crisis. Equally, it induced a profound change of the mindset, aggravating the fears regarding the fulfilment of the basic needs. The "Great Panic" was another label defining the general state of large mass of people in Western Europe that choose to leave their lands of origin and migrate in extra-European areas. Under these auspices, the social unrest become one of the common patterns in the European countries, thus increasing the instability and protest movement. There was an overlapping between social unrest caused by the economic crisis and the liberal movements that was asking for political reforms and national emancipations. The bourgeoisie grievances interlinked with the general state of revolt both in rural and industrial areas against inflations, scarcity of food and unemployment. Thus, the comprehensive character of the revolutionary programs consolidated with the economic and financial aspects. At the same time, one can argue that the economic crisis between 1845-47 prepared the ground for the revolution that will erupt in Sicily in the first month of 1848.

Keywords: 1848 Revolution; European potato failure; economic crisis; Robert Peel; Panic of 1847; Zollverein.

Introducere

Fără îndoială, revoluțiile din 1848 au reprezentat un moment unic în istoria Europei. Reține atenția sincronizarea cu care mișcările revoluționare au izbucnit rând pe rând în Italia,

Franța, Germania, Imperiul Habsburgic și țările române. Extins la nivelul întregului continent, valul revoluționar a antrenat în mod diferit și cu nivele de intensitate specifice segmente sociale diverse, putând fi considerat,

* Șeful Secției programe studii de istorie militară, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

astfel, un fenomen de masă. Rațiunile care au antrenat aceste evoluții sunt dintre cele mai diverse, contribuind la accentuarea complexității fenomenului 1848. Nu se poate vorbi, însă, despre o formulă unică de obiective pe care mișcările revoluționare din diferite state europene și le-au asumat. Elementul comun este cel al interesului pentru promovarea reformelor, aspect care se va declina și în ceea ce privește stimularea mișcărilor naționale sau a dorinței de unitate politică. Din această perspectivă, Revoluția de la 1848 a lăsat urme extrem de vizibile în istoria secolului al XIX-lea. Deși relativ scurte ca durată de manifestare, momentele revoluționare ale anului 1848 au fost dintre cele mai intense. Totodată, au contribuit substanțial la crearea condițiilor necesare pentru evoluțiile politice de substanță care se vor înregistra în a doua jumătate a secolului prin concretizarea programelor unioniste din Italia, Germania și țările române.

În egală măsură, tipologia de manifestare a evenimentelor anului 1848 prezintă particularități în raport cu experiența revoluționară de până atunci. Sincronizarea amintită este doar unul dintre aspecte. Gradul de interacțiune și conectivitate între grupările de revoluționari din Europa a contribuit din plin la izbucnirea, la intervale scurte de timp, a focarelor de revoltă într-o ipostază geografică extinsă. Tocmai acest nivel de simultaneitate, cu adevărat unic până la acest moment în istoria europeană, indică prezența unui fond comun care să faciliteze o astfel de evoluție. Elementele comune au fost reprezentate de nemulțumirea generală înregistrată la nivelul diferitelor păături sociale față de rigiditatea și eșecul economic al principalelor monarhii din Europa. Deceniile anterioare revoluției consemnează revolte și mișcări de protest vizând înnoirea societală într-o eferescență intelectuală prodigioasă. Se poate vorbi despre sfârșitul unui ciclu istoric pe care războaiele napoleoniene l-au jalonat. Efectele acestuia și logica „liniștii” generată prin Congresul de la Viena nu au reușit să ofere răspunsurile dorite de societate indiferent de clasă, avere, statut politic etc. Istoriografia dedicată acestei perioade este unanimă în a recunoaște dorința de exprimare a opiniei care se va regăsi în majoritatea statelor europene căpătând forme

de exprimare diverse. Chiar dacă revoltele și mișcările revoluționare nu au durat decât câteva luni, fiind zdrobite cu violență, efectele s-au perpetuat pe termen lung.

Fără a minimaliza importanța aspectelor politice în izbucnirea revoluției, unul dintre elementele abordate în mod extins de istoriografie este caracterul surprinzător al evenimentelor de la 1848. Cu certitudine, valul de tulburări care a măturat în câteva luni aproape întregul continent a luat prin surprindere monarhiile europene. În mare măsură, acest lucru s-a datorat unei percepții deficitare asupra tensiunilor acumulate în ultimul deceniu. Celor deja menționate se adaugă puternica criză economică pe care Europa o parcurge în anii premergători izbucnirii revoluției. Intervalul 1845-1848 are o relevanță particulară în această direcție, debutând cu așa-numita „criză a cartofului”¹ care se manifestă prin numeroase decese în rândurile segmentelor sărace ale societăților europene precum și printr-o abruptă² scădere a condițiilor de viață la nivel general. Reducerea cantității de alimente este acutizată și prin valurile succesive de recolte slabe înregistrate în deceniul premergător revoluției. Efectele se vor reflecta drastic la nivelul economiilor europene, inclusiv prin diminuarea capacității industriale de manufacturare, cu implicații majore în plan comercial și financiar. Pe acest fond, prețurile intră într-o spirală ascendentă, fiind înregistrate creșteri semnificative³ pentru intervalul 1845-1847, mai ales în Franța și spațiul german. Importurile masive de cereale din Rusia și America la care statele europene au fost silit să apeleze pe fondul scăderii resurselor interne au pus o presiune suplimentară, accentuând dezechilibrele economico-fiscale în preajma izbucnirii revoluției care vor afecta și alte domenii. În acest context, capacitatea statelor de a mai susține programele de dezvoltare industrială (ex. căi ferate) scade drastic. Pe cale de consecință, capacitatea manufacturieră este afectată din ce în ce mai puternic în principalele centre europene din Franța, Imperiul Habsburgic, Prusia și Italia, ceea ce se va reflecta în creșterea șomajului. De menționat faptul că acest fenomen se va resimți cu acuitate în condițiile în care numărul persoanelor implicate în activitățile industriale crescuse semni-

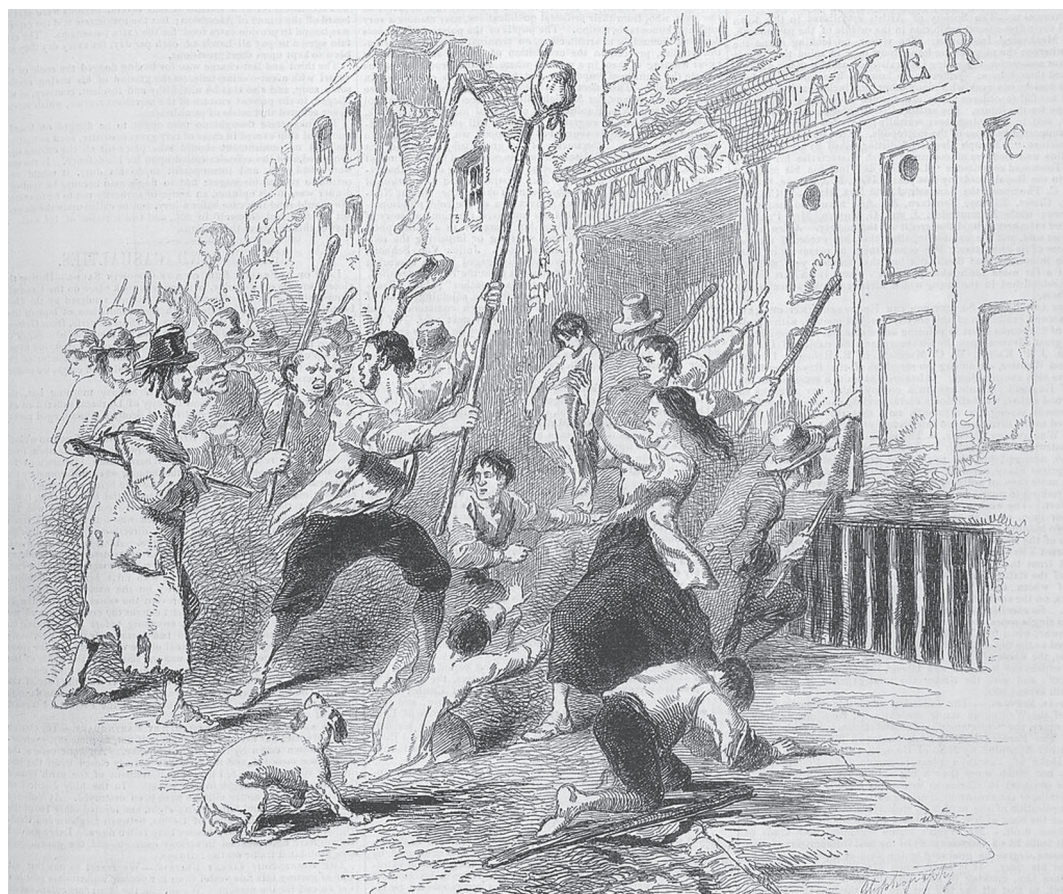
„Familie de țărani irlandezi descoperind boala cartofului în rezervele proprii”,
1847, Daniel Macdonald

ficativ în deceniul precedent. În aceste condiții, lipsa hranei a degenerat într-o criză reală, ceea ce va afecta capitalizarea progreselor primelor etape de dezvoltare industrială⁴. Astfel, un număr mare de firme dau faliment, semnele firave de îmbunătățire a situației agricole consemnate către toamna anului 1847 neputând să împiedice intrarea economiei europene în recesiune. Practic, măsurile luate pe parcursul anului 1846 vizând limitarea efectelor epidemiei nu au putut fi valorificate, cu atât mai puțin în condițiile dificultăților de a compensa cartoful cu cereale la care producția a fost, de asemenea, foarte proastă.

De la o criză la alta – Franța și Marea Britanie

Modalitatea de reflectare în plan social a deteriorării situației economice avea să se realizeze în forme dure, intrate în mentalul colectiv sub titulatura de „Marea panică din 1847”. Revolte, spargeri de magazine, furturi de alimente („revoltele pâinii”) devin din ce în ce mai răspândite în Franța și spațiul german, contribuind la accentuarea instabilității la nivel local. Prețurile cerealelor și, subsecvent, al pâinii continuă să crească în mai toate statele vest-europene⁵. În paralel, sunt adoptate mă-

suri protecționiste vizând interzicerea exporturilor de alimente (Prusia, Imperiul Habsburgic), eliminarea taxelor la importurile de cereale (Belgia, Norvegia, Sicilia), fiind consemnate și încercări de găsire a unor noi surse de import (Brazilia). Astfel de măsuri se vor dovedi insuficiente, spectrul înfometării generalizate se profilează tot mai amenințător la începutul anului 1847, care avea să devină cu adevărat unic în istoria ultimului secol. Sub aceste auspicii, furia populară începe să se manifeste cu o vehemență sporită. Protestul este capitalizat în ansamblul mișcării revoluționare. Practic, discursul liberal critic la adresa regimurilor politice din Europa preia tot mai multe elemente economice. Dincolo de aspectele ideologice asociate reformelor propuse de cercurile liberale, drama economică pe care Europa o parcurgea avea o consistență palpabilă care în numeroase cazuri va prevala în ansamblul evenimentelor care vor preceda evenimentele revoluționare din 1848 (*Pâine sau plumb* – slogan care se strigă pe străzile Parisului în preajma declanșării revoluției). Asistăm la o simbioză între frica de foamete, incertitudine economică și dezideratele politice pe care cercurile revoluționare le integrează într-o platformă relativ cuprinzătoare social.

**„Marea foamete” declanșată de boala cartofului.
Magazinele de alimente din Irlanda și Europa sunt jefuite**

Totodată, interdependența industrial-economică la care Europa ajunsese în primele decenii ale secolului al XIX-lea a fost un alt factor care va contribui la accentuarea crizei economice globale. În acest context, se plasează experiența economică a recesiunii generale apărută după dispariția sistemului napoleonic în Europa, inclusiv în Anglia. Cazul acesteia din urmă este cu atât mai relevant având în vedere că în ciuda așteptărilor legate de valorificarea revirimentului economic imediat înfrângerii de la Waterloo (18 iunie 1815), situația se va degrada rapid conducând la scăderi drastice ale veniturilor atât în Anglia, cât și în Irlanda și Scoția. În mare măsură, aceste evoluții erau derivate din transformarea contextului general în care Europa va intra după abdicarea lui Napoleon. Se adaugă cauze spe-

cifice arealului britanic în care o serie de decizii privind plafonarea prețurilor la cerealele importate nu reflectau capacitatea proprie de producție agricolă. Efectele acestui tip de legislație (inițiată prin adoptarea, în 23 martie 1815, a Legii porumbului) vor fi dintre cele mai diverse, rațiunea protecționistă fiind depășită de scumpirile de prețuri și scăderea nivelului de trai. Vulnerabilitatea acestui sistem se va vădi în perioada următoare, mai ales în anii cu recolte slabe când importurile devin tot mai scumpe, ceea ce se va regăsi în prețurile la alimente procesate și, mai ales, al pâinii.

În Marea Britanie, guvernul condus de Robert Peel (1841-1846), confruntat cu criza alimentară generată de epidemia cartofului, a luat decizia de a diminua substanțial tarifele pentru importurile de cereale. Nivelul acestora

explodează, însă, conducând la diminuarea rezervelor de lichidități britanice simultan cu o creștere semnificativă a costurilor de creditare. Astfel, prețurile extrem de ridicate ale cerealelor (la un nivel neîntâlnit din 1817) generează unul dintre cele mai reduse niveluri ale rezervelor Băncii Angliei care scad cu 30% în mai puțin de trei luni⁶. Perspectivele erau dintre cele mai sumbre, previzionându-se ca lichiditățile să fie epuizate rapid în condițiile creșterii masive a importurilor de cereale. Practic, pe parcursul anului 1847, Marea Britanie importă aproximativ de trei ori mai multe cereale față de anii premergători crizei cartofului. Astfel, lipsa lichidităților generate de cheltuielile extinse pentru alimente a avut un efect devastator asupra principalului sector industrial care beneficiase de un interes particular în deceniile anterioare. Este vorba despre segmentul construcției de căi ferate. Din 1830 acest domeniu a înregistrat o dezvoltare fără precedent atât pe zona de transporturi de pasageri, cât și pe cea de marfă. Până în 1845, au fost construite cca. 2.200 mile de cale ferată, fiind obținută aprobarea Parlamentului pentru încă 8.500 de mile⁷ până la sfârșitul anului 1847. Nivelul forței de muncă angajate în acest sector se plasa în jurul a 250-300.000 de muncitori. În contextul dificultăților economice generate de criza alimentelor, suprafinanțarea sectorului de cale ferată a condus la diminuarea lichidităților și a apariției fenomenului falimentelor în diferite ramuri industriale asociate acestui sector. Simultan, datorită gradului relativ consistent de interacțiune între ramurile industriale și mai ales infrastructură dintre Marea Britanie și diferite state europene, situația din perimetrul britanic se va extinde cu repeziciune în Europa. Interdependența între cele două maluri ale Canalului Mânecii viza cu precădere investițiile pe care companiile britanice le făcuseră în diferite proiecte de infrastructură derulate pe continent. Suplimentar aspectelor financiare, expertiza britanică în dezvoltarea acestor proiecte reprezenta un element suplimentar de interacțiune între cele două părți.

Criza izbucnită în Franța a avut un caracter relativ „clasic”, având ca punct de pornire epidemia cartofului, acutizată de recoltele succesive slabe din anii anteriori. În acest context

se plasează puternica criză economică derulată între 1827-1832, generată într-o măsură determinantă de scăderea producției agricole și iarna dificilă 1829-1830 care va determina reducerea drastică a stocurilor de alimente. Pe acest fond, instabilitatea socială la nivel local se degradează accentuat, fiind înregistrate numeroase incidente în care diferite segmente ale populației revoltate din cauza prețurilor atacă magazinele și fură alimente. În mod evident, situația din Franța avea și particularități generate de experiența napoleoniană și Restaurația casei de Bourbon (1814-1830). În acest context, modalitatea de asimilare politică a noului regim avea să se desfășoare cu dificultate, existând diferite zone în care autoritatea regimului de la Paris fiind pusă sub semnul întrebării. Din perspectivă industrială, criza din Marea Britanie se va reflecta, de asemenea, în Franța. Precedentele acestei situații se regăsesc, de asemenea, în noua matrice relațională care se va dezvolta în Europe post-napoleoniană. Criza financiară care se va derula în intervalul 1825-1826 pe pământ britanic va migra cu rapiditate și pe continent, afectând situația financiară din Franța. Deși având cauze speculative, criza din Londra se va reflecta în creșterea falimentelor bancare și a anvelopei pierderilor financiare cu impact puternic mai ales la nivelul comunităților locale⁸. Refacerea avea să se realizeze în Franța cu atât mai lent în condițiile turbulențelor politice care vor marca deceniile de restaurație. Din această perspectivă, se poate vorbi despre un șir constant de crize economice și financiare pe care Europa îl va parcurge până în 1845. Astfel, involuțiile înregistrate de Anglia se vor resimți aproape imediat pe continent și cu prioritate în Franța, indicând existența unui profil global al economiei din prima jumătate a secolului al XIX-lea precum și a unei interacțiuni economice particulare între cele două state.

Sub aceste auspicii, deși Franța se afla într-un ciclu diferit de industrializare, segmentul căilor ferate francez va resimți din plin efectele crizei din 1845-1857. Chiar dacă nivelul de dezvoltare a proiectelor de căi ferate nu era comparabil cu cel britanic, impactul crizei de la Londra a generat pe continent scăderea suplimentară a activității economice. Această situație se va răsfrânge asupra componentei

de transporturi marfă din Franța, fiind înregistrate scăderi semnificative ale volumelor de transport. O altă particularitate a crizei a vizat sistemul de finanțare a proiectelor de infrastructură feroviară. Utilizarea la nivel regional a instrumentelor de finanțare va contribui, în mod similar situației britanice, la diminuarea resurselor Băncii Franței ale cărei rezerve scad de la 320 mil. franci (iunie 1845) la 57 mil. (ianuarie 1847)⁹. În același timp, lipsa de lichidități avea să fie acutizată și prin retragerea unor contribuții importante la finanțarea proiectelor de infrastructură de pe teritoriul francez ca urmare a dificultăților experimentate de companiile britanice. După unele estimări, aproximativ jumătate din capitalul investit în dezvoltarea căilor ferate franceze provenea din Regatul Unit. Lipsa de încredere față de rentabilitatea căilor ferate în Franța avea să-și facă simțită prezența cu câțiva ani mai devreme. Primele proiecte feroviare dezvoltate în regiunile de nord și Alsacia au avut un succes real, fiind inițiate lucrări de extindere către Belgia și malul Canalului. Cu toate acestea, extinderea către sudul Franței a întâmpinat dificultăți tehnice majore care se vor regăsi în creșterea prețurilor de execuție afectând, astfel, nivelul de rentabilitate. Practic, în momentul în care criza își va face simțit efectele în Franța, sistemul de căi ferate se afla în plină dezvoltare dar la o scară mult mai redusă ca dinamică față de Marea Britanie.

Efectul de cascadă

Manifestările crizei având ca punct de origine Irlanda aveau să se regăsească și în spațiul german. Ca și în vestul Europei, factorul favorizant a fost cel al recoltelor slabe peste care s-au suprapus criza cartofului și efectele economice ale acesteia. Coordonatele pe care criza din centrul Europei s-a manifestat au fost în mare măsură similare cu cele prezentate în cazul Marii Britanii și Franței. Impactul imediat a fost resimțit în ceea ce privește disponibilitatea alimentelor pentru marea masă a populației. Astfel, diminuarea drastică a rezervelor de alimente a fost dublată de o creștere masivă a prețurilor care în teritoriile statelor germane a cunoscut praguri alarmante (chiar și de 130%).

În egală măsură, particularitatea situației economice în teritoriile Confederației germane

era accentuată prin sistemul de uniune vamală (*Zollverein*). Creată în 1834, aceasta a integrat, inițial, diversele forme de liberalizare a circulației mărfurilor între statele germane și a reprezentat prima formă de integrare vamală din Europa. Aspectele vamale erau susținute prin intermediul unui acord comercial multilateral, având ca pilon central Prusia. În primul deceniu de funcționare a acestei formule, uniunea vamală s-a concentrat pe extinderea numărului de membri și, subsecvent, a ariei de aplicabilitate a mecanismelor de cooperare către Vestul Europei. Progresele în această direcție au fost dintre cele mai variate, înregistrând ralierea la *Zollverein* a Brunswick și a Luxemburgului, dar eșuând în a atrage Hanovra și Oldenburg, care vor încerca să contrabalanseze influența Prusiei prin consolidarea legăturilor cu Imperiul britanic și Austria. Cu toate acestea, potențialul economic de susținere a uniunii vamale va continua să se dezvolte în relație cu Belgia și Danemarca. De asemenea, atractivitatea proiectelor de infrastructură și riscul de izolare economică a statelor germane din nordul Europei vor fi elemente de susținere suplimentară pentru menținerea unui dialog constant între Prusia și acestea. Chiar și în absența unor demersuri formale de asociere la uniunea vamală, centre economice nordice (Hamburg, Lübeck, Bremen) au cochetat cu posibilitatea conectării la liniile de cale ferată care legau restul Germaniei.

Cu toate acestea, potențialul de stabilitate al cooperării vamale germane nu a putut compensa efectele crizei translatată atât de acut dinspre Irlanda și Imperiul britanic. Astfel, profilul recesionist al economiei globale se va regăsi și în perimetrul german, cu toate efectele asociate (contractarea economiei, șomaj, scăderea puterii de cumpărare, foamete), inclusiv în ceea ce privește tulburările sociale. Replici ale atacurilor și jafurilor spontane asupra magazinelor consemnate în Franța se extind gradual în statele germane pe întreaga durată a anului 1847. Zona predilectă de manifestare a „raidurilor pentru pâine” germane a vizat partea răsăriteană a Prusiei, de unde se vor extinde în Pomerania, Württemberg și Bavaria, reprezentând majoritatea evenimentelor consemnate în rapoartele autorităților ca fiind de natură să afecteze stabilitatea la nivel

Raidurile pentru pâine, Stettin, Germania, 24 aprilie 1847

„Kartoffelrevolution”, Berlin, 21-23 aprilie 1847

regional¹⁰. Reține atenția „revoluția cartofului” din Berlin vizând o succesiune de revolte și jafuri ale magazinelor și piețelor de alimente care va dura trei zile, perioadă în care se vor înregistra ciocniri cu forțele de ordine. Intervenția statului este absolut ineficientă, având un caracter tardiv și fără a se adresa efectelor vizibile ale crizei (ex. creșterea prețurilor la alimente). Istoriografia dedicată acestei perioade relevă caracterul ambiguu al măsurilor adoptate de stat fiind mai degrabă alternative¹¹, insuficiente de a oferi o perspectivă sustenabilă de ameliorare a condițiilor de trai.

Aceeași simptomatologie a crizei o regăsim și în ceea ce privește zonele care vor suferi

cel mai puternic, acestea fiind, în general, cele industrializate, unde reducerea producției antrenează convulsii sociale. Estul Prusiei reprezintă, din acest punct de vedere, principala regiune în care diverse ramuri industriale resimt recesiunea economică. În același timp, părțile de nord-vest și sud-vest (Hamburg, Bremen, Frankfurt, Karlsruhe, Mannheim) înregistrează falimente succesive, pe fondul legăturilor comerciale cu Marea Britanie¹². Dincolo de aspectele comune de manifestare a crizei în Franța și Germania, regăsim totuși o serie de elemente specifice după cum este cazul fenomenului imigraționist. Ca și în cazul Irlandei, criza antrenează un val substanțial (aprox.

**Brutărie jefuită
în Paris, 1847**

200.000 de persoane) de emigrație din statele germane care se manifestă¹³ cu precădere în intervalul 1846-1847. Similar episodului irlandez, principala destinație este reprezentată de SUA, valul migraționist producând dificultăți suplimentare pentru procesul de refacere economică și menținerea unui ritm constant al activității industriale.

Suplimentar acestor aspecte, un factor agravant al crizei a fost reprezentat, ca și în cazul celorlalte state, de sectorul feroviar. Sub impactul evenimentelor din Franța acesta a înregistrat o depreciere majoră, valoarea acțiunilor diferitelor companii scăzând cu aproximativ 50%. Cu toate acestea, există particularități în ceea ce privește apariția crizei în acest sector. Spre deosebire de cazurile britanic și francez, dezvoltarea sistemului de căi ferate în statele germane nu era atât de avansată, stadiul atins în primele decenii ale secolului al XIX-lea fiind, în schimb, unul destul de important mai ales din perspectiva atingerii capacității de auto-susținere tehnologică. Din această perspectivă, nu se poate vorbi despre un efect direct al situației din Franța și Marea Britanie. Impactul crizei agricole pe care statele germane l-au resimțit din plin avea să se reflecte în scăderea oportunităților de muncă în timp ce fenomenul migraționist va determina diminuarea potențialului general al resurselor de muncă în acest perimetru geografic. Practic, faptul că spațiul german nu era încă integrat în economia globală avea să determine efecte limitate directe asupra domeniului feroviar. Maniera în care criza agricolă va afecta domeniile conexe (mai ales social și bancar) vor determina, în schimb, perturbări serioase în ritmul de dezvoltare a infrastructurii feroviare, în special din perspectiva scumpirii creditului și a lipsei de lichidități¹⁴. Dacă, până la începutul anilor '40 ai secolului al XIX-lea, sectorul feroviar era unul dintre vârfurile de lance a dezvoltării industriale în Germania, ritmul de dezvoltare se va încetini simțitor, sfârșind prin a se opri temporar pe fondul crizei de lichidități și a intervenției statului împotriva tranzacțiilor speculative¹⁵. Studiul situației din statele germanice are o relevanță aparte și din perspectiva limitelor pe care extinderea efectelor generate de boala (mana) cartofului

le-a atins în Europa. Datele statistice ale vremii indică pentru intervalul 1846-1847 diferențe semnificative între evoluțiile demografice din vestul și sudul Europei, caracterizate de un declin destul de abrupt (Belgia, Olanda, nordul Germaniei) în raport cu cele din spațiul central și est-european, unde numărul deceselor asociate crizei economice este mult mai scăzut¹⁶.

Concluzii

Dezechilibrele economice, financiare și comerciale consemnate în perioada 1845-1847 au reprezentat, fără îndoială, evenimente de o importanță majoră pentru istoria Europei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deși sursa acestui fenomen are trăsături specifice prin cauzele alimentare din Irlanda, manifestările au îmbrăcat haine relativ comune perioadei. Astfel, se poate vorbi despre marea panică din 1847 ca fiind o primă exprimare a caracterului ciclic al crizelor economice pe care Europa le va traversa în următorul secol.

Asupra caracteristicilor crizei anilor 1845-1847, surprinde, în primul rând, rapiditatea cu care efectele practice ale epidemiei care a afectat producțiile de cartofi s-au extins în aproape toată Europa. În mod evident, această situație nu ar fi putut să se realizeze în absența unui grad de interconectare economică și industrială pe care Europa îl consemna în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În egală măsură, criza cartofului și degradarea economică au avut o componentă globală, fiind, practic, una dintre primele manifestări de acest tip. Deși izbucnită în perimetrul european, a reverberat în spații extra-europene, după cum este cazul Statelor Unite. De asemenea, libertatea de mișcare a capitalului care contribuise la dezvoltarea industrială pe ambele maluri ale Canalului Mânecii, după războaiele napoleoniene, și-a dovedit neajunsurile. Aceasta cu atât mai mult în momentul în care criza alimentară a generat o presiune uriașă asupra capacității naționale de finanțare a proiectelor majore de investiții, mai cu seamă în sectorul feroviar.

Dar poate cel mai important aspect îl prezintă modul în care criza economică a pregătit evenimentele revoluționare ale anului 1848. În acest context, se plasează instabilitatea care se va propaga la nivelul întregului continent. Mărturiile epocii indică fără

echivoc faptul că seria constantă de revolte și tulburări de stradă (aprox. 700 consemnate în intervalul 1845-1847) a contribuit la creșterea percepției generale privind necesitatea unei schimbări în modul de guvernare a statelor. În egală măsură, programele liberale de la 1848 au captat efectele dramatice ale crizei economice, consolidând, astfel, latura social-economică a fenomenului revoluționar. De remarcat, totodată, ireversibilitatea acestui fenomen în condițiile în care procesul de refacere economică își face simțite efectele către sfârșitul anului 1947. Cu toate acestea, inevitabilul nu mai putea fi evitat, prima manifestare de amploare considerată a fi debutul revoluției de la 1848 fiind înregistrată în 12 ianuarie, în Sicilia. De aici curentul revoluționar s-a extins cu repeziune, urmând, într-o măsură determinantă, parcursul geografic pe unde criza economică lăsase urme adânci.

NOTE

¹ Generată de o bacterie (*phytophthora infestans*) care atacă culturile de cartofi producând o criză alimentară de proporții, inițial în Irlanda de unde se va extinde în Europa. Evaluările privind numărul victimelor înregistrate în urma acestei crize se plasează în jurul a 1 milion de persoane, contribuind, totodată, la declanșarea unui val masiv migraționist dinspre Irlanda.

² Importanța cartofului pentru stilul de viață în prima jumătate a secolului al XIX-lea trebuie privită din cel puțin două perspective, anume faptul că acesta reprezenta un aliment esențial pentru masa populației cu resurse limitate. În același timp, cartoful reprezenta una dintre principalele plante care făceau obiectul noilor tendințe de cultivare extensivă în Europa fiind, în schimb, vulnerabilă la astfel de factori patogeni. Din această cauză, largi suprafețe de culturi vor fi practic decimate accentuând, astfel, imposibilitatea asigurării unei cantități suficiente de alimente.

³ Berger, Helge și Spoerer. *Economic Crisis and European revolutions of 1848*, The Journal of Economic History, vol.61, Nr.2, 2001, Cambridge University Press, p.300.

⁴ Tilly, Richard H., Kopsidis, Michael. *From Old Regime to Industrial State*, University of Chicago Press, 2020, p.240.

⁵ Depășind 50%. Rapport, Mike. *1848: Year of Revolution*, Hachette, Londra, 2008, p.36.

⁶ Ward - Perkins C.N., *Oxford Economic Papers*, vol.2, No.1 (1950), p.78

⁷ Baxter, Dudley. *Railway Extension and its Results*, Journal of the Statistical Society, vol.29, nr.4, 1866, p.552.

⁸ Pilbeam, Pamela. *The Economic Crisis of 1827-32 and the 1830 Revolution in Provincial France*, The Historical Journal, 1989, p.327

⁹ Dunham, Arthur Louis. *The Industrial Revolution in France*, Exposition Press, New York, p.89

¹⁰ Gailus, Manfred. *Food Riots in Germany in the Late 1840s*, în Past&Present, Nr. 145, Oxford University Press, 1994, p.162.

¹¹ Măsuri în general de diminuare a tarifelor la importurile de cereale, interzicerea exporturilor dar și aspecte dificil de explicat în termeni eficienței economice precum: publicarea de rețete pentru prepararea pâinii din iarbă și desfășurarea de evenimente publice pentru promovarea consumului cărnii de cal. Noyes, P.H. *Organization and Revolution. Working Class Associations in the German revolutions of 1848-1849*, Princeton Legacy Library, New Jersey, 1966. p.32

¹² Naval Intelligence Division. *Germany. History and Administration*. Vol.II, 1944, p.187.

¹³ Breuilly, John (ed.). *Nineteenth – Century Germany. Politics, Culture and Society 1780-1918*, Bloomsbury Academic, 2020, p.307.

¹⁴ Holborn, Hajo. *A History of Modern Germany 1840-1945*, Princeton University Press, Princeton, 1982, p.17.

¹⁵ Pierenkemper, Toni; Tilly, Richard, *The German Economy during the Nineteenth Century*, Bergham Books, New York-Oxford, 2004, p.59.

¹⁶ Vanhaute, Eric; Paping, Richard, *The European Subsistence Crisis of 1845-1850: A Comparative Perspective*, UCD Centre for Economic Research, University College Dublin, 2006, p. 17-18.

CĂLARE DE LA BUCUREȘTI LA CONSTANTINOPOL ȘI DE LA CONSTANTINOPOL LA CONSTANȚA (II)

SORIN CRISTESCU *

Abstract

In 1907, two Romanian officers travelled on horseback from Bucharest to Constantinople and then to Constanța. Their observations regarding the situation of the Bulgarian and Ottoman armies were published in a brochure in 1909. The conclusion clearly indicated the qualitative superiority of the Bulgarian army and the intense military preparations in that country, where the fortifications inherited from the Ottomans played an essential role.

Keywords: cavalry raid; highways; fortifications; armament

Pentru partea a doua a memoriului căpitanului Scărișoreanu am considerat că merită redată partea care descrie drumul parcurs de cei doi ofițeri de cavalerie de la Adrianopol la Constantinopol și înapoi pe ruta Ceatalgea-Kirkilise-frontiera bulgară. Atrag atenția mai ales concluziile ofițerului român privind comparativ populația celor două țări, culturile agricole, starea drumurilor, a orașelor, construcția cazărmilor, starea cailor, armamentul din dotarea trupelor, ș.a. În general, cam în toate chestiunile arătate superioritatea este de partea bulgarilor. Drumurile sunt mai bune la bulgari, în vreme ce șoseaua ce duce de la Adrianopol la Constantinopol după 10-12 km dispare pur și simplu; cazărmile bulgarilor sunt mai bine întreținute, soldații mai bine îmbrăcați, au echipamente care le apără uniforma de murdărie. În plus raporturile dintre ofițerii bulgari și soldații lor sunt demne de luat în seamă în sensul că

soldații au voie să adreseze întrebări superio- rilor și primesc de la aceștia explicațiile nece- sare. Încălțăminte militarilor otomani lasă de dorit, apoi calitatea diferită a cailor, grajduri- le neîngrijite ș.a. arată că armata otomană nu se bucură de grija autorităților superioare. În plus, au rămas în vigoare decrete din vechime, precum cel din vremea sultanului Mahomed al II-lea care îi dispensează pe tinerii din Con- stantinopol de serviciul militar. Abia acum „M. S. Sultanul are tendința de a abroga această hotărâre care dă un privilegiu puțin justificat numai populațiunii din Constantinopol.”

Drumul de întoarcere se desfășoară pe o altă rută care îi duce pe cei doi cavaleriști în orașelul Ceatalgea care peste cinci ani, în no- iembrie 1912, și apoi în februarie-martie 1913, va fi locul de înfruntare între armatele bulga- re care voiau să cucerească Constantinopolul și otomanii hotărâți să-și apere cu orice preț

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Romulus Scărișoreanu

Alexandru Alexiu

capitala. Autorul observă dificultățile de teren – regiunea mlăștinoasă și pantele abrupte ale fortificațiilor, terenul pe alocuri pietros pe care nu se poate folosi cavaleria – care vor contribui decisiv la victoria otomanilor.

Când s-a publicat lucrarea lui Romulus Scărișoreanu, în 1909, publicul avea și termen de comparație: ca urmare a interesului general pentru situația din Bulgaria și partea europeană a Imperiului Otoman, în 1907 apăruse la „Minerva”, Institut de Arte Grafice și Editură, lucrarea de 280 pagini a lui Nicolae Iorga, istoric în afirmare și tânăr deputat în Parlament, *Prin Bulgaria la Constantinopol, cu ilustrații de pictorul Stoica*, și se putea convinge oricine că detaliile tehnice oferite de ofițerul român nu fuseseră observate de marele cărturar și nici de ilustrator. Lucrurile au devenit și mai interesante în octombrie- noiembrie 1912 când, așa cum am arătat, orașele Kirkilise și Ceatalgea devin pe rând teatrele de confruntare dintre armata bulgară și cea otomană și toate lumea așteaptă cu încordare să vadă dacă va cădea sau nu Constantinopolul. Previziunile sugerate de ofițerul nostru au fost confirmate în mare măsură, chiar dacă otomanii au reușit în extremis să-și salveze capitala de rușinea unei ocupații bulgare.

Redăm aici continuarea memoriului pe care l-am prezentat în nr. 5-6/2023 al revistei noastre, pp. 17-27, limitându-ne numai la călătoria celor doi cavaleriști pe teritoriul Imperiului Otoman.

**CĂPITAN R. SCĂRIȘOREANU
CĂLARE**

**DE LA BUCUREȘTI LA
CONSTANTINOPOL
ȘI DE LA CONSTANTINOPOL
LA CONSTANȚA
MARȘ DE REZISTENȚĂ**

**Executat de căpitani R. Scărișoreanu
și A. Alexiu**

**București, Tipografia G. A. Lăzăreanu,
Strada Episcopiei, 3, 1909**

**MEMORIU asupra Marșului de rezistență
București-Constantinopol-Constanța**

**24 August, Adrianopol Baba-Eski,
86 kilometri**

Plecarea la ora 5 și 30 de minute. La ieșirea din oraș urmărim vechea șosea a sultanului

Baiazid, care se află în bune condițiuni pe o distanță de 10-12 kilometri, după care apoi traseul acestei șosele dispăre, nearătându-se decât din distanță în distanță, prin niște bolovani colosali cari formează postamentul; deasupra lor nemaexistând pietrișul sau nisipul necesar, așa că face imposibil mersul pe această șosea. Totuși, podurile de peste diferitele râuri datează tot după acel timp, și chiar actualmente în bune condițiuni se face trecerea peste ele. Toate aceste poduri sunt construcțiuni foarte puternice, numai în piatră, boltite, având o formă conică, la mijlocul acestor poduri sunt inscripțiuni turcești, iar lateral sunt prevăzute cu trotuarul pentru pietoni. Postamentul de asemenea este format din blocuri mari de piatră, așa că nu se poate merge cu trăsura decât numai în pas, iar cu calul ducându-l de mână.

La 10-12 kilometri de Adrianopol părăsim șoseaua și urmăm un drum ordinar, paralel cu aceeași șosea. La intrarea și ieșirea din fiecare localitate dăm din nou în șosea care se continuă sub aceeași formă, ceea ce face să descălecăm și să mergem mult timp în pas și pe jos.

După ce traversăm o serie de vreo patru pâraie și la o depărtare de 35 kilometri de Adrianopol, intrăm în localitatea Hafsa Hapsa¹ pe valea pârâului Hasdere, unde ni se prezintă un agent al poliției locale, și prin ajutorul unui interpret grec, ni se comunică că subguvernatorul local dorește a ne vedea. Ne prezentăm imediat, fiind primiți în localul administrației de către numita persoană, care știa de trecerea noastră; după un sfert de oră suntem concediați, iar după o jumătate de oră părăsim localitatea.

La ieșirea de est din acest oraș, chiar lângă drum întâlnim o veche fortificațiune turcească care probabil înainte forma un reduit al cetății ce probabil a existat. Zidării în piatră și cărămidă, crenelate pentru diferite feluri de arme de foc, dau bănuială existenței unei astfel de lucrări de fortificațiune.

La o distanță de 20 kilometri de Hafsa Hapsa trecem prin satul Kubli, pe valea pârâului Sojadludere, de aici după ce străbatem încă vreo trei pâraie, intrăm în orașelul Baba Eski la ora 4 p. m., situat în valea pârâului cu același nume. După ce așezăm caii la un grajd, în interiorul unei curți în care se afla și hotelul

nostru, mergem a vizita pe subguvernorul care de asemenea știa de sosirea noastră și care ne aștepta. Suntem primiți în localul autorității de către numita persoană și de șeful jandarmeriei și poliției locale. Toate aceste persoane, în ținute destul de îngrijite pentru această ocaziune, sunt foarte binevoitoare, și punându-se la dispoziția noastră ne dau tot concursul pentru a ni se procura cele necesare pentru noi și cai. Această vizită ne este întoarsă de către toate persoanele menționate; împreună cu subguvernorul De Djendet, cu care ne-am întreținut în limba franceză pe care o vorbea binișor, aci am făcut cunoștința unui ofițer topograf de cavalerie, care executa niște ridicări topografice pe domeniile M. S. Sultanului, și a unui ofițer de vânători pe jos, Mehmet Azis, care avea garnizoana în Kirk Kilise²; ocazional venise în Baba Eski pentru a lua de la gara din localitate niște efecte ce venise de la Constantinopol și pe care urma a le transporta în garnizoana sa.

Am avut invitați la masă pe acești doi ofițeri cari au primit cu deosebită plăcere această invitațiune, lucru ce am putut remarca după atitudinea lor mulțumită. Această convingere ne-am format-o mai cu deosebire din conversația ce am avut-o cu locotenentul Mehmet Azis, care vorbea binișor franțuzește și nemțește.

Un paragraf special pentru acest ofițer căruia i se cuvine această atențiune, spre a arăta dotarea sa cu un spirit viu și o inteligență remarcabilă, la care se mai adaugă o perseverență de admirat, lucru ce nu se vede des la oamenii acestei națiuni. Om lipsit de avere, dispunând numai de modestele mijloace bănești procurate prin solda de ofițer, continuă a se perfecționa în studiul limbilor franceză și germană și posedă o cultură generală europeană cu care se ține la curent. Ca militar arată calitățile sale de bun soldat prin atitudinea corectă și prin noua avansare pe care o aștepta fiind cel mai vechi locotenent în batalionul său, deși nu are vârsta decât de 25 de ani. O modestie remarcabilă și o atențiune și educațiune deosebită, lucru care nu se obișnuiește la acest popor din cauza obiceiurilor cu totul contrarii celor ce se văd în occident.

Stăm în societatea acestor doi ofițeri până la ora 11 din noapte, după care apoi ne retragem.

Caii în această localitate au fost îngrijiți de noi, până la sosirea ordonanței, care deși a venit cu trenul, însă plecând târziu, apoi distanța de la Baba-Eski la gară fiind 15 kilometri, a făcut ca să sosească la ora 6 p. m. Deși se adunase în jurul nostru destui curioși, nici unul nu s-a oferit și nici chiar n-au voit a ne ajuta. În ceea ce privește pe jandarmii care ne-au acompaniat, imediat la sosire, la etapă, scoteau fiarele din gura cailor (lor), apoi le puneau dinainte un braț de paie, după ce mai întâi îi acopereau bine cu niște păături pe deasupra șeilor, pe care nu le scoteau uneori chiar până a doua zi. Apă nu le da de asemenea până a doua zi, din care cauza caii având sete nu mâncau mai nicidecum. Aceasta explică starea de rea întreținere a acestor animale chiar la acești jandarmi. Erau foarte surprinși ce felul cum îngrijeam (noi) caii, mai cu deosebire cum dam apa după 30 minute de la sosire; unii chiar ne rețineau de la aceasta făcându-ne semn că pot deveni emfizematici.

Caii îngrijiți în acest mod sumar, jandarmii intrau imediat în cea mai apropiată cafenea, unde după ce beau două până la trei serii de cafele și țigări, mergeau de se odihneau. În timpul nopții dormeau lângă caii noștri, aceasta în baza ordinelor ce aveau în această privință.

Alături de camera ce se aranja pentru noi, poliția locală aranja un post de trei oameni, care ședea pe tot timpul nopții, probabil pentru a ne îngriji și a ne aduce serviciile, de care am avea nevoie. La cea mai insensibilă deschidere de ușă apărea și capul unui asemenea om, care se făcea a fi văzut și care era gata a ni se pune la dispoziție.

Pe tot timpul drumului în Turcia, cei doi sau trei jandarmi ce ne însoțeau mergeau unul înaintea și altul înapoi, dacă erau trei, unul înaintea și doi înapoi.

Baba Eski, localitate de 3000-4000 locuitori, toți turci și puțini greci, mai toți comercianți de toate felurile; așezată la întâlnirea drumului ce duce la Stambul cu acela ce vine de la Kirkilise, și mai departe dinspre frontiera bulgară. Depărtarea de linia ferată este de 12 kilometri, așa că această localitate este puțin deservită de avantajul unei astfel de comunicații. Ca trupe militare nu se află decât un post de jandarmi sub comanda unui locotenent.

25 August, Baba Eski – Tschoorlu³, 96 kilometri

Continuăm același drum ce duce spre Constantinopol și care se prezintă în aceleași condițiuni precum le-am arătat mai sus. Plecare a fost la ora 5 și 30 a.m. În această zi vremea este foarte rece, un vânt de N-E face a se resimți puternic diferența de temperatură, cerul începe a se întuneca încetul cu încetul, așa că la ora 7 și 30 minute totul este acoperit și odată cu aceasta încep și primele picături de ploaie care se măresc progresiv pentru a se transforma într-o ploaie puternică care durează până seara când terminăm etapa la Tschoorlu.

După un traseu de 27 de kilometri și după ce traversăm mai multe pâraiașe fără nicio importanță ajungem în localitatea Lule Burgas⁴, unde mergem direct la reședința subguvernului. Aci se dă ordin a ni se schimba jandarmii ce ne acompaniau, din cauza oboselii prea mari ce ar avea de îndurat expunându-se a nu ne putea acompania. Aici simt efectul unei răceli deoarece eram complectamente ud, și cer a mi se procura un centigram de chinină, lucru ce-l obțin prin intervențiunea unui medic de la un batalion de artilerie ce se afla în acea garnizoană, care făcea în același timp și pe interpretul între noi și subguvernor, care vorbea numai turcește. Lule Burgas este un orașel cu populație de vreo 4000 de Turci, este reședința unui batalion de artilerie cu trei baterii.

După vreo oră de repaus pornim pe o ploaie torențială și un vânt foarte puternic, care de astă dată se schimbase venind dinspre Marea Marmara. Drumul se desfundase complectamente, așa că toată distanța până la Tschoorlu am străbătut-o numai în pas și călare; era absolut imposibil a mai merge pe jos din cauza noroiului colosal, în care caz am fi riscat a ajunge noaptea la etapă, lucru pe care am căutat a-l evita cu totul. După un traseu penibil de 9 ore și 30 minute și după ce străbăteam o distanță de 67 kilometri, ajungem la Tschoorlu, intrând în oraș pe lângă stațiunea calei ferate, care prin excepțiune aici este lângă oraș, găsim grajdul necesar cailor aranjat de ordonanța noastră care sosise înainte cu trenul. Complectamente azi, procedăm singuri la îngrijirea cailor, deoarece nimeni nu se oferea a ne da ajutor, deși

numărul curioșilor cu toată vremea rea este considerabil.

Cu ajutorul câtorva fricțiuni cu alcool pe spinarea cailor îi punem la adăpostul răcelii, după care apoi, bine înfășurați cu niște păături procurate de la han, îi asigurăm a fi în bune condițiuni spre a continua marșul.

Nu am mai putut a ne prezenta guvernatorului din cauza ținutei noastre deplorabile, care ne punea în imposibilitate a părăsi camera. Ni se prezintă un căpitan, ce era cu detașamentul de pază al liniei ferate, anume Suleiman Siri, care ne procură cu multă bunăvoință cele necesare pentru hrana cailor și a noastră. Concursul acestui ofițer ne-a fost de cel mai mare folos, concurs la care a contribuit și un locuitor Grec, anume Vrioni, care trăise multă vreme în țara noastră și care părea foarte entuziasmat că întâlnește doi Români, și mai cu deosebire foarte contrariat de întreprinderea noastră.

În timpul nopții punem a se usca în jurul unei sobe de fier hainele și mai cu deosebire încălțăminte, deoarece și a doua zi aveam a executa marșul tot în aceleași condițiuni.

Tschorlu este un oraș cu o populație aproximativ 10.000 locuitori, în mare parte Turci și puțini Greci, care au în mână comerțul; garnizoana militară este formată numai de o companie de infanterie, care are cazarma la stațiunea căii ferate, cu a cărei pază este însărcinată, în oraș este și reședința unui detașament de jandarmerie comandat de un căpitan.

Din Tschoorlu telegrafiem legațiunei române din Constantinopol sosirea noastră în ziua de 27 august curent orele 4 p. m., aceasta chiar în momentul plecării noastre în ziua de 26 August, la ora 5 și 30 de minute.

26 August, Tschoorlu-Bogados, 94 km (...) întreținere. În această localitate nu se află trupe militare, ci numai un post compus din zece jandarmi și un ofițer.

27 August, Bogados-Constantinopol, 87 km

La ora 6 a. m. părăsim Bogados, urmăm coasta Mării Marmara pe un drum ordinar care din cauza terenului nisipos se prezintă în bune condițiuni cu toată enorma cantitate de apă depusă după două zile de ploaie.

Pozițiunile sunt de o frumusețe remarcabilă pe tot parcursul până la Constantinopol, mărul mării fiind o plajă continuă, iar terenul fiind plantat numai cu vii cu producțiuni bogate. La ora 9 a. m. intrăm în Bujuk-Cekmege după ce mai întâi trecem pe un pod de piatră în bune condiții al vechii șosele, pe o lungime de un kilometru peste un lac foarte mare. Aceasta este o localitate cu un aspect mai mult occidental, strade drepte și largi, și câteva parcuri în mijlocul orașului. Subguvernorul orașului, știind de trecerea noastră, ține a ne vedea, în care scop ni se trimite vorbă a merge la d-sa acasă. Aci, după un repaus de 15 minute, rugăm a ni se permite să plecăm deoarece trebuia ca la ora 4 p.m. să ne aflăm la poarta Stambulului. La ora 4 p.m. intrăm în Kuciuk Cekmege, după ce și aci mai întâi trecem tot peste un pod de piatră ca cel de mai sus, peste un lac, nu așa de lat ca cel menționat. În această localitate oprim pentru a da o rație de ovăz cailor și a le face puțină curățenie. Această operațiune terminată, la ora 1 și 30 minute plecăm, după un parcurs de o oră și 30 minute zărim turnurile moscheilor din Constantinopol. Cum jandarmii ce ne însoțeau urmau să se schimbe la Makrikeni, îi facem să înțeleagă că fiind aproape de Constantinopol, nu vom mai avea nevoie de ei, și le spunem să se ducă singuri la Makrikeni, iar noi singuri vom continua drumul spre Stambul. Cererea noastră a fost respinsă cu multă delicateță prin diferite semne care ne făceau să înțelegem că trebuie să mergem și noi la Makrikeni, unde să se constate de subguvernor că ei ne-au predat în bună stare. Orice încercare era de prisos și trebuie să ne abatem din drumul direct ce mergea la Stambul pentru a merge spre sud-est de localitatea Makrikeni. Această abatere din drum face ca să întârziem sosirea noastră, care în loc de a fi la ora 4 p.m., cum telegrafiasem, sosim la poarta de sud, intrarea din direcțiunea orașului San Stefano la ora 5 și 15 minute.

Ajunși la Makrikeni suntem conduși la cancelaria subguvernatorului. Cum descălecăm niște jandarmi care nu știau cine suntem, pune mâna pe mine, și ducându-mă câțiva pași îmi face semn să merg la subguvernor. Bineînțeles am căutat a mă debarasa de această nepermisă escortă, care însă era scuzabilă dat fi-

ind inconștiența faptei ce comitea. Ajunși la subguvernorul acesta de asemenea nu știa nimic de noi; merge întâi spre a anunța un căpitan de jandarmierie, care revenind ne cere a da cărțile de vizită, lucru pe care-l facem imediat. După 15 minute de așteptare în picioare pe o sală murdară, suntem introduși la subguvernorul. Aci îi dau numaidecât ordinul guvernului turcesc relativ la libera noastră trecere pe teritoriul Otoman. Numai după ce citește acest ordin își dă seama cine suntem, după care numai apoi ne invită a lua loc. După o așteptare de 30 minute se schimbă jandarmii și plecăm; trecem prin San Stefano și la ora 5 și 30 minute ajungem la poarta de sud a orașului. Aci un locuitor turc trimis de legațiunea română ne conduce la o altă intrare. După ce mergem chiar pe linia de centură a vechii fortificațiuni, parcurgând 6 până la 7 kilometri, ajungem la intrarea de la Eni Kapu la ora 6 și 30 p.m. Aci eram așteptați de domnul Colonel Socec⁵, directorul școlii române din Constantinopol, de al doilea dragoman al legațiunii și de un cavaz, altcineva nimeni absolut. Nu mai vorbesc nimic de ofițerii din Constantinopol care nu au ținut a ne cunoaște în timpul celor două zile cât am stat acolo, deși aveau perfectă cunoștință din jurnalele care apar în toate limbile diversei populațiuni ce formează Constantinopolul.

După un traseu de o oră și 20 minute ajungem la palatul legațiunii române, unde eram așteptați de d-nul Ministru Papiniu⁶, d-nul Carp⁷, secretar al legațiunii și d-nul inginer Bunescu și fiul, veniți ocazional în Constantinopol. Suntem imediat introduși la d-nul Ministru, care ne felicită de jumătatea reușitei a marșului, ne urează bună sosire, și ne invită a lua masa la legațiune. Se dă un act jandarmilor de către dragomanul legațiunii că am fost aduși în bună stare.

La ora 8 seara are loc masa, fiind invitate și persoanele mai sus menționate, animațiunea este mare, și de toți cei prezenți ni se aduce cuvinte de laudă, față de greutățile ce am întâmpinat și de bunele condițiuni în care am sosit la Constantinopol.

În timpul mesei, d-l colonel Socec bea în sănătatea Domnului Ministru Papiniu, mulțumindu-i pentru atențiunea ce a avut pentru

noi, domnul Ministru răspunde felicitându-ne, menționând că sărbătorește prezența noastră în Constantinopol, în urma raidului întreprins de a cărui reușită se interesează autoritățile străine din localitate. Pentru a doua zi se hotărăște să facem vizite la Ministerul de Război și la Comandamentul artileriei.

28 August

A doua zi de dimineață, vizităm câteva strade din Constantinopol, între care și vechiul bazar din Stambul. Pentru după-amiază, la orele 2, trebuia să începem vizitele în care scop se și anunțase de legațiunea noastră, cele două autorități mai sus menționate. La orele 2 fără un sfert, sunt prezent la hotelul unde era găzduit d-l Colonel Socec, echipat în uniformă militară în ținuta de serviciu. Camaradul meu nu poate veni din cauza unei încurcături provocate la poștă, unde se aflau niște efecte din ținuta militară, și pe care nu le poate scoate la timp. La orele 2 și 15 minute, împreună cu domnul Colonel Socec și primul dragoman al legațiunii, mergem spre a face vizitele menționate, unde, deși se anunțase din ziua precedentă, nu găsim pe nimeni, așa că depunem numai cărțile (de vizită). Această afacere terminată, în mai puțin de o oră, merg pentru a dezbrăca uniforma, care atrăgea atențiunea trecătorilor, făcându-i chiar a se grupa în jurul nostru când stam pe loc. Împreună numai cu camaradul meu, mergem spre a inspecta caii pe care îi adăposteam în grajdurile unui birjar de stradă, de altfel bine ținut, inspectăm potcoavele și spinările care se prezintă în cele mai bune condițiuni și după aceasta mergem să luăm masa la hotelul unde locuim.

Ziua de 29 August

De dimineață îmbrăcăm din nou uniforma pentru a ne prezenta domnului Ministru Papiniu, și pentru a ne lua rămas bun, urmând ca în ziua de 30 să plecăm, precum și mai cu deosebire a-i mulțumi pentru singura atențiune ce ni s-a dat în Constantinopol. Suntem reținuți la dejun la legațiune, iar după dejun cu dragomanul legațiunii, mergem la Ildiz-Kiosk⁸, unde suntem prezentați Excelenței Sale Galep Pașa, maestrul de ceremonii al M. S. Sultanului, și

depunem cărțile Excelenței Sale Abdulah Pașa, șeful casei militare a M. S. Sultanului, care se afla în concediu. Excelența Sale Galep Pașa face un raport M. S. Sultanului, la care anexează cărțile noastre. Drept răspuns al acestui raport, M.S. exprimă dorința de a ne vedea la sărbătoarea Selamlâcului, la care însă nu putem participa, dat fiindcă această sărbătoare are loc Vinerea, iar plecarea noastră prin program era fixată Joi 30 August. Ni se face cunoscut că am fost propuși spre a fi decorați de M. S. cu ordinul Medgidia. Aceste vizite terminate ne înapoiem din nou la legațiune, unde suntem fotografiați în cameră împreună cu domnul Ministru Papiniu. Seara luăm masa iar numai amândoi, și pentru a doua zi fixăm plecarea la orele 6 a. m. În care scop se dă ordin jandarmilor ce urma a ne însoți, să se afle la hotel la ora menționată.

Acestea sunt în scurt principalele evenimente ce am avut pe timpul celor două zile de repaus în Constantinopol.

După cum se vede în afară de atențiunea deosebită ce ni s-a dat de legațiunea Română, nimic alt nu este de remarcat, cum de altfel nimic nu a avut loc, nici din partea autorităților militare turcești care aveau perfectă cunoștință de sosirea și prezența noastră în capitala Imperiului Otoman deoarece despre aceasta s-a vorbit în toate jurnalele ce apar în Constantinopol în limba franceză, italiană, turcă, greacă, etc. aducându-ni-se cele mai frumoase elogii.

Nu mă îndreptățește nimic de a avea pretențiuni a comenta acest sistem de primire, deoarece nu este în spiritul Otomanilor a privi ca ceva extraordinar ceea ce noi făcusem; ei privesc cu multă indiferență orice întreprindere a occidentalilor, lucruri pe care deși nu le execută totuși îi lasă nepăsători.

Mă abțin la a intra în comentarii despre orașul Constantinopol din toate punctele de vedere, deoarece s-a scris și s-a auzit destule, și apoi în scurtul timp cât am stat în el nu mi-am putu forma o idee complectă, așa că ceea ce aş destăinui ar fi foarte puțin față de ceea ce se știe. Rezum numai că este un oraș cu o mare diversitate de străini, cu un comerț destul de dezvoltat, cu strade strâmte și rău întreținute, cu o enormitate indescriptibilă de câini care se plim-

bă în turme pe ruinele exterioare ale vechilor fortificațiuni, iar în interior contribuie la mărirea murdăriei – caracteristică a acestui oraș.

Garnizoana militară este formată din trupe de toate armele (un corp de armată) încazarmate în jurul orașului și mai cu deosebire în apropierea Ildiz Kioskiului; flota de război se află în Cornul de Aur, de unde se pare că iese foarte rareori în largul mării.

30 August, Constantinopol-Ceatalgea, 93 km

La ora 6 a.m. părăsim hotelul; în stradă întâlnim un agent al poliției, împreună cu un căpitan de jandarmi, cu doi jandarmi care urmau a ne însoți până la Ceatalgea, Pornim cu toți la grajd, unde aranjăm șeile pe cal, după care apoi mergem la legațiunea română, unde eram așteptați de domnul Colonel Socec, de domnul Carp, Bunescu și La Hay⁹. Aci se constată starea cailor după care apoi cu toții împreună formăm un grup fiind fotografiați. Toate aceste operațiuni ne consumă două ore, așa că de abia la ora 8 pornim. La trei sute de metri de la legațiune suntem întâmpinați de Directorul școalei române, care își procurase un cal, dorind a ne acompania o distanță oarecare. Traversăm întregul cartier Pera¹⁰ părăsind orașul prin ieșirea de nord în dreptul Punctului numit Tserflie, la ora 9 a.m. ne despărțim de directorul școalei române care ne urează drum bun, petrecându-ne încă cu vederea până la dispariția noastră în valea care împreună cu pârâul Alibeikioi formează Cornul de Aur. Chiar la capătul Cornului de Aur începe o ploaie torențială care continuă a cădea până la ora 12 și 20. De la capătul Cornului de Aur în loc de a urma spre Kutschkkioi, iar de aici spre Gheorghios Ceatalgea, urmăm valea Alibeikioi. Această abatere este provocată de cei trei jandarmi care nu știau direcțiunea ce duce la Ceatalgea, și care mai direct ar fi fost tot prin Stambul, pe ieșirea dinspre vest, pe la Ortakioi. Greșind drumul ne găsim la un moment dat în fundul unei văi foarte strâmte pe care nu se mai vede nici o urmă de drum. Terenul este atât de accidentat cum nu se poate imagina, mameloane enorme constituite numai din piatră sunt dispuse în mod neregulat peste tot locul, iar fundul micilor văi este presărat

numai cu piatră. Cu toată ploaia puternică ce continuă a cădea, suntem nevoiți a descăleca, mergând pe dibuite; după indicațiunile ce ni se dau de trecători izolați. După ce urcăm și scoborâm mai multe serii de înălțimi ca cele menționate mai sus, ne găsim la ora 12 în dreptul localității Imbria¹¹, departe de 15 kilometri de țărmul Mării Negre. Ajunși aici ne dăm seama de ocolul considerabil ce făcusem deoarece în loc de a ne afla la 15 kilometri de țărmul Mării de Marmara, ne aflăm pe țărmul Mării Negre. Aici suntem forțați a opri o jumătate de oră deoarece căzuse potcoavele la ambele picioare de dinainte la calul căpitanului de jandarmi din cauza prostului potcovit la care a contribuit și terenul prea pietros peste care am trecut. La ora 12.30 ne punem din nou în marș, apucând direcțiunea sud-vest, urmând peste câmp prin văi și dealuri mocirloase, dăm apoi în drumul ce duce la Ceatalgea. La 10 kilometri de localitate, traversăm colinele Ceatalgei printre fortificațiunile pozițiunei pe care le scoborâm cu caii la mână din cauza pantelor prea abrupte.

La ora 7 și 30 seara intrăm în Cetalgea, după ce străbătusem 93 kilometri din care aproape 30 pe jos, executând un marș continuu afară de cele 30 minute repausul arătat. În Ceatalgea, mergem a ne prezenta mutesarifului (Gubernorului) provinciei. Acesta nu avea cunoștință de trecerea noastră prin acea localitate, totuși ne primește destul de bine, după ce se face formalitățile obișnuite, mergem a ne așeza caii într-un grajd al jandarmeriei destul de rău întreținut. Masa de seară o luăm împreună cu căpitanul care ne însoțise, și care singur a ajuns cu noi la destinație, ceilalți doi jandarmi au rămas pe drum, caii fiindu-le prea obosiți nu au mai putut continua drumul. Căpitanul de asemenea părea destul de obosit, lucru ce se justifica prin vârsta sa care era mai mare de 60 de ani și prin eforturile continue, în timp de 11 ore și jumătate. Seara suntem lăsați la un han bulgăresc destul de puțin confortabil din toate punctele de vedere.

Ceatalgea este un orașel cu o populațiune de 6.000-7.000 locuitori în mare parte Turci și puțini greci și bulgari. După cum am mai spus și mai sus aici este reședința guvernului acestei provincii. Ca trupe militare nu dispune decât de un batalion de jandarmi care sunt împărțiți în diferite posturi, în oraș fiind numai

reședința comandantului (un locotenent-colonel) și o companie, comandată de un căpitan, și un locotenent ca ajutor. Ordonanța noastră execută drumul de la Constantinopol la Ceatalgea cu calea ferată.

31 August, Ceatalgea-Sarai, 84 km

Hotărâm plecarea la orele 5 și 30 de minute; și în această zi suntem însoțiți tot d e trei jandarmi, adică un locotenent și doi soldați din Ceatalgea. Străbatem orașul cu caii la mână din cauza bolovanilor prea mari de piatră, și la ieșire, încălecând, ne angajăm pe un drum ordinar în foarte rele condițiuni. Terenul este atât de accidentat că suntem nevoiți a descăleca și a merge până la orele 10 și 30 de minute numai pe jos, urcând și scoborând în mod continuu, colinele munților Istrangea; la orele 11 a. m. suntem pe punctul cel mai înalt al acestor coline, la localitatea Sinecli, unde se află și o stațiune a căii ferate ce duce la Constantinopol. În această stațiune se află și sediul comandantului de batalion care face paza liniei ferate, având în interiorul stațiunei numai un detașament de infanterie și câțiva călăreți (aproximativ 40 oameni). Ne prezentăm comandantului acestui batalion, un locotenent-colonel care e anunțat de sosirea noastră; suntem invitați în locuința sa care era destul de modestă. După un repaus de 20 de minute suntem gata de plecare. Aici se schimbă și cei trei jandarmi care venise cu noi din Ceatalgea, fiind înlocuiți cu doi călăreți din detașamentul stațiunei. Acești doi oameni ireproșabil ca ținută, încălecați pe cai mici, însă în foarte bune condițiuni, au fost dintre cei mai aleși ai detașamentului menționat. Totuși, se pare că serviciul ce-l fac se rezumă numai în jurul liniei ferate, deoarece având însărcinarea de a ne conduce numai până la localitatea Cerkezioi, tot o stațiune de cale ferată, nu au reușit a ne face să mergem pe adevăratul drum. Nici acești doi oameni nu cunoșteau drumul, așa că și de astă dată am ocolit peste câmp și uneori chiar ne-am întors înapoi din cauza direcțiunii greșite pe care ne angajasem. La ora 3 p. m. sosim în Cerezioi, după ce străbatem fără nici un repaus 30 kilometri cât era în realitate între Sinecli și Cerezioi.

În stațiunea căii ferate găsim și o cantină cu cele necesare pentru a gusta ceva și a da o

rație de ovăz cailor. Aici ni se pune la dispoziție alți trei geandarmi ce urmau a ne însoți până la Serai, precum și ni se găsisse o căruță pentru ordonanța care venise aici cu trenul; în direcțiunea Serai ne mai fiind linie ferată, urma a face transportul cu căruța. După o oară d repaus pornind la ora 4 urmând un drum ordinar, pe un teren foarte puțin înclinat. Distanța între Serai și Cerezkioi fiind de numai 30 kilometri, o străbătem în trei ore, după ce mai întâi trecem prin satul Ienikioi. La ora 7 p. m. intrăm în Serai, unde suntem întâmpinați de primarul comunei, anume Remzi, care vorbea puțin franțuzește, ne conduce la un han turcesc, acesta după cererea noastră, pentru a face o încercare dacă o diferență de preț față de hanurile grecești. Constatarea a fost defavorabilă acestor din urmă, cu o diferență enormă, ceea ce ne-a dat convingerea că Turcii nu căutau a profita de ocaziunea că aveau streini, cărora le puteau pune orice prețuri, lucru pe cere grecii-l făceau cu prisosință.

În timpul când eram ocupați cu îngrijirea cailor, ni se prezintă un locotenent de cavalerie anume Muhedin, care comanda un pluton ce avea garnizoana în Sarai. După ce terminăm cu îngrijitul cailor, suntem invitați a vizita locuința ocupată de acel pluton (oamenii și caii). Într-un capitol separat mai la vale, se va arăta ceea ce am văzut cu impresiunile ce am avut.

Seara invităm la masă pe primar și pe ofițerul în cestiune, cel dintâi își cere iertare că va trebui să mănânce numai cu mâinile, aducând ca scuză că este derviş, și în această calitate nu-i este permis a mânca în altfel; cel deal doilea de origine circasian din Anatolia, era cu totul în contra preceptelor din Coran, care oprește pe turci a bea vin, și prin îngrijirea sa ni se procură o bună calitate de vin, care și ca cantitate nu lăsa nimic de dorit. Cu un meniu cât se poate de puțin variat și de sobru, având masa pusă pe jos, ne ospătarăm în societatea acestor două persoane, care se simțiră foarte mulțumiți, mai cu deosebire ofițerul, care în urma câtorva pahare, începe chiar a fredona câteva melodii turcești. Dormim în camera unde mâncasem pe niște saltele așternute pe jos, după ce terminăm masa pe la ora 12 din noapte.

Serai este un orașel cu o populațiune de 2000 până la 3000 locuitori, în mare parte turci, și puțini greci și bulgari; garnizoana militară este formată numai de plutonul de cavalerie menționat și de un post de jandarmi comandat de un locotenent.

1 Septembrie, Sarai-Kirkilise, 94 km

Plecarea la ora 6 a. m., urmăm un drum ordinar pe la poalele munților Istangea, terenul este puțin accidentat și fără piatră, așa că mergem foarte bine; după ce trecem prin satele Ceapli și Tatarli și străbătem o distanță de 28 kilometri, la ora 8 și 45 suntem în localitatea Visa¹², situată pe o înălțime (de pe) ramificația munților Istangea, constituită numai din piatră. Aici, urmând a se schimba jandarmii, mergem la reședința administrației subguvernului, pe care însă nu-l găsim, totuși se luură măsurile necesare a ni se pune la dispoziție acei jandarmi. După un repaus de o jumătate de oră pornim înainte, angajându-ne pe o șosea în construcție, care însă se prezenta în cele mai rele condițiuni având numai traseul determinat și presărat pe deasupra piatră, per care nu se poate umbla: părăsim șoseaua mergând lateral. Terenul începe iar foarte accidentat și numai în piatră, așa că suntem din nou nevoiți a merge pe jos și mai mult la pas. În apropiere de Bunar Hisar, la 10-15 kilometri traversăm o pădure, chiar cum intrăm în această pădure ne întâlnim cu un inginer turc călare pe un măgar și escortat de doi soldați cu armele, și cu destul cartușe asupra lor. Mergând câțiva metri împreună, camaradul meu la un moment dat, pierzând cravașa, îmi dă spre a-i conduce calul înainte, iar el se înapoiază singur spre a o căuta, lipsa sa pe neașteptate atrage atențiunea celor trei jandarmi ce era cu noi, precum și inginerului și celor doi soldați ce-l escortau. Printr-un semna al acestor oameni, ce păreau foarte consternați, ne oprim cu toții, jandarmii întreabă pe inginer unde se află camaradul meu, acesta la rândul său vorbind binișor franțuzește, mă întreabă pe mine; dându-le explicațiile necesare, doi jandarmi pornesc imediat la trap înapoi după camaradul meu care revine după câțva timp. Stând pe loc nu-mi dam seama de groaza ce era în-

tre acești oameni, și după câteva momente, reculegându-mă, cer explicațiunile necesare. Mi se istorisește cum înaintea trecerei noastre, tot prin acel loc, fusese asasinat de o bandă un ovrei care avea asupra sa 250 lire, deși escortat nu a putut scăpa deoarece banda era mai numeroasă. Inginerul, deși turc, ne spune că cu toate că este otoman, trebuie să mărturisească că este foarte mulțumit că trecerea prin acel loc atât de periculos o face în compania mai multor oameni armați, cei doi soldați ce-l escortau nu erau suficienți pentru siguranța sa, arătând chiar că văzându-ne de departe a căutat a se apropia de noi pentru a nu merge singur. Ne atrage atențiunea asupra oamenilor ce lucrau la șosea, spre a vedea că ei sunt păziți de trupe, pentru două motive: Pentru a pune în siguranță pe oamenii tehnici ce supravegheau conducerea lucrării și care aveau asupra lor și sumele necesare pentru efectuarea plății și apoi pentru a-i menține pe lucrători la lucru, dat fiind că majoritatea erau bulgari și alte naționalități, între care și multe femei. Toate acestea ne procură o oarecare panică care ne face a ne da seama și mai mult de situațiunea periclitată în care ne aflăm pentru un moment; deși prezența unui post de infanterie, la capătul opus al pădurii, compus din un pluton sub comanda unui ofițer are misiunea de a asigura trecerea prin această parte. acest post era încazarmat într-o casă destul de modest construită, așezată pe o înălțime care domina întreaga pădure. O parte din oameni, încinși, erau gata a ieși la primul semnal dat de omul care era de planton în fața cazarmii.

Odihnim 15 minute la această cazarmă după care apoi mulțumim inginerului numit și pornim înainte, trecând prin satul Tekije, ajungem în Bunar Hisar la ora 2 p. m. unde hotărâm a ne odihni și a da o rație de ovăz cailor. Aici merg singur la primarul localității, care însă neavând cunoștință de trecerea noastră nu știe cine sunt și mă primește foarte rece, mă ține în picioare până ce termină o conversațiune cu un individ bulgar, nederanjându-se nicidecum a întreba măcar cine sunt și ce doresc. După ce termină conversațiunea cu acel individ, se adresează mie în limba turcă, față de care nu știam ce să-i răspund deoarece nu vorbea altă

limbă. Îi arăt ordinul turcesc ce aveam după care apoi își seama cine sunt. După 20 de minute de mimică îl salut și plec. În oraș gălesc pe camaradul meu la un han grecesc, care se necăjea a face să fie înțeles că dorește ovăz pentru cai și puțină mâncare pentru noi. Timp de 30 de minute de abia reușise a-i face să priceapă să aducă ovăz pentru cai. Pentru noi, după mult necaz, găsim câteva ouă. La acest han suntem din nou înspăimântați de greci ce se strânseseră în jurul nostru cari ne povățuiau să rămânem acolo, de oarece Kirkilise este foarte departe și că vom înnopta pe drum, expunându-ne astfel a ni se întâmpla ceva. Am dedus că aceasta era un sistem de a ne putea reține mai mult pentru a avea un mai mare profit material. Menținem hotărârea de a merge înainte și al ora 3 și 25 de minute plecăm.

De la această localitate șoseaua începe a se prezenta în mai bune condițiuni, totuși nu o urmăim și mergem lateral pentru a feri picioarele cailor de piatră, dat fiind că aveam de străbătut zone de teren pline peste tot locul numai cu piatră. Mergem în mod continuu, neoprint decât o singură dată 15 minute, alternând trapul cu pasul, care pe această distanță (pasul) a fost de mai scurtă durată deoarece terenul era puțin accidentat. La ora 6 și 45 p. m. suntem la patru kilometri de orașul Kirkilise, în valea Buik Dere, unde suntem întâmpinați de un căpitan de jandarmerie, anume Fehmy, cu trei soldați jandarmi, care fusese trimiși de comandantul garnizoanei spre a ne întâmpina și a ne ura bun sosit. La ora 7 și 30 suntem în oraș, și conduși a lăsa caii la postul de jandarmi, unde ni se pune la dispoziție oamenii necesari, deoarece ordonanța noastră sosește noaptea târziu cu o căruță. De la grajd mergem la hotelul unde ni se aranjase camera și masa; aici suntem salutați de căpitanul Iadik bei, adjutantul generalului comandant al diviziei din Kirkilise, și de căpitanul Rechad de la comanduirea garnizoanei, ambii acești ofițeri erau trimiși de către Excelența Sa domnul comandant al Diviziei, spre a ne ura bună sosire și a ne pune la dispoziție tot cele ce vom avea trebuință. Tot în acel timp vine a ne vedea și locotenentul Mehmet Azis, vechea noastră cunoștință de la Baba Eski, și care avea cunoștință de sosirea noastră în acea zi la Kirkilise. Luăm masa în compania

tuturor acestor ofițeri, cari își dau osteneala a ne mulțumi cât se poate de mult, entuziasmul este mare și pe fața tuturor se vede bucuria. La ora 12 din noapte ne retragem în urări sincere de fericire și prosperitate pentru Suveranii și armatele Turcă și Română.

Orașul Kirkilise are o populațiune de 22.000 până la 24.000 locuitori compusă în mare parte din străini ca: bulgari ovrei și greci, iar turci 8.000-9.000 locuitori. Aici este o puternică garnizoană militară compusă din opt batalioane de infanterie, un batalion de vânători, un regiment de artilerie și unul de cavalerie, precum și reședința comandatului de divizie din corpul de armată Adrianopol. Prezența atâtor forțe militare în acest oraș se explică prin apropierea sa de frontiera bulgărească (60 kilometri) aflându-se pe o linie de comunicație ce duce în Bulgaria. În același timp garnizoana Kirkilise se află în flancul direcțiunei Adrianopol-Tatarkioi¹³, direcțiune probabilă a unei invaziuni bulgare, pe valea Tungei¹⁴, și de la Adrianopol prin Baba-Eski, spre Constantinopol. Poziția centrală a trupelor din Kirkilise le dă putința a face față în ori și care din direcțiunile menționate, executând și o întrunire cu forțele ce sunt în Adrianopol.

2 Septembrie, Kirkilise-Kisilsil Kilisia

Plecarea la ora 5 și 30 a. m. când suntem întâmpinați de locotenentul Mehmet Azis, care se oferă a ne acompania; străbătem orașul pe jos, iar la ieșire încăleacă, la ora 7 și 30, locotenentul Mehmet se înapoiază din localitatea Almagie¹⁵. Drumul ce urmăm este un drum ordinar care traversează o serie nemăsurată de dealuri și văi, terenul ce străbătem este de construcție pietroasă, așa că din aceste două cauze mersul la trap îl facem pe distanțe foarte scurte și foarte rari, mergem mai mult în pas și pe jos. La ora 10 sosim în satul Almagie, unde suntem întâmpinați de un căpitan ce comandă o companie care avea mai multe posturi detașate înspre frontieră; după un repaus de 20 de minute pornim, de astă dată însă jandarmii ce ne conduceau ne abate din drumul direct, fie că nu cunoșteau drumul, fie că nu voiau a ne conduce pe direcțiunea adevărată, pentru a nu demasca oarecari întăriri ce din informațiuni

am auzit că aveau în această parte. așadar începem a urca și scobori ocolind peste câmp, neștiind unde mergem, ne mai zărindu-se pe nicăieri nici o urmă de drum. După trei ore de mers în aceste condițiuni ne aflăm pe o înălțime în dreptul satului Covceas, de unde vedem valea Tekedere pe care trebuia să o urmăm și pe care se afla adevăratul drum, scoborâm în vale cu caii la mână, apoi încăleacă pornim trap, terenul fiind în bune condițiuni și la ora 3 p. m. suntem la Devlet Agaci¹⁶, de unde apoi părăsim valea, drumul îndreptându-se spre N-V, iarăși pe un teren foarte accidentat. La ora 4 p.m. sosim la Malcoci¹⁷, localitate așezată pe frontiera Turcă-Bulgară; fără îndeplinirea vreunei formalități trecem pe la vama turcă. Trecând suntem salutați de posturile turcești și de santinelele după frontieră, care ne prezintă armele. La 500 de metri de pichețul bulgar suntem întâmpinați de locotenentul Lilof, ce era însoțit de un sergent și trei soldați, cu care aveam să mergem pe teritoriul bulgar până la localitatea Aivagic. La pichețul bulgar ne oprim, aici suntem predați de către jandarmii turcii ofițerului bulgar menționat; ne despărțim de acești bravi oameni cari își cer iertare în cazul că ne-a supărat cu ceva, le mulțumim dându-le mâna și imediat se înapoiază pe teritoriul turcesc.

La pichețul bulgar ni se spune că în Turcia, pe teritoriul ce străbătusem, era epizootie de febră aftoasă și suntem rugați a lăsa să ni se dezinfecteze caii, iar fânul și ovăzul ce era în căruța cu care venea ordonanța se arde. Această operațiune terminată, mergem în satul Caibilar, unde eram așteptați de întreaga populațiune, mai cu deosebire că era o Duminică. Aici luăm masa ce era preparată de ofițerul menționat și după 45 de minute plecăm la ora 5 și 15 minute spre Kisilkilisia, unde ajungem la ora 7, urmând valea Faki Dere. În această localitate adăpostim caii după un grajd al unui han, unde era și locuința noastră, facem cunoștință cu preotul și primarul satului, cu care luăm masa împreună. Obosiți peste măsură de mersul pe jos și de ridicarea și scoborârea atâtor dealuri, la ora 9.30 ne culcăm împreună cu ofițerul bulgar într-o cameră unde ni se așternuse niște saltele pe jos.

Atât Kaibilar cât și Kisilkilisia deși sunt pe frontiera turcă, sunt populate numai de bulgari; mi se spunea că acum 15 ani, în aceste localități era numai turci și că în urma unei înțelegeri tacite între bulgarii și turcii din localitățile de pe lângă frontieră, au făcut schimb cu terenurile ce aveau ca proprietate și au trecut apoi fiecare pe teritoriul națiunii sale.

(...)

La începutul acestei descrieri, am spus că scopul în care am voit să fac acest marș a fost din punctul de vedere geografic, al culturilor, populațiunii și aprecieri sumare asupra armatelor respective.

În capitolele mai la vale se va descrie întrucâtva mai detaliat fiecare din aceste puncte; terenul și starea drumurilor fiind descrise la zilele de marș, nu se va mai arăta nimic relativ la ele.

Culturi

În *Bulgaria*, terenul este cultivabil pe locurile lipsite de piatră și în general pe fundul văilor; cultivațiunea se face cu mijloace destul de primitive, în general numai pluguri de lemn cu un singur corn (brăzdar) iar treieratul cu caii. Peste tot locul pe unde am trecut prin *Bulgaria*, nu am văzut mașini agricole de niciun fel. Din cauza terenurilor necultivabile, creșterea vitelor formează ocupațiunea la mare parte din populațiune, mai cu deosebire oi și capre. Proprietatea mare lipsește, din care cauză toată populațiunea rurală posedă pământ între 30-40 pogoane, iar unii și mai mult.

În *Turcia*, terenul se prezintă în același fel ca și în *Bulgaria*, iar cultura se face cu aceleași mijloace, lipsa mașinilor agricole și în această parte se observă. Proprietatea mare aici înlocuiește pe cea mică. Din cauza căilor de comunicațiune lipsind exportul, producțiunea terenului este foarte slabă, lucru care cred că poate fi atribuit și calității pământului cu totul inferioară din acest punct de vedere pe direcțiunea ce am străbătut. Se pare că terenul se cultivă numai atât cât este necesar populațiunii ce-l locuiește.

Atât în *Bulgaria*, cât mai cu deosebire în *Turcia*, în acest an producțiunea pământului a fost foarte slabă, mai cu deosebire furajele au lipsit aproape în total.

Calea ferată care vine dinspre *Sofia*, *Adrianopol*, *Constantinopol*¹⁸, este proprietatea unei societăți străine, limba oficială ce se întrebuințează pe această linie e cea franceză.

Populațiunea. – În Bulgaria

Bine înțeles predomină elementul bulgar, în anume localități această populațiune este amestecată cu diverse naționalități ca: turci, greci, evrei, armeni și altele în mai mic număr. Elementul turcesc are tendința de a dispărea din principat: actualmente turci nu se mai găsesc decât în centrele mari de populațiune, pe la sate sunt mai puțini. Pe frontiera de sud a *Bulgariiei*, toate satele sunt locuite numai de bulgari cărora li s-au dat pământuri pe locurile turcilor cari au trecut în Imperiul Otoman.

Grecii sunt pe coasta Mării Negre, în toate localitățile existente pe această coastă. Acest element se mai găsește și prin centrele mari populate din interiorul țării, nu însă în așa mare număr. Oveii se găsesc în toate orașele și mai cu deosebire unde comerțul are o mare dezvoltare. În comunele rurale nu sunt nicidecum. Toate orașele pe cari le-am văzut sunt în epoca de transformare a sistemului turcesc în sistem european; *Rusciuk* și *Varna* sunt orașe care în câțiva ani au parvenit a scăpa de modelațiunea cea veche, construcțiuni și străde largi le dau un aspect frumos, și se poate spune chiar că ar putea rivaliza cu multe orașe similare de la noi din țară. Comunele rurale mi s-a spus că sunt formate numai din câte un sat, care însă are o populațiune suficientă pentru a putea face față cerințelor ce se reclamă de organizația lor.

Aceste sate, după cum am spus, toate sunt mari, cu locuințe bunicile și foarte bine întreținute, atrage atențiunea în deosebi curățenia existentă în interiorul curților și în grajdurile destinate animalelor. Populațiunea bine și curat îmbrăcată, dă o notă frumoasă asupra puterii de muncă și asupra îngrijirii individuale, care desigur contribuiește la progresul și puterea statului. În fiecare sat există școală care este așezată în cea mai frumoasă construcțiune, făcută de stat după un model aproape uniform în toate comunele. Pe tot teritoriul străbătut, se observă lipsa completă a liniilor telefonice, nici

o comună rurală nu este legată prin asemenea fire; telegraf există între centrele mai mari de populație, o asemenea linie merge până la Căibilar, localitate pe frontiera bulgară-turcă. La Tatarkioi, tot pe frontieră (spre Adrianopol) nu există nici telefon și nici telegraf.

De remarcat este că toate satele după (de pe) frontiera înspre Turcia sunt armate cu arme model Krinka, posedând și cantitatea necesară de cartușe. La caz de nevoie, aceste arme vor fi purtate de rezerviști cari locuiesc în acele comune și care vor forma o primă apărare a teritoriului contra vreunei invazii, acești rezerviști sunt scutiți de manevrele anuale la care participă ceilalți din interiorul țării. Inspecțiunea armelor și a munițiilor se face de ofițerii care comandă trupele însărcinate cu paza frontierei.

În Turcia. Și aci predomină elementul turcesc în regiunea ce am străbătut. Elementele străine ca bulgari, greci armeni și evrei sunt în mai mare număr astfel: în interiorul Turciei, până aproape de Constantinopol la 60-70 kilometri, sunt sate cu populație pur bulgară, care, parte sunt de religie ortodoxă, iar parte mahomedană; cei cari sunt mahomedani vorbesc însă numai limba bulgară, ignorând cu totul pe cea turcă, portul lor este cel turcesc; despre acești oameni se spune că sunt elementul care urăsc pe bulgari mai mult chiar ca turcii. Pe frontieră înspre Bulgaria, populația este numai turcă. Pe tot litoralul Mării Marmara și Mării Negre populația grecească predomină. Ovrei se găsesc în centrele mari de populație și mai cu deosebire în localitățile cu un comerț dezvoltat.

Orașele toate sunt după sistemul turcesc, adică nimic de remarcat, strade strâmte, murdare, rău pavate și neluminate pe timpul nopții, construcții fără nicio estetică, formează constituirea în genere a tuturor orașelor turcești.

Satele constituite din turci sau bulgari, oricât de mici ar fi, conțin și puțini greci, care au în mână partea comercială ca: hotelieri, birtași etc. Aspectul lor formează ideea lipsei și a sărăciei existente în populația rurală. Învățămintul rural pare a nu avea nicidecum ființă. Liniile telefonice lipsesc cu totul în regiunea ce am străbătut. Cele telegrafice sunt

în lungul liniei ferate Adrianopol-Constantinopol și de la stațiunea căii ferate Cerkezkioi, o linie telegrafică duce la localitatea Kirkilise prin Sarai și Visa. Pe ambele puncte pe unde am trecut frontiera, nu este nici telegraf, nici telefon. Toate localitățile turcești sunt înconjurate de cimitire dispuse în mod neregulat și majoritatea fără nicio îngrijire, se remarcă mai cu deosebire numărul lor mare în jurul orașelor. Coloane mari de piatră, puse la fiecare mormânt, dau aspectul unor păduri de piatră, aruncate după voia fiecăruia. Unele din aceste pietre se prezintă sub o formă îngrijită fiind cioplite și purtând inscripțiuni, iar în vârf se vede forma unui fes¹⁹ care uneori este vopsit chiar în roș...

Atât în Bulgaria cât și în Turcia, populația este foarte puțin impresionabilă și privește cu multă indiferență întreprinderile aventuroase ale occidentalilor. Totuși în unele părți am avut ocaziunea a constat oarecare persoane ce aveau curiozitatea a ne cunoaște, și a se interesa de noi... Respectul autorității atât în Bulgaria cât și în Turcia mai cu deosebire, este mare. Cei trei jandarmi ce ne însoțeau în Turcia ne-au pus la adăpostul accidentelor care ar fi putut avea loc, precum și prin ajutorul lor ni s-a procurat necesarele, care de multe ori se găseau cu greutate din cauza prețurilor prea urcate și a calității prea proastă. În Turcia mai cu deosebire se dă o deosebită ascultare guvernelor și subguvernelor cari au sub autoritate posturile de jandarmi și a căror autoritate este absolută.

Armata. Acest capitol nu formează un studiu relativ la armată, ci numai voi arăta anume ce trupe sunt în garnizoanele prin care am trecut. Deși când am vorbit de fiecare etapă în parte am arătat trupele existente, în acest capitol voi face un rezumat al acestor trupe.

În Rusciuc se află două regimente de infanterie, un regiment de cavalerie (pe trei escadroane), una companie eclerori, comandamentul diviziei, comandantul inspectoratului armatei a III-a, comandamentul flotei de Dunăre, un batalion căi ferate, un spital divizionar, comandamentul unei brigade de infanterie.

Razgrad. Un regiment de infanterie (din informațiuni precise acest regiment a fost mutat la Șumla), un regiment artilerie.

Șumla, un regiment de infanterie, un regiment artilerie, un regiment de cavalerie a trei escadroane, un batalion artilerie de cetate, un batalion pionieri, comandament de divizie, de brigadă de cavalerie, de brigadă de infanterie, arsenal, spital divizionar.

Iambol, un regiment de infanterie, (un batalion din acest regiment se află la Kisilagaci, localitate pe valea Tungei, înspre frontiera Bulgariei) un regiment de cavalerie a patru escadroane, comandamentul unei brigade de infanterie, un batalion pionieri.

Tatarkioi, una companie infanterie, însărcinată cu paza frontierei.

Burgas, un regiment de infanterie

Varna, comandamentul flotei de mare, un comandament de brigadă de infanterie, un regiment de infanterie.

Dobrici, un regiment de cavalerie.

Adrianopol. Corpul 2 de armată, divizia 3-a nizami²⁰, brigada 5-a și 8-a infanterie nizami, regimentele 9, 10, 15, 16 infanterie nizami, batalionul 3 și 4 pușcași, divizia 2 cavalerie nizami, brigada 4-a cavalerie, regimentul 7 și 8 cavalerie, regimentul 1 husari de gardă, divizionul 2 artilerie nizami, regimentele 7, 8 și 30 artilerie nizami, divizionul 2 artilerie călăreață nizami, un regiment obuziere, divizia 5 infanterie redifi, regimentul 17 infanterie redifi, regimentul 5 cavalerie redifi, batalionul 2 pionieri, batalionul 2 tren.

Kirkilise – Divizia 20 infanterie nizami, (format din) brigada 39 (cu) regimentele 77 și 78 infanterie, brigada 40-a infanterie (cu) regimentele 79 și 80 infanterie, brigada 6-a artilerie cu regimentele 11 și 12 artilerie, un batalion pușcași și un batalion vânători.

În Bulgaria, trupele sunt încazarmate în locuri confortabile, construcțiuni solide și lipsite cu totul de orice ornamentațiune. Grajdurile ce am vizitat pare că sunt construcțiuni numai din scândură, nepodite, între cai nu sunt stănoage, întrebându-l acest lucru numai pentru caii nărașași. În tot timpul verii, caii sunt scoși afară din grajd și ținuți la conovăț, chiar pe timpul celor mai arzătoare călduri. Aproape toate cazarmele sunt rămase de la Turci, așa că statul bulgar a avut numai a face mici reparațiuni necesare întreținerii. În cazarmele, oamenii nu au

paturi individuale, ci comune, având polițe tot comune pentru așezarea munițiilor. Fiecare cameră de trupă are o mică bibliotecă în care sunt cărți de utilitate casnică și una sau două reviste în același scop. Gradele inferioare reangajate dorm acasă, iar ceilalți în cazarmă, și pe cât se poate în camere separate de soldați.

Caii artileriei sunt remontați în Rusia pe prețul de 700 lei bucata, acești cai sunt de calitate cailor artileriei noastre, ca întreținere însă sunt inferiori celor de la noi.

Caii cavaleriei sunt de două calități și anume: pentru cele cinci regimente vechi remonta se face în Ungaria, și acești cai se prezintă întocmai ca și ai cavaleriei noastre. Pentru șase regimente remonta este indigenă, acești cai sunt de talie mică, între 1 și 40 și 1 și 45 cm. Întreținerea lor lasă de dorit și cu greu cred că vor putea executa marșuri pe timp de mai multe zile, mai cu deosebire că harnașamentul este foarte greu. Manejurile închise lipsesc cu totul, așa că exercițiile de călărie se fac numai în manevri deschise.

Toate efectele de îmbrăcăminte și harnașament se confecționează în atelierele regimentelor, în care scop li se trimit numai materialele necesare.

Hrana oamenilor se pregătește cu destulă îngrijire, în bucătării curate, și cu material de bună calitate. Fiecare regiment are grădini de zarzavat, pe care prin aparate speciale îl usucă pentru a-l avea în timpul iernii. Hrana cailor constă în: fân, paie și orz, rareori ovăz.

Pentru ținuta de grajd, oamenii au niște șorțuri albastre pe care le îmbracă pe mână și acoperind tot corpul se încheie la spate, mijloc cu care prezervă hainele și corpul de murdărie.

Fiecare escadron din cele cinci regimente vechi este prevăzut a avea în timp câte 120 de cai, cifră însă care nu este atinsă, așa că escadroanele dispun de câte 105-110 cai.

La celelalte șase regimente care sunt numai pe trei escadroane, efectivele trebuie a fi tot pe 120 cai, în realitate însă nu au decât 80-90, cu tendința ca în unul sau doi ani să ajungă cifra de 120. Aceste șase regimente au fost formate din cele șase divizioane ale diviziilor de infanterie care avea u câte 120 de cai de escadron, formându-se în regimente cu trei escadroane

ne, au făcut să aibă pentru un moment numai efective de câte 80 de cai de escadron.

Toate regimentele de cavalerie formează trei brigade, din care două au câte trei regimente, iar una patru. Toate aceste brigade sunt sub comanda inspectorului general al cavaleriei, actualmente un colonel, care, deși ofițer de cavalerie, a făcut însă studii speciale de drept, în care scop multă vreme a făcut serviciul în justiția militară. Fiecare escadron este comandat de un maior sau căpitan, având 2-3 ofițeri subalterni.

Un escadron are cinci sergenți reangajați, din cari unul este sergent-major. Pentru cavalerie se aleg oameni de talie mijlocie, deștepți și sprinteni; am apreciat în bine modul cum acești oameni își vor îndeplini însărcinările, lucru ce am avut posibilitatea a-l face, deoarece am fost în contact direct cu ei timp de unsprezece zile cât am străbătut teritoriul Bulgariei. Ei sunt în orice moment gata și cu bunăvoință a executa ordinele cele primesc, și atunci când un lucru pare neînțeles nu se sfiesc a întreba chiar de două ori.

Următorul obicei practicat în armata bulgară, face ca soldați să-și completeze cunoștințele lor de orice gen astfel: orișice soldat este ținut ca atunci când nu-și dă seama de un lucru, să meargă la superiorul său spre a-i cere explicațiunile necesare, și orice superior este dator a asculta întrebarea ce i se face și a da lămuririle cuvenite. Un caz de asemenea natură am observat la Șumla, la cazarma regimentului de artilerie; un brigadier care nu știa cine suntem, de unde venim și unde mergem, vine în ținută corectă și se prezintă unui locotenent cu care vorbeam și întreabă cine suntem, unde ne ducem, dacă suntem ofițeri, și alte detalii asupra cailor, a distanțelor ce străbatem zilnic etc. Ofițerul îi răspunde la toate întrebările, completând chiar acolo unde găsea necesar. După aceasta, după un salut frumos se duce printre camarazii săi, care-l așteptau a le spune ce aflase. Acesta este un exemplu bun de adoptat și la noi, cu acest sistem putem adăuga încă puțin la instrucția individuală a omului, dând mijlocul fiecărui om a și-o însuși afară de orele de teorii de cari foarte puțin se profită.

Printr-o atitudine blândă, și mai cu deosebire nepărtinitoare, prin acte de dreptate

date la timp, se capătă ușor încrederea subalternilor, și la toate acestea trebuie să adaug că răbdarea și cunoștința datoriei trebuie să fie calitățile oricărui ofițer ce are de instruit un mănunchi de oameni, și de a căror instrucțiune trebuie a fi direct răspunzător. Cu aceste două calități, sunt sigur că rezultatul va fi întotdeauna mulțumitor.

În general, în scurtul timp cât am fost în mijlocul ofițerilor bulgari, mi-au făcut impresiunea unor oameni devotați serviciului, pe care nu-l îndeplinesc numai în orele prevăzute de program. Aproape toată ziua în mijlocul oamenilor ce comandă, le dau explicațiunile necesare căutând a-și forma convingerea că fiecare a înțeles. Sentimental național îl au foarte mult dezvoltat și arată ori de câte ori au ocaziunea, ura ce o au în contra turcilor, cari în principat²¹ sunt dispensați de serviciul militar, fiind obligați în schimb a plăti o taxă.

Toți ofițerii provin din Școala militară din Sofia; pentru perfecționare o parte din ei urmează cursurile Academiei de război sau alte școli speciale, mai cu deosebire în Rusia, în Italia, în Franța și puțin în Austria (în școala de cavalerie). Din discuțiunile ce am avut se deduce că ofițerii care își completează studiile militare în Rusia, sunt apreciați ca inferiori celor ce fac acest lucru în Franța și Italia.

Echipamentul trupei este bine ajustat pe oameni, iar bluzele de vară în forma cămășilor de model rus, sunt foarte comode și în același timp cred puțin costisitoare. Trupele de infanterie și artilerie, în interiorul cazărmei și pentru serviciul zilnic poartă opinci, având picioarele până la genunchi înfășurate în o materie albă, legată cu niște sfori negre.

Trupele de cavalerie, în tot momentul în botfori cu carâmbul tare; pintenii cu curele, atât trupa cât și ofițerii. Ar fi greu a face o descrițiune detaliată a uniformelor deoarece timpul scurt cât am fost pe teritoriul bulgar nu mi-a permis a face un studiu și afară de aceasta am fost mai mult în contact cu ofițeri de cavalerie, totuși am remarcat o ținută foarte practică și care este uniformă pentru ofițerii din toate armele. Ea se compune din: pantaloni și o bluză de postav fără niciun nasture vizibil, de culoare verde închis, având ca semne distinctive numai epoleți cu stelele respective; aceste

haine se îmbracă la serviciu, și mai cu deosebire pentru ținuta de campanie. Armamentul cavaleriei se compune din sabie atârnată de gât și carabina cu tragere repede. Toate săbiile sunt ascuțite; mi s-a spus că tendința este ca aceste săbii să fie schimbate cu un model care să fie atașat la șa călare și la centură când omul este pe jos, cum este pentru ofițeri.

În Turcia, cazarmele sunt localuri mari care au aparența de a fi încăpătoare, întreținerea și igiena pare că lasă mult de dorit. Toate aceste cazărmi solid construite, trebuie a dota (a data, a exista) de multă vreme, lucru ce se remarcă după stilul lor; în cea mai mare parte sunt cu aparențe impunătoare, dat fiind volumul mare ce ocupă. Asemenea localuri (dacă ar fi) bine întreținute ar putea fi comparate cu orice cazarmă a unei armate europene. Însă în toate părțile se văd geamuri sparte, uși rupte, zidurile sfărâmate, iar în interiorul lor murdăria se semnalează cu prisosință. Puținele grajduri ce am văzut sunt mai rău întreținute decât orișicare grajd al unui han ordinar, cantități enorme de băligar stă înăuntru sau aruncat la câțiva metri de ușă, producând un miros greu de suportat; efectele de harnașament puse fiecare pe unde se găsește, fără nicio ordine și nicio îngrijire. Gropi pe locul unde stau caii, care de obicei cu picioarele dinapoi sunt într-un noroi format de urină și pământ. Caii sunt remontați din: Rusia, Austria și cai indigeni; din cauza acestei remonte diferite se văd în escadroane cai cu talii diferite începând de la 1 m 60 cm pentru a se reduce chiar sub 1 m 45, este de prisos a mai arăta inconvenientele care reies din această cauză, ele deducându-se foarte ușor; totuși țin a arăta că atât în grajd cât și în front aspectul este cât se poate de urât din cauza diferențelor de talie atât de simțitoare. Întreținerea cailor este cât se poate de rea, se pare că aceste nenorocite animale nu mănâncă decât atât cât le trebuie pentru a-și duce zilele de azi pe mâine. De curățenie nici nu mai vorbesc, deoarece am văzut cai care cred că nu au fost curățiți niciodată. Harnașamentul de asemenea este diferit chiar în aceeași unitate, am văzut chiar șei zise căzăcești cu pernă și scări mari ca în timpurile vechi, iar în gura calului se pune zăbala fără strună, zăbăluța lipsind cu

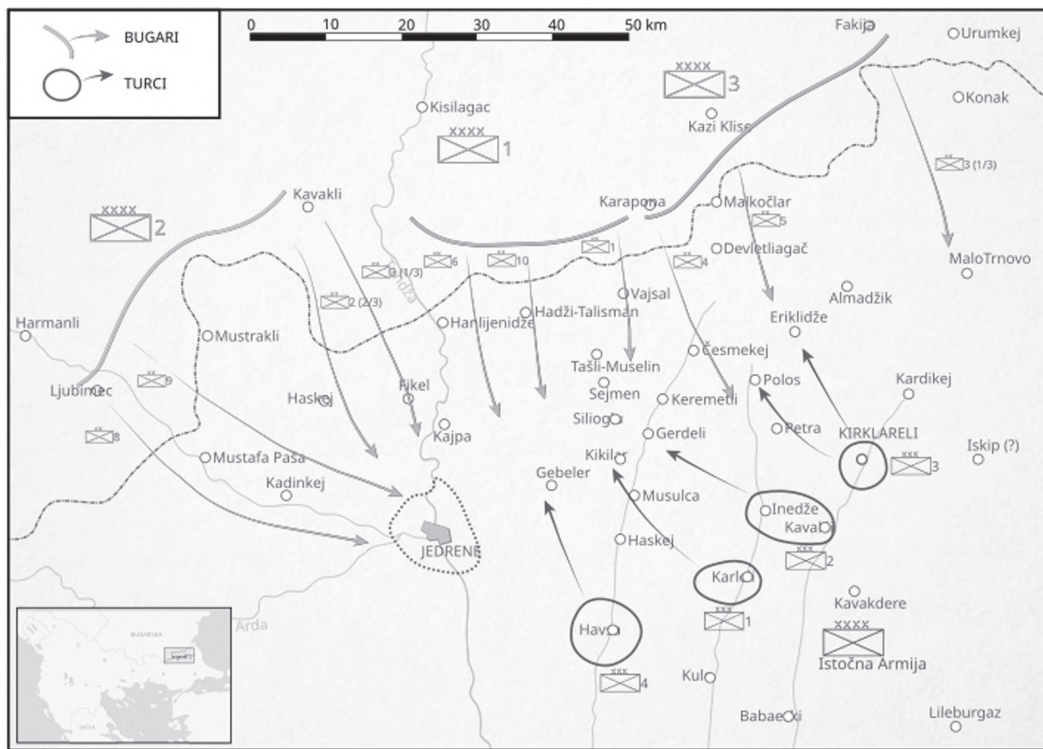
totul; chiar ofițerii de cavalerie încăleacă făcând uz numai de zăbală. Îngrijirea harnașamentului ca și a cailor lasă foarte mult de dorit și nu există nicio ordine în dispunerea lui în grajd. Ce mi s-a părut mai curios este că am văzut trupe de cavalerie care în loc de carabină aveau atârnată după gât arme model 1879 Martiny Henry, nu știu dacă nu cumva aceste trupe nu vor avea misiunea dragonilor din Rusia²², totuși mi s-a spus că în curând acest armament va fi schimbat prin carabine cu tragere repede.

Echipamentul trupei lasă mult de dorit ca întreținere; hainele în general rupte, iar încălțăminte diferită, am văzut trupe de infanterie în opinci, în cisme și în pantofi, iar unii numai în papuci cu piciorul gol; și ce mi s-a părut și mai urât că, în posturi la santinelele de la porțile cazarmelor erau oameni încinși și cu armele în mână, având papuci în picioarele goale. Găsesc ocaziunea a menționa că unul din geandarmii ce ne-a însoțit de la Macrikoi la Constantinopol, deși călare, avea în picioare papuci, iar în gura calului o curea.

Nu am avut ocaziunea a face aprecieri asupra soldatului turc, deoarece în tot timpul am fost însoțiți numai de geandarmi, oameni angajați benevol prin contracte; totuși am putut a-mi face o idee sumară asupra lor. În general soldatul turc este ascultător și disciplinat, rezistent, riguros și conștiincios în îndeplinirea datoriei. După informațiunile dobândite, se pare că nu toți oamenii sunt supuși a face un același termen de serviciu, sunt oameni cari sunt ținuți sub drapel mai mult decât termenul legal și de multe ori se întâmplă ca o parte din acești oameni să servească trei sau chiar patru ani mai mult decât trebuie, nu li se dă nicio explicațiune asupra cauzelor cari dau naștere la asemenea neregularități, faptul însă rămâne bine constatat. După o dispozițiune a Sultanului Mahomet II, toți tinerii născuți în Constantinopol sunt dispensați de a face serviciul militar, mi s-a spus că M. S. Sultanul are tendința de a abroga această hotărâre care dă un privilegiu puțin justificat numai populațiunii din Constantinopol.

Niciun ofițer sau grad inferior nu are voie a merge în permisiune sau concediu; mi s-a istorisit cazul în care un ofițer a cerut permisiune pentru a merge la Constantinopol spre

BITKA KOD KIRKLARELIJA, 21-25. X 1912.

Bătălia de la Kirkilise, 21-25 octombrie 1912

(*Sursa: Wikipedia britanică*)

a înmormânta pe mama sa și nu i s-a acordat. De asemenea am cunoscut un ofițer anume Ahmed Muhtar, care pleca într-o permisiune de opt zile pe care o ceruse cu un an înainte.

Proveniența ofițerilor turci este diferită, sunt ofițeri care sunt avansați din grade inferioare, iar o altă parte din Școala militară, cei din tîi sunt foarte slabi sub raportul instrucțiunii de orice fel, remarcabili sunt prin ținută care lasă foarte mult de dorit și prin obiceiuri care nu se deosebesc nicidecum de ale populațiunii de jos, mi s-a întîmplat să văd un locotenent care mîncă cu mîna, iar un altul n-a voit a intra în cameră pînă ce nu și-a scos papucii din picioare, prezentându-se numai în ciorapi. Această serie de ofițeri, în general nu înaintea-ză decît cel mult pînă la gradul de căpitan.

Cei proveniți din școala militară se diferențiază mult de cei precedenți din toate punctele de vedere. Aceștia sunt ofițerii cărora le sunt destinate locurile înalte de la comanda-
mente, iar avansarea lor merge foarte repede.

În avansare nu este exclusă favoarea ce se dă acelor care se bucură de oarecare trecere în fața persoanelor din entourage-ul Sultanului, în această condiție sunt foarte mulți ofiteri.

NOTE

¹ Azi Havsa.

² Azi Kirklareli, la 36 km nord de Babaeski, va fi locul viitoarei confruntări bulgaro-otomane din 22-24 octombrie 1912, încheiată cu victoria răsunătoare a bulgarilor; aceștia numesc localitatea respectivă Lozengrad.

³ De fapt localitatea se numește Çorlu. În timpul războaielor balcanice a fost postul de comandă al armatelor otomane, dar bulgarii l-au cucerit în decembrie 1912; a fost recucerit de turci în iulie 1913.

⁴ Lule Burgas va fi locul viitoarei confruntări bulgaro-otomane din 28 octombrie – 2 noiembrie 1912, încheiată cu victoria bulgarilor.

⁵ Alexandru Socac (1859-1928) ofițer de cavalerie, viitor general, la vremea respectivă primise de curând gradul de colonel, la 10 mai 1907. Va fi comandantul Diviziei 3 Infanterie și apoi al Divizi-

ei 2 Infanterie (3 septembrie – 8 decembrie 1916) Acuzat de înfrângerea suferită de armata română în bătălia Bucureștilor a fost judecat și degradat la 22 ianuarie 1917, dar ulterior reabilitat în octombrie 1918. La vremea respectivă era cunoscut pentru lucrarea *Calul. Principii asupra organizației, exteriorului, hygienei, potcovitului și boalelor calului cu 91 figuri în text și 5 planșe colorate, aretand exteriorul și dispozițiunile interioare ale organelor*, de Alexandru V. I. Socec, Căpitan de cavalerie, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1895.

⁶ Ion N. Papiniu (Ioachimescu) (1853-1924) diplomat român, funcții diplomatice la Constantinopol și Budapesta, funcționar superior în Ministerul Afacerilor Străine, ministru plenipotențiar la Haga (1898-1905) și la Constantinopol (martie 1906 – septembrie 1911).

⁷ Ion P. Carp (1876-1960) diplomat român, unul din fiii liderului conservator Petre P. Carp. Avea să fie ministru plenipotențiar la Ankara (mai 1930 – februarie 1934)

⁸ Palatul Yıldız este denumirea dată vastului complex de pavilioane și vile imperiale construite în secolul al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea ca reședință sultanală și a curții suveranului.

⁹ Corect: Alfons Lahaille, prim dragoman al legației Române din Constantinopol din 1885, cf. *Almanch de Gotha*, 1885, p. 1046, și 1907, p. 1128. A stat în serviciu până în august 1916.

¹⁰ Cartier care azi se numește Beyoglu.

¹¹ Probabil localitatea Imrahor de azi.

¹² Azi orașelul Vize.

¹³ Azi orașelul Tatarköy.

¹⁴ Râul Tundja izvorăște din Bulgaria, din Munții Stara Planina, are circa 350 km lungime și se varsă în fluviul Marița, la sud de Edirne (Adrianopol).

¹⁵ Pe o hartă a bătăliei de la Kirkilise se vede localitatea Almadzik la circa 20 km nord de Kirklareli; probabil mica localitatea Elmacik de zi.

¹⁶ Azi Devletliagaç

¹⁷ Azi mica localitate Malkoçlar aparține Turciei.

¹⁸ În lungime de circa 550 km.

¹⁹ Fesul – acoperământ al capului pentru bărbați a cărei denumirea provine de la orașul Fez din Maroc – fusese introdus în locul complicatului turban în iulie 1826 din ordinul sultanului reformator Mahmud al II-lea (1808-1839), ca simbol al modernizării armatei otomane, la scurtă vreme după ce acest suveran lichidase corpul ienicierilor. Culoarea sa tradițională este roșie.

²⁰ Nizam – soldat turc în termen (spre deosebire de bașibuzuc – ostaș voluntar, fără soldă, din trupele otomane neregulate, care trăia din jaf).

²¹ În Principatul Bulgariei, denumirea țării la vremea respectivă. La 5 octombrie 1908 principele Ferdinand se va proclama țar al Bulgariei.

²² Adică misiunea de a lupta ca infanteriști.

THE DISTRIBUTION OF ROMANIAN PRISONERS OF WAR IN CAMPS IN GERMANY

CHRISTOPHE WOHRLE *

Abstract

The distribution of Romanian prisoners of war in Germany during World War I reveals their confinement across numerous camps in 21 military regions. Of the 43,297 Romanian captives, around 15,000 were concentrated in the sixth region, mainly at Lamsdorf and Neuhammer, while 2,398 were in the seventeenth region at Tüchel. Conditions in these camps were often dire. At Tüchel, for instance, prisoners lived in rudimentary huts and faced extremely high mortality rates due to severe malnutrition and rampant disease.

Although international conventions, such as the 1907 Hague Convention, stipulated treatment standards for prisoners, these regulations were frequently ignored. The International Committee of the Red Cross (ICRC) and other humanitarian organizations attempted to oversee and ameliorate conditions in these detention facilities, but their efforts yielded only modest improvements.

Romanian prisoners endured significant abuse and severe living conditions, exacerbated by starvation, harsh temperatures, and forced labor, particularly in camps like Tüchel and Lamsdorf. Survivor testimonies reveal a pattern of systematic brutality and neglect, sharply contrasting with the official guidelines for humane treatment. Prisoners from these camps were eventually sent to labor detachments in Alsace and Lorraine, where many died from mistreatment endured earlier. Post-war, strong anti-German sentiment in these French regions attributed high mortality rates to local conditions, overlooking earlier contributing factors. However, after June 1917, mortality rates in Alsace and Lorraine significantly decreased due to improved measures by German military health authorities.

Keywords: *World War I; Romanian prisoners of war; German camps; mortality rates; living conditions; humanitarian efforts; Alsace and Lorraine*

* Doctor of Contemporary History from the University of Bamberg (Germany), specializes in the captivity of contemporary conflicts. He has published with Secrets de pays editions, "The Silent City" Strasbourg-Clairvivre 1939-1945, a history of the evacuation of the Strasbourg Civil Hospices to Dordogne, as well as a work on French prisoners of war in the Reich's industry. For the past 10 years, he has been dedicated to identifying Romanian graves in France. He founded the association "History and Memory of Romanian Graves in France" under the High Patronage of Her Majesty Margareta, Custodian of the Romanian Crown. In 2025, his work will culminate in a memorial book on Romanian prisoners of war who died in France in German captivity during the First World War.

The German territory was organized into 21 military regions, or *Armeekorps*, which included 87 camps for enlisted soldiers (*Mannschaftsstelllager*) and 76 camps for officers (*Offizierlager*). According to army records cited by Doegen, between October 10, 1916, and October 10, 1918, a total of 1,656 Romanian officers and 41,641 enlisted men were interned in German prisoner-of-war camps, amounting to a total of 43,297 Romanian captives. This represented approximately one-third of all Romanian prisoners, with the remainder being held by allied forces.

The distribution of prisoners of other nationalities was reported as follows by Doegen: 535,411 French, 1,434,529 Russians, 46,029 Belgians, 182,009 English, 27,912 Serbs, 132,920 Italians, 7,015 Portuguese, 106 Japanese, 2,457 Americans, 5 Montenegrins, 41 Greeks, and 2 Brazilians, totalling 2,526,922 prisoners of war as of October 10, 1918.

Approximately 15,000 of these Romanian prisoners were concentrated in the sixth military region, which accounted for one-third of the Romanian contingent. This number was distributed across the Lamsdorf camp (13,539) and the Neuhammer camp (2,237). The second largest group of Romanian prisoners was located in the seventeenth region, where 2,398 Romanian prisoners of war were held at the Tüchel camp. The Tüchel camp was notably the primary source of prisoners sent to Alsace-Lorraine.¹ These statistics were published in an article by *Istoria* in Romania in 2014.

The Conventions for the Protection of Prisoners of War

The Hague Conference of 1907, particularly its annexed regulations concerning the protection of prisoners of war, was in force during World War I. Of the 56 articles in the Hague Convention, 17 specifically address the treatment of captives. Key provisions of the text include humane treatment, the possibility of internment in camps, and employment (excluding officers), which should not be excessive. Prisoners are entitled to receive equal treatment to the armies holding them in terms of food, shelter, and clothing. Germany ratified this convention in 1909. These early treaties, established since 1899, conferred a legal status

on prisoners of war, protecting them from arbitrary treatment and placing them under the authority of their governments. However, the First World War exposed numerous gaps in the interpretation of these regulations, leading to frequent violations. The international community sought to address these shortcomings by enhancing prisoner protection through the Geneva Convention of 1929.²

During the conflict, the status of prisoners of war within the Reich evolved. The initial order of August 11, 1914, from the Prussian War Ministry, directed military authorities to adhere to the 1870 regulations. This system proved disorganized, and only camps near the borders could initially accommodate the influx of prisoners, quickly becoming saturated. Although their reception was organized by late 1914, the issue of utilizing them as labour was not addressed promptly. Prisoners of war initially played no role in the country's economic concerns. Eventually, they were employed in constructing camps for future captives. Their economic impact was primarily considered in terms of depriving enemy forces of their labour. It was not until late December 1914 that prisoners of war were made available to enterprises outside the camps. Recognizing the likely protracted nature of the war, the Prussian War Ministry, beginning in the spring of 1915, decided to employ prisoners in mines, foundries, and agriculture, with Russians primarily used for labour. Despite the conventions, the employment of prisoners in war industries commenced from the spring of 1915. Historians regard this period as the first phase of captivity in Germany. The second phase, spanning from the spring of 1915 to the following spring, involved a structured plan for utilizing foreign labour in the German war effort, culminating in the total mobilization of resources by the spring of 1916. The third and final phase was marked by increased abuses and violence against prisoners of war. Historian Uta Hinz characterizes this period as one where international law protections were eroded. After the winter of 1916, the demand for labour became so intense that no prisoner of war was exempt from work. From this period onward, sanctions against reluctant or unwilling prisoners became harsher, including food deprivation,

though corporal punishment was not initially authorized. After 1917, corporal punishment, including the use of whips, was introduced, and exemptions for disabilities were suspended. While conditions for prisoners of war in agriculture and industry could vary greatly, those stationed near the front lines endured significantly worse conditions, with brutality and widespread violations of conventions becoming routine.³

The Geneva Convention of 1929 sought to address the violations and abuses observed during the First World War to improve the treatment of prisoners of war in future conflicts. The organization of captivity and the use of prisoners of war by Nazi Germany benefited from the lessons learned during World War I. Although violations of conventions persisted during World War II, they were less overt and more insidious. For instance, whereas in World War I prisoners were employed in war industries in breach of treaties, during World War II, the Wehrmacht ensured that prisoners were reclassified as civilian workers before being assigned to war factories, officially designating them for non-war-related tasks. For example, Krupp, a manufacturer of armaments, purportedly used prisoner labour for constructing railway equipment.

The ICRC, the IPWA, Queen Marie of Romania, and Max Dollfus

While Romania remained neutral, a prisoner commission was established in mid-February 1915 in Bucharest under the patronage of Queen Marie of Romania, née Marie of Saxe-Cobourg-Gotha (1875-1938), wife of Ferdinand I (1865-1927), King of Romania from 1914 to 1927.

In Geneva, on the eve of the Great War, the International Committee of the Red Cross (ICRC) functioned on an artisanal basis and was very much a family affair. As early as 1870, during the Franco-Prussian War, the ICRC had established a special body in Basel, independent of its main agency, named the "International Committee for the Relief of Prisoners of War." In 1914, for the first time, an agency was established in Geneva, with the ICRC assuming sole control.⁴

According to its activity reports, the International Prisoners of War Association (IPWA) states that the German Red Cross sent the first list of Romanian prisoners between October 23 and 28, 1916, followed by the Austrian Red Cross on November 23, 1916.

In early February 1917, at the request of the Romanian Red Cross, the Danish Red Cross offered to the ICRC to act as an intermediary for correspondence between Romanian prisoners and their families. This effectively made the Danish Red Cross an information bureau for prisoners held by the Romanians. The ICRC, having already organized a Romanian file through the receipt of lists, permitted the Danish Red Cross to handle the distribution of mail to Romanian prisoners.

On April 23, 1917, the ICRC noted in its reports that death lists from Germany indicated that Romanian prisoners were dying "like flies," likely due to inadequate food supplies. The German Red Cross refuted these claims, attributing the high mortality rate to the prisoners' exhaustion prior to their capture. On July 24, 1917, another report reiterated that Romanian prisoners were perishing from exhaustion at an alarming rate. Additionally, the Russian Red Cross protested on May 30, 1917, against the transfer of prisoners to the Western Front.

Max Dollfus, an industrialist from Mulhouse, played a pivotal role in establishing the IPWA within the ICRC in Geneva. Born in 1864, he chose Swiss nationality upon his marriage and was expelled from Alsace in 1892. Exiled in *Héricourt* (France), he expressed in 1909: "all the families of Mulhouse were torn from the soil where they had lived and acted for so long," reflecting his resentment towards Germany. In 1909, he secured a residence permit for Mulhouse and returned to live there until the war began, after which he relocated to Geneva. At that time, the ICRC was composed of a small group of members, many of whom were directly related and all connected through their affiliation with the prominent Protestant bourgeoisie of Geneva. Members were selected by co-optation. Max Dollfus maintained connections with Gustave Ador, President of the ICRC, and was instrumental in the creation of the IPWA, serving as the

director in charge of the correspondence sorting office, a crucial component of the Agency. In September 1916, due to his French origins and the issue of the ICRC's neutrality, he was pressured to resign. Subsequently, he assumed the presidency of a newly formed committee in Geneva dedicated to supporting Romanian prisoners.⁵

Living Conditions in Romanian Prisoner-of-War Camps

Historians who examine the conditions of captivity often aim to depict the living circumstances of prisoners of war. To accomplish this, the primary sources used to investigate housing, food, work conditions, and so forth have been the directives issued by the Ministry of War. Testimonies from Romanian prisoners of war during World War I appear to be scarce and cannot be directly compared to the theoretical frameworks derived from these official directives. Consequently, a generalized picture of captivity emerges, shaped by the extent to which orders were applied or even applicable. While not a specialist in the field of captivity, it is reasonable to assume that the living conditions in a camp located in central Silesia (Poland) differ significantly from those in a camp situated in Baden-Württemberg, and that the conditions of a detachment of prisoners near the Vosges front are far more perilous than those of a detachment located in the Black Forest or Bavaria. Thus, it is pertinent to compare the living conditions in the main camps of *Lamsdorf* and *Tuchel* with those in the *Rumänenkommandos* (RK) XI, XII, and XIII located in Alsace, based on the available sources.

The main camps, according to the directives, function as processing centres for the registration and allocation of prisoners into work detachments. The general organization of the camps is standardized across the Empire. The barracks in these camps are primarily wooden, covered with tar paper, with some being subterranean (*Erdbaracken*), characterized by their low and dark interiors. Most camps are equipped with electricity. They are enclosed by barbed-wire fences, sometimes excessively so. Prisoners sleep on straw-filled mattresses and are provided with a pillow and

a blanket. The International Committee of the Red Cross (ICRC) frequently receives complaints regarding the quality of food. The directives stipulate a daily ration of 300 grams of bread, whereas Russians typically consume 1200 grams. The prisoners' diet predominantly consists of soup made from ingredients such as meat, potatoes, sauerkraut, turnips, cornmeal, soy or pea flour, beans, carrots, cod, margarine, mussels, barley, blood sausage, and prunes. This concoction is often described as unpalatable. The prisoners' diet presents a particularly challenging issue. Hygiene in the camps is strictly regulated, with a persistent fear of epidemics being a constant concern for camp authorities. Although the work performed in the camps seems to align with the expectations of the ICRC delegation, it has been impossible to inspect the work detachments, despite the fact that over three-quarters of the prisoners are employed outside the camps. Numerous external detachments are not visited by delegations. Testimonies indicate that the primary tasks in these detachments include field cultivation and agricultural work, road construction and excavation, road and railway construction, swamp drainage, building construction, and work in factories, mills, and mines. Complaints from prisoners predominantly concern labour in the mines, whereas agricultural work is somewhat more favourably received. The ICRC delegation records grievances about mistreatment and brutality by guards. Punishments such as solitary confinement, additional labour, or reduced rations are implemented, but it is noted that these sanctions are also applied to German soldiers according to regulations. Attempts to escape are punished by a post penalty, with two hours of post equating to 24 hours of solitary confinement. General disciplinary rules and treatment of prisoners are uniformly applied, with their enforcement varying based on the disposition of the military authority at each camp.⁶

The Camp at Tuchel, Tuchola, Poland

The camp at Tuchel (now Tuchola) is situated 3 kilometres east of the town bearing the same name, within the Kujawsko-Pomorskie region of Poland, along the road leading

to Świecie, approximately 100 kilometres from Gdansk. The camp borders the Tuchel-Laskowice railway line to the north, which is utilized for the transportation of prisoners. The facility accommodates around 40,000 prisoners, predominantly Russians, and spans an area of 37.5 hectares. Initially designated exclusively for Russian captives, the camp later also housed Romanian soldiers captured by the German forces on various battlefields. The conditions at Tuchel were dire; prisoners were confined in pits or makeshift huts dug by themselves, living in overcrowded conditions with up to 180 individuals per hut. The camp features wooden barracks for the camp commander and includes a hospital with a capacity of 360 beds.

According to archival research by Polish scholar *Zbigniew Karpus*, the camp recorded 45 Romanian deaths in November and December 1916. In 1917, the camp registers show 2,471 Romanian deaths, distributed as follows: 393 in the first quarter, 1,285 in April, 383 in May, and 219 in the subsequent months. The first Romanian soldier to die under inhumane conditions at the *Tuchel* camp was Gheorghe Antei, aged 36, who passed away on October 31, 1916. Statistically, a total of 7,651 Romanian soldiers and one officer⁷ died in the Pomerania region. The *Tuchel* camp was last visited on January 15, 1919, at which point it had been evacuated, leaving only 45 sick Russians and Romanians in the infirmary. Some prisoners remained in detachments, but their locations could not be identified by the commission. The condition of the barracks was noted to be deplorable. Reports indicate that in Bohemia, the *Cochem* camp, which hosted prisoners being repatriated to Eastern countries, showed a more favourable mentality among prisoners from Bohemia and Austria compared to those from Germany.⁸

Studies conducted in Romania in 1920 established that 2,460 Romanian prisoners died at the *Tuchel* camp due to starvation, cold, and epidemics. Most of the deceased were buried in mass graves alongside Russian prisoners near the camp. In contrast, 1,289 Russian prisoners died during the same period. A camp annex located slightly north of *Tuchel* in *Czersk* exhibited similar conditions, but with notably harsher treatment by the German commander.

Romanian soldiers, repatriated to France, provided testimonies about the severe mistreatment they endured from the Germans, highlighting the brutal conditions and torture they faced. These testimonies primarily emphasize the severe lack of food and the brutality of the treatment. The daily rations consisted of half a loaf of bread at noon and a soup containing minced meat in the evening. Malnutrition was the predominant cause of death in both the *Tuchel* and *Czersk* camps.

One soldier from the 27th Infantry Regiment, captured near Bucharest, who escaped from *Tuchel* after twelve days of captivity, recounted:

We were confined in a military building with over 700 Romanian prisoners. We spent three days there with only a kilo of bread, equating to 300 grams per day, which was black and bitter. After these three days, the Germans sought volunteers for tasks. Fifty prisoners, including myself, were selected. It was during one of these gruelling tasks that I managed to escape. The task involved unloading ammunition crates from trucks and storing them in a warehouse near the station. We were housed in a detachment close to the station for six days. We endured brutal treatment, and the weight of the loads was beyond our capacity. Each day, we received 500 grams of dry black bread. On one occasion, a guard ordered me to carry a crate that was too heavy for me to lift. He struck me in the ribs, causing me to collapse. From that moment on, I resolved to escape.⁹

In 1918, there were 5,000 Romanian prisoners who died in the *Czersk* camp. A prisoner from the camp, *Lereștiscu Vasile*, a Romanian peasant, sends a poem to his family:

What Will Remain of Us

Yesterday, we were all gathered for a photograph our smiling faces, our perfect uniforms, joyful and triumphant Our faces are captured for eternity on a piece of paper When I look at this photo, I cannot help but feel sad For I wonder who among us will die first One by one, we will all disappear and escape the scythe of death Only this photo in an old wooden frame will remain of us Time will pass, and our faces will be forgotten Inexorably, time erases everything, and nothing will remain of us.¹⁰

The Camp at *Lamsdorf*, Łambinowice, Poland

Romanian prisoners of war, captured in Muntenia, endured a gruelling three-week march from station to station before being transported by train to the camp at *Lamsdorf*. Upon arrival, they found the camp already populated by Russian prisoners, who imposed their own rules upon the new arrivals. The Romanians were consigned to the periphery of the camp, where conditions were particularly harsh. Mortality rates were alarmingly high, with 2,595 Romanian deaths recorded to date.¹¹

An old prisoner-of-war cemetery remains on the outskirts of Łambinowice, containing the remains of many World War I captives. Interred there are 3,571 Russians, 2,602 Romanians, 344 Italians, 286 Serbs, 83 Britons, 80 French, 2 Belgians, and 1 Greek. Close to this cemetery, "Lager II" served as a detention facility for Entente soldiers throughout the war years.¹²

Reports from Geneva highlight the dire situation at *Lamsdorf*. In the months of January, February, and March 1917, 1,166 out of 15,000 interned soldiers perished, representing a mortality rate of 31%. The lack of a medical facility partially contributed to this high death toll. While prisoners from other nations benefited from aid provided by their respective governments, the Romanians were left without support, bereft even of the protection typically afforded by neutral nations.¹³

Moise Constantin, a soldier from the 47th Infantry Regiment, captured and detained at *Lamsdorf*, was a prosperous peasant and accountant from Provița in Prahova County. In his correspondence, he wrote postcards to his wife Ioana and his brother Gheorghe, who was mobilized in Romania working in a refinery. Constantin's letters reveal his deep concern about the lack of communication and his yearning for news from home. He had been a prisoner since late November 1916 and expressed hopes for a possible release as a worker for the Câmpina oil company, where he had previously worked as a mason. In another letter, he requested that his children be cared for and asked for sausages, ham, and pork salami to be sent to him. He mentioned purchasing 10 packets of black tobacco and sent 25 Lei,

stating he had no other expenses. His letters consistently reflect his anxiety over the lack of news, which suggests problems with postal services to Romania. To cope with the long delivery times, packages containing smoked pork were sent. Despite his financial contributions, Constantin never sent additional money again, even as Ioana struggled to provide for their four children. Communication with Romanian prisoners held in Bulgaria proved even more problematic.¹⁴

The camp at *Lamsdorf* gained a notorious reputation for its brutal conditions and treatment of prisoners. Despite the limited aid provided by the International Committee of the Red Cross (ICRC), the conditions remained severe. The prisoners' suffering was compounded by inadequate food, insufficient medical care, and poor sanitation.

The Organization of Work Detachments

To mitigate the labour shortages in agriculture, industry, and mining caused by the mobilization of men to the front lines, the reservoir of prisoners of war quickly became a valuable resource for the detaining powers. Although initially not considered a feasible option at the onset of the war, the use of prisoners for labour became well-established by 1916, particularly following Romania's entry into the conflict. Consequently, main camps were increasingly emptied of their occupants and reallocated into work detachments (*Arbeitskommandos*), organized according to the demands of industrialists and agricultural interests. Notably, no Romanian prisoner-of-war work detachments in Alsace were inspected by International Red Cross delegates during the conflict.

On April 1, 1916, Red Cross delegates presented a letter from the French Government to the German War Ministry, asserting that the refusal to permit inspections in occupied regions suggested the presence of prisoners held in secrecy within those areas. Nonetheless, the German Ministry maintained its refusal to allow inspection commissions into regions occupied by German forces. This refusal did not pertain to Alsace and Lorraine, which were then integral parts of the German Reich. The general report from this period indicated that

prisoners in Germany were roughly divided into one-third in main camps, one-third engaged in agricultural work or swamp camps, and the remaining third in factories and mines. The report underscored a significant distinction between main camps and work camps. Main camps, known as *Stammlager* or *Hauptlager*, functioned as large barrack cities. In these camps, conditions were generally better, with relatively good accommodation, medical services, and treatment, and instances of mistreatment were comparatively rare. Prisoners in main camps typically performed work within the camp or in its immediate vicinity, and the workload was not excessive. Communication with the outside world was functional, and food conditions were relatively favourable. By 1916, health authorities noted that the prevailing supply difficulties for the German populace left little hope for improvements in prisoners' food conditions, which were heavily reliant on regularly received parcels.

Work detachments, which numbered over 100,000 at the beginning of 1916, were often located at considerable distances from their main camps. While accommodation in the visited camps was deemed satisfactory, correspondence was hindered as letters and parcels had to pass through main camps for censorship and re-shipment. Smaller work camps were managed by non-commissioned officers or even soldiers who frequently lacked the necessary disciplinary skills, leading to complaints of mistreatment. Sentinels, left to their own devices, could be particularly harsh with prisoners. The establishment of medical services in these camps was often delayed, and care might arrive too late.

In the mining detachments visited by the delegation, it was observed that 40% of the prisoners had been evacuated due to accidents, illnesses, weakness, or unfitness for work. Many individuals were unable to endure the harsh conditions in the mines.

To illustrate the distribution of prisoners between camps and work detachments, 1916 statistics reveal the following: The *Stendal* camp in the former province of Saxony housed approximately 2,500 French prisoners, with 12,000 in work camps. In the *Parchim* camp in

Mecklenburg, there were 610 French prisoners and about 53,500 in work camps.¹⁵

On April 15, 1916, the coal mine work camp at *Ewald* in Westphalia was inspected. It employed 650 prisoners of war, including 293 Russians, 285 French, and 9 Belgians, as well as 63 French and Belgian civilian prisoners. The inspection revealed that prisoners worked at depths of 700 meters in poorly ventilated galleries, with some working in low seems bent over, shirtless in high temperatures, and with restricted ventilation. Their tasks included picking, digging, rolling, and pushing wagons. The workforce comprised not only miners but also farmers, barbers, office workers, and even a theology student. Prisoners walked one and a half hours to and from the mine, worked twelve hours underground, and if they collapsed from fatigue before the end of the shift, they had to wait until the full twelve hours had elapsed before being brought back to the surface. Many prisoners initially refused to work in the mines and were punished by being forced to stand in the yard for the duration of their compatriots' underground work, which was twelve hours a day. After four to eight days, all yielded to the demands and returned to work. Each day, the detachment had between 40 and 60 sick or injured individuals, and morale among the men was severely affected. Prisoners preferred working in swamps to working in the mines.

In the lignite mine at *Atzendorf* in Prussia, 50 French prisoners faced similar conditions. They were required to pick, dig, and load 25 wagons of lignite per day, with failure to meet this quota resulting in deprivation of soup upon emerging from the mine.

The potash mine at *Rotenfeld-Hesslingen* in Brunswick employed 44 French prisoners of war, 20 Russians, and two Belgians, who worked in galleries between 475 and 635 meters deep. The potash mine at *Stassfurt* in Prussia employed 202 Russians in galleries between 80 and 436 meters deep. The prisoners received their meals at the mine, consisting of a piece of bread, a sausage, and a canteen of coffee for the day, with soup provided in the evening. Complaints about the brutality of the sentinels were noted by the delegation, which also observed a high incidence of accidents and colds.¹⁶

The working conditions for French, Belgian, and Russian prisoners in the mines suggest that Romanian prisoners employed in potash mines in Alsace likely faced similar harsh conditions. The absence of inspections by International Red Cross committees and the stigma of being considered traitors meant that the realities for Romanian prisoners were likely even more severe than those experienced by the French and Russians, as described by the Red Cross delegates.

Work detachments varied in size from a few individuals to several hundred captives. They were housed either by the employer utilizing their labour or by municipalities, and were then assigned to their work locations. For example, a company employing 200 prisoners of war would provide accommodation and meals, with responsibility for the prisoners during working hours. Those employed in agriculture were distributed across farms, fed, and returned to their accommodation under military supervision at night. Romanian prisoners of war in Alsace remained under military authority and supervision, performing military tasks such as trench digging, reinforcing defensive lines, and camp maintenance, with some also employed in agriculture and returning each evening under military oversight.

Main camps did not disclose the locations of work detachments in Alsace to the ICRC, thus precluding any inspection. Information on these detachments' locations in Alsace and Lorraine was only available through municipal archives and death lists.

The living conditions in Romanian prisoner-of-war camps during World War I were deplorable, marked by severe malnutrition, inadequate shelter, brutal treatment, and enforced labour. Camps such as Tuchel, Lamsdorf, and Murnau gained particular notoriety for their harsh conditions and alarmingly high mortality rates. Despite the interventions and efforts of humanitarian organizations like the International Committee of the Red Cross (ICRC), many prisoners suffered profoundly due to the insufficient aid and the stringent policies implemented by camp authorities. The plight of Romanian prisoners of war during this period mirrors the broader adversities encountered by all detainees under wartime conditions.

French Propaganda in Interwar Alsace Regarding the “Calvary” of Romanian Prisoners of War

In the interwar period, French propaganda in Alsace capitalized on the harrowing experiences of Romanian prisoners of war during World War I to serve its own political and cultural agendas. This period was marked by efforts to consolidate French influence in the region, following its return to French control after the Treaty of Versailles in 1919. The “*calvary*” of Romanian prisoners was a poignant and evocative narrative that French authorities and media outlets used to emphasize the brutality and inhumanity of German wartime conduct, thereby fostering anti-German sentiment and solidifying Alsatian loyalty to France.

French propaganda highlighted the dire conditions endured by Romanian prisoners, emphasizing themes of severe malnutrition, inadequate shelter, forced labour, and brutal treatment in camps such as Tuchel, Lamsdorf, and Murnau. These narratives were employed to underscore the moral superiority of the French state and its humanitarian principles, contrasting sharply with the depicted savagery of the German authorities. The focus on the suffering of Romanian prisoners was particularly strategic, as it allowed the French to invoke a broader sense of solidarity among the nations affected by German aggression.

However, it is important to note that studies by scholars such as Nouzille have largely overlooked the pre-Alsatian phase of Romanian prisoners' experiences, which includes their initial capture and subsequent transportation to various camps. Nouzille's research tends to concentrate on the conditions and treatment of prisoners once they arrived in Alsace, neglecting the earlier, equally significant stages of their captivity. This omission leaves a gap in the historical narrative, as it fails to account for the full extent of the prisoners' ordeal, which began long before their arrival in Alsace and involved a gruelling journey marked by extreme hardship and suffering.

In the context of French propaganda, this selective focus served a dual purpose. Firstly, it simplified the narrative, making it easier to convey a clear and compelling message to the

Alsatian population. Secondly, it allowed the French authorities to concentrate on the aspects of the prisoners' experiences that were most relevant to their immediate political objectives in Alsace. By emphasizing the atrocities committed within the region, French propaganda sought to reinforce the notion that Alsace's rightful place was within the French Republic, a haven of justice and humanity, in stark contrast to the barbarism associated with German rule.

In conclusion, the French exploitation of the "calvary" of Romanian prisoners of war in interwar Alsace was a calculated element of a broader propaganda strategy aimed at consolidating French influence and fostering anti-German sentiment. While this narrative was effective in achieving its immediate goals, it was also marked by a selective approach to historical events, one that prioritized certain aspects of the prisoners' experiences while neglecting others. This selective focus highlights the complexities and challenges of using historical narratives for political purposes, raising important questions about the nature of historical memory and its role in shaping contemporary identities and allegiances.

NOTES

¹ Wilhelm Doegen, *Kriegsgefangene Völker, Der Kriegsgefangenen Haltung und Schicksal in Deutschland*, Berlin, 1921, 12-29.

² Benoit Cuvelier, *Le régime juridique des prisonniers de guerre*, In : *Études internationales*, 23 (4), 1992, 773-796.

³ Jens Thiel, *Zwangsarbeit von Kriegsgefangenen*, In: Jochen Ottmer, *Handbuch Staat und Migration in Deutschland seit dem 17. Jahrhundert*, Berlin, 2016, 390-400.

⁴ Gradimir Djurovic, The Central Tracing Agency of the International Committee of the Red Cross: ICRC Activities Aimed at Alleviating the Mental Suffering of War Victims, Genève, 1981, 24-28.

⁵ Daniel Palmieri, *Minutes of the International Prisoners of War Agency (IPWA)*, Genève, 2014, 13- 274.

⁶ ICRC, Documents Published on the Occasion of the European War (1914-1918), *Report on Visits to Prisoner-of-War Camps in Germany*, Geneva, 1916, 7-16.

⁷ Enache Mihaita, Pentru Patrie! Prizonierii români în lăgaerle germane în anii Primului Război Mondial, In: *Istoria*, Anul II, Numărul I (4), Ianuarie-Martie 2014, 25-36.

⁸ ICRC, *Documents Published on the Occasion of the War (1914-1918), Reports by Various Delegates in Germany, Russia, Poland, Bohemia, Hungary, and Romania*, December 1918 to June 1919, 23rd Series, Geneva, 1919, 64-65.

⁹ Archives municipales de Mulhouse, 49TTB60, Fonds Dollfus, Dossier du Comité d'Alsace des Tombes Roumaines, *Letter from an Unknown Romanian Soldier to Max Dollfus*, 1917.

¹⁰ Poem by Vasile Lereștiscu, Family Archives, Mara Cobeanu.

¹¹ Oficiul național pentru cultul eroilor, 2019.

¹² Edmund Nowak, Lambinowice-Lamsdorf, du Stalag au musée, mémoire et lieu de mémoire, In : *La captivité des prisonniers de guerre : Histoire, art et mémoire*, 1939-1945, Rennes, 2008.

¹³ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, *Calvarul prizonierilor români, Studiu introductiv*, Pitești, 2006.

¹⁴ Alin Ciupala, *Bătălia lor : femeile din România în Primul Război Mondial*, București, 2017.

¹⁵ ICRC, Documents Published on the Occasion of the European War (1914-1916), *Report on Visits to Camps and Work Sites of French Prisoners in Germany*, March and April 1916, Geneva, 2016, 9-39.

¹⁶ ICRC, Documents Published on the Occasion of the European War (1914-1916), *Report on Visits to Camps and Work Sites of French Prisoners in Germany*, March and April 1916, Geneva, 2016, 48-56.

ISTORIE CONTEMPORANĂ

UN SOLDAT ROMÂN DISPĂRUT SAU DAT UITĂRII?

SERGIU ȘARAMET *

Abstract

The article investigates the fate of my grandfather Maxim Bulat as a soldier of Romanian army in the period of 20 March 1943 – 24 August 1944, Second World War. Based on archival documents we established that he was drafted into the Romanian army in the 32nd Infantry Regiment / 5th Infantry Division / 4th Romanian Army and participated in the Romanian Theatre of Operation (Iași-Chișinău operation) against Red Army. Due to lack of official information, from the open sources, we reconstituted the military operation in which 32nd Infantry Regiment was involved and the determining political and military factors that led to the disaster of the 4th Romanian Army and, respectively, the soldier's captivity. Actually, he was reported by the unit staff as missing in action while his unit was involved in fighting against the Soviet forces, de facto he was illegally captured and held as a war prisoner after 23 August 1944 by the Red Army and sent in the NKVD's concentration camp NO 165 till November 1945. Romanian Army didn't take any measures to account for the soldier, but reported him on 12 January 1945 as living in Bessarabia, which was occupied by USSR.

Keywords: Romanian Army; Red Army; military operations; war prisoner; concentration camp; rehabilitation

După smulgerea din trupul Moldovei în 1812 a spațiului dintre râurile Prut și Nistru și anexarea acestuia la Rusia țaristă s-a creat o unitate administrativ-teritorială nouă, care mai bine de 100 de ani s-a aflat sub povara jugului acesteia.

Schimbările geopolitice din anii 1917, 1940 și 1944 au făcut ca această provincie să fie de câteva ori reîncorporată în granițele istorice ale României și, respectiv, reanexată de URSS. Aceste schimbări au avut un impact dramatic

asupra destinului individual al fiecărui locuitor din acest spațiu geografic. În continuare ne vom referi la perioadele 1939-1940 și 1941-1944, când acest spațiu s-a aflat în compunerea României.

Viața fiecărui cetățean de gen masculin din acest spațiu, de regulă, a avut de parcurs câte o perioadă (sau chiar mai multe) de natură militară, deoarece acest spațiu geografic a servit consecutiv ca teatru de acțiuni militare atât

* Colonel (rez), Armata Națională a Republicii Moldova.

Maxim Bulat

în Primul, cât și în al Doilea Război Mondial. Regimurile instalate în acest spațiu, de regulă, având armate de masă, recrutau bărbații în serviciul militar obligatoriu în forțele armate sau, în caz de război, îi mobilizau pentru participarea la acțiunile militare pentru atingerea intereselor naționale ale statului respectiv. În acest context, o serie de bărbați au fost încorporați atât în armata țaristă, armata română, cât și în armata roșie/sovietică.

În perioada anilor 1980-1992, pe data de 9 mai în fiecare an se sărbătorea ziua mării victorii. Aici începea marea dilemă: cei care au participat în al Doilea Război Mondial în Armata Roșie se bucurau de o mare atenție și privilegii, iar cei care au luptat în Armata Română contra Armatei Roșii sau Armatei Germane după 23 august 1944 nu erau puși la loc de cinste din motive lesne de înțeles. Unul dintre cei care au luptat în Armata Română contra Armatei Roșii a fost și bunelul meu Maxim Bulat, care a devenit involuntar și cetățean al URSS.

Pornind de la postulatul că „Istoria adevărată este istoria trăită de omul simplu, căci om simplu alături de om simplu formează

un popor, iar perspectiva de a vedea istoria prin ochiul poporului român, în numele lui este singura abordare care nu-și bate joc de suferințele și idealurile autentice ale acestui popor, din care facem parte că vrem sau nu”¹, în continuare vom analiza segmentul militar al vieții cetățeanului român Maxim Bulat în cel de-al Doilea Război Mondial, perioada 1943-1945, care a fost un simplu soldat – infanterist al Armatei Române. Din considerente de securitate personală, dânsul, până când a murit, în luna martie a anului 1986, a preferat să nu povestească cum a trecut prin calvarul militar obligatoriu al destinului său.

Documentarea activității sale militare a fost posibilă datorită domnului Dr. Mihai Tașca, fapt pentru care îi mulțumim din suflet.

Așadar, povestea militară a soldatului Maxim Bulat a început la 28 februarie 1938, când a fost încorporat în Armata Română de Cercul de Recrutare Soroca și ulterior repartizat la Regimentul 6 Roșiori din orașul Bălți².

Certificatul de reabilitare nr. 7/1-431/21-2149 din 02 septembrie 2021, eliberat de Procuratura Republicii Moldova, specifică: „Bulat Maxim Semion, a.n. 15.08.1916, locuitor al s. Căprești, raionul Cotuienii Mari (Florești), județul Soroca, RSSM la 20.03.1943 a fost mobilizat ca soldat în armata română, unde efectiv a slujit până la 24 august 1944, când a nimerit în prizonieratul armatei sovietice în apropierea or. Bacău, România, fiind internat în lagărul de concentrare nr. 165. Ulterior, a fost transferat în lagărul de control și filtrare de pe lângă NKVD nr. 0319 în or. Moscova, unde s-a aflat de la 28 august 1945 până la 23 noiembrie 1945, pentru participare prin mobilizare la cel de-al Doilea Război Mondial”.

În aceeași ordine de idei, în certificatul Nr. CT 29417 din 12.12.2022, eliberat de UM 02405 (Depozitul Central de Arhivă), se arată: „Bulat Maxim la 20.08.1944 a fost dat dispărut în luptele de la Podu Iloaiei³ prin O.Z.U. (Ordin de zi pe unitatea militară) nr. 945/1944, iar la 12.01.1945 este șters din controalele armatei române ca locuind în teritoriul Basarabiei, O.Z.U. nr. 2068/1945”. De asemenea, ne mai informează că „nu au fost identificate consemnări referitoare la perioada de prizonierat”.

Precizăm că nu se menționează datele informațiile deținute de comandamentul

unității militare respective în temeiul cărora Maxim Bulat a fost dat prin ordinele de zi pe unitate ca „dispărut în luptele de la Podu Iloaiei” și „ca locuind în teritoriul Basarabiei”. Din cele expuse mai sus, se poate deduce că Maxim Bulat a părăsit dispozitivul de luptă al unității și a plecat acasă în Basarabia, iar de facto, la 12.01.1945, se afla internat în lagărul de concentrare NKVD nr. 165.

Conform anchetei completată de colaboratorii NKVD-ului în dosarul nr. 22594 întocmit pe numele Maxim Bulat, reiese că pe 24 august 1944 a fost luat prizonier de unitățile Armatei Roșii în vecinătatea or. Bacău, România, fiind

încorporat ca soldat în Regimentul 32 infanterie, Divizia 5 Infanterie, pe funcția de pușcaș⁴.

Din documentele analizate mai sus, constatăm că Maxim Bulat a participat la acțiunile militare desfășurate împotriva Armatei Roșii de către Armatele Germană și Română în teatrul de operații românesc sau conform istoriografiei militare sovietice în operația „Iași-Chișinău”.

În continuare, din sursele deschise, vom încerca să stabilim în ce circumstanțe Maxim Bulat, fiind dat dispărut în luptele de la Podu Iloaiei, a ajuns în vecinătatea or. Bacău.

Conform memoriilor generalului colonel Hans Friessner, comandantul Grupului de

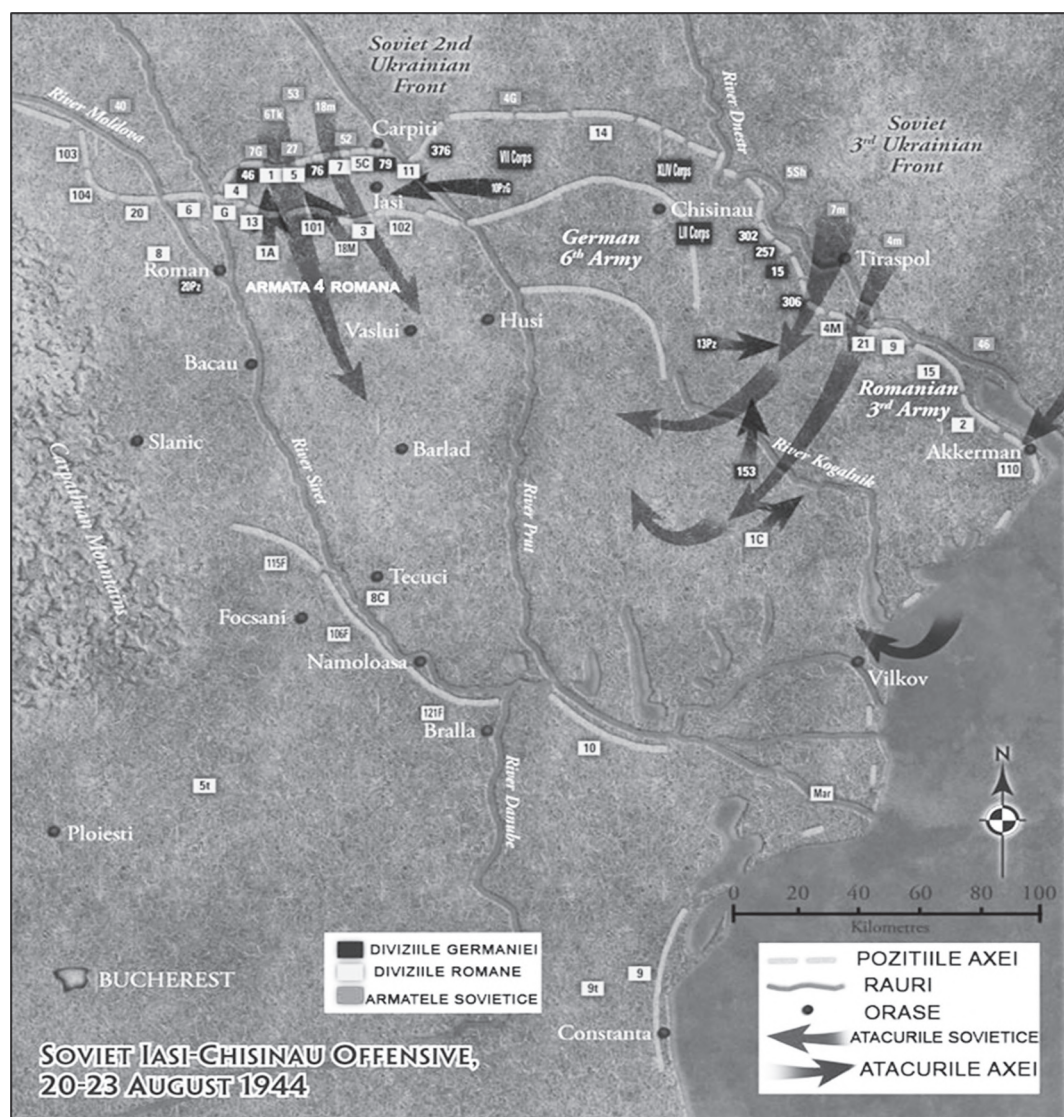

Fig. nr. 1. Armata a 4-a Română⁵

Armata „Ucraina de Sud”, în teatrul de operații din România (frontul sovieto-german) în perioada iulie – august 1944, gruparea de armate sub comanda generalului german Otto Wöhler (comandantul Armatei a 8-a germane) a acționat în sectorul nordic între *r. Prut* (la est de Iași) și *Carpați* (frontul spre direcția nord) cu flancul stâng spre *vest-Cernăuți* (front pe direcția nord-est) (Figura nr. 1). Aceștia i-au fost subordonate armatele a 8-a germană și a 4-a română, 7 divizii germane de infanterie, o divizie de infanterie motorizată germană, 13 divizii de infanterie române, 4 brigăzi românești de vânători de munte și divizia română de tancuri „România Mare”⁶.

Armata a IV Română avea următoarea compunere⁷:

1. Corpul VI Armată: (Divizia 76 Infanterie germană, *Divizia 5 Infanterie română*, Divizia 46 Infanterie germană, Divizia 1 Infanterie română, Divizia 13 Infanterie română, Brigada 101 Vânători de munte română);

2. Corpul V Armată (Divizia 4 Infanterie Română, Divizia 1 Gardă Română);

3. Corpul I Armată (Divizia 6 Infanterie Română, Divizia 20 Infanterie Română);

4. Corpul VII Armată (Brigăzile 103 și 104 vânători de munte române);

5. Corpul XVII Armată german (Divizia a 3-a de munte germană, divizia a 8-a de infanterie ușoară germană, unități de grăniceri românești).

Aici este necesar de menționat starea morală a efectivului Armatei Române. Generalul colonel Hans Friessner preciza că dacă moralul unităților române ar fi fost egal cu moralul trupelor germane, atunci ar fi putut rezista atacului rușilor, cel puțin în prima perioadă a ofensivei acestuia. Pe timpul inspecțiilor efectuate în sectoarele dispozitivului de luptă, acesta a fost informat despre încrederea îndoielnică în ofițerii români. De exemplu, ministerul apărării român a înlocuit o serie de ofițeri superiori fără a anunța comandamentul german, iar toate acestea s-au întâmplat chiar înaintea începerii ofensivei de către sovietici. Printre cei înlocuiți a fost și comandantul Armatei a IV-a română, generalul Mihail Racoviță. Pe front acesta așa și nu s-a mai întors, fiind numit pe 24 august 1944 ministru al apărării României⁸. Temporar la comanda armatei a fost numit ex-

comandantul corpului VI Armată, generalul Gheorghe Avramescu.

Este evident că moralul scăzut și schimbările conducerii Armatei a 4-a au redus substanțial din starea combativă a acesteia. De asemenea, înzestrarea armatei române era inferioară celei germane. Acest fapt a determinat comandamentul german ca la constituirea dispozitivului de luptă să dispună diviziile românești între cele germane pentru a uniformiza dispozitivul și puterea de luptă.

Precizăm că *Divizia 5 Infanterie română*, în care Maxim Bulat a luptat, s-a aflat, probabil, în eșalonul I al Armatei a IV-a română, între Divizia 1 Infanterie română și Divizia 76 Infanterie germană, pe direcția efortului principal al Frontului II ucrainean (Figura nr. 1).

Pe direcția Iași, Gruparea de Armate „Wöhler” a amenajat patru alinamente de apărare pe o adâncime de 80 km. Astfel, primul aliniament trecea pe înălțimile de la nord de or. Iași, al doilea aliniament trecea de-a lungul râului Bahlui cu punctele de rezistență de bază Târgul Frumos, Podu Iloaiei, Iași, cel de-al treilea aliniament se întindea de-a lungul marginii de nord a pădurilor care acopereau înălțimea versantului Mare (Linia lui Traian). Și, în sfârșit, cel de-al patrulea aliniament – raionul fortificat Focșani. Au fost întărite toate înălțimile, s-au amenajat genistice pantele abrupte ale văilor și malurile abrupte ale râurilor. Comandamentul german a acordat o atenție deosebită alinamentului de apărare care trecea de-a lungul râului Siret, Aiudul Nou⁹ spre fluviul Dunărea. În adâncimea operativă acesta era aliniamentul cheie, care acoperea „Porțile Focșanilor” – un culoar natural de 80 km între munții Carpați și Dunăre prin care trecea cel mai convenabil coridor de mobilitate spre adâncimea României¹⁰. Acest sector de front se întindea pe o lungime de aproximativ 270 km, din localitatea Cut până la Cornești (Republica Moldova)¹¹.

De cealaltă parte a frontului, forțele sovietice erau reprezentate de Frontului II Ucrainean, comandat de către mareșalul Rodion Malinovsky. Acest front avea misiunea să rupă apărarea Grupării de Armate „Wöhler” cu forțele armatelor 27, 52, 53 și armata a 6 tancuri pe direcția generală *Iași, Vaslui, Fălciu*. În prima fază a operației trebuiau cucerite localitățile

Bacău, Fălciu, Huși, precum și cucerirea trecerilor peste râul Prut în sectoarele Huși, Fălciu și, împreună cu forțele frontului III Ucrainean, să nimicească gruparea germană din vecinătatea or. Chișinău, interzicând astfel retragerea acestora spre orașele Bârlad și Focșani. Ulterior, trebuia să dezvolte ofensiva pe direcția Focșani, asigurând astfel flancul grupării de izbire din partea Carpaților spre sud de localitatea Piatra (Figura nr. 2).

Raportul de forțe dintre forțele sovietice și germane/române era de 1,8/1 în divizii, 1,4/1 în personal, 4,5/1 în tancuri, 2/1 în artilerie și aviație. Pe direcțiile principale de atac / în sectoarele de rupere, raportul de forțe în personal era de 4-8/1, 6-11/1 în tancuri și artilerie (la un kilometru de front în sectorul de rupere sovieticii aveau 17 tancuri și 325 de piese de artilerie)¹². În baza raportului de forțe, putem

concluziona că trupele sovietice erau net superioare celor germane și române în forțe și mijloace, desigur, fără a lua în calcul și rezervele la dispoziția Frontului II Ucrainean.

Pe data de 20 august 1944, la orele 06.05, a început a început pregătirea de foc¹⁴ a artileriei care a durat o oră și jumătate, deosebit de puternică (trageri din circa 4000 de piese și aruncătoare de mine), ulterior trupele sovietice au trecut la ofensivă, sprijinite de unități de tancuri și aviație. Pe malul opus sovieticilor al râului Bahlui, s-a ridicat o perdea densă de praf și fum care a acoperit în totalitate dispozitivul de luptă al Armatei a IV-a Române¹⁵ (Figura nr. 3).

Desfășurarea operației Iași-Chișinău¹⁶

„Douăzeci august, duminică. Pe Frontul II Ucrainean în fâșia Corpului 104 Infanterie al Armatei 27 sovietice un detașament special antrenat, până la pregătirea de foc a ofen-

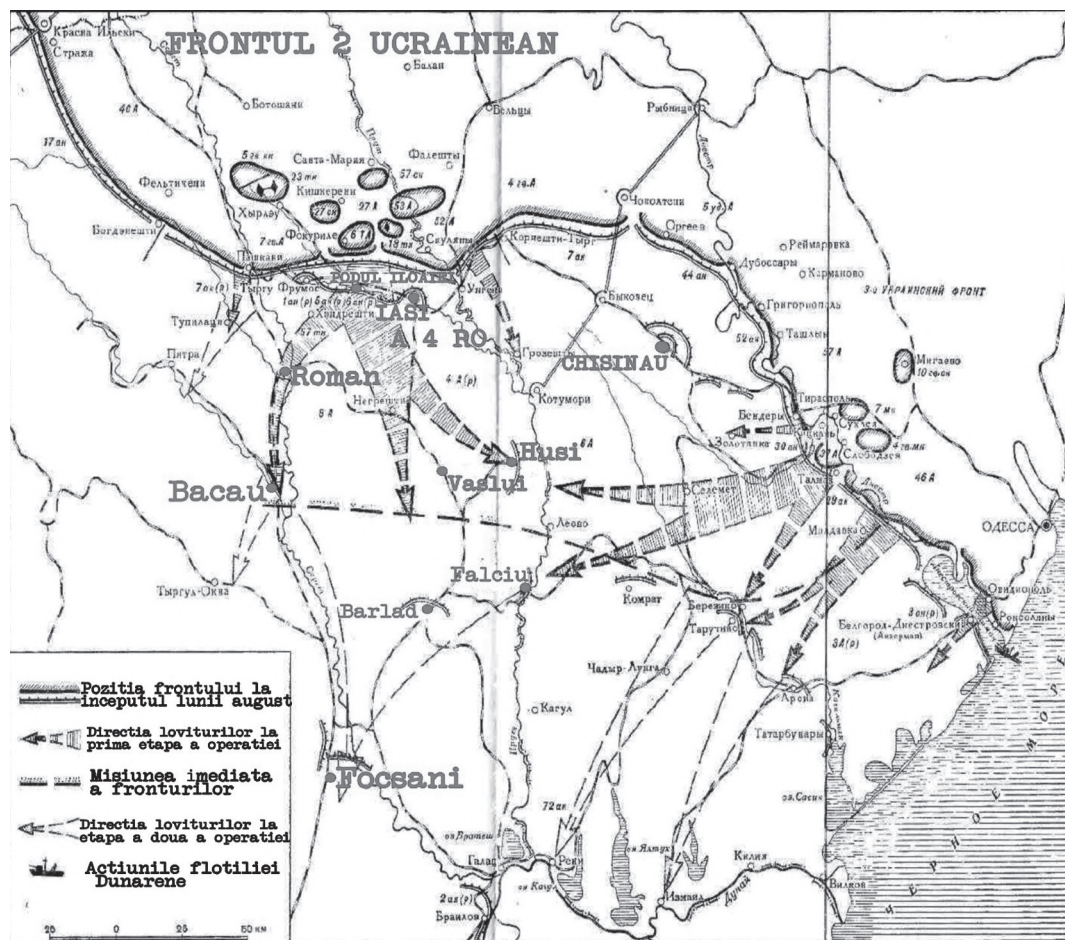

Fig. nr. 2. Planul operației Iași-Chișinău¹³

sivei sovietice a pătruns prin limita dinaintea a apărării române și a ieșit în raionul localității *Podu Iloaiei*, pătrunzând astfel 3,5 – 4 km în adâncimea apărării unităților române. Odată cu începerea pregătirii de foc a ofensivei, detașamentul a neutralizat statele majore ale *Regimentelor 9 și 32 Infanterie* (în care era încadrat soldatul Maxim Bulat) *din Divizia 5 Infanterie*, blocând astfel comunicația *Târgul Frumos – Iași*. Astfel, forțele germane și române au pierdut unicul drum de rocadă pentru executarea manevrei cu rezervele în sectoarele vulnerabile ale dispozitivului de luptă¹⁷.

Posibilitatea realizării acestei pătrunderi de către sovietici în dispozitivul de luptă al unităților române ne arată faptul că acestea nu au organizat un lucru elementar, precum siguranța de luptă, care are scopul de a preveni atacul prin surprindere și a interzice executarea cercetării de către adversar, atunci când trupele se găsesc în apărare.

Referitor la acțiunile de luptă ale *Diviziei 5 Infanterie română*, Generalul colonel Hans Friessner menționa că sovieticii au atacat între *Rediul Mitropoliei și Erbiceni*. Ei au reușit destul de repede să rupă apărarea în sectorul de apărare al *Diviziei 5 Infanterie*, care a părăsit pozițiile fără luptă. Acest fapt a pus în dificultate *Diviziile 76 și 79 Infanterie germane*, care au rămas cu flancurile descoperite.

Această ipoteză este confirmată și de cercetătorul Veal Stephen Ariel, care afirmă că ruperea rapidă de către sovietici a apărării *Diviziei 5 Infanterie* s-a datorat faptului că *pozițiile de luptă au fost parțial părăsite de către efectivul acesteia*¹⁸.

De asemenea, mai spre vest, în sectorul Corpului VI român, inamicul a pătruns repede, din vina *Diviziei 5 Infanterie*, peste sectorul *Bahlui* până în zona *Păușești-Dumitrești*, la sud-est de *Podu Iloaiei*. Pătrunderea a putut fi limitată printr-un contraatac al *Diviziei de tancuri „România Mare”*¹⁹. Din sursele sovietice, aflăm că „adevăratul comandant, generalul Tătăran, trebuia să depună toate eforturile pentru a aduna și reface unităților dispersate ale diviziilor *18 Vânători de munte, 5 și 7 de Infanterie*”²⁰.

În acest context, un raport al Corpului VI Armată Română preciza că, din cauza pierderilor mari suferite în personal și materiale de război în urma luptelor din 20 și 21 august 1944, *Diviziile 5 și 7 de infanterie română și cea mai*

mare parte a *Diviziei 5 de cavalerie română* nu puteau fi socotite ca fiind combative²¹. Așadar, forțele române au fost zdrobite și pozițiile acestora au fost cucerite rapid. La 20 august ora 12.30, Armata a 27-a sovietică a cucerit localitatea *Podu Iloaiei* și forțase râul *Bahlui*. La flancul drept al *Diviziei 5 Infanterie*, Armata 52 sovietică a rupt apărarea *Diviziei 7 Infanterie română* și a penetrat frontul *Diviziei 76 Infanterie germană* dintre cele două divizii române²². La ora 13.00, trupele sovietice au intrat în oraș, depășind trupele Armatei a IV-a, aflată în retragere dezordonată. Mareșalul Antonescu a făcut o scurtă inspecție pe front în perioada 20-21 august 1944 și a constatat dezorganizarea frontului și începutul retragerii disperate, dar s-a întors repede la București, mai hotărât ca oricând să semneze armistițiul cu rușii²³.

Analizând evenimentele de mai sus în ordine cronologică, expuse de participării nemijlocite la această operație militară, precum și a unor cercetători, putem constata tendința de a diminua locul și rolul Armatei Române în această operație. În opinia noastră, trupele române nu au părăsit pozițiile fără aprobare, dar s-au retras²⁴ sub presiunea puternică a trupelor sovietice în scopul regroupării trupelor, al scoaterii acestora de sub loviturile forțelor superioare ale inamicului și atragerii acestuia într-un alt raion al acțiunilor de luptă mai favorabil trupelor române.

Revenind la subiectul cercetării noastre, constatăm că soldatul Maxim Bulat, făcând parte din *Regimentul 32*, probabil s-a retras în cadrul uneia din subunitățile acestuia sub focul puternic al sovieticilor pe direcția *Podu Iloaiei, Roman, Bacău*. Faptul că la 20.08.1944 a fost dat dispărut în luptele de la *Podu Iloaiei* prin O.Z.U. nr. 945/1944 ne denotă că de fapt conducerea subunității din care făcea parte la 20.08.1944 nu cunoștea locul aflării acestuia, iar retragerea subunităților române a fost dezorganizată – nu eșalonată pe subunități și, desigur, fără o concepție/comandă și control unic. Rezultă că soldatul Maxim Bulat patru zile s-a aflat cu alte subunități, care au fost capturate, iar militarii luați prizonieri de către trupele sovietice. De asemenea, nu putea să se deplaseze în *Basarabia*, deoarece ambele flancuri ale Grupului de Armate „Ucraina de sud” erau tăiate de forțele sovietice, iar trupele frontului III Ucrainean ocupaseră deja *Basarabia* (Figura nr. 3).

În noaptea de 24 august, Armata a 7-a Gardă sovietică a cucerit orașul *Roman*, iar ulterior, pe timpul zilei, acest grup a forțat râul Bistrița și a cucerit orașul *Bacău*²⁵.

Probabil soldatul Maxim Bulat a fost luat prizonier de militarii acestei armate, deoarece în ancheta NKVD din dosarul său de prizonier este menționat că a fost luat prizonier pe 24 august 1944 de către unitățile Armatei Roșii²⁶. Tot aici se menționează că, pe data de 20 octombrie 1944, a sosit în lagărul nr. 165. Astfel, rezultă că acesta s-a aflat în drum spre lagăr aproape 2 luni.

În baza celor expuse mai sus, *concludem că decizia autorității militare române de la 12.01.1945 de a-l șterge pe Maxim Bulat din controalele armatei române ca locuind pe teritoriul Basarabiei prin O.Z.U. nr. 2068/1945 nu are temei juridic.*

Una din cele mai controversate etape ale procesului de capturare a prizonierilor de război români a început după declanșarea, la 20 august 1944, a ofensivei trupelor sovietice pe teritoriul României. Până în prezent, nu există date certe cu privire la numărul militarilor români luați prizonieri în condițiile în care, după 23 august 1944, armata română *primise ordin de încetare a focului*. Conform aprecierilor Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, în perioada 24 – 31 august 1944, au dispărut 97.732 militari ai Armatei Române (1.363 ofițeri, 1.688 subofițeri și 97.732 soldați)²⁷.

Prin convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, încheiată între guvernul român, pe de o parte, și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte, s-au convenit următoarele: „Cu începere de la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiunile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a apăra independența și suveranitatea României”. De aceea, *începând cu 23 august 1944, România a fost răspunzătoare pentru menținerea în captivitate și pentru luarea celor peste 130.000 de prizonieri. Astfel, după încheierea armistițiului din 23 august 1944,*

*URSS a menținut în captivitate prizonieri și a capturat în aceeași zi încă 130.000 de soldați pentru a-i constitui în detașamente care să ajute la reconstrucția URSS*²⁸.

În continuare vom expune câteva informații despre *Lagărul 165*. Așadar, *Lagărul nr. 165 de la Taliți*, raionul *Iuja*, regiunea *Ivanovo*, a fost organizat în septembrie 1939 pe locul unei foste Colonii de corecție prin muncă. Conform Ordinului nr. 00398 al NKVD din 2 aprilie 1940, în urma încheierii activității pentru care a fost creat, lagărul pentru prizonieri de război a fost reorganizat în colonie de muncă. La sfârșitul anului 1942, dat fiind numărul mare al prizonierilor de război din luptele de la Stalingrad și Cotul Donului, *Lagărul de la Taliți* a fost din nou transformat în lagăr pentru prizonieri de război. Majoritatea covârșitoare a deținuților din perioada decembrie 1942 – mijlocul anului 1943 au fost prizonieri de război români²⁹.

Cum erau tratați prizonierii de război în acest lagăr se poate desprinde din raportul colonelului de securitate A. M. Belov din 19 septembrie 1944 (cu parafa strict secret) către general-locotenentul I.A. Petrov, șeful Direcției pentru problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate, privind comportamentul și încălcarea statutului militar de către locotenent-colonelul Penkov, *șeful Administrației Lagărului nr. 165 de la Iuja, regiunea Ivanovo*. În acest raport se menționau o serie de încălcări personale ale ofițerului susmenționat, precum: „În lagăr, este larg răspândită practica cusutului în atelierul de croitorie (acolo lucrează prizonieri de război) – pentru cei din conducerea lagărului și pentru membrii familiilor acestora – a tot felul de haine (paltoane, tunici, pantaloni ș.a.) din uniforme germane și maghiare, date lagărului de către Direcția pentru aprovizionări militare spre a fi utilizate la refacerea uniformelor prizonierilor de război; Conducerea lagărului și, în special, tov. Penkov au dat colhozurilor învecinate, în mod repetat și fără aprobare de la Centru, făină și cartofi. În 1944, colhozurilor le-au fost date peste 20 tone de făină și 20 tone de cartofi, în timp ce, în acea vreme, lagărul nu avea niciun fel de rezerve de făină și are [în prezent] probleme cu aprovizionarea cu făină. Iar dacă în perioada imediat următoare nu se va aduce

Soldați germani, italieni și romani în formație la verificarea prezenței, lagărul de prizonieri de război nr. 165³⁰

făină în depozit, lagărul se va afla într-o situație destul de dificilă. Făina și cartofii dați colhozurilor nu au fost înapoiate nici până în prezent, iar conducerea lagărului nu a întreprins nicio măsură hotărâtă în această privință. Desigur, în niciun document nu s-au fixat cazurile de tratament inuman și munca silnică la care au fost supuși prizonierii acestui lagăr³¹.

Maxim Bulat a sosit în acest lagăr pe data de 20 octombrie 1944. Astfel, constatăm că din vecinătatea *or. Bacău* până la localitatea Taliți s-a aflat în drum aproape 2 luni. Este lesne de înțeles în ce condiții s-a desfășurat această călătorie, având în vedere numărul mare de prizonieri și numărul redus de trenuri care erau implicate în transportul materialelor de război spre Europa.

Merită menționat faptul că în acest lagăr a fost adus și consăteanul lui Maxim Bulat, Leontie Barbăroș (s. Domulgeni, din aceeași mahala), luat prizonier pe data de 25 august 1944 în vecinătatea *or. Buzău*.

Despre viața din lagăr, atât Maxim Bulat cât și Leontie Barbăroș au preferat să nu vorbească. Totuși, câteva episoade au fost povestite. După ce a ajuns în lagăr, Maxim Bulat a zăcut două săptămâni de tifos sub un gard. El a

fost găsit și îngrijit de Leontie Barbăroș. Mâncarea din lagăr era rea (mai sus s-a menționat cum gestiona conducerea lagărului produsele alimentare) și nu conținea caloriile necesare efortului fizic la care erau supuși prizonierii pentru îndeplinirea diferitor lucrări, din aceste considerente, o perioadă de timp au furat din mâncarea care se dădea la porci, până când au fost prinși și pedepsiți.

Ulterior, având acces mai liber s-au hrănit cu pește din râul aflat în vecinătatea lagărului sau cu animale prinse cu lațuri. Menționăm că ambii aveau experiență de pescari, deoarece satul Domulgeni este dispus chiar pe malul râului Răut, iar Maxim Bulat, deopotrivă, era și vânător. Din muncile la care au fost supuși, se cunoaște că prizonierii erau folosiți la arat în loc de cai, câte patru la plug. De asemenea, au construit pe teren mlăștinos o cale ferată cu ecartament îngust.

Probabil, în 1945, NKVD-ului a primit ordin să separe pe basarabeni de restul prizonierilor români și să-i trimită acasă în RSS Moldovenească. În acest context, Maxim Bulat a fost trimis pentru verificări suplimentare în lagărul de control și filtrare de pe lângă NKVD nr. 0319 în *or. Moscova*, unde s-a aflat

de la 28 august 1945 până la 23 noiembrie 1945. Așadar, conform concluziilor în urma verificărilor minuțioase, în dosar, pe 12 octombrie 1945, putem citi: „nu au fost obținute informații compromițătoare adiționale pe numele Bulat Maxim”.³² Acesta, împreună cu Leontie Barbăroș și alți prizonieri basarabeni au fost expediați în *Basarabia* cu un eșalon special pe data de 23 noiembrie 1945. Din povestirile auzite personal, pe timpul deplasării nu au primit provizii. Deci, la haltele făcute în gări, prizonierii ieșeau din vagoane și mâncau tot ce găseau în cale, iar gările erau înștiințate din timp despre garnitura de prizonieri, respectiv, la sosirea acestora peroanele gărilor erau puse. În gări au mâncat inclusiv frunze de copaci.

Un moment important care trebuie menționat este că Bulat Maxim a fost scos din evidența operativă a KGB pe 15 decembrie 1953³³. Aceasta denotă faptul că timp de 10 ani a fost obiect al observării directe și monitorizat de acest organ represiv, inclusiv prin informatorii recrutați din s. Domulgeni, iar lunar se completa o fișă cu informații despre activitatea cotidiană a acestuia.

Concluzii:

1. Maxim Bulat nu a dispărut în luptele de la *Podu Iloaiei*, dar s-a retras, probabil, în cadrul altei unități militare pe direcția loc. *Podu Iloaiei* – or. *Roman* în adâncimea dispozitivului frontului germano-român sub presiunea focului puternic al trupelor sovietice, care a fracționat și neutralizat dispozitivul de luptă al Regimentului 32 / Divizia 5 Infanterie, fapt care a dus la dezorganizarea conducerii acestora și, respectiv, dispersarea forțelor și mijloacelor fără comandă și control;

2. Maxim Bulat nu s-a predat benevol prizonier Armatei Roșii, dar a fost luat de către trupele sovietice în prizonierat în condițiile în care, după 23 august 1944, armata română primise ordin de încetare a focului, respectiv soldatul Bulat nu a putut executa foc asupra inamicului;

3. Decizia autorității militare române de la 12.01.1945 de a-l șterge pe Maxim Bulat din controalele armatei române ca locuind pe teritoriul *Basarabiei* prin O.Z.U. nr. 2068/1945 nu are temeii juridic, deoarece la acel moment acesta se afla în *Lagărul 165* din URSS;

4. România este răspunzătoare pentru menținerea în captivitate și pentru luarea cetățeanului român Maxim Bulat în prizonierat de către Armata Roșie după 23 august;

5. Statul român trebuie să creeze un grup de lucru special care să cerceteze arhivele NKVD-ului și să stabilească numărul de cetățeni români din Basarabia care au fost mobilizați de Armata Română și luați prizonieri de trupele Armatei Roșii după 23 august 1944 pentru a-i recunoaște ca persoane căzute în prizonierat din vina statului român și a exprima scuze familiilor urmașilor acestora;

6. România trebuie să-l considere pe cetățeanul român Maxim Bulat victimă a represiviilor politice și să-i recunoască acest statut, dar nu Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dan Silviu Boerescu, Enigmele românești ale celui de Al Doilea Război Mondial: docu-drame și mituri contemporane însoțite de consemnări de presă, București: Integral, 2018.

2. Hans Friessner, Bătălii trădate: tragedia armatei germane în România, trad.: Kroll Munzz.- Baragadiru, Editura Miidecărți, 2021.

3. Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică: documente: 1941-1956 / trad.: Laurențiu Constantin, Vitalie Vărat, Simion Iurac. - București: Monitorul Oficial R.A., 2013.

4. România, Tribunalul Iași, Județul Iași, Secția II Civilă-Contencios Administrativ și Fiscal, Sentința nr. 141/2023/c.a., Ședința publică din 23 Februarie 2023, Completul constituit din PREȘEDINTE: BUTA MIHAELA CARLA, GREFIER: JESCU VIOREL GABRIEL.

5. Фриснер Г. Проигранные сражения, М., Воениздат, 1966. (Titlul original: Friessner H. Veratene Schlachten. – Hamburg: Holsten Verlag, 1956.), pg. 30, 31.

6. Управление НКВД СССР по делам военнопленных и интернированных, Учетное дело № 26594.

7. Малиновский Р.Я., Яско – Кишиневские канны, Издательство Наука, 1964.

8. Мацуленко В.А. Разгром немецко-фашистских войск на Балканском направлении, Москва, 1957.

9. Veal, Stephen Ariel, „The collapse of the German army in the East in the summer of 1944 (Volume 2)”(1991). Dissertations and Theses. Paper 4302. Sergiu Mihalcea, Cum au fost umiliți! la <https://www.facebook.com/watch/?extid=CL-UNK->

UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C&mibextid=2Rb1fB&v=532159098651895, accesat la 28.06.2023. Wayne Turner, *The Romanian Army in 1944*, la https://www.gf9.com/hobby.aspx?art_id=2610, accesat la 26.06.2023.

12. Немецкие, итальянские, румынские солдаты в Ивановской области, la <https://michailshor.livejournal.com/207919.html>, accesat la 20 iunie 2023.

NOTE

¹ Sergiu Mihalcea, *Cum au fost umiliți!* la https://www.facebook.com/watch/?extid=CLUNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C&mibextid=2Rb1fB&v=532159098651895, accesat la 28.06.2023.

² Fotocopia foii matricole a numitului Bulat Maxim, Fondul Regimentului 32 Infanterie, Contingent 1938, filele 315-316, eliberată de Unitatea Militară 02505, Pitești.

³ În anul 1944, *Podu Iloaiei* avea statut de comună rurală, din plasa Bahluiul a județului Iași.

⁴ Управление НКВД СССР по делам военнопленных и интернированных, *Учетное дело № 26594*.

⁵ Wayne Turner, *The Romanian Army in 1944*, la https://www.gf9.com/hobby.aspx?art_id=2610, accesat la 26.06.2023.

⁶ Фриснер Г. *Проигранные сражения*, М., Воениздат, 1966. (Titlul original: Friessner H. *Ver-ratene Schlachten*. – Hamburg: Holsten Verlag, 1956.), p. 30, 31.

⁷ Idem p. 128, 129.

⁸ Idem p. 31, 32.

⁹ Numele localităților din teatrul de operații sunt cele folosite în sursele militare sovietice.

¹⁰ Фриснер Г. *Проигранные сражения*, М., Воениздат, 1966. (Titlul original: Friessner H. *Ver-ratene Schlachten*. – Hamburg: Holsten Verlag, 1956.), p. 50-53.

¹¹ Малиновский Р.Я, *Ясско – Кишиневские каньы*, Издательство Наука, 1964, p. 55.

¹² Idem, p. 102.

¹³ Малиновский Р.Я, *Ясско – Кишиневские каньы*, Издательство Наука, 1964, p. 56.

¹⁴ *Pregătirea de foc* este totalitatea acțiunilor de foc care se execută imediat înainte de începerea atacului, unitar, într-un timp limitat, asupra inamicului care se apără, în scopul neutralizării și nimicirii celor mai importante obiective, dezorganizării conducerii și sistemului de foc, creării condițiilor favorabile pentru ruperea apărării; aceasta cuprinde focul artileriei, tancurilor și aviației.

¹⁵ Малиновский Р.Я, *Ясско – Кишиневские каньы*, Издательство Наука, 1964, p. 107.

¹⁶ Idem, p. 60.

¹⁷ Мацуленко В.А. *Разгром немецко-фашистских войск на Балканском направлении*, Москва, 1957, p. 45.

¹⁸ Veal, Stephen Ariel, “*The collapse of the German army in the East in the summer of 1944 (Volume 2)*” (1991). Dissertations and Theses. Paper 4302, p. 288.

¹⁹ Hans Friessner, *Bătălii trădate: tragedia armatei germane în România*, trad.: KrollMunzz.- Ba-ragadiru, Editura Miidecărți, 2021, p. 71-73.

²⁰ Малиновский Р.Я, *Ясско – Кишиневские каньы*, Издательство Наука, 1964, p. 129.

²¹ Veal, Stephen Ariel, “*The collapse of the German army in the East in the summer of 1944 (Volume 2)*” (1991). Dissertations and Theses. Paper 4302, p. 736.

²² Wayne Turner, *The Romanian Army in 1944*, https://www.gf9.com/hobby.aspx?art_id=2610, accesat la 09 iunie 2023.

²³ Dan Silviu Boerescu, *Enigmele românești ale celui de Al Doilea Război Mondial: docu-drame și mituri contemporane însoțite de consemnări de presă*, București: Integral, 2018, p. 93.

²⁴ *Retragerea* este o formă a acțiunilor de luptă care constă dintr-o deplasare spre înapoi, prin care trupele caută să se îndepărteze de adversar, evitând lupta sau contactul cu acesta.

²⁵ Малиновский Р.Я, *Ясско – Кишиневские каньы*, Издательство Наука, 1964, p. 152,153.

²⁶ Управление НКВД СССР по делам военнопленных и интернированных, *Учетное дело № 26594*.

²⁷ *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică: documente: 1941-1956/* trad.: Laurențiu Constantiniu, Vitalie Văratice, Simion Iurac. - București: Monitorul Oficial R.A., 2013, p.165.

²⁸ România, Tribunalul Iași, Județul Iași, Secția II Civilă – Contencios Administrativ și Fiscal, Sentința nr. 141/2023/c.a., *Ședința publică din 23 Februarie 2023*, Completul constituit din Președinte: Buta Mihaela Carla, Grefier: Jescu Viorel Gabriel.

²⁹ *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică: documente: 1941-1956/* trad.: Laurențiu Constantiniu, Vitalie Văratice, Simion Iurac. - București: Monitorul Oficial R.A., 2013, p. XXI.

³⁰ *Немецкие, итальянские, румынские солдаты в Ивановской области*, la <https://michailshor.livejournal.com/207919.html>, accesat la 20 iunie 2023.

³¹ *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică: documente: 1941-1956/* trad.: Laurențiu Constantiniu, Vitalie Văratice, Simion Iurac. - București: Monitorul Oficial R.A., 2013, p. XXI.

³² Управление НКВД СССР по делам военнопленных и интернированных, *Учетное дело № 26594*.

³³ Idem.

PREZENȚA NAVALĂ AMERICANĂ ÎN MAREA NEAGRĂ (1960-1975)

MARIAN TĂNASE *

Abstract

The periodic presence of American ships in the Black Sea become a constant after 1960. From this year until 1989, the US Navy conducted 2 to 4 patrol missions per year, each lasting 4-6 days. Each time, 2 to 4 ships were simultaneously present in the Black Sea. Very rarely did a single ship cross the Bosphorus Strait. The Soviets publicly and diplomatically protested every time American ships entered the Black Sea. Until 1968, every year, the Sixth Fleet of the US Navy planned and conducted 2 or 3 missions in the Black Sea. Two ships, usually destroyers, would cross the Turkish straits and enter the Black Sea, where they would patrol for 4 days in a previously designated operational area, with the declared purpose of exercising the United States' right to free navigation in any sea of the world. Between 1969 and 1971, the general framework of the American missions in the Black Sea remained the same, but the number of missions increased to 4 per year. From 1972 to 1975, the operational area of American military ships continued to expand, leading in the spring of 1975 to a major incident between American and Soviet ships near Snake Island. In the summer of 1975, a major diplomatic event occurred in the relations between Romania and the United States. An American military ship was received on a courtesy visit to Constanța. It was the first visit of a US Navy ship to Romania in 49 years.

Keywords: Black Sea; naval presence; naval diplomacy; Warsaw Pact; visiting ships

1. Prezența navală americană în Strâmtoarea Bosfor și Marea Neagră (1960-1969)

După al Doilea Război Mondial și până în anul 1959, un număr mare de nave militare americane au tranzitat strâmțurile turcești, intrând ocazional în Marea Neagră.

Instituirea, consolidarea și permanentizarea prezenței navale americane în Marea Mediterană după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial sunt strâns legate de declanșarea Războiului Rece. Tensiunile crescând între S.U.A. și U.R.S.S. privind împărțirea sferelor

* Comandor dr. ing., locțiitorul comandantului Flotei 56 Fregate „Contraamiral Horia Macellariu”

de influență globală, dar mai ales a spațiului este mediteraneean și adiacent acestuia – Turcia, Grecia și Iran – au determinat administrația americană să ia măsuri de limitare a expansiunii geopolitice a U.R.S.S., măsuri care s-au concretizat prin declararea și punerea în practică a „doctrinei Truman” (1947-1948). La probleme legate de presiunile sovietice asupra Turciei și Iranului, menținerea unor trupe însemnate ale Armatei Roșii în apropierea graniței turco-sovietice-iraniene și insistențele sovietice privind revizuirea Convenției de la Montreux se adăugau relațiile tensionate dintre Grecia și Turcia și cele dintre Iugoslavia și Italia, precum și perspectiva reușitei demersurilor sovietice în Grecia, unde se derula un război civil.

Una din măsurile luate de către guvernul american pentru limitarea acțiunii sovieticilor în această zonă, dar și pentru exprimarea propriului interes, a fost înființarea unei forțe navale mediteraneene. Această decizie a fost făcută publică pe 11 ianuarie 1946, într-o conferință de presă a Departamentului Naval. Prezentarea propunerii privind viitoarea dislocare a comandamentelor și flotelor US Navy a fost considerată de către publicațiile americane ca fiind una fără precedent. În cadrul Flotei a XII-a aflată sub comanda amiralului H. Kent Hewitt și care urma să opereze în mările adiacente Europei, se înființa o escadrilă mediteraneeană.

În consecință, pe data de 1 februarie 1946, „Forțele Navale ale Statelor Unite ale Americii din apele Africii de Nord-Vest” au fost numite „Forțele Navale ale Statelor Unite ale Mediteranei”. Însă, la aceea dată, prezența navală americană în Marea Mediterană era foarte firavă (se pare că marina americană avea în această zonă doar un crucișător și două distrugătoare).

Un moment important în procesul creșterii prezenței navale americane în Marea Mediterană este cel al marșului de la New York la Istanbul executat în primăvara anului 1946 de către cuirasatul „Missouri”. Pe data de 6 martie 1946 guvernul american a făcut publică decizia sa în privind repatrierea, cu ajutorul unui grup de nave militare, a corpului neînsuflit al ambasadorul turc în Statele Unite, Mehmet Münir Ertegün, care a murit la Washington pe 11 noiembrie 1944.

„Missouri”, o navă de război de 45.000 de tone acoperită de glorie în războiul recent

încheiat, având la bord rămășițele pământești ale diplomatului turc, însoțită de alte câteva nave, a plecat de la New York spre Gibraltar pe 22 martie 1946, iar pe 5 aprilie era ancorată în Strâmtoarea Bosfor, portul Istanbul.

Pe timpul marșului de înapoiere în țară, cuirasatul american a făcut câteva escale, vizite de bunăvoință, în portul grecesc Pireu și alte porturi mediteraneene. „MISSOURI” a plecat de la Istanbul pe 9 aprilie, iar a doua zi era acostată la Pireu, Grecia. După plecare din Grecia, pe 26 aprilie 1946, în drum spre Norfolk, unde ajuns pe 10 mai 1946, „Missouri” a staționat și în porturile Alger și Tanger.

Implicațiile politice, strategice și simbolice ale călătoriei cuirasatului „Missouri” către estul Mării Mediterane și strâmțorile turcești au fost semnificative. S.U.A. își manifestau interesul și sprijinul pentru păstrarea independenței Greciei și Turciei, dar mai ales pentru eliminarea influenței sovietice din aceste două țări. Derularea ulterioară a evenimentelor din estul Mării Mediterane a condus la înființarea în februarie 1950 a Flotei a VI-a a marinei americane (United States Sixth Fleet) cu comandamentul la Napoli, Italia, ceea ce a facilitat menținerea constantă a unor grupări navale americane în Marea Mediterană în perioada următoare.¹

Pe de altă parte, includerea la pachet a Greciei și Turciei în N.A.T.O. a adus teritoriul acestora sub umbrela organizației politico-militare dominate de către S.U.A., iar accesul navelor americane în porturile celor două țări, dar mai ales în strâmțorile turcești, a devenit mai facil de executat și justificat.

După înființarea Flotei a VI-a a US Navy din Marea Mediterană, grupuri de nave, de cele mai multe ori un portavion cu o parte din navele grupării sale (Carrier Task Force), executau anual cel puțin o vizită de până la 10 zile la Istanbul. Cu aceste ocazii, navele americane executau în Marea Marmara exerciții cu nave ale marinei turce. Totodată, navele Flotei a VI-a au executat vizite și la Izmir.²

În perioada 1956-1958, în presa românească au apărut informații referitoare la vizitarea porturilor turcești Izmir și Istanbul, cel puțin o dată pe an, de către navele Flotei a VI-a din Marea Mediterană.³

După 1955, navele sovietice care au început să iasă din Marea Neagră pe timpul traversării

strâmtorilor turcești uneori treceau pe lângă nave americane. O astfel de situație, petrecută în iunie 1956, este relatată în presa românească astfel: „La 12 iunie 1956 la ora 15,00, escadra de nave militare sovietice care a făcut o vizită de prietenie în Iugoslavia și Albania a intrat în Bosfor. Crucişătorul «Mihail Kutuzov» și bateriile turcești din fortul Selimie au făcut schimburi de saluturi. *Crucişătorul sovietic a răspuns apoi la salutul unui vas american ancorat în portul Istanbul*”⁴

Comparativ cu ultimii ani ai deceniului anterior, numărul de nave ale Flotei a VI-a care au tranzitat strâmtorile Dardanele și Bosfor după 1960 a scăzut de la an la an. Majoritatea dintre ele au făcut *vizite de curtoazie* la Istanbul, vizite care s-au rărit după 1969.⁵

Prima navă militară americană care a traversat strâmtorile turcești și a executat o misiune în Marea Neagră, după 1945, a fost o navă hidrografică. USS „Maury” (AGS-16) a executat între 17 și 28 septembrie 1959 o misiune cercetare hidrografică în Marea Neagră, timp de 7 zile, de-a lungul coastelor Turciei. În timpul turului său în Marea Neagră, „Maury” a intrat și a staționat în portul sovietic Odessa (11-13 septembrie 1959). USS „Maury” a fost prima navă militară americană care a intrat în Marea Neagră în timpul Războiului Rece și, de asemenea, prima care a vizitat un port sovietic.⁶

Începând din anul 1960, prezența periodică a navelor americane în Marea Neagră a fost o constantă a situației geostrategice din Europa de Sud-Est. Din 1960 și până 1989, navele americane au executat cu regularitate misiuni în Marea Neagră. În această perioadă, în general, US Navy a executat câte 2 la 4 misiuni pe an, cu durata de 4 la 6 zile. La aceste misiuni au participat 2 sau 4 la nave.

La acestea se adaugă vizitele anuale ale navelor americane în portul Constanța din perioada 1975-1989. Primele patru vizite în portul românesc (1975-1978) s-au executat cu o navă, iar în restul perioadei americanii au fost prezenți anual la Constanța cu câte două nave.

O perioadă de câțiva ani, la începutul anilor '60, intrarea navelor americane în Marea Neagră a fost supusă protestelor publice și diplomatice ale sovieticilor. Ulterior, întrucât traversarea strâmtorilor era o informație diplomatică publică, cel puțin o navă și o aeronavă

ale marinei sovietice monitorizau de la mică distanță activitatea navelor americane pe timpul dislocării lor în Marea Neagră.

În perioada 1960-1969, un număr de 29 de distrugătoare americane au fost prezente în Marea Neagră, dintre care 3 au executat câte 2 misiuni.⁷

În această perioadă, Flota a VI-a a marinei americane a planificat și executat în Marea Neagră 2 sau 3 misiuni în fiecare an. Un grup nave format din 2 distrugătoare traversa strâmtorile turcești și intra în Marea Neagră, unde timp de 4 zile executa patrulare într-o zonă de operații stabilită anterior, cu scopul declarat de exercitare a dreptului de navigație liberă a navelor Statelor Unite ale Americii în orice mare a lumii, și, uneori, să viziteze 2 porturi turcești la Marea Neagră: Eregli și Samsun sau Zonguldak și Trabzon.

Între 1960 și 1963, navele americane au executat și vizite în porturile turcești de la Marea Neagră. Din anul 1964, marea majoritate a misiunilor în Marea Neagră executate de către navele Flotei a VI-a s-au derulat fără vizite în porturile Turciei.

De regulă, în această perioadă (1960-1969), US Navy a planificat și executat semestrial misiuni în Marea Neagră, mai puțin în anii 1963, 1964 și 1965, când s-a executat doar câte o misiune.

Vizitele la Istanbul sau în alte porturi turcești, precum cel din Izmir, ale navelor americane din cadrul Flotei a VI-a erau anunțate prin comunicate ale presei din statele comuniste riverane Mării Negre. Aceste comunicate, preluate, în general, de la corespondenții agenției sovietice de presă TASS de la Istanbul, erau centrate pe manifestațiile anti americane ale studenților turci prin care aceștia își exprimau nemulțumirea privind prezența marinarilor americani și nu pe vizita propriuzisă a navelor americane în porturile Turciei de la Marea Neagră sau Marea Egee.⁸ Pe timpul manifestațiilor anti americane din Turcia din anul 1969, câțiva marinari americani au fost răniți și, în consecință, vizitarea porturilor turcești Istanbul și Izmir de către grupuri de nave militare americane a fost oprită. Porturile turcești aveau să fi redeschise pentru navele americane în primăvara anului 1972, însă vizitele s-au executat mult mai rar decât

în perioada anterioară.⁹ Totodată, tranzitarea strâmtorilor turcești a fost redusă la necesitatea executării misiunilor periodice în Marea Neagră, iar, mai târziu, și pentru vizitele anuale la Constanța.

În primăvara anului 1960, după mai bine de 30 de ani, două distrugătoare americane, „Ault” (DD-698) și „John W. Weeks” (DD-701), au intrat pentru prima dată în Marea Neagră. Acestea au acostat în porturile Eregli (9-11 martie) și Samsun (12-14 martie). În toamna aceluiași an, alte două distrugătoare, „Harlan R. Dickson” (DD-708) și „George F. Davis” (DD-937), au vizitat trei dintre porturile turcești la Marea Neagră: Eregli (2-3 octombrie); Samsun (4-5 octombrie), Trabzon (6-7 octombrie).

În martie 1961, găsim în presa românească prima referire la intrarea în Marea Neagră a două distrugătoare americane (denumite la acea dată contratorpiloare de escadră). Portavionul „Shangri-La” (CVA-38), însoțit de crucișătorul „Little Rock” (CLG-4), 4 distrugătoare și o navă de transport, a sosit la Istanbul pe data de 24 martie 1961. Două din cele patru distrugătoare, „Mullinnix” (DD-944) și „Hawkins” (DD-873), au plecat din portul Istanbul pe 25 martie, au ieșit din Strâmtoarea Bosfor și au intrat în Marea Neagră, pentru a vizita porturile Eregli (25-26 martie 1961) și Samsun (27-28 martie 1961). Distrugătoarele americane au revenit la Istanbul în dimineața zilei de 30 martie 1961, după ce gruparea portavionului (Carrier Task Group) plecase. Cele două distrugătoare au staționat la Istanbul până pe 2 aprilie 1961, apoi au plecat spre Marea Mediterană.¹⁰

Misiunile de patrulare a navelor americane în Marea Neagră au început să se execute efectiv din toamna anului 1961. Între 20 și 26 septembrie 1961, distrugătoarele „Newman K. Perry” (DD-883) și „Haynsworth” (DD-700) au executat pentru prima dată o misiune de patrulare în Marea Neagră, cu durată de 7 zile.

În anul 1962, între 11 și 18 aprilie, distrugătorul „Stickell” (DD-888), pe timpul misiunii de navigare în Marea Neagră, a vizitat porturile Eregli, Zonguldak, Amasra și Samsun.

În vara acestui an, URSS a vrut să instaleze baze de lansare a rachetelor termonucleare cu rază medie de acțiune în Cuba. Anterior declerării Crizei Rachetelor (14 octombrie – 20

noiembrie 1962) și a carantinei instituite de US Navy în jurul Insulei Cuba, distrugătorul „Robert K. Huntington” (DD-781) și fregata „Farragut” (DLG-6) au executat o misiune de 10 zile în Marea Neagră, între 3 și 13 octombrie 1962, perioadă în care au și staționat în porturile Eregli și Trabzon.¹¹

După criza din Marea Caraibilor, timp de 3 ani, Flota a VI-a din Marea Mediterană a executat în Marea Neagră o singură misiune pe an. Prima dată după Criza rachetelor când două nave americane, distrugătoarele „Newman K. Perry” (DD-883) și „Johnston” (DD-821), au navigat prin Marea Neagră a fost în perioada cuprinsă între 27 septembrie și 4 octombrie 1963.

Misiunea din anul 1964 s-a desfășurat între 4 și 13 octombrie. Au fost prezente în Marea Neagră distrugătoarele „Robert L. Wilson” (DD-847) și „Douglas H. Fox” (DD-779).

Pentru a naviga în Marea Neagră în cadrul turului din anul 1965, Flota a VI americană a desemnat distrugătoarele „Corry” (DD-817) și „Luce” (DLG-7). Acestea au patruleat între 19 și 21 septembrie 1965.

Din 1966, navele marinei americane au revenit la programul de două misiuni pe an în Marea Neagră, chiar dacă cea de-a doua misiune din anul 1966 s-a executat cu o singură navă. Fregata „Harry E. Yarnell” (DLG-17)¹² și distrugătorul „Forrest Royal” (DD-872) au fost prezente în Marea Neagră între 9 și 13 ianuarie 1966, iar distrugătorul „Corry” (DD-817) în perioada 9 la 12 septembrie. În decembrie 1966, o grupare de 8 nave ale Flotei a VI-a au vizitat timp de 7 zile porturile Izmir și Istanbul.¹³

Pe parcursul anului 1967, Flota a VI-a a trimis în Marea Neagră câte două distrugătoare în cursul lunilor februarie și noiembrie. „Hawkins” (DD-873) și „Ingraham” (DD-694) între 16 și 19 februarie, iar „Wood” (DD-715) și „Goodrich” (DD 831) între 15 și 18 noiembrie. În vara aceluiași an, o grupare de nave a fost în vizită la Istanbul.¹⁴

Începând din anul 1968, ca urmare a solicitării Departamentului de Stat, navele americane care au intrat în Marea Neagră nu au navigat mai la nord de latitudinea de 43°30'N.¹⁵

În anul 1968, cele două perioade de prezență a navelor americane în Marea Neagră au fost 7-10 iunie și 9-12 decembrie. În prima

perioadă au executat misiunea distrugătoare „Charles P. Cecil” (DD-835) și „Norris” (DD-859), iar în a doua distrugătoare „Dyess” (DD-880) și „Turner” (DD-834).¹⁶ Vizita anuală a navelor flotei a VI-a la Istanbul s-a desfășurat în iulie 1968.¹⁷

Între 10 și 17 februarie 1969, portavionul american „Forrestal”, însoțit de 3 distrugătoare, a staționat la Istanbul.¹⁸ În anul 1969, navele Flotei a VI-a au executat 3 misiuni de patrulare în Marea Neagră cu durata de 3 zile. Pentru prima dată, aceleași două distrugătoare au executat două misiuni succesive. USS „Newman K. Perry” (DD-883) și USS „Norris” (DD-859) au fost în Marea Neagră în perioadele 18-22 iunie 1969 și 17-21 septembrie 1969.¹⁹ La cea de-a treia misiune din 1969 au participat în premieră 3 nave. Distrugătoarele „Samuel B. Roberts” (DD-823) și „Strong” (DD-758), însoțite de către tancul „Nespelen” (AOG-55), au intrat în Marea Neagră pe 9 decembrie și au părăsit această mare 4 zile mai târziu.²⁰

Între anii 1969 și 1971, cadrul general al misiunilor navelor americane în Marea Neagră s-a păstrat, însă numărul de misiuni a crescut la 4 pe an.

2. Operația „Black Sea Freedom of the Sea Patrol”: 1970-1971

Până în 1970, US Navy emitea un comunicat de presă privind misiunile navelor Flotei a VI-a în Marea Neagră. În 1970, a fost prima dată când marina americană nu a mai făcut acest lucru. Totuși, informația a fost făcută publică de către „United Press International”.

Pe parcursul anului 1970, grupuri de câte două distrugătoare americane au intrat de 4 ori în Marea Neagră pentru „routine naval exercises” / „routine operations in international waters”.²¹

În perioada 27-31 martie 1970, au fost în Marea Neagră distrugătoarele „Samuel B. Roberts” (DD-823) și „Strong” (DD-758). Următoarele două misiuni, din perioadele 19-23 mai și 4-8 august, au fost executate de către „O’Hare” (DD-889) și „Mullinnix” (DD-944), iar ultima de către „Newman K. Perry” (DD-883) și „Allen M. Sumner” (DD-692) în perioada 27 noiembrie – 2 decembrie 1970.²²

În anul 1970 au apărut schimbări semnificative privind organizarea și executarea misiu-

nilor navelor americane în Marea Neagră, generate de situația din Marea Caraibilor. Pe 17 iunie 1970, analiștii *Central Intelligence Agency* (CIA), în memorandumul despre relațiile sovieto-cubaneze privind înființarea unei baze militare la Cienfuegos, au apreciat că această mișcare a marinei sovietice se înscrie în liniile politice de arătare a pavilionului (*show the flag*) și se poate interpreta ca un răspuns la Operația Silver Fox a US Navy în Marea Neagră.²³ În următoarele luni, activitatea sovietică în Cuba s-a intensificat și în consecință diplomația navală americană a căutat o soluție de răspuns.

La începutul lunii octombrie 1970, administrația americană a luat în analiză posibilitatea extinderii activității US Navy în Marea Neagră (patrulare pentru menținerea libertății de navigație) prin mărirea numărului de nave prezente în același timp în Marea Neagră, de la 2 la 3 sau chiar 4 distrugătoare, prin extinderea spre nord, mai aproape de coasta sovietică a zonei de patrulare a distrugătoarelor americane, și prin creșterea numărului de zile de misiune de la 3 ÷ 4 zile la 4 ÷ 6 zile, ca una din principalele măsuri de răspuns la demersurile sovietice de înființarea unei baze navale la Cienfuegos, din Cuba.²⁴

La solicitarea lui Henry Kissinger, consilierul pe probleme de securitate al președintelui american Richard Nixon, secretarul Apărării, Melvin R. Laird, a întocmit un raport privind extinderea misiunilor de prezență navală a US Navy în Marea Neagră și intrarea navelor americane în Marea Baltică.²⁵ Dacă propunerea privind intrarea în Marea Baltică a navelor americane a fost percepută de către administrația de la Washington ca fiind neoportună, în schimb prima propunere a fost agreată.

În raport său în ceea ce privește extinderea misiunilor din Marea Neagră ca durată, forțe participante și zonă de operații, Melvin R. Laird a propus ca această acțiune să se facă moderat. Să se păstreze numărul de două distrugătoare ale Flotei a VI-a care să execute, începând cu 23 octombrie 1970, o misiune cu durata mărită la 6 zile, iar diplomația americană să aranjeze o vizită a celor două distrugătoare în portul românesc Constanța, pe timpul cât acestea sunt prezente în Marea Neagră.²⁶

În ceea ce privește zona de operații, începând din 1968, ca urmare a solicitării Departa-

mentului de Stat, navele americane care au intrat în Marea Neagră nu au navigat mai la nord de latitudinea de 43°30'N.²⁷ În cursul anului 1970, pentru misiunea din toamnă, diplomația americană și-a dat acordul ca limita de nord pe care să o atingă navele americane pe timpul incursiunii lor în Marea Neagră să fie paralelul de 44°00'N.

Vizita la Constanța presupunea depășirea acestui paralel întrucât portul românesc este dispus pe latitudinea de 44°15'N, iar această depășire a limitei agreeate conjugată cu o vizită a unei nave americane în portul unui stat membru al Tratatului de la Varșovia putea fi considerat, pentru moment, un pas important în extinderea operației „Black Sea Freedom of the Seas Patrol”.²⁸

În ceea ce privește vizita la Constanța a navelor Flotei a VI-a, în raportul său, demnitarul american a identifica câte un argument pro și contra: „The Rumanian port visit would make a strong signal to the Soviets and other European Governments, yet would not depart markedly from the pattern of U.S. actions in the recent past; Request for a visit to Constanța could put the Rumanian Government in a difficult position, particularly in light of the Prime Minister's forthcoming trip to the U.S.”²⁹

Prima vizită la Constanța avea să aibă loc la aproape 5 ani de la propunerea secretarului american al Apărării. Însă limita de pătrundere a navelor americane în Marea Neagră, latitudinea de 44°00'N, a fost depășită în misiunile din anii următori.

La jumătatea lunii octombrie 1970, s-a renunțat la modificarea programului inițial de patrulare în Marea Neagră³⁰. Nu a fost luată o decizie în acest sens pentru că navele sovietice au părăsit portul cubanez Cienfuegos.

Revenirea navelor sovietice la Cienfuegos în luna noiembrie a determinat revenirea asupra ipotezei de planificare a misiunii navelor americane în Marea Neagră analizată anterior de către Consiliul Național de Securitate al S.U.A. Subiectul a fost reluat luna următoare, însă decizia a fost pusă în practică în primăvara anului următor.

Pe 18 noiembrie 1970, Henry Kissinger îi propunea președintelui Richard Nixon modificarea datelor misiunii stabilite anterior pentru navele americane ce urmau să intre în Marea

Neagră pe 27 noiembrie pentru patrulare regulată, anuală, în scopul afirmării libertății de navigație, în cadrul programului „Black Sea Freedom of the Seas Patrol”.

Referindu-se la datele misiunii stabilite pentru luna noiembrie 1970, Kissinger aprecia că în cele trei zile de misiune: „Although the ships will approach within 47 nautical miles of the Soviet Union, the penetration in a northerly direction is not particularly deep and follows the general pattern of Black Sea visits in recent years” și propunea o schimbare deosebită față de programul misiunilor anterioare, în sensul că „Although the three destroyers would approach no closer than 39 nautical miles to the Soviet Union, the track, length of mission and number of ships would represent a significant change from routine Black Sea visits.”³¹

Președintele a aprobat propunerea făcută și, în consecință, a doua zi, Kissinger a prezentat-o subcomitetului „40 Committee” al National Security Council pentru „covert operations”, afirmând că: „...higher authority considered sending a U.S. naval patrol into the Black Sea as a signal of disapproval to the Soviets. This was not done at the time, but higher authority has now approved in principle expanding the proposed JRC Black Sea destroyer operation in two respects: (1) adding one more destroyer to the proposed two-destroyer mission, and (2) extending the northernmost leg of the proposed track to make a closer approach to the USSR than have previous destroyer missions in the Black Sea, although the closest point of approach to Soviet territory would still be 39 miles.”³²

Parte din diplomații americani nu erau de acord cu extinderea cadrului misiunilor periodice executate de către navele Flotei a VI-a în Marea Neagră (mărirea numărului de distrugătoare prezente simultan în Marea Neagră și a numărului de zile de misiune, precum și modificarea limitei de acțiune mai spre de nord, mai aproape de marea teritorială a sovieticilor).³³

În final, dorința președintelui ca US Navy să disloce periodic în Marea Neagră 4 la 6 distrugătoare care să execute timp de până la 6 zile o misiune de patrulare în apropierea apelor sovietice a fost îndeplinită parțial. Două distrugătoare americane, „Newman K. Perry” (DD-883) și „Allen M. Sumner” (DD-692), au

executat o misiune de 5 zile (27 noiembrie – 2 decembrie 1970) pe un traseu modificat. Cel mai probabil, limita de nord a zonei de operații aprobate a fost paralela de 44°00'N.³⁴

Cadrul misiunilor navelor Flotei a VI-a în Marea Neagră s-a schimbat radical în 1971.³⁵

Prima misiune din anul 1971 a avut o durată de 6 zile. Distrugătoare „Rich” (DD-820), „William W. Wood” (DD-715), „Steinaker” (DD-863) și „New” (DD-818) au fost în Marea Neagră în 16-21 aprilie 1971.³⁶ Distrugătoarele „Rich” și „Wood” au mai fost împreună la misiunea din vară, 1-5 iulie 1971. Cea de-a treia misiune a fost executată de către distrugătoarele „Robert L. Wilson” (DD-847), „O’ Hare” (DD-889), „Hawkins” (DD-873) și „Furse” (DD-882) în perioada 20-29 noiembrie 1971.³⁷

3. Operația „Silver Fox”: 1972-1975

Începând din anul 1972, patrulările regulate ale navelor americane în Marea Neagră pentru menținerea și afirmarea dreptului de liberă navigație (Black Sea Freedom of the Seas Patrol) au fost trecute în sfera operațiilor sub acoperire, denumite codificat *Silver Fox Operations*. Pe timpul patrulării în Marea Neagră, navele americane aveau misiunea de a executa și culegere de informații despre capacitățile militare ale sovieticilor din Marea Neagră cu mijloace tehnice dedicate, instalate la bordul cel puțin uneia dintre nave din compunerea grupului constituit pentru executarea unor astfel de misiuni.

Deși o evaluare a *Office of Current Intelligence* făcută pe 21 martie 1975 ne spune că US Navy executa misiuni de tip „Silver Fox” în Marea Neagră de aproape 16 ani, iar misiunea din perioada 9-14 martie 1975 este identificată ca fiind cea de-a 30-a misiune „Silver Fox” în Marea Neagră a navelor americane³⁸, nu toate misiunile patrulărilor din Marea Neagră au avut caracteristicile uneia dedicate culegerii de informații.

Întrucât navele americane executau tranzitul prin strâmțorile turcești și misiunea în Marea Neagră respectând prevederile Convenției de la Montreux referitoare la neriverani, pe lângă notificarea guvernului turc, erau notificate și celelalte state semnatare ale convenției de către ambasadele americane din capitalele acestora privind misiunea pe care o execută navele americane în Marea Neagră. U.R.S.S.,

Bulgaria și România aveau din timp cunoștință despre datele misiunilor navelor americane în Marea Neagră. În consecință, nave și avioane sovietice, în principal, dar și nave bulgărești, monitorizau aceste misiuni ale navelor americane, pregătindu-se din timp.

Dacă în anul 1972 s-a executat o singură misiune de acest tip, anul următor au fost trei. Distrugătoarele „William M. Wood” (DD-715) „Sampson” (DDG-10) și „Manley” (DD-940) au patrat în Marea Neagră între 5 și 9 octombrie 1972.³⁹ Era pentru a patra oară pentru distrugătorul „Wood” când executa o misiune în Marea Neagră.⁴⁰

Prima staționare în Marea Neagră din anul 1973 a avut loc între 5 și 10 februarie și a fost executată de către distrugătoarele clasice „Rich” (DD-820) și „Hawkins” (DD-873) și distrugătorul purtător de rachete ghidate „Sampson” (DDG-10).⁴¹ Cea din perioada 8-14 mai 1973 a fost executată de către două nave: distrugătorul lider purtător de rachete ghidate „Josephus Daniels” (DLG-27) și distrugătorul purtător de rachete ghidate „Mitscher” (DDG-35).⁴²

Propunerea marinei americane pentru „Silver Fox Mission” din toamna anului 1973 a fost ca misiunea să fie executată în perioada 22-27 octombrie 1973 de către distrugătoarele „Manley” (DD-940), „Vreeland” (DE-1068) și „W.S. Sims” (DE-1059). Ca o noutate, „Sims” va opera elicopterul în perioada staționării în Marea Neagră.⁴³ „Vreeland” și „W.S. Sims” erau distrugătoare de escortă (DE – *destroyer escort*), reclassificate mai târziu în fregate (FF – *fast frigate*).

Anul 1973 a marcat o premieră în relațiile bilaterale sovieto-americane. Primele nave comerciale ce navigau sub pavilion sovietic sau american au fost reciproc prezente în porturile celeilalte țări. Aceasta a avut loc în contextul promovării unei relative destinderi <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/detente> („détente”) în relațiile internaționale și dintre cele două lumii, cea capitalistă și cea comunistă de sub influență sovietică.

Relațiile în domeniul diplomației navale dintre cele două superputeri ale Războiului Rece, S.U.A. și U.R.S.S., au fost ca și inexistente timp de aproape 20 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Însă, navele militare ale celor două mari puteri s-au întâlnit

destul de des pe mare începând cu 1960 și au fost foarte aproape de un conflict deschis în toamna anului 1962 în timpul Crizei Rachetelor din Cuba.

După 1965, navele americane și cele sovietice s-au întâlnit din ce în ce mai des în zone de interes comune. Marea Mediterană și Marea Neagră, în special, au fost zonele în care navele celor două puteri maritime au operat foarte aproape unele de altele, s-au urmărit și s-au agasat reciproc, iar uneori au fost și incidente majore.⁴⁴

Pentru evitarea unor situații care se puteau transforma în accidente grave, în 1972, americanii au semnat cu sovieticii la Moscova un acord menit să evite incidentele periculoase pe mare. Regulile de navigație impun comandanților de nave să ia toate măsurile necesare pentru a evita coliziunea navei proprii cu o altă navă, atunci când acest eveniment pare foarte probabil. Acest document a limitat evenimentele de acest tip, însă nu a eliminat situațiile periculoase în care se puneau unii comandanți de nave ai celor două marine atunci când se întâlneau pe mare în anumite situații.⁴⁵

Pe 8 august 1973, o navă comercială sovietică, de tip tanc petrolier, a acostat pentru prima dată după 25 de ani într-un port american. Această navă, având la bord 320.000 barili de petrol egiptean, a intrat în portul american Delaware City, statul Delaware, de pe coasta de est a Statelor Unite ale Americii.⁴⁶ De cealaltă parte, pe 19 decembrie 1973, cargoul american „Mason” a plecat din Baltimore, Maryland, către Marea Neagră, acostând în portul Odessa, fiind prima navă comercială sub pavilion S.U.A. care intra într-un port sovietic în mai bine de 10 ani.⁴⁷

Peste 2 ani avea să aibă loc o altă premieră în relațiile Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii. Un schimb reciproc de vizite cu nave militare cu ocazia sărbătoririi a 30 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

În anul 1974, numărul de misiuni ale navelor americane în Marea Neagră a fost redus la două cu doar două nave. O misiune s-a executat în ianuarie și una în octombrie. La sfârșitul lunii decembrie 1973, lista celor trei nave ale US Navy propuse pentru a participa la misiunea „Silver Fox” din perioada 27 ianuarie – 1 februarie 1974 era următoarea: USS „Richard L. Page”

(DEG-5), USS „Barry” (DD-933) și USS „William M. Wood” (DD-175).⁴⁸ Folosirea elicopterului și vizite de porturi nu au fost aprobate.⁴⁹

Conform angajamentului luat față de turci, S.U.A. au fost de acord ca pentru misiunile viitoare să crească numărul de nave purtătoare de rachete dirijate în grupurile de nave care urmau să traverseze strâmtoarele turcești și să intre în Marea Neagră în cadrul misiunilor „Silver Fox”. Misiunea din toamna anului 1973 nu a inclus decât un distrugător din trei cu rachete dirijate, iar în propunerea pentru prima misiune din 1974 doar o navă din patru îndeplinea această condiție (USS „Page”). În consecință, ambasada americană de la Ankara a cerut Departamentului de Stat, informând în același timp NATO, ambasada de la Moscova și consulatul de la Istanbul, să se includă în lista navelor care execută misiunea „Silver Fox” în Marea Neagră mai multe distrugătoare cu rachete ghidate (DDG și/ sau DEG) întrucât, dacă acest fapt nu se întâmpla de două ori succesiv, credibilitatea americanilor era pusă la îndoială.⁵⁰

Dintre cele trei nave au fost alese să execute misiunea doar „Page” și „Wood”⁵¹, iar solicitarea ambasadei americane de la Ankara nu a fost satisfăcută. Misiunea celor două nave a fost aprobată și s-a executat în perioada 26 ianuarie – 1 februarie 1974. Însă în anul următor au fost în Marea Neagră două nave care aveau la bord rachete dirijate.

Sunt relevante recomandările ambasadei americane din Turcia privind relațiile publice referitoare la misiune, un standard pentru „Operația Silver Fox” a navelor americane în Marea Neagră („Silver Fox public affairs guidance”):

„Silver Fox public affairs guidance...

1. ... Recommend passive, low key public affairs policy with no advance news release.

2. ... Following statement proposed for response to news queries: (Two) units of Destroyer Squadron Twelve are conducting routine operations in international waters of the Black Sea. They are USS William M. Wood (DD-715) and USS Richard L. Page (DEG-5). The operation began January 26 and will end February 1. the units are under the command of commander Destroyer Squadron Twelve, Captain Jack E. McQueston...the two ships are classed a Light Surface Vessels of War as

defined in the Montreux Convention... their displacement is less than 10,000 tons and they carry no gun with a calibre exceeding eight inches or 203 millimeters. The ships have five-inch guns that are within the convention specifications.

3. ... Recommend following answers to additional questions:

A. Q: Do the ships carry missiles?

A. The ships are equipped with ASROC, a short-range underwater antisubmarine weapon. ASROC has no capability against land or air targets. The USS PAGE is equipped with TARTAR, a short-range defensive surface-to-air missile system. Details of both weapons are available in any standard reference work.

Q: Do the ASROC and TARTAR systems have nuclear capability?

A. It is a matter of long standing policy to neither confirm nor deny the presence of nuclear weapons aboard U.S. navy ships.

Q: What is the purpose of this operation?

A: Operations in the black sea are among many exercises regularly scheduled by the U.S. Navy to training, maintaining operational readiness of fleet units, and providing personnel with experience in operating in various environmental conditions.

Q: When was the last Black Sea operation?

A: Two destroyers, USS Josephus Daniels and USS Mitscher, operated in the Black Sea in May 1973.

.....

5. ... Recommend authority for units to make fleet home town news releases and feature releases to homeport and internal media upon completion of operation.

6. ...Response to queries downgraded to unclassified.”⁵²

Pentru misiunea din toamnă, Departamentul de Stat a informat NATO și ambasaderele americane de la Ankara și Moscova, pe 18 septembrie 1974, că US Navy a propus pentru „Silver Fox Mission” din perioada 6-11 octombrie 1974 navele „Biddle” (DLG-34) și „Kraus” (DD-849), iar ca navă de rezervă pe „Sampson” (DDG-10).⁵³ Misiunea a fost executată de către „Biddle” și „Kraus”. După misiunea din Marea Neagră, USS „Kraus” a făcut o vizită de 4 zile la Istanbul, începând cu 11 octombrie 1974.⁵⁴

Unul din subiectele generatoare de proteste diplomatice sovietice către Ankara și Washington, în special, era legat de existența la bordul navelor care tranzitau strâmtorile turcești și intrau în Marea Neagră a armelor nucleare. Diplomația americană a negat de fiecare dată. Însă, adevărul care a ieșit la iveală peste timp ne arată că au fost nave americane în această situație, așa cum a fost cazul crucișătorului cu rachete ghidate USS „Belknap” (CG26).⁵⁵

Prima misiune de tip „Silver Fox” din anul 1975 a fost programată pentru perioada 9-14 martie, navele implicate fiind „Richmond K. Turner” (DLG-20) și „Vesole” (DD-878).⁵⁶ Solicitarea de tranzitare a strâmtorilor turcești a fost transmisă guvernului turc de către ambasada americană de la Ankara pe 14 februarie 1975, cu mult înainte de termenul stabilit prin Convenția Montreux, în vederea asigurării timpului necesar luării unei decizii. Navele urmau să execute misiunea în Marea Neagră fără vizită la Istanbul, aceasta fiind anulată de către Comandamentul Naval al Forțelor Navale americane din Europa și Africa cu sediul la Londra.⁵⁷

În perioada 1960-1976 au fost câteva incidente între navele americane intrate în Marea Neagră și navele și aeronavele sovietice, în principal. Un asemenea incident a avut loc în martie 1975.

Pe 13 martie 1975, Departamentul de Stat a informat ambasaderele din Belgia, Egipt, Grecia și U.R.S.S. cu privire la o posibilă incursiune în apele teritoriale ale U.R.S.S.⁵⁸ în cadrul misiunii „Silver Fox” din perioada 9-14 martie 1975, evaluată ca fiind cauzată de o „eroare de navigație”.⁵⁹ Având în vedere că unul din scopurile misiunii „Silver Fox” era „periodic transit of Bosphorus Straits and voyage in Black Sea adjacent to Soviet Union”, este posibil ca acest lucru să se fi întâmplat.

În seara zilei de 10 martie 1975, USS „Vesole” s-a apropiat la 11 mile est de Insula Șerpilor, fiind atenționată de către un distrugător sovietic din clasa „Kashin” prin semnale luminoase în Codul internațional de semnale că drumul pe care îl are este către apele teritoriale sovietice. Pentru a evita o posibilă reacție, navele americane au schimbat de drum către est, respectând limita de 12 mile marine pentru marea teritorială a sovieticilor.

Protestele diplomației sovietice au fost pe măsură.

În consecință, Departamentul de Stat a cerut ca în misiunile viitoare navele americane să nu se apropie de Insula Șerpilor la mai puțin de 16,7 mile marine Est pentru evitarea unor astfel de situații în viitor.⁶⁰

În 1975 s-au celebrat 30 de ani de la înfrângerea de către marile puteri aliate a Germaniei naziste. Cu această ocazie, S.U.A. și U.R.S.S. au convenit să efectueze o vizită reciprocă de 5 zile cu două nave care să intre în portul celeilalte țării în aceeași zi. Pe 12 mai 1975, două distrugătoare sovietice intrau în portul american Boston, Massachusetts, iar două distrugătoare americane intrau în portul sovietic Leningrad.⁶¹ A fost pentru prima dată când a avut loc un schimb de vizite oficiale, de curtoazie, între cele două mari puteri, de la înființarea URSS.⁶²

În Boston au staționat două distrugătoare sovietice din clasa „Kanin”, „Boikii” și „Jgucii”, din compunerea Escadrilei a 7-a din Atlantic, comandantul marșului fiind comandantul escadrilei, contraamiralul Alexei Mihailovici Kalinin. La Leningrad (Sankt Petersburg), au fost acostate distrugătoarele americane „Leahy” (DLG-16) și „Tattnall” (DDG-19), din Flota VI-a din Mediterana, iar comandantul marșului a fost contraamiralul Justin E. Langille, comandantului grupului 12 de crucișătoare și distrugătoare (COMCRUDESGRU 12). Ambele evenimente au fost inedite atât pentru vizitatori, cât și pentru cei vizitați. Navele au fost deschise pentru vizită, la bord s-au ținut conferințe de presă, echipajele au vizitat locuri de interes turistic și istoric din cele două orașe și s-au organizat și desfășurat diverse activități sportive.⁶³ Ambele grupuri de distrugătoare au părăsit porturile pe 17 mai 1975, la aceeași oră (12:00).

Următoarea vizită reciprocă a avut loc în 1989, tot după un incident major petrecut în Marea Neagră.

4. Prima vizită a unei nave militare americane la Constanța în perioada Războiului Rece

În vara anului 1975, are loc schimbul de vizite la cel mai înalt nivel între România și Statele Unite ale Americii. Nicolae Ceaușescu a fost în vizită în Mexic (7-11 iunie 1975) și, înainte de a zbura către Europa, „a făcut o

scurtă vizită la Washington”, întâlnindu-se cu președintele Gerald Ford pe 11 iunie 1975⁶⁴, iar la sfârșitul lunii cei doi șefi de stat au fost la Helsinki pentru a participa la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, care s-a încheiat cu semnarea *Actului final*, negociat și agreeat de un număr mare de state. Ceremonia de semnare a „actului final” a avut loc pe data de 1 august 1975. A doua zi, președintele Statelor Unite ale Americii, Gerald Ford, era în vizită la București.⁶⁵

Între aceste două evenimente s-au făcut aranjamentele diplomatice pentru ca o navă americană din Flota a VI-a din Marea Mediterană să vină în „vizită de curtoazie” la Constanța în perioada 20-24 iunie 1975. Astfel, crucișătorul USS „Wainwright” a fost prima navă americană care vizita România după aproape 40 de ani.⁶⁶

Începând din anul 1975, o dată pe an, prezența a cel puțin unei nave americane la Constanța a devenit o constantă. În anul 1979, nivelul de reprezentare a US Navy la Constanța a crescut. Navele aflate în vizită navigau sub comanda unui amiral (flag officer), care în cele mai multe cazuri a fost comandantul Flotei a VI-a.⁶⁷

Rapoartele semestriale ale președintelui Comisiei pentru Securitate și Cooperare în Europa din Congresul Statelor Unite ale Americii privind punerea în aplicare a Actului Final de la Helsinki, emise de Biroul de Afaceri Publice din Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii, menționează la rubrica „schimburi de vizite militare” situațiile în care au avut loc vizite reciproce cu state din estul Europei, membre sau nu ale Tratatului de la Varșovia.

Pentru prima vizită în România a unei nave americane, a fost desemnat distrugătorul „Wainwright” (DLG-28). Acesta era un distrugător lider din clasa „Belknap”, aflat în serviciul marinei americane din anul 1966, care a intrat la mijlocul lunii martie 1975 sub controlul operațional al comandantului Flotei a VI-a ce opera în Marea Mediterană.

La începutul lunii iunie, distrugătorul american a primit misiunea de a traversa strâmtorile turcești și după intrarea în Marea Neagră să ia drum către portul Constanța pentru o „vizită de curtoazie”. Misiunea primită a fost percepută de către echipaj ca fiind o misiune extrem de importantă. „Wainwright” avea să

fie prima navă americană care intra în portul Constanța după 49 de ani.⁶⁸ Ultima vizită a unei nave americane în portul Constanța a fost cea a yachtului „Scorpion” din anul 1926. „Scorpion” fusese din 1914 staționar la Istanbul și nava comandant a amiralului american responsabil cu afacerile orientale.

„Vizită de curtoazie” a USS „Wainwright” a început vineri dimineața, pe 20 iunie 1975⁶⁹, și s-a încheiat marți, 24 iunie 1975.⁷⁰ Ambasadorul Harry G. Barnes comunica la Washington la sfârșitul anului 1975 că: „An annual U.S. naval ship visit to Constanța should be programmed, now that the USS Wainwright has broken the ice. This would be along the lines of the programs now existing for Yugoslavia.”⁷¹

Până în 1989, prezența anuală a navelor americane la Constanța a fost o constantă a relațiilor diplomatice dintre România și Statele Unite ale Americii.

NOTE

¹ Începând din anul 1946, grupări de nave ale Forțelor Navale ale Statelor Unite ale Mediteranei au vizitat din ce în ce mai des porturile turcești și grecești. În septembrie 1946, portavionul „Franklin D. Roosevelt”, însoțit de distrugătoarele „Little Rock”, „Cone”, „New” și „Corry” au vizitat portul Pireu. Portavionul navă școală „Randolph”, având în escortă distrugătoarele „Fargo” și „Perry”, au vizitat Grecia în decembrie 1946. În anul 1947, un grup de nave americane a vizitat Istanbulul (2-7 mai 1947), iar altul portul Izmir (2-18 septembrie 1947). Vezi: Dr. Stephen G. Kydis, *The Genesis Of The Sixth Fleet*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 84/8/666, august 1958. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1958/august/genesis-sixth-fleet>); Central Intelligence Agency, *Turkey*, SR-1/1, 22 december 1948 (<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A001400020001-3.pdf>).

² Diplomatul american Harry N. Howard, cunosător al problemelor politice și juridice referitoare la strâmtoirilor ce leagă Marea Mediterană de Marea Neagră, menționează într-un studiu intitulat că în 1957 au trecut prin strâmtoarea Dardanele nu mai puțin de 54 de nave ale US Navy cu un deplasament total de 865.638 de toane, iar în 1959, deși tonajul total a scăzut la 669.787, numărul de nave a crescut la 62. Tonajul mare se explică prin faptul că, aproape de fiecare dată, un portavion (40.000 – 60.000 tdw) era parte a grupului de nave care a tranzitat strâmtoarea Dardanele. Vezi: Howard, Harry N., *The Turkish Straits After World War II: Problems*

and Prospects, *Balkan Studies*, Vol.11, Iss.1, (Jan 1, 1970), Thessalonike, pp. 35-60 (aici p. 56).

³ În perioada dislocărilor sale în Marea Mediterană, portavionul USS „Coral Sea” (CVA-43) a fost la Istanbul în octombrie 1953 și în septembrie 1955. Conform știrilor publicate în presa românească, de cele mai multe ori comunicate preluate de la agenția sovietică de știri TASS, în mai 1956 un grup de nave americane se aflau la Istanbul. În octombrie 1956, portavionul „Randolph” (CV-15), însoțit de crucișătorul „Maconi” și 4 distrugătoare au vizitat Istanbulul. Portavionul „Forrestal” (CVA-59), însoțit de 2 distrugătoare, a vizitat Istanbulul în martie 1957. În septembrie 1957, un portavion, însoțit de câteva nave din gruparea sa, a staționat la Istanbul, iar în noiembrie 1957 un crucișător și două distrugătoare americane a fost la Izmir. Anul următor, pe parcursul lunii noiembrie, o altă grupare formată din opt nave americane a staționat la Istanbul. *România Liberă*, anul XIV, nr. 3617, vineri 25 mai 1956, p. 4; *Flacăra Iașului*, anul XIII, nr. 3287, 20 martie 1957, p. 4; *Clopotul*, anul XII, nr. 920, 16 iunie 1956, p. 4; *România Liberă*, anul XVI, nr. 4086, 28 noiembrie 1957, p. 4; *Munca*, anul XIV, nr. 3426, 5 noiembrie 1958, p. 4.

⁴ *Clopotul*, anul XII, nr. 920, 16 iunie 1956, p. 4.

⁵ În cursul anului 1963, un număr de 7 nave de război americane, fregate, distrugătoare și crucișătoare au acostat la Istanbul, iar anul următor 15 nave au vizitat porturile turcești. Harry N. Howard menționează o valoare deplasamentului total al navelor care au tranzitat cel puțin strâmtoarea Dardanele ce pare exagerată. Este posibil ca în acesta situație centralizatoare să fi fost luat în calcul și unele nave comerciale, întrucât 7 nave de luptă, care nu sunt portavion, nu pot avea un deplasament însumat la valoarea de 165.000 de toane (o valoare medie de 23.500 de toane). Vezi: „...there were many courtesy visits as, for example in 1963, when 7 American warships (165,000 tons) visited Istanbul, and in 1964, when 15 American warships (163,500 tons) paid calls.” Vezi: Howard, Harry N., *The Turkish Straits After World War II: Problems and Prospects*, *Balkan Studies*, Vol.11, Iss.1, (Jan 1, 1970), Thessalonike, pp. 35-60 (aici p. 56).

⁶ Navy Department, Office of the Chief of Naval Operations, Naval History Division, *Dictionary of American Naval Fighting Ships*, Volume IV, United States government printing office, Washington, 1969, p. 280. Până în 1990, USS „Mauzy” (AGS-16) a fost singura navă militară de profil din cadrul US Navy care a fost în Marea Neagră. Cercetări oceanografice în Marea Neagră s-au mai executat și în perioade următoare, dar de către nave civile ale unor institute de cercetări, așa cum este situația din aprilie 1969: „An American oceanographic vessel Atlantis

II, operated by the Woods Hole Oceanographic Institution of Massachusetts concluded a twenty day survey throughout the Black Sea. The team of 26 scientists was engaged in a detailed geochemical, geological, geophysical and biological study in international waters in that area. They were followed by a Soviet warship and a hydrographical vessel." *Naval and Maritime Events, July 1968 – December 1969*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 96/5/807, May 1970. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1970/may/naval-and-maritime-events-july-1968-december-1969>).

⁷ Vezi: United States Senate, Ninety-First Congress, Committee on Foreign Relations, *Hearings before the Committee on Foreign Relations*, First session on a bill to amend the foreign assistance act of 1961, as amended, and for other purposes, U.S. Government printing office, Washington, 1969, p. 127.

⁸ Pentru vizitele din iunie 1967, iulie 1968 și septembrie 1968, vezi: *Munca*, anul XXIII, nr. 6103, 25 iunie 1967, p. 4; *Flacăra Iașului*, anul XXIV, nr. 6794, 18 iulie 1968, p. 4; nr. 6848, 19 septembrie 1968, p. 4.

⁹ „14 March [1972] Turkish Premier Nihat Erim said his government would reopen Turkish ports to U. S. Sixth Fleet ships..... Only single-ship visits to remote ports continued." *Naval and Maritime Events, January 1972 – June 1972*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 99/5/843, May 1973 (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1973/may/naval-and-maritime-events-january-1972-june-1972>).

¹⁰ *Informația Bucureștiului*, anul VIII, nr. 2376, 25 martie 1961, p. 3; <https://www.usmullinni-xassociation.com/1961%20MED%20DATES.pdf>.

¹¹ <https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/danfs/f/farragut-iv.html>.

¹² „...she transited the Dardanelles on 3 January 1966 and entered the Black Sea to operate close to the Soviet Union...” <https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/danfs/h/harry-eyarnell.html>.

¹³ *Informația Bucureștiului*, anul XIV, nr. 4139, 1 decembrie 1966, p. 4.

¹⁴ *Munca*, anul XXIII, nr. 6103, 25 iunie 1967, p. 4.

¹⁵ *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 5, *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to Secretary of Defense Laird*, p. 20 (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d5>).

¹⁶ „Two U. S. destroyers, USS Dyess (DD-880) and USS Turner (DD-834), passed through the Bosphorus Straits (Turkey) into the Black Sea for a

four-day routine cruise which sparked Soviet claims that their movement was a provocation. The U. S. repeated that the ships are sailing in international waters and are within the limits of the Montreux Convention regulating use of the Straits. The USS Dyess (DD-880) and USS Turner (DD-834) completed a four-day cruise in the Black Sea without trouble despite constant shadowing by Russian ships and aircraft." U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 95/5/807, May 1970. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1970/may/naval-and-maritime-events-july-1968-december-1969>).

¹⁷ *Flacăra Iașului*, anul XXIV, nr. 6801, 26 iulie 1968, p. 4.

¹⁸ *România Liberă*, anul XXVII, nr. 7553, 1 februarie 1969, p. 6; *Scînteia Tineretului*, anul XXV, nr. 6137, 11 februarie 1969, p. 6; nr. 6143, 18 februarie 1969, p. 6. Conform știrilor din presa românească, vizita navelor americane la Istanbul și Izmir au generat proteste la Ankara. În istoricul navei se menționează faptul că pe timpul vizitei autoritățile turce au reținut 2 infanteriști marini pe care i-a încarcerat pentru deținere de droguri: „20 Feb 1972: When Forrestal sailed from Istanbul, Turkey, her first visit to that crossroads of the Orient since 1969, she departed without a pair of Marines from VMFA-531, who the Turks detained in Istanbul on charges of possession of drugs. The Turks later returned one of the men to U.S. custody, however, the other man remained in the notorious Turkish prison system." (<https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/danfs/f/forrestal-cva-59.html>).

¹⁹ „The Defense Department announced that two U. S. Navy destroyers would begin four days of operations on 18 June in the Black Sea, which borders on Russia. The announcement called the operations routine. entered the Black Sea to conduct routine operations in international waters”; „17 septembrie 1969The Navy said the two destroyers would «conduct routine operations in international waters for about four days».”. *Naval and Maritime Events, July 1968 – December 1969*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 96/5/807, May 1970. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1970/may/naval-and-maritime-events-july-1968-december-1969>).

²⁰ „The U. S. Sixth Fleet destroyers USS Samuel B. Roberts (DD-823) and USS Strong (DD-758) and the tanker USS Nespeken (AOG-55) entered the Black Sea to conduct routine operations in international waters for about four days. Although Sixth Fleet ships visiting the Black Sea have occasionally been targets for Soviet propaganda". Vezi: *Naval and Maritime Events, July 1968 – December 1969*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 96/5/807, May 1970. (<https://www.usni.org/magazines/pro>

ceedings/1970/may/naval-and-maritime-events-july-1968-december-1969).

²¹ *Naval and Maritime Events, 1 January – 30 June 1970*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 97/5/819, May 1971. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1971/may/naval-and-maritime-events-1-january-30-june-1970>).

²² *Idem*; <https://www.usmullinnixassociation.com>.

²³ Aprecierile erau următoarele: „Any such move is likely to be modest and accomplished in a gradual and cautious manner to avoid flaunting military power on our doorstep or a direct confrontation while at the same time gaining additional mobility for Soviet forces”; „Such a move would be in line with its general policy of “showing the flag”; it may also be Moscow’s answer to the US naval activity in the Black Sea”. Vezi: *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, Volume E–10, *Documents on American Republics, 1969–1972*, Document 222, *Memorandum from Viron P. Vaky of the National Security Council Staff to the President’s Assistant for National Security Affairs* (H. Kissinger). (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve10/d222>)

²⁴ Este interesantă discuția din vara anului 1969 asupra subiectului „U.S. ships in the Black Sea” în Comitetul pentru politică externă al Senatului S.U.A. dintre senatorul Claiborne de Borda Pell și Secretarul Apărării Melvin Robert Laird Jr.:

„Senator Pell: I have been struck by the visits of our ships to the Black Sea which is probably as much of a Soviet body of water, if not more so, than the Caribbean is an American body of water, and I was wondering if you felt there was any relationship between the visits of our ships - *I believe there are 28 Navy ships that have visited the Black Sea in the last 11 years on a total of 15 separate visits - is there any relationship between that and their trip to Cuba?* Secretary Laird: I might think so if it were a smaller flotilla; but, as you know, we have not sent that many ships into the Black Sea at any one time. This is a fairly sizable task force. I will supply for the record the ships that were. Secretary Laird: We have never had that many ships calling in the Black Sea. We had two destroyers in the Black Sea not too long ago, but we have not had a major call in the Black Sea that would compare with this call of the Soviet fleet.” Vezi: *United States Senate, Ninety-First Congress, Committee on Foreign Relations, Hearings before the Committee on Foreign Relations*, First session on a bill to amend the foreign assistance act of 1961, as amended, and for other purposes, U.S. Government printing office, Washington, 1969, p. 127 – 128.

²⁵ *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970*

– October 1971, Document 49, *Memorandum From Secretary of Defense Laird to the President’s Assistant for National Security Affairs* (Kissinger). <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d5>.

²⁶ „I propose that we expand our Black Sea operations moderately by sending two destroyers into the area on 23 October for a period of six days and attempt to arrange a port visit to Constanta, Rumania, during this cruise. ...”

²⁷ *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 5, *Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs* (Kissinger) to Secretary of Defense Laird, p. 20 (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d5>).

²⁸ „As Constanta is at Latitude 44–15N, the port visit in conjunction with the increased cruise duration would comprise a step-up in our naval operations in the Black Sea. ... In the event that the Constanta visit cannot be arranged, I propose that the destroyers operate up to Latitude 44 N.” Vezi: *Idem*.

²⁹ Vezi: *Idem*.

³⁰ Pe 14 octombrie 1970, Kissinger transmitea la Departamentul Apărării decizia președintelui de a nu se modifica programul stabilit inițial pentru misiunea de patrulare în Marea Neagră din luna noiembrie 1970: „In light of recent changes in the factors favoring such action, the President has approved your recommendation that the United States Government not go ahead with a Baltic Sea operation. For the same reason, the President has also decided that you should not modify regularly scheduled and normally configured Black Sea operations.” Vezi: *Idem*.

³¹ *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 49, *Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs* (Kissinger) to President Nixon, p. 160. (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d49>)

³² *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 50, *Memorandum for the Record*, pp. 159 – 160 (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d50>).

³³ Vezi memorandumul structurii responsabile cu afacerile europene din cadrul Departamentului de Stat, redactat la data de 25 noiembrie 1970: „The NEA memorandum of November 19 asserts that an increase in the number of ships involved, an extension of the duration of the exercise, and a more northerly track are the kind of signal the Soviets will understand. I quite agree that they will understand. But the Soviets enjoy conventional military superi-

ority in the Black Sea. They are likely to consider a noticeable stepping-up of our activities as provocative; surveillance and harassment of our units is likely to be heavy. I believe that, far from convincing them to use restraint in areas of vital interest to us, the effect is likely to be the opposite. The Soviet aspiration to be recognized as a naval power fully equivalent to the US precludes a knuckling-under to such pressure. The contrary reaction is likely to be the case, perhaps through the employment of more demonstrative Soviet naval activities around Cuba and in the Caribbean. If we wish to demonstrate our strength to the Soviets, we should do this in areas of vital interest to us and where we have local military superiority, so that we are not put at a disadvantage and do not create the possibility of a Soviet miscalculation. I think the use of the Black Sea patrol as a counteraction to Soviet naval activity around Cuba and in the Caribbean is the wrong way to make the Soviets sit up and take notice—and is likely to make them take notice in the wrong way.” *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 52, *Memorandum From the Deputy Assistant Secretary of State for European Affairs (Davies) to the Under Secretary of State (Irwin)*, pp. 167 – 168. (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d52>).

³⁴ La începutul anului 1970, aprecierea americană privind atitudinea Turciei față de traversarea strâmtorilor și executarea de misiunii în Marea Neagră de către grupuri de distrugătoare ale Flotei a VI-a din Marea Mediterană era că aceasta este favorabilă cu anumite limite determinate de relația guvernului de la Ankara cu liderii sovietici de la Moscova. În estimarea de informații din 3 februarie 1970 cu titlul „Turkey over the next five years” se aprecia că: „Within limits, the Turks will want the US periodically to show its flag in the Black Sea, but they will probably be more sensitive to US activities there which they think would seriously offend Moscow. In sum, the prospect is for a growing regularization of Turkish-Soviet relations, but one which falls far short of warmth and cordiality and which will limit Soviet access to Turkey.” Vezi: *Foreign relations of The United States, 1969–1976*, Volume XXIX, *Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972*, Document 429, *National Intelligence Estimate* (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v29/d428>).

³⁵ În cursul lunii martie 1971, în spiritul analizelor și deciziilor luate anterior, Departamentul Apărării a propus mărirea numărului de nave pentru misiunea din Marea Neagră de la 2 la 4 distrugătoare, însă perioada a rămas neschimbată, tot de 4 zile. La solicitarea președintelui, perioada de misiune

a fost extinsă la 5 zile. În răspunsul din 17 martie 1971 a lui consilierului președintelui pe probleme de securitate, Henry Kissinger, la memorandumul Secretarului Apărării, Melvin Laird, transmis anterior, este menționată dorința expresă a lui Richard Nixon pentru executarea „Black Sea Operations” la un alt nivel decât cel anterior: „As you know, we had visualized the Black Sea operation as being distinctly different from regular operations there, both as to number of ships and duration. The President desires, therefore, that the operating time of the four-ship patrol be increased to five or six days rather than the four days now planned.” *Foreign relations of the United States, 1969–1976*, volume XIII, *Soviet Union, October 1970 – October 1971*, Document 194, *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to Secretary of Defense Laird*, p. 414. (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d143>). Prin memorandumul său din 26 aprilie 1971, consilierul pe probleme de securitate, Henry Kissinger, îl informa pe președintele Richard Nixon, printre altele că: „The Black Sea Task Group comprised of four destroyers entered the Black Sea on 16 April and will remain there for a total period of five days including two 12-hour loiter periods.” *Idem*, Document 194, *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon*, p. 566. (<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v13/d194>).

³⁶ „3 April 1971. The Pentagon announced that the Navy will send four destroyers, the USS Rich (DD-820), USS Steinaker (DD-863), USS New (DD-818), and USS William W. Wood (DD-715), on a six-day routine operation into the Black Sea beginning on 16 April.” *Naval and Maritime Events, 1 January – 30 June 1971*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 98/5/831, May 1972. (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1972/may/naval-and-maritime-events-1-january-30-june-1971>).

³⁷ „12 November 1971: The Department of Defense announced that four destroyers ... will enter the Black Sea from the Mediterranean on 20 November for routine operations in international waters for about eight days.” U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 98/5/831, May 1972 (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1972/may/naval-and-maritime-events-1-july-31-december-1971>).

³⁸ Office of Current Intelligence, *Weekly Summary*, No. 0012/75, March 21, 1975, p. 10 (<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A011000120001-8.pdf>). Vezi și: Telegrama cu nr. 1975STATE056187_b din 13 martie 1975 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1975STATE056187_b.html).

³⁹ *Naval and Maritime Events, July 1972 – December 1972*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 99/5/843, May 1973 (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1973/may/naval-and-maritime-events-july-1972-december-1972>).

⁴⁰ Un membru al echipajului distrugătorului american își amintește următoarele: „October 4, 1972 According to the captain this will make the 4th time the Wood has been to the Black Sea on Silver Fox Ops. This is more than any other ship in the U.S. Navy. October 5, 1972 – We passed into the Black Sea today. About an hour ago a Russian destroyer picked us up and is now shadowing us off our starboard side about 1500 yards out. ...The Russians began low level over flights and I got some pictures of them as they came in. In addition radar picked up another contact moving in at 25 knots and when he became visible he turned out to be another destroyer.... October 9, 1972 - Left the Black Sea and transited the Bosphorus....”

⁴¹ Un membru al echipajului distrugătorului „Rich” american își amintește următoarele: „Well, here we are again in the Black Sea We came in with the Hawkins (DD-873) and the Sampson. We were hoping the Russians would put on a show but they didn't. We had one low over flight and we got a single Kashin escort and that's it. At least this time it was sunny when we went past Istanbul.”

⁴² Telegrama ambasadei americane din Ankara cu nr. 1974ANKARA00329_b din 18 ianuarie 1974 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974ANKARA00415_b.html).

⁴³ Telegrama Departamentului de Stat către NATO, ambasadele americane din Ankara și Moscova, precum și consulatul de la Istanbul, cu nr. 1973STATE186124_b din 9 septembrie 1973 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1973STATE186124_b.html); <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=146530&dt=2472&dl=1345>

⁴⁴ În 1971 în presa românească este publicată știrea că „Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. a adresat marți un protest Ambasadei americane din Moscova în legătura cu acțiunile ilegale ale unei nave militare a S.U.A. în Golful Coreei, în urma căroră nava s-a ciocnit cu un vas de salvare sovietic, care a fost avariat considerabil...” *Scînteia*, anul XL, nr. 8783, miercuri 12 mai 1971, p. 5.

⁴⁵ Vezi: „Agreement between the Government of the United States of America and the government of the Union of Soviet Socialist Republics on the prevention of incidents on and over the high seas” semnat la Moscova pe 25 mai 1972 (<https://2009-2017.state.gov/t/isn/4791.htm>); vezi pe larg: David F. Wenker, *Incidents at Sea: American Confrontation and Cooperation with Russia and China, 1945-2016*, Published by Naval Institute Press, 2017;

Idem, *High-Seas Confrontation Between the United States and the Soviet Union*, Published by Naval Institute Press, 2000.

⁴⁶ *Naval and Maritime Events*, July 1973 – December 1973, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 100/5/855, May 1974.

⁴⁷ *Idem.*

⁴⁸ Telegrama Departamentului de Stat către NATO, ambasadele de la Moscova și Ankara și consulatul de la Istanbul cu nr. 1973STATE251643_b din 28 decembrie 1973 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1973STATE251643_b.html)

⁴⁹ *Idem.*

⁵⁰ „Embassy urges that DEG be included in proposed mission [Silver Fox] if at all possible. Will be recalled that when missile issue was being debated with GOT, we made much of assertion that U.S. Navy increasingly composed guided missile ships and that banning them would in effect shut USN out of Black Sea. Last Silver Fox did not include DDG or DEG. If same happens twice in succession, our credibility will suffer.” Vezi: Telegrama ambasadei de la Ankara către Departamentul de Stat, NATO, ambasada de la Moscova și consulatul de la Istanbul, cu nr. ID:1974ANKARA00032_b din 2 ianuarie 1974 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974ANKARA00032_b.html)

<https://ia801301.us.archive.org/13/items/State-Dept-cable-1974-10415/State%20Dept%20cable%201974-10415.pdf>

⁵¹ Telegrama Department of State către comandantul marinei americane (Chief of Naval Operation), NATO, ambasadele de la Moscova și Ankara, Consulatul de la Istanbul și Secretarul Apărării cu nr. 1974STATE004752_b din 9 ianuarie 1974 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974STATE004752_b.html).

⁵² Telegrama ambasadei americane de la Ankara către Flota a VI-a cu nr. 1974ANKARA00415_b din 18 ianuarie 1974 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974ANKARA00415_b.html).

⁵³ https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974STATE205764_b.html

⁵⁴ „Believe you are already aware through naval attache that USS KRAUS plans 4 day visit to Istanbul beginning october 11.” Vezi: Telegrama departamentului de Stat către ambasada americană de la Ankara cu nr. 1974STATE208577_b din 20 septembrie 1974 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1974STATE208577_b.html).

⁵⁵ „Nuclear weapons were aboard the USS Belknap when it was operating in the Mediterranean in 1975, including its voyage to the Black Sea near the Soviet Union.” Cf. William M. Arkin Naval, Joshua Handler, *Accidents 1945 – 1988*, Greenpeace/Institute for Policy Studies Washington, D.C.,

June 1989, p. 13 (<https://uploads.fas.org/2014/05/NavalAccidents1945-1988.pdf>).

⁵⁶ Vezi: Telegrama Departamentului de Stat către Ambasadele din Ankara și Moscova, Consulatul de la Istanbul și NATO cu nr. 1975STATE037579_b din 19 februarie 1975 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1975STATE037579_b.html).

⁵⁷ Vezi: Telegrama Ambasadei de la Ankara către Departamentul de Stat, Ambasada de la Moscova, Consulatul de la Istanbul și NATO cu nr. 1975ANKARA01426_b din 20 februarie 1975 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1975ANKARA01426_b.html).

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ Office of Current Intelligence, *Weekly Summary*, No. 0012/75, March 21, 1975, p. 10 (<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79-00927A011000120001-8.pdf>).

⁶⁰ „To avoid possible recurrence, navy has shifted track for vessels further east so that closest point of approach to Ostrov Zmeinyy light would be 16.7 nautical miles”. Vezi: Telegrama cu nr. 1975STATE056187_b din 13 martie 1975 (https://www.wikileaks.org/plusd/cables/1975STATE056187_b.html).

⁶¹ John Kifner, *Soviet Sailors in Boston and Americans in Leningrad: First Exchange Visit in 30 Years*, *The New York Times*, May 13, 1975 (<https://www.nytimes.com/1975/05/13/archives/soviet-sailors-in-boston-and-americans-in-leningrad-first-exchange.html>).

⁶² *Naval and Maritime Events, January 1975 – June 1975*, U.S. Naval Institute Review, *Proceedings*, Vol. 102/5/879, May 1976 (<https://www.usni.org/magazines/proceedings/1976/may/naval-and-maritime-events-january-1975-june-1975>).

⁶³ În istoricul navei „Leahy” sunt consemnate următoarele aspecte referitoare la vizita acesteia în portul Leningrad: „During the five-day visit, Leahy hosted over 12,300 visitors. Her crew participated in a variety of athletic contests with local teams, and enjoyed visits to a hockey game and the Kirov Ballet. She also received a visit from Elizabeth Taylor, who was on location filming *The Blue Bird*.” ([https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Leahy_\(DLG-16\)](https://en.wikipedia.org/wiki/USS_Leahy_(DLG-16))). Rușii susțin că navele lor au fost vizitate de 55 de mii de americani (<https://military.wikireading.ru/35318>).

⁶⁴ *Scînteia*, anul XLIV, nr. 10204, joi 12 iunie 1975, p. 1;

⁶⁵ *Scînteia*, anul XLIV, nr. 10248, sâmbătă 2 august 1975, p. 1; nr. 10249, duminică 3 august 1975, pp. 1 - 5.

⁶⁶ *Scînteia*, anul XLIV, nr. 10212, sâmbătă 21 iunie 1975, p. 5; nr. 10215, miercuri 25 iunie 1975, p. 3; *Dobrogea Nouă*, anul XXVIII, nr. 8341, sâmbătă 21 iunie 1975, p. 3; nr. 8344, miercuri 25 iunie 1975, p. 3.

⁶⁷ *Report of the delegation to Romania, Hungary, Federal Republic of Germany, and France of the Committee on armed services House of Representatives ninety - seventh Congress first session*, U.S. Government printing office, Washington, 1982, p. 6.

⁶⁸ *All Hands*, revista marinei americane, publică știrea cu titlul „USS Wainwright Visits Romanian Port” în numărul său din ianuarie 1975: „USS Wainwright (CG 28) recently became the first U.S. Navy ship to visit Romania since World War II. During a four-day visit to the Black Sea port of Constanta the ship was opened to visitors and her crewmen were permitted to visit the Romanian training ship „MIRCEA”. The port visit was a part of an effort to promote good will and mutual understanding between Romania and the United States.” Vezi: *All Hands*, Magazine of the U.S. NAVY, 52nd year of publication, number 704, september 1975, p. 45. În istoricul navei sunt consemnate următoarele: „June proved to be an important month in Wainwright’s history, for it was during the latter part of that month that she transited the Straits of the Bosphorus and the Dardanelles into the Black Sea and became the first American ship to visit Romania, at the port city of Constanta, in 49 years.” Vezi: <https://www.history.navy.mil/content/history/nhhc/research/histories/ship-histories/danfs/w/wainwright-iii.html>.

⁶⁹ „Nava americană U.S.S. Wainwright, comandată de căpitan [comandor n.n.] Eugene B. Ackerman, care efectuează o croazieră în Marea Neagră, a sosit vineri dimineața în portul Constanța, unde va face o vizită de curtoazie. Marinarii militari americani vor vizita obiective muzeistice și turistice de pe litoralul românesc al Mării Negre și se vor întâlni cu marinarii militari români.” *Scînteia*, anul XLIV, nr. 10212, sâmbătă 21 iunie 1975, p. 5; *Dobrogea Nouă*, anul XXVIII, nr. 8341, sâmbătă 21 iunie 1975, p. 3.

⁷⁰ „Marți dimineața, nava americană U.S.S. Wainwright, care a întreprins o vizită de curtoazie în portul Constanța, a părăsit litoralul românesc. În timpul vizitei, comandantul navei, Eugene B. Ackerman, a fost primit de primarul municipiului Constanța, de comandantul Marinei Militare și a depus o coroană de flori la Monumentul Victoriei din Constanța. Marinarii americani au vizitat obiective turistice de pe litoralul românesc al Mării Negre, au susținut întâlniri sportive cu marinarii români.” *Scînteia*, anul XLIV, nr. 10215, miercuri 25 iunie 1975, p. 3; *România Liberă*, anul XXXIII, nr. 9538, miercuri 25 iunie 1975, p. 5; *Dobrogea Nouă*, anul XXVIII, nr. 8344, miercuri 25 iunie 1975, p. 3.

⁷¹ https://wikileaks.org/plusd/cables/1975BUCHAR05014_b.html.

RĂZBOIUL DE IOM KIPUR. LECȚII CE NU TREBUIE UITATE

CLAUDIU VALER NISTORESCU *

Abstract

The beginning of October 1973 marked the outbreak of a new armed conflict between Israel and a coalition of Arab states contesting the new territorial status quo established following the 1967 Six-Day War. Called the Yom Kippur War in Israel and the Ramadan War in Egypt, this conflict is historically significant as an example of strategic surprise and deception. The underestimation of the enemy's capabilities, the inability to critically assess the capabilities of its own forces, and the misjudgement of the influence of new technologies on the evolving battlefield placed Israel at a significant disadvantage, which at one point appeared to threaten its very existence as a state. Nevertheless, both the efficient institutional and tactical adaptation of the IDF (Israeli Defence Forces) and the Egyptian command system's inflexibility contributed significantly to the outcome of the war and the victory of Israel, at least in military terms. This symmetrical conventional conflict also became a fundamental landmark in the reconsideration of the joint and combined arms approach to combat operations. The integration of new technologies and weapons systems, such as anti-tank guided missiles and mobile surface-to-air missile complexes, would significantly and irreversibly shape the entire operational process. The lessons learned from the conflict formed the basis for the creation of the US AirLand Battle doctrine 10 years later. In this context, research has been designed to identify, analyse and emphasise the principal lessons learned from this conflict, with a view to establishing the extent to which they remain relevant in the context of contemporary battlefield. The application of a longitudinal, interpretative, phenomenological analysis enabled the identification of enduring principles and critical points in combined-arms warfare.

Keywords: Israel; Yom Kippur War; Egypt; Syria

Introducere

În 6 octombrie 1973, cu puțin înainte de orele 14.00, Israelul era atacat de forțele armate egiptene în Peninsula Sinai și siriene în zona Înălțimilor Golan. Bazându-se pe un serviciu

de informații extrem de eficient și pornind de la ideea că statele arabe nu își reveniseră după înfrângerea categorică suferită în urmă cu câțiva ani, în timpul Războiului de Șase Zile, decidenții israelieni au eșuat în a anticipa o

* Instructor avansat, doctor, la Facultatea de comandă și stat major din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

agresiune de asemenea proporții. Eșecul israelienilor în a prevenii surprinderea strategică realizată de către statele arabe este depășit doar de eșecul în a integra operațiile de luptă la nivel interarme și întrunit. Bazându-se pe superioritatea forțelor aeriene și capabilitatea lor de a câștiga rapid o supremație aeriană confortabilă, comandanții militari au construit doctrina IDF (Israeli Defence Forces) menținând structurile de tancuri ca forță principală de lovire. Succesele obținute în confruntările anterioare, îndeosebi în cea din 1967, au determinat liderii militari ai IDF să ignore nevoia de integrare interarme la nivelul diviziilor de tancuri. Astfel, conform analizelor ulterioare, în anul 1973, armata israeliană nu era dimensionată, nici organizațional și nici mental, pentru executarea operațiilor întrunite, aceste deficiențe operaționale constituindu-se într-una dintre cele mai amare lecții ale războiului pentru comandanții săi.¹ Capacitatea ridicată de adaptare a organizației militare israeliene, flexibilitatea leadership-ului înalt și abilitatea de a improviza a comandanților din teren a transformat în victorie ceea ce părea, la un moment dat, a fi o înfrângere dezastruoasă. Deși remediate relativ rapid pe parcursul desfășurării ostilităților, disfuncționalitățile existente la nivel doctrinar au costat scump armata israeliană: 2559 de morți și aproximativ 7500 de răniți.²

Pe de altă parte, armata egipteană și-a reconsiderat fundamental modul de „a purta război” după înfrângerea suferită în 1967. Acest fapt a contribuit la surprinderea doctrinară, tehnologică și operațională a IDF, cel puțin în faza inițială a operațiilor. Studiarea atentă a doctrinei israeliene a facilitat identificarea vulnerabilităților acesteia și posibilitatea exploatarea lor. Integrarea unor noi sisteme de armament, precum rachetele antitanc dirijate 9M14 Malyutka (cod NATO AT-3 Sagger) și complexele mobile de rachete sol-aer 2K12 „KUB” (cod NATO SA-6 „Gainful”) a contribuit la reducerea eficacității binomului *tanc-avion* al IDF.³ Mai mult de atât, dezvoltarea unor tactici noi și integrarea lor într-o abordare interarme a facilitat un succes inițial al forțelor egiptene. Însă, inflexibilitatea sistemului de comandă și control al armatei egiptene, dublată de incapacitatea de a se adapta situației tactic-operati-

ve, a condus, finalmente, la înfrângerea ei. Deși lipsite de succes, prestația forțelor armate egiptene a contribuit la îndeplinirea obiectivelor politice stabilite de regimul condus de Anwar al-Sadat: revanșa față de înfrângerea umilitoare suferită în 1967, consolidarea susținerii politice pe plan intern și reconsiderarea, de către comunitatea internațională, a poziției Egiptului în ecuația geopolitică regională.⁴

În debutul operațiilor ofensive, Siria, motivată de dorința de a-și recupera teritoriile pierdute în 1967, și-a surclasat oponentul, mai ales din punct de vedere al raportului de forțe, dar și prin realizarea surprinderii tactic-operative. Totuși, estimările eronate ale comandanților sirieni în ceea ce privește determinarea forțelor regulate israeliene și timpul necesar mobilizării rezerviștilor a condus la o nealinieră, în spațiu și timp, a obiectivelor, posibilităților și mijloacelor de îndeplinire a acestora. Eșecul în străpungerea liniilor de apărare în nord și imposibilitatea de a interzice concentrarea diviziilor și respingerii contraatacului acestora în sud a cauzat înfrângerea sirienilor și retragerea acestora dincolo de așa numita *Linie Purpurie*, aliniament ce marca linia de încetare a focului în conflictul din 1967.⁵ Ulterior, forțele israeliene au înaintat adânc în teritoriul sirian, aducând capitala țării, Damasc, în raza de acțiune a artileriei proprii. Contratacurile executate de către forțele siriene sprijinite de cele irakiene și iordaniene, în perioada 10-24 octombrie, au fost inconsistente și prost coordonate.

În 25 octombrie, conflictul se încheie cu victoria armatei israeliene, pe ambele fronturi. În ciuda victoriei și în ciuda redresării rapide a IDF, acest conflict scoate în evidență nevoia abordării într-o manieră interarme și întrunită a operațiilor de luptă. Deși natura războiului este aceeași, indiferent de tipologia lui și perioada în care are loc, caracterul său este schimbător și Războiul de Iom Kipur, reprezintă o dovadă a acestei realități, precum și a nevoii de adaptare la nivel doctrinar și operațional. În acest context, studiarea lecțiilor identificate și evaluarea periodică a acestui conflict armat se constituie într-un reper esențial în pregătirea ofițerilor de stat major și a viitorilor comandanți, dar și în inițierea analizelor doctrinare privind abordarea manevrieră a operațiilor.

Originea conflictului și perspective ale beligeranților

Rivalitatea dintre poporul israelian și țările arabe este veche, ea acutizându-se odată cu formarea statului israelian în anul 1948. De atunci și până în 1973, au avut loc mai multe conflicte, variind ca amploare și intensitate: Războiul de independență (1948-1949), Criza Canalului de Suez (1956), Războiul de Șase Zile (1967), Războiul de Uzură (1967-1970). În ceea ce privește Războiul de Iom Kipur, înfrângerea umiltoare aplicată statelor arabe în 1967, precum și costul ridicat al acestuia, materializat în importante pierderi umane și teritoriale, au contribuit la perpetuarea conflictualității. În *Războiul de Șase Zile*, loviturile aeriene preventive ale Israelului au dus la decimarea capacităților similare ale statelor arabe. Ulterior, ofensiva impetuoasă a diviziilor de tancuri ale IDF a contribuit decisiv la cucerirea teritoriilor aflate la vest de râul Iordan (Cisiordania), a Fâșiei Gaza și a Peninsulei Sinai, Înălțimilor Golan și Ierusalimului de Est.⁶

Existența statului israelian, în „marea arabă” care îl înconjură, depindea atunci, la fel ca și acum, de abilitatea de a își asigura o adâncime operativă suficientă pentru a proteja principalele centre populate de loviturile directe ale artileriei inamicului. Liderii politico-militari ai statului israelian conștientizau acest fapt, la fel și existența unei inferiorități cantitative în ceea ce privește resursa umană, tehnica de luptă și sistemele militare. De aceea, dezvoltarea artei militare israeliene, în perioada ce a urmat câștigării independenței, a avut ca pilon central nevoia de a lovi preventiv și menținerea unei superiorități tehnologice.⁷ Acțiunile ostile ale președintelui egiptean Nasser, pentru a închide, în mai 1967, strâmtoarea Tiran și susținerea lor de către o coaliție a statelor arabe a determinat Israelul la un răspuns de proporții. Astfel, în 5 iunie 1967, statul israelian a lansat un atac preventiv împotriva Egiptului, Iordaniei și Siriei. Deznodământul conflictului avea să modeleze Orientul Mijlociu aproape într-un mod la fel de radical ca și Războiul de Independență început în 1948. Rareori, în timpurile moderne, un conflict atât de scurt și de restrâns spațial a avut consecințe cu magnitudine globală. De asemenea, raportat la amploarea conflictului, în cele 132 de ore

(unul dintre cele mai scurte conflicte armate din istorie), Egiptul a pierdut între 10.000 și 15.000 de oameni, 5.000 au fost luați prizonieri, inclusiv 21 de generali. Mii de soldați au fost răniți și alți aproximativ 5.000 au fost dați dispăruți. Pierderile materiale egiptene au fost la fel de grele, însumând 80-85% din totalul echipamentelor militare avute la dispoziție. Printre sistemele capturate de israelieni s-au numărat sute de tancuri și tunuri, baterii de rachete sol-aer și 10.000 de diferite vehicule, toate acestea fiind integrate, ulterior, în cadrul structurilor IDF.⁸ Înfrângerea zdrobitoare a egiptenilor și a celorlalte state arabe a alimentat dorința revanșei și înlăturarea percepției internaționale că arabii, pur și simplu, nu știu să lupte. Rezoluția 242 a Consiliului de Securitate a ONU, deși considerată un succes diplomatic, nu a reușit să stingă sursa conflictului. Ambiguitatea respectivei rezoluții, acceptată de către Israel, a accentuat și mai mult frustrarea liderilor arabi. Aceștia se întâlnesc în toamna anului 1967, în cadrul unei conferințe de nivel înalt, la Khartoum, Sudan. Rezultatul conferinței poate fi descris, în extremis, prin ceea ce avea să rămână cunoscut ca „cei trei de NU”: NU păcii cu Israel, NU recunoașterii existenței statului Israel și NU negocierilor.⁹

Refuzând înfrângerea, îndeosebi în plan mental, Egiptul a continuat să destabilizeze Sinaiul, prin acțiuni de infiltrare și sabotaj ale forțelor speciale, raiduri sau lovituri ale artileriei. Aceste ciocniri și lupte de mică intensitate au constituit, practic o etapă tranzitorie a conflictului, ea fiind cunoscută sub denumirea de *Războiul de Uzură* și care s-a încheiat în 1970. Deși marea majoritate a specialiștilor și istoricilor militari nu încadrează această perioadă într-o anumită categorie a războiului, ea a fost definitorie pentru închegarea perspectivei beligeranților asupra deznodământului și consecințelor Războiului de Șase Zile.

Aceste perspective, fundamental diferite, ale Israelului și Egiptului au modelat doctrina și capacitățile militare ale celor două state, generând totodată o serie de asimetrii operaționale. În această idee, Israelul considera că Egiptul nu va intra în război decât dacă ar avea asigurată capacitatea de a executa lovituri aeriene în adâncimea Israelului, un deziderat mult prea ambițios având în vedere distruge-

rile suferite în 1967. De asemenea, decidenții israelieni considerau că Egiptul nu ar lansa un atac la scară largă asupra Israelului fără sprijinul consistent al altor state arabe, acest lucru asigurând în continuare oportunitatea înfrângerii succesive și „pe părți” a acestora. Câștigurile rapide și fără costuri mari din 1967 le-au conferit israelienilor o încredere exagerată în forțele proprii, determinându-i totodată să își desconsidere potențialii inamici, atât Egiptul, cât și Siria. În același timp, elita militară egipteană considera că superioritatea militară și tehnologică israeliană, susținută de un mecanism eficient de mobilizare a rezervelor, împiedica planurile arabe de a recupera, prin forță armată, teritoriile pierdute. Dezbinarea statelor arabe amplifică deficiențele unui sistem de comandă și control greoi, în acest fel Israelul reușind să-și concentreze forțele împotriva unui singur adversar la un moment dat. Totuși, comandanții egipteni erau conștienți de faptul că Israelul nu va tolera pierderi masive de vieți omenești, atât la nivelul forțelor armate cât și în rândul populației. De aceea, conform estimărilor acestora Israelul ar fi căutat să încheie rapid un conflict de amploare, încercând să transpună operațiile militare în teritoriul inamicului.

Derularea ostilităților a pus în valoare confruntarea a unor oponenți cu capacități relativ egale, dar cu perspective diferite asupra posibilităților părților implicate în conflict și de asemenea cu doctrine diferite. Doctrina israeliană, dinaintea războiului, s-a dovedit a fi greșită, dar adaptabilă, iar doctrina egipteană, deși corectă, a fost mai degrabă inflexibilă.

Repere doctrinare ale combatanților

Doctrina militară israeliană, aferentă perioadei la care se face referire, are ca sursă interesele și obiectivele de securitate ale statului. În 1950, în urma câștigării Războiului de Independență, David Ben-Gurion, întâiul prim-ministru al Israelului și ministru al apărării totodată, identifica principiile ce au stat la baza elaborării strategiei de apărare a țării:¹⁰

1. Fiecare război este unul pentru supraviețuire;

2. Deoarece ideea unei victorii necondiționate nu este sustenabilă, conflictul dintre Israel și statele arabe nu poate fi câștigat exclusiv prin mijloace militare;

3. Victoria statelor arabe ar însemna sfârșitul conflictului;

4. Israelul nu poate conta pe ajutorul militar al altor state și de aceea securitatea statului depinde exclusiv de forța armatei naționale (IDF);

5. IDF trebuie angajată doar pentru îndeplinirea unor obiective strategice și pentru menținerea *status-quo* rezultat în urma Războiului de Independență.

Totodată, politicienii și liderii militari erau conștienți de faptul că Israelul nu dispunea de o adâncime strategică teritorială și nici de obstacole naturale puternice. Prin urmare, această adâncime trebuia creată în mod artificial, fie prin cucerirea unor noi teritorii, fie purtând războiul pe teritoriul inamicului. La fel de adevărat era faptul că resursele limitate ale Israelului îl împiedicau să mențină o armată permanentă și numeroasă. De aceea, armata regulată era constituită pe criterii de profesionalism, eficiența ei fiind dată de instruirea consistentă, competența ofițerilor și mobilizarea rapidă și oportună a rezerviștilor. Un alt aspect ce a modelat semnificativ doctrina IDF era faptul că Israelul nu putea susține un război prelungit. Astfel, războiul trebuie să fie rapid și decisiv, implicând realizarea de capacități militare necesare pentru a lovi decisiv și a manevra rapid și adânc în teritoriul inamicului. Pe aceste considerente și ținând cont de lecțiile învățate ale *Războiului de Șase Zile*, israelienii și-au dezvoltat îndeosebi diviziile de tancuri și aviația de bombardament. Doctrina militară israeliană, prin excelență una ofensivă, era construită pe ideea că serviciile de spionaj proprii vor furniza un avertisment asupra iminenței atacului cu cel puțin 48 de ore înaintea lui și forțele regulate, reduse ca număr dar bine instruite, vor rezista până la finalizarea mobilizării rezervelor.¹¹

Pornind de la aceste principii și luând în considerare cerințele operațiilor militare, la toate nivelurile de manifestare a acestora, teoreticienii și liderii militari israelieni au modelat doctrina astfel încât să ofere forțelor proprii un avantaj decisiv, îndeosebi în operațiile ofensive. Analizele existente i-au convins pe israelieni să creadă că tancul își va menține rolul principal în operațiile terestre. În consecință liderii și teoreticienii militari israelieni au eșuat lamentabil în a dezvolta o doctrină care să aibă ca și pilon central conceptul de acțiune a armelor întruni-

te.¹² Mai mult de atât, ei au ignorat importanța operațiilor defensive și rolul lor în menținerea câștigurilor teritoriale obținute. Încercările unor ofițeri de a imprima doctrinei și o componentă defensivă s-au lovit de reticența leadership-ului de vârf, iar exercițiile și aplicațiile executate cu această temă erau rare și de mică amploare.¹³ Planificarea, pregătirea și executarea operației de apărare presupune cunoștințe solide ale comandanților: identificarea formei și a procedurii de luptă adecvat, stabilirea forțelor ce vor lupta pe poziții și a celor care erau destinate acțiunilor mobile, pregătirea terenului și integrarea obstacolelor, orientarea fluxului informațional, stabilirea sistemului de lovire și conducere a focului, planificarea și conducerea contraatacurilor, retragerea pe alinamente succesive, protecția zonelor de spate, coordonarea sistemului logistic etc. În data 6 octombrie 1973, ofițerii israelieni, bazându-se pe o doctrină care favoriza acțiunile ofensive, nu cunoșteau suficient toate aceste cerințe ale operațiilor de apărare.

În anii ce au urmat *Războiului de Șase Zile*, armata egipteană și-a revizuit fundamental atât doctrina, cât și organizarea structurilor sale tactice de forțe terestre. Noua doctrină, având un pronunțat caracter ofensiv, integra noi tactici și se baza pe o planificare detaliată a operațiilor, sprijinită de exersarea tehnicilor și procedurilor de operare, precum și pe repetiții metodice în scopul asigurării coordonării diferitelor arme și specialități militare.¹⁴ Respectiva doctrină urmărea realizarea unei sinergii la nivel interarme pentru a reduce posibilitățile israelienilor de a executa acțiuni manevriere cu structurile de blindate. Dislocarea bateriilor antiaeriene mobile în proximitatea vestică a Canalului de Suez oferea forțelor de manevră protecție aeriană împotriva aviației de bombardament israeliene. Realizarea unui mix optim al forțelor de infanterie și tancuri, sprijinite de artilerie, baterii antiaeriene și unități de geniști a creat o forță versatilă și echilibrată. Saturarea unităților de infanterie cu armament antitanc (tunuri antitanc, sisteme de rachete antitanc dirijate și o cantitate masivă de armament antitanc portabil) a asigurat egiptenilor suficientă forță pentru a respinge predictibilele contraatacuri israeliene planificate pentru refacerea liniei de apărare Bar Lev. Totuși, tendința

comandanților de rang înalt de a pune în aplicare *ad litteram* planul de operații a conferit un nivel ridicat de inflexibilitate acestuia. Limitarea drastică a comandanților eșaloanelor tactice egiptene în a exploata oportunitățile tactice a oferit armatei israeliene suficient timp pentru a se recupera în urma surprinderii strategice. Mai mult de atât, incapacitatea de a înțelege importanța operațiilor în zona de spate și protecției acesteia a facilitat infiltrarea unei divizii israeliene, tăierea liniilor de comunicații egiptene și încercuirea unor forțe semnificative la est de canal. În consecință, abordarea egiptenilor s-a dovedit inițial avantajoasă, dar în cele din urmă rigiditatea doctrinară a devenit o vulnerabilitate letală. Pierderile armatei egiptene alături de cele ale aliaților au determinat încetarea ostilităților în 25 octombrie și încheierea ulterioară a unui acord de pace.

Forțe și capacități ale combatanților

Analizele israeliene post *Războiului de Șase Zile* au scos în evidență importanța deosebită a aviației și a structurilor de tancuri, atribuindu-le acestora aproape exclusiv meritul victoriei. După cum am mai subliniat, acest aspect a avut consecințe grave, atât în ce privește calibrarea doctrinară a IDF, cât și dimensionarea structurilor ei tactice. Deja favorizate în cadrul programelor de achiziții ale armatei, cu mult înainte de 1967, tancurile și avioanele au primit și mai multă importanță după război. Astfel, inventarul de tancuri al IDF a crescut cu aproximativ 100%, iar numărul de avioane de vânătoare și bombardament cu mai mult de 50% între 1967 și 1973. Calitatea aviației s-a îmbunătățit substanțial odată cu achiziționarea de către IAF (Israeli Air Force) de avioane de luptă americane de ultimă generație care au înlocuit majoritatea avioanelor franceze învechite. Deși acest fapt a crescut semnificativ capacitatea de lovire și raza de acțiune a IAF, cheltuielile realizate au absorbit mai mult de 50% din bugetul israelian de apărare în anii anteriori *Războiului de la Iom Kipur*. În aceste condiții, celelalte arme și specialități militare au fost nevoite să se descurce cu ceea ce a mai rămas din buget. Prin urmare, dezvoltarea capacităților armelor de sprijin a fost relativ ignorată. Infanteria mecanizată a intrat în război în 1973 doar cu un număr limitat de

vehicule blindate moderne. În ceea ce privește înzestrarea cu arme antitanc, forțele de infanterie dispuneau de modele învechite, ele fiind oricum insuficiente. Acest lucru era justificat prin faptul că tancul constituia principala armă antitanc a forțelor terestre. De asemenea, israelienii nu au realizat o integrare a binomului *tanc-infanterie* la nivelul structurilor de blindate, acestea fiind aproape total lipsite de sprijinul infanteriștilor. În aceste condiții, calitatea infanteriei mecanizate s-a deteriorat în perioada interbelică. Nici arma artilerie nu stătea mai bine, în 1973 numărul de guri de foc fiind același ca și în 1967, calitatea lor înregistrând o îmbunătățire în urma achiziționării unui număr mic de tunuri autopropulsate americane. Supraaprecierea formațiilor de tancuri în luptă a fost cauza subestimării rolului artileriei în sprijinul acestora, acest ultim aspect fiind cauzat de ideea că aviația israeliană va compensa inconsistența focului de artilerie. Arma geniu, care de regulă deține un rol crucial în operațiile defensive, nu dispunea de suficiente vehicule pentru dislocarea echipamentelor pe câmpul de luptă. Mai mult de atât, unitățile de geniu acționau disparat, fără a fi integrate la nivelul diviziilor de tancuri.

Principalele mari unități de luptă angajate de Egipt pe frontul din Sinai au fost Armata a 2-a și Armata a 3-a. Acestea aveau în compunerea lor mai multe divizii de infanterie mecanizată, divizii și brigăzi independente de tancuri, 2 brigăzi de infanterie independente, unități de parașutiști și batalioane de comando.¹⁵ Realizarea, la nivelul structurilor tactice, a unui mix optim de tancuri, infanterie mecanizată, artilerie, elemente de geniu de luptă și echipe anti-tanc a contribuit la generarea unei forțe versatile și eficiente. De asemenea, egiptenii au conceput un plan operațional sofisticat pentru neutralizarea aviației israeliene, chiar dacă acesta nu a implicat atacuri împotriva bazelor IAF. În schimb, au dislocat un număr mare de complexe mobile de rachete sol-aer (SAM) și baterii de artilerie antiaeriană cu scopul de a neutraliza aviația israeliană. Respectiva tactică a fost asimilată și integrată și de către sirieni în zona Înălțimilor Golan. Sirienii, având la dispoziție mai multe divizii de tancuri și infanterie, dar și un sprijin de artilerie semnificativ, au atacat simultan cu forțele egiptene, concentrându-și efortul pe două axe majore, în nord și în sud. Informații privind cantitate de forțe angajate în luptele desfășurate pe cele două fronturi principale se regăsesc în Tabelul nr. 1.

Capabilități militare	<i>Egipt</i>	<i>Siria</i>	<i>Alte state arabe</i>	<i>Israel</i>	<i>Raport de forțe (statele arabe/IDF)</i>
Tancuri medii	2200	1820	800	2000	2,4:1
Rachete anti-tanc dirijate	850	350	?	280	4,3:1
Arme antitanc portabile	2500	2800	?	650	8,2:1
Tunuri antitanc	1300	800	?	0	nu se aplică
Transportoare blindate	2400	1300	620	4000	1,1:1
Sisteme de artilerie (calibru ≥ 100 de mm)	1210	655	190	570	3,6:1
Avioane de vânătoare-bombardament	400	282	?	358	1,9:1
Baterii de rachete sol-aer	146	34	?	10	18:1

Tabelul nr. 1: Capabilitățile angajate de principalele state combatante

(Sursa: Trevor N. Dupuy, *Elusive Victory*, Harper & Row, Publishers New York, Hagerstown, San Francisco, London, 1978, p. 608)

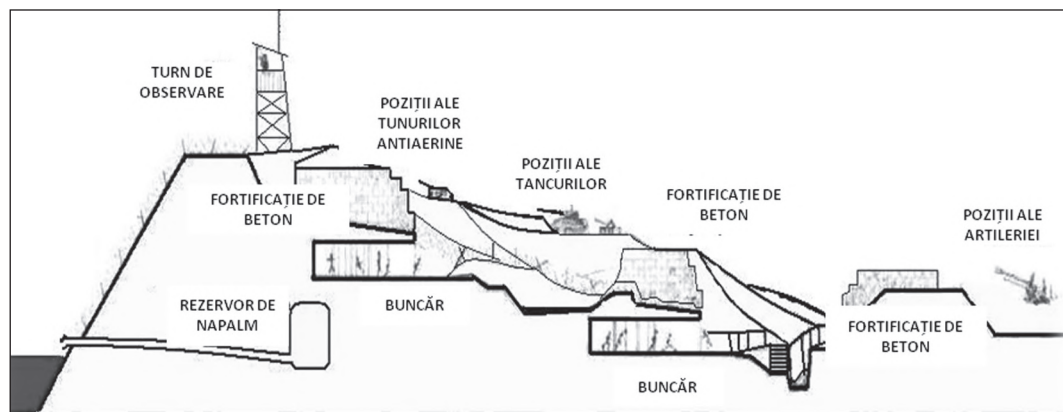
Operațiile de luptă din Peninsula Sinai

Egiptul și Siria au lansat atacul lor comun pe 6 octombrie la ora 14.00. Mai mult de 250 de avioane egiptene, susținute de un puternic baraj de artilerie, au lovit linia de fortificații Bar-Lev, o linie defensivă numită astfel după Haim Bar-Lev, șeful statului major israelian în timpul *Războiului de Șase Zile*. Sistemul defensiv Bar-Lev era compus dintr-un complex de fortificații construite pe malul estic al Canalului de Suez, ele fiind conectate printr-un număr de 22 forturi de nivel pluton. Acest sistem de fortificații avea aproximativ 150 km lungime și acoperea granița cu Egiptul, cu excepția zonei Marelui Lac Amar. Construcția liniei de apărare a presupus ridicarea de-a lungul canalului a unui perete masiv de nisip cu o înălțime de până la 25 de metri și o înclinație de 40-65°, el fiind susținut de un zid de beton. Imediat în spatele acestui zid de nisip, erau dispuse forturile de nivel pluton, situate în medie la mai puțin de 5 km unul de celălalt. Ele aveau încorporate tranșee, câmpuri de mine, sârmă ghimpată și un terasament de nisip. Forturile dispuneau de buncăre cu mitraliere medii și grele, adăposturi pentru trupe, poziții pentru piesele de artilerie și tunurile antiaeriene, precum și poziții de tragere pentru tancuri. Ele erau înconjurată de mai multe linii de sârmă ghimpată, precum și câmpuri de mine cu adâncimea de 200 m. La aproximativ 5-8 km față de principala linie de apărare, existau 11 fortărețe de nivel companie, care asigurau rezerva imediată în caz de nevoie. Ca o ultimă soluție, fiecare fort avea un rezervor de napalm care putea fi deversat, asistat, în canal cu scopul incendierii forțelor angajate în traversare.

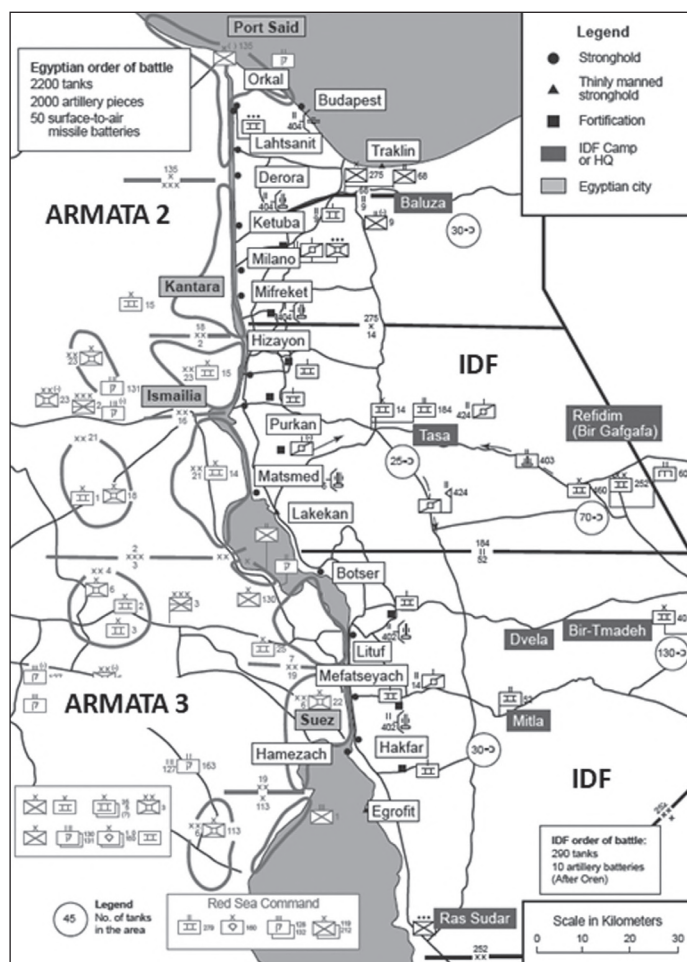
Operația Badr

Diviziile egiptene, însumând în faza inițială mai mult de 80.000 de soldați, au început Operația Badr, traversând canalul cu detașamente de infanteriști îmbarcați pe bărci de asalt. Echipe de geniști, instruiți special, au folosit tunuri de apă pentru a distruge zidul de nisip israelian de pe malul estic al canalului. Detașamente de infanterie mobile, înzestrate cu sistemele antitanc Sagger și RPG-7, au traversat canalul și s-au infiltrat în spatele liniei Bar-Lev pentru a bloca așteptatele contraatacuri ale tancurilor israeliene. Această operațiune, atent planificată și repetată, a șocat IDF, ea desfășurându-se aproape fără nicio problemă. Anterior agresiunii, comandanții israelieni au estimat că va dura cel puțin 24 de ore, probabil 48 de ore, pentru ca egiptenii să spargă zidul de nisip și să stabilească un pod peste canal. Șocant pentru ei și pentru întreaga armată israeliană, acest lucru s-a realizat în aproximativ 2 ore.

Comandanții IDF și unitățile lor dislocate de-a lungul liniei de apărare principale au răspuns rapid prin lansarea contraatacurilor cu blindate pentru a împiedica formarea și extinderea capurilor de pod egiptene. Dar, spre deosebire de 1967, unitățile blindate ale IDF aveau în compunere exclusiv tancuri, fără a fi însoțite de infanterie, geniu sau sprijin de artilerie. Rezultatul contraatacului a reprezentat un real dezastru pentru israelieni. Detașamentele înaintate ale egiptenilor, anticipând reacția israelienilor, au respins contraatacurile inițiale folosindu-și puternicul arsenal de arme antitanc. Nici contraatacul principal executat în

Organizarea unui fort israelian dispus pe aliniamentul Bar-Lev

Disponerea forțelor beligerante de-a lungul Canalului de Suez la 06 octombrie 1973

(Sursă: Genera-maior (rtr.)

Emanuel Sakal, *Soldier in the Sinai: A General's Account of the Yom Kippur War*, University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 2014, p. 132)

data de 8 octombrie cu o divizie de tancuri nu a avut mai mult succes, acesta fiind oprit, divizia pierzând mai mult de 200 de tancuri în decursul respectivei zile.¹⁶ Astfel, la două zile de la declanșarea contraofensivei, diviziile Armatei a 3-a (sud) și Armatei a 2-a (nord) au reușit să cucerească, la est de canal, o fâșie lată de aproximativ 15 km și lungă de 60 km, ulterior consolidând aliniamentul atins.

Răspunsul israelian

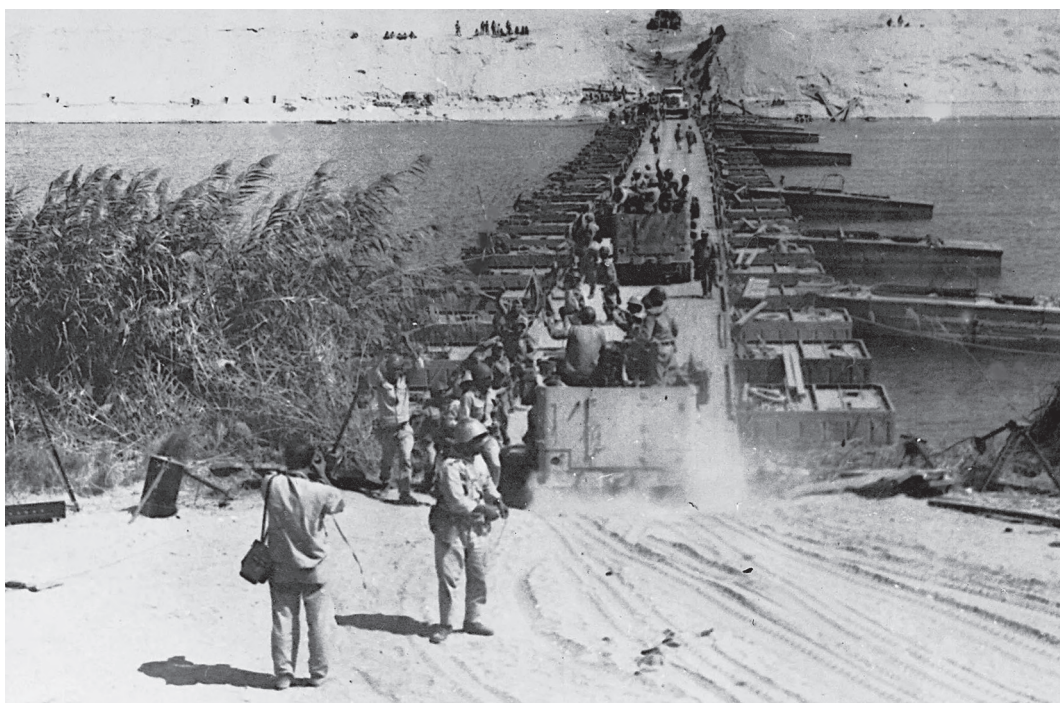
După încheierea conflictului, comandanții israelieni au raportat că au găsit mai multe fire de ghidare a rachetelor egiptene pe turelele tancurilor lor, acest lucru constituind o mărturie a ferocității atacului și densității rachetelor. Analizele postbelice indică faptul că armamentul antitanc portabil de tip RPG (AG-7) ar fi cauzat distrugerea tancurilor israeliene aproa-

pe în aceeași măsură ca și rachetele dirijate prin fir. Utilizarea de către egipteni a acestor sisteme antitanc avansate, într-un mod în care inamicul nu s-a așteptat, a perturbat grav capacitatea IDF de a-și angaja structurile de blindate în contraatacuri. Succesul neașteptat al egiptenilor a forțat o reevaluare rapidă a doctrinei și o adaptare tactică la fel de rapidă. Din fericire pentru israelieni, doctrina IDF și-a păstrat una dintre caracteristicile esențiale, adânc înrădăcinată în conștiința comandanților: flexibilitatea. Acest principiu fundamental a contribuit la adaptarea eficientă a IDF, evitându-se astfel o înfrângere totală pe câmpul de luptă. La mai puțin de o săptămână de la începerea ostilităților, profitând și de o pauză operativă a egiptenilor, comandanții israelieni au reintegrat, la nivelul operațiilor, principiul

**Distrugerea zidului de nisip de către geniștii egipteni / Forțele egiptene traversând
Canalul de Suez pe pod de pontoane**

(Sursă: *The Story of the Yom Kippur War*, October 1973, Israel State Archives, accesat
pe <https://catalog.archives.gov.il/en/chapter/7-october-1973-the-great-debacle/> la 10.07.2024)

acțiunii sinergice a armelor întrunite.¹⁷ De asemenea, tancurile au fost aprovizionate cu obuze explozive care au facilitat neutralizarea echipelor antitanc egiptene. Salvele artileriei împiedicau ochitorul instalației Sagger să execute foc în condiții propice, de multe ori acesta

ratând ținta. Și tehnicile de deplasare au fost schimbate, înaintarea realizându-se succesiv, pe echipe, ele sprijinindu-se reciproc. În acest fel, forțele IDF și-au asigurat premisele pentru a evita culminarea operației defensive și chiar crearea condițiilor de ofensivă.

Preluarea inițiativei de către IDF

Neexploatarea succesului inițial de către egipteni, în contextul unor obiective militare limitate, a oferit IDF suficient timp pentru a se reorganiza. Stabilizarea frontului în Peninsula Sinai, începând cu 14 octombrie, a permis Israelului să își concentreze efortul pentru oprirea ofensivei siriene din sudul Înălțimilor Golan. Mai mult de atât, în cadrul Operației Gazelle, Divizia 143 Blindată, sub comanda lui Ariel Sharon, reușea să realizeze o breșă în intervalul dintre cele două armate egiptene și să cucerască un cap de pod la vest de canal. Acțiunile combinate ale parașutiștilor israelieni și a unor detașamente blindate infiltrate dincolo de canal au avut ca și efecte distrugerea instalațiilor de rachete sol-aer și a bateriilor de apărare antiaeriană ale egiptenilor, precum și lovirea punctelor de comandă ale acestora. Exploatarea breșei realizate de divizia lui Sharon, prin introducerea în luptă a Diviziilor 162 și 252 Blindate a condus la interceptarea liniilor de comunicații ale Armatei a 3-a și finalmente încercuirea acesteia. Respingerea atacurilor siriene a permis israelienilor să-și reorienteze efortul forțelor aeriene, acestea având o eficiență crescută datorită neutralizării sistemului integrat de apărare antiaeriană a inamicului.

Contraatacurile egiptenilor nu au reușit să înlăture amenințarea. Motivele acestui eșec sunt cauzate, în primul rând, de lipsa conștientizării amplitudinii pericolului și în al doilea rând de estimările eronate în ceea ce privește intențiile și efortul principal al israelienilor. Aceste aprecieri ale comandanților din teren au fost realizate în contextul în care președintele egiptean nu era dispus să cedeze teritoriul cucerit la est de canal, neacordând atenție unor rapoarte pertinente (inclusiv de la sovietici) care arătau magnitudinea pericolului.

Operația Nickel Grass, desfășurată în perioada 14 octombrie – 14 noiembrie și materializată printr-un pod aerian realizat de S.U.A. în sprijinul Israelului, avea să contribuie semnificativ la victoria militară a acestuia, mai mult de 22 de mii de tone de armament și echipamente militare fiind livrate pe această cale. Forțele israeliene infiltrate la vest de canal au avansat rapid până la aproximativ 100 de km de Cairo. Posibilitatea unui deznodământ catastrofal pentru Egipt a contribuit la luare deciziei de a capitula, astfel conflictul încheindu-se pe 24 octombrie. Totuși, trebuie subliniat că, în ciuda avantajului tactic al israelienilor, încetarea ostilităților a convenit și acestora din mai multe motive. Menținerea și protecția forțelor

Traversarea Canalului de Suez de către forțele israeliene

(*Sursă: Genera-maior (rtr.) Emanuel Sakal, Soldier in the Sinai: A General's Account of the Yom Kippur War, University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 2014, p. 137*)

aflate la vest de canal impunea dislocarea unor forțe considerabile, acest lucru reducând capacitatea de a menține izolată Armata a 3-a egipteană. Totodată, IDF nu dispunea de forțe suficiente pentru a neutraliza capurile de pod cucerite de Armata a 2-a. Astfel, ținând cont de situația operativă și de pierderile suferite, încetarea focului devenea o opțiune acceptabilă pentru ambele părți.

Operațiile de luptă din Înălțimile Golan

Simultan cu atacul egiptenilor din Peninsula Sinai, armata siriană a dezvoltat acțiuni ofensive de amploare în zona Înălțimilor Golan, concentrându-și Diviziile 5,7,9 blindate pe trei direcții principale. Diviziile 1 și 3 blindate au fost păstrate în rezervă pentru dezvoltarea ofensivei, după străpungerea liniei principale de apărare a israelienilor. În același timp unități de elicoptere și forțe speciale marocane au executat o operație în spatele liniilor inamicului și au capturat postul de observare de pe Muntele Hermon, interzicându-le astfel israelienilor posibilitatea de a coordona sprijinul prin foc și de a identifica principalele axe de înaintare ale sirienilor.¹⁸

Planul de operații al armatei siriene era relativ simplu, dar depindea de o serie de supoziții privind capacitatea de apărare și reacție a IDF. Ipotezele de planificare ale planificatorilor sirieni luau în calcul că israelienii nu vor realiza mobilizarea rezervelor mai repede de 20 de ore, dar acest lucru s-a realizat în mai puțin de 12 ore. Totodată, stoparea ofensivei egiptene și reorientarea efortului israelienilor spre frontul vestic le-a afectat sirienilor planul inițial. Dar cel mai mult, probabil, ofensiva siriană a fost afectată de apărarea dârză a israelienilor. Deși aceștia aveau dislocate în zonă doar 2 brigăzi de tancuri subdimensionate (aproximativ 170 de tancuri), au reușit să mențină liniile defensive până la introducerea în luptă a rezervelor. Principalul aliat al israelienilor a fost tancul lor Sho't Kal, o versiune modernizată a tancului Centurion. Calitatea superioară a acestuia a facilitat devansarea spațială a sirienilor, tancurile acestora fiind lovite la o distanță la care ele nu puteau deschide focul.

În zona de operații de nord, din cauza lipsei echipamentelor genistice, sirienii nu au

reușit să depășească principalul șanț antitanc din fața pozițiilor israeliene. Acesta, lat de 4 metri și având o dezvoltare longitudinală de 65 de kilometri, s-a constituit într-un formidabil obstacol. Astfel, Diviziile 7 și 9 blindate au obținut doar câștiguri modeste, cu un cost ridicat în trupe și echipamente. În schimb, în sud, Divizia 5, aflată sub comanda generalului Ali Aslan, a străpuns apărarea israeliană. Totuși, intervenția rezervelor israeliene a atenuat șocul ofensivei, reducându-i tempoul. Introducerea în luptă a Diviziei 1 siriană nu a schimbat soarta bătăliei, obiectivul de a cuceri podurile de peste râul Iordan nefiind îndeplinit, acest lucru permițând israelienilor introducerea în luptă de noi forțe.

În 12 octombrie, în cadrul operației Gown, israelienii inițiau contraofensiva împotriva armatei siriene. Forțele aeriene ale Israelului au sprijinit semnificativ acțiunile forțelor terestre, acestea ajungând, în câteva zile, la mai puțin de 80 de kilometri de Damasc. Preluând inițiativa, pe ambele fronturi, IDF reușește să respingă contraatacurile sirienilor și ale aliaților lor iordanieni și irakieni. După mai puțin de două săptămâni de la lansarea contraofensivei, conflictul se încheie și israelienii se retrag pe vechea linie de demarcație. Platoul Golan rămânea, în marea sa majoritate, sub controlul sirienilor, acest lucru fiind valabil până în ziua de astăzi.

Încheierea conflictului și urmările sale

Pierderile suferite de beligeranți au fost destul de mari, raportându-ne la cantitatea forțelor angajate și la perioada relativ scurtă de desfășurare a ostilităților (Tabelul nr. 2). Acest aspect a determinat o serie de demersuri diplomatice în încercarea de a găsi o soluție satisfăcătoare pentru părțile implicate.

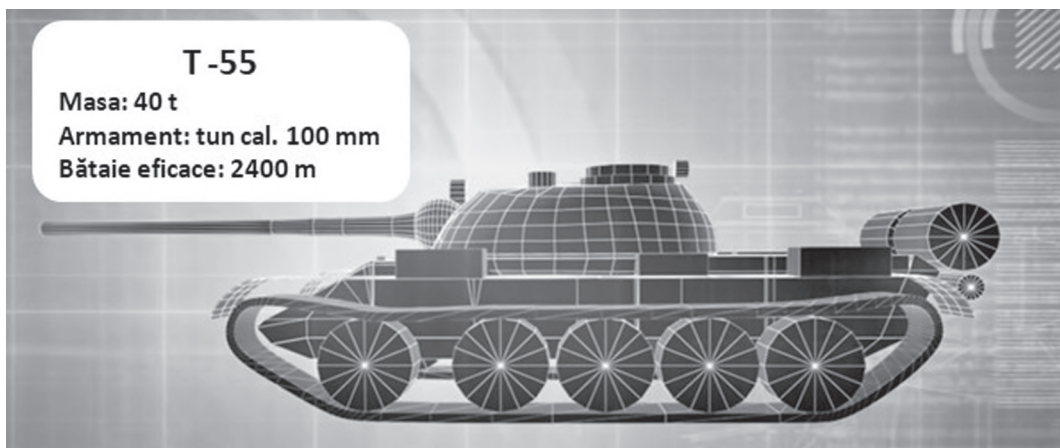
Deși învingători, israelienilor le-a fost contestată superioritatea pe câmpul de luptă, acest fapt având consecințe politico-militare pe termen lung. Chiar dacă câștigase alegerile de la sfârșitul anului 1973, primul ministru Golda Meir a demisionat în aprilie 1974, ca urmare a protestelor publice cauzate de eșecului inițial suferit în război.²¹ Tot în 1974, prin semnarea primului acord de pace dintre Israel și Egipt, președintele Sadat recuperează o parte din teritoriile pierdute în 1967, urmând ca în 1978

T-55

Masa: 40 t

Armament: tun cal. 100 mm

Bătaie eficace: 2400 m

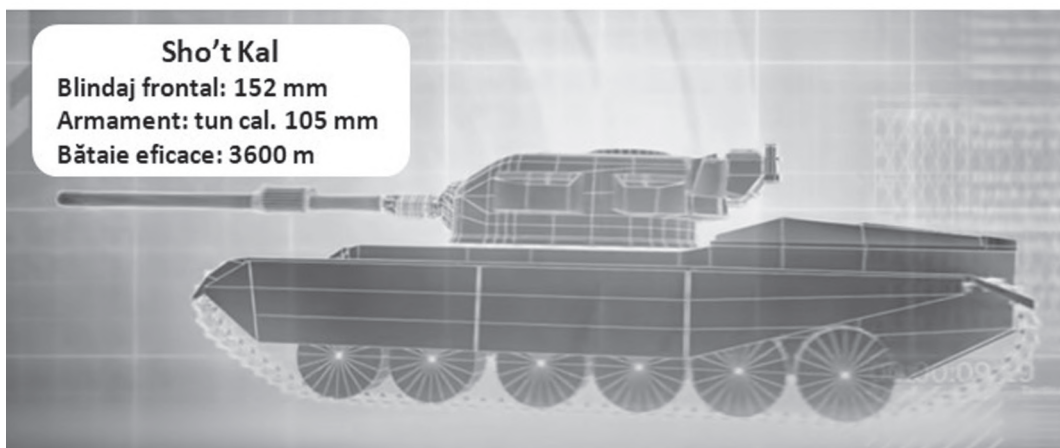

Sho't Kal

Blindaj frontal: 152 mm

Armament: tun cal. 105 mm

Bătaie eficace: 3600 m

Tancurile principale ale armatelor angajate în zona de operații Golan

Peninsula Sinai să revină în totalitate Egiptului, în urma semnării acordurilor de la Camp David (S.U.A.).²² Traumele naționale cauzate de anii de război ai ultimelor decenii au determinat liderii guvernelor principalelor state combatante să caute reconciliere. Demersurile Egiptului nu au fost agreate de către celelalte state arabe, îndeosebi de către Siria, aceasta din urmă declarându-și deschis dezaprobarrea față de acțiunile fostului aliat. Acest, lucru s-a datorat, în mare măsură, faptului că liderii politici și militari ai Siriei au considerat că pauza operațională luată de egipteni în perioada 7-14 octombrie le-a afectat planurile de operații într-un mod fatal.²³ În anii ce au urmat, sub regimul Assad, Siria și-a întărit statul de drept și s-a erijat într-un lider al statelor arabe împotriva Israelului, dar și a regimului de la Cairo.

După încetarea ostilităților, deși forțele israeliene aveau capitala Siriei în bătaia artileriei, ele s-au retras până la linia de demarcație stabilită în 1967. Marea majoritate a suprafeței Înălțimilor Golan rămân până azi sub controlul Israelului, asigurându-i acestuia o poziție avantajoasă din punct de vedere tactic-operativ. Relațiile dintre Egipt și Israel vor rămâne reci până în prezent, dar pacea semnată în 1979 încă durează. Mulți ani mai târziu, Iordania, urmând exemplul fostului aliat, a semnat în 1994 un tratat de pace cu Israelul. Cu toate că, după Războiul de Iom Kipur, conflictele dintre Israel și statele arabe au luat o formă asimetrică, scăzând în amploare și intensitate, regiunea rămâne unul dintre punctele fierbinți ale lumii, Războiul din Gaza fiind un exemplu elocvent în acest sens.

Soldați israelieni sub focul artileriei siriene în zona de sud a frontului

(Sursa: Murhaf Jouejati, *The 1973 War and its Aftermath: The View from Damascus, The Cairo Review*, accesat pe <https://www.thecairoreview.com/essays/the-1973-war-and-its-aftermath-the-view-from-damascus/> la 10.07.2024)

Tancuri siriene încercând să depășească un obstacol antitanc în zona de nord a frontului

Capabilități militare	Egipt		Siria		Israel	
	Efective	Pierderi	Efective	Pierderi	Efective	Pierderi
Tancuri medii	2200	1000	1650-1800	1100	2000	1000 ¹⁹
Transportoare blindate	2925	450	1500	400	4000	400
Sisteme de artilerie	2200	300	1200	250	570	50
Avioane de vânătoare-bombardament	653	222	388	117	358	100
Baterii de rachete sol-aer	146	44	34	3	10	-
Resursă umană	200.000 ²⁰	5000-8000	50.000	3000-3500	-	2600

Tabelul nr. 2: Pierderile suferite de principalele state combatante

(Sursa: Eliot A. Cohen, John Gooch, *Military misfortunes: the anatomy of failure in war*, Free Press, New York, London, Toronto, Sydney, 1990, p. 217)

Concluzii și lecții învățate

După exact 50 de ani de la debutul Războiului de Iom Kipur, israelienii sunt din nou surprinși strategic, la o magnitudine similară, acest fapt având consecințe tragice. Deși, atacurile Hamas din octombrie 2023 au un caracter asimetric și neconvențional, lecția rămâne aceeași. Subestimarea inamicului și supraaprecierea capabilităților proprii te pot pune în situația de a nu fi pregătit. Înaintea Războiului de Iom Kipur, armata israeliană avea o încredere deplină în avantajul oferit de doctrina proprie, pe care o considerau superioară celor ale statelor arabe, dar și în serviciul de spionaj. În toamna lui 2023, la fel ca și în trecut, israelienii s-au bazat pe superioritatea tehnologică incontestabilă și pe capabilitatea serviciilor de informații de a oferi avertizări oportune și pertinente asupra iminenței unei amenințări.

Operațiile planificate de armata egipteană au fost precedate de o serie de acțiuni de dezinformare și de modelare a opiniei publice israeliene și internaționale. Alegerea momentului declanșării ofensivei nu a fost întâmplătoare. Sărbătoarea de Iom Kipur a făcut ca mulți israelieni să fie în permise, dar totodată spio-

najul israelian a estimat că un stat arab nu va ataca în perioada Ramadanului. Această ipoteză s-a dovedit a fi eronată, conștientizarea ei de către egipteni i-a determinat pe aceștia să facă anunțuri publice referitoare la acordarea de zile libere pentru personalul armatei, fapt care a indus și mai mult în eroare pe israelieni. Astfel, integrarea operațiilor de inducere în eroare la nivelul întregului plan ofensiv a adus un real avantaj israelienilor. Mai mult de atât, o serie de exerciții militare, prin care se simula atacul Canalului de Suez de către egipteni, a indus și mai multă confuzie pentru comandanții israelieni. Relevanța inducerii în eroare a inamicului și a nevoii de surprindere a acestuia își păstrează relevanța și în prezent. În vara anului 2022, forțele ucrainene, în urma unor ample operații de inducere în eroare, realizate inclusiv prin intermediul mass-media, au reușit să-i determine pe comandanții ruși să își redisloce forțele din zona orașului Harkov în zona de operații Herson. Acest lucru a facilitat succesul contraofensivei din Harkov, această operație manevrieră ducând la eliberare a mai mult de 6000 de km² din teritoriul ucrainean.

Nevoia de a obține și a menține superioritatea tehnologică, în raport cu inamicul, reprezintă o altă lecție a Războiului de Iom Kipur, de care liderii politico-militari trebuie să țină cont astăzi. Noile sisteme antitanc aduse de egipteni pe frontul din Sinai au surprins tehnologic armata israeliană, provocându-i pierderi însemnate. Avantajul tehnologic le-a adus succes și forțelor israeliene, îndeosebi pe frontul de vest. Raza de acțiune a loviturilor tancurilor israeliene, superioară comparativ cu cea a tancurilor siriene, a generat pentru IDF o fereastră de oportunitate decisivă. Aproape jumătate de secol mai târziu, în conflictul din Nagorno-Karabakh, azerii surprind forțele armene distrugându-le capabilitățile blindate cu ajutorul dronelor de proveniență turcească Bayraktar TB 2. Sistemele de rachete antitanc dirijate, FGM 148 Javelin, printr-o serie de inovații tehnologice, au generat o serie de efecte distrugătoare la nivelul structurilor de blindate rusești desfășurate pe axa de ofensivă Belarus-Kiev, în iarna anului 2022. De asemenea, munițiile inteligente utilizate de ucraineni s-au dovedit a fi extrem de eficiente, ele realizând o serie de asimetrii tactice, generatoare a unor succese imediate. Un exemplu relevant în acest sens îl reprezintă utilizarea sistemului HIMARS pentru lovirea podurilor de peste râul Nipru, din zona de operații Herson, aceste acțiuni având un rol crucial în eliberarea districtului.

Adaptarea în timp de război reprezintă, de asemenea, o cerință permanentă pentru organizațiile militare. Doctrina greșită dar flexibilă a israelienilor le-a facilitat acestora o adaptare tactică rapidă, ulterior obținând succesul pe câmpul de luptă. Doctrina aparent viabilă a egiptenilor, dar dogmatică și lipsită de flexibilitate, a împiedicat deopotrivă adaptarea la situație și exploatarea oportunităților. Astăzi, necesitatea adaptării multidimensionale este la fel de pregnantă ca în trecut. Raportându-ne tot la conflictul ruso-ucrainean, este de notorietate faptul că ambele armate își canalizează eforturile pentru a își adapta tacticile și procedeele de luptă, integra noi tehnologii și sisteme de armament și contracara efectele create de sistemele inamicului, eficientiza procesul de generare a forțelor. Ritmul adaptării organizației militare poate fi decisiv pentru supraviețuirea structurilor sale și finalmente pentru obținerea succesului. Capacitatea

organizației de a renunța, indiferent de costuri, la ceea ce este depășit sau nu aduce rezultatele scontate, precum și disponibilitatea de a explora noi direcții de dezvoltare în urma obținerii unui *feedback* din teren, reprezintă aspecte esențiale pentru înfrângerea inamicului.

Războiul de Iom Kipur scoate în evidență fragilitatea planificării în detaliu a operațiilor militare, fără a accepta nevoia de ajustare a planului. Execuția planului, exclusiv conform detaliilor acestuia, le-a anulat egiptenilor posibilitatea de a lua acele decizii de execuție, atât de necesare pentru devansarea operațională a inamicului. Exercițarea unui sistem de comandă flexibil, la toate nivelurile operațiilor, poate augmenta procesul operațional, atât în faza de planificare și de pregătire, cât și în faza de execuție a acestuia.

Importanța menținerii supremației tehnologice și integrării interarme a operațiilor terestre reprezintă poate cea mai importantă lecție a Războiului de Iom Kipur. Studiind aceste aspecte ale conflictului, armata S.U.A. elabora, un deceniu mai târziu, doctrina *Airland Battle*, aceasta din urmă fiind destinată contracarării dezechilibrului numeric de forțe într-o ipotetică confruntare cu URSS și aliații săi în Europa. Eficiența reperelor doctrinare ale *AirLand Battle* au fost validate pe timpul operației Desert Storm în 1991, această doctrină reprezentând și astăzi un punct de plecare în dimensionarea doctrinelor de luptă a armatelor moderne.

NOTE

¹ Genera-maior (rtr.) Emanuel Sakal, *Soldier in the Sinai: A General's Account of the Yom Kippur War*, University Press of Kentucky, Lexington, Kentucky, 2014, p. 305.

² Eliot A. Cohen, John Gooch, *Military misfortunes: the anatomy of failure in war*, Free Press, New York, London, Toronto, Sydney, 1990, p. 185

³ Meir Finkel, *On Flexibility: Recovery from Technological and Doctrinal Surprise on the Battlefield*, Stanford Security Studies, Stanford University Press, California, SUA, 2011, p. 59.

⁴ David Wallsh, *Timeless Lessons From The October 1973 Arab-Israeli War*, Modern War Institute At West Point, 10.04.2017, accesat pe <https://mwi.westpoint.edu/timeless-lessons-october-1973-arab-israeli-war/> la 10.07.2024.

⁵ David Rodman, *Combined Arms Warfare in Israeli Military History: From the War of Indepen-*

dence to Operation Protective Edge, Sussex Academic Press, Brighton, Portland, Toronto, 2019, p. 64.

⁶ Anthony H. Cordesman, *Arab-Israeli Military Forces in an Era of Asymmetric Wars*, Praeger Security International și Center for Strategic and International Studies, London p. 138.

⁷ Olsen, J. A., Van Creveld M., *The Evolution of Operational Art from Napoleon to the Present*, Oxford University Press, Oxford, 2011, pp. 168-169.

⁸ David Rodman, Op. Cit., p. 40.

⁹ Yoram Meital, *The Khartoum Conference and Egyptian Policy after the 1967 War: A Reexamination*, Middle East Journal, Vol. 54, No. 1 (Winter, 2000), pp. 64-82.

¹⁰ David Arbel, Uri Neeman, *Madness without Atonement: The Surprise that Wasn't and the Strategy that Failed*, Editura Yediot Achronot și Sifrei Hemed, Tel Aviv. 2005, p. 16.

¹¹ Emanuel Sakal, Op. Cit., p.2.

¹² Robert S. Bolia, „Overreliance on Technology in Warfare: The Yom Kippur War as a Case Study,” *Parameters* 34, no. 2 (2004), doi: 10.55540/0031-1723.2197, pp. 51–52.

¹³ Emanuel Sakal, Op. Cit., p. 12.

¹⁴ David Barno, Nora Bensahel, *Adaptation Under Fire: How Militaries Change in Wartime*, Oxford University Press, Oxford, S.U.A., 2020, p. 56.

¹⁵ Emanuel Sakal, Op. Cit., p. 470

¹⁶ Colonel Trevor N. Dupuy, USA, Ret., *Elusive Victory: The Arab Israeli Wars, 1947–1974*, Editura Hero Books, Fairfax, 1984, p. 419.

¹⁷ Williamson Murray, *Military Adaptation in War*, Institute for Defense Analyses, Alexandria, Virginia, USA, 2009, p. 296.

¹⁸ David Rodman, Op. Cit., p. 63.

¹⁹ 400 de tancuri israeliene au fost complet distruse și alte 600 parțial avariate.

²⁰ Din totalul forțelor angajate în conflict se estimează că mai mult de 120.000 de militari egipteni, majoritatea aparținând Armatei a 3-a au traversat Canalul de Suez.

²¹ Itamar Rabinovich, *Israel's 1973 October War: A 50-year perspective*, 3 octombrie 2023, Brookings, accesat pe <https://www.brookings.edu/articles/israels-1973-october-war-a-50-year-perspective/> la 09.07.2024.

²² <https://www.history.com/topics/middle-east/yom-kippur-war> accesat la 07.07.2024

²³ Murhaf Jouejati, *The 1973 War and its Aftermath: The View from Damascus, The Cairo Review*, accesat pe <https://www.thecairoreview.com/essays/the-1973-war-and-its-aftermath-the-view-from-damascus/> la 10.07.2024.

ÎNTRE EXPECTATIVE, EZITĂRI ȘI REZULTATE. VIZITA LUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN JAPONIA ȘI NIVELUL DE VÂRF AL RELAȚIILOR BILATERALE DINTRE BUCUREȘTI ȘI TOKYO DIN ANII '70

ANDREEA-IULIANA BĂDILĂ *

Abstract

In the 1970s, at the height of the East-West détente process, Romanian-Japanese relations reached the highest level of development and bilateral cooperation, not only economically and industrially, but also diplomatically and militarily. All these developments revolved around the visit of the Romanian leader, Nicolae Ceaușescu, to Japan in 1975, with all its implications, especially regarding the intensification of collaboration, the promotion of trade and the acquisition of technologies at better prices than those offered by the West. At the same time, the resumption of military attaché exchanges between Romania and Japan offered new perspectives for strengthening the dialogue on military matters.

In the spirit of the mutual desire of the two states to expand their range of contacts, beyond adherence to different political-ideological systems, the aim of this study is to analyse the scope of these bilateral relations, identifying the similarity of interests and positions of Romania and Japan on certain international issues and events. From an economic point of view, Japan was interested in collaborating with Romania, a country with a particular attitude compared to the other states of the communist bloc, while the Bucharest establishment capitalized on Tokyo's willingness to open new markets for its products. In addition to the fruitful economic collaboration materialized in numerous agreements, Romanian-Japanese relations were also extended into the political-diplomatic and military domains. The peaceful resolution of disputes, such as the situation in Vietnam or the Middle East, disarmament negotiations within the UN, and cooperation in the nuclear field are just a few aspects that reveal the convergence of opinions captured in this research.

Keywords: Romania; Japan; bilateral relations; cooperation; agreements; visit; Nicolae Ceaușescu; Takeo Miki; military attaché; diplomacy

* Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

La momentul venirii la putere a lui Nicolae Ceaușescu, în martie 1965, relațiile româno-japoneze preconizau un curs ascendent. Ultimii ani ai regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej înregistraseră mari progrese în raporturile bilaterale, pornind de la restabilirea contactelor diplomatice între România și Japonia, impulsivitatea dialogului și a cooperării în zona economică și până la ridicarea reprezentanțelor diplomatice la nivel de ambasade.

Stadiul relațiilor cu Tokyo a fost preluat de noul lider comunist, Nicolae Ceaușescu, pe agenda de politică externă a României, care se înscrisa pe aceleași coordonate și obiective stabilite de succesorul său, Gheorghiu-Dej, de distanțare față de politicile susținute de Moscova, autonomie în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia, implicit prin dezvoltarea relațiilor cu statele din afara blocului comunist, și industrializare masivă. Continuarea proiectelor a relevat însă o abordare pragmatică din partea lui Ceaușescu prin impunerea unui ritm mult mai dinamic în relațiile internaționale. Nenumăratele vizite externe la nivel înalt, precum și semnarea de acorduri economice, comerciale și tratate de colaborare sunt doar câteva dintre măsurile care indicau disponibilitatea României de a avea relații cu orice stat, indiferent de sistemul politico-ideologic din care făcea parte.

În contextul propagării coexistenței pașnice, dar și al destinderii relațiilor Est-Vest, poziția particulară a României a suscitat interesul Japoniei din perspectiva eforturilor de slăbire a controlului sovietic asupra politicilor sale, mai ales în zona economică, prin contestarea planurilor integraționiste impuse la nivelul blocului comunist, dar și a dorinței de colaborare și apropiere cu statele din Occident și nu numai. De cealaltă parte, Japonia, vecină atât cu state socialiste precum Uniunea Sovietică și China, cât și cu SUA (peste mare), o națiune cu o importantă experiență și rezultate remarcabile în zona industrială și comercială, a reprezentat un partener solid și interesant de dialog pentru România în direcția unei potențiale colaborări bilaterale.

Spre sfârșitul anilor '60, ambele state au urmărit identificarea unor elemente comune și în direcția aspectelor de politică externă care să contribuie la o mai bună cunoaștere

și creștere a încrederii reciproce. Un moment propice în acest sens l-a constituit vizita în Japonia a ministrului de Externe al României, Corneliu Mănescu, în iunie 1967. În urma convorbirilor oficiale întreprinse cu diplomații japonezi alături de ministrul de Externe, Takeo Miki, au fost analizate o serie de teme de interes precum războiul din Vietnam, securitatea internațională, reluarea relațiilor cu Republica Federală a Germaniei, stadiul relațiilor chino-japoneze¹, dar și perspectiva unei cooperări de durată în domeniul economic și al schimburilor comerciale dorite de ambele părți. În acest context, a fost observată existența unei simetrii între demersurile românești în materie de „asigurare a păcii”, securitate și dezarmare în Europa și cele ale Japoniei în Asia², la contribuția procesului de destindere. Evoluția pozitivă a relațiilor bilaterale a fost confirmată și de sprijinul Japoniei față de candidatura României la președinția Adunării Generale a ONU.

Relevanța primei vizite a unui ministru de externe comunist român în Japonia, care reprezenta „o națiune care impresiona cu o economie în creștere rapidă”, a fost titrată și de opinia publică japoneză. Era evidențiat faptul că România ocupa „al doilea loc în comerțul Japoniei cu țările socialiste europene” (după Uniunea Sovietică), ca urmare a atingerii în anul 1967 a unui nivel de șase ori mai mare decât în 1960. Cursul pozitiv al structurii schimburilor era favorizat de ritmul de dezvoltare al economiei românești și de creșterea ponderii produselor industriale, apreciat de actorii politici și oamenii de afaceri japonezi care erau preocupați de intensificarea legăturilor comerciale cu România³. De altfel, Japonia era un stat puternic industrializat care urmărea să-și încadreze propria dezvoltare în contextul progresului mondial.

Anul 1968 a consemnat noi evoluții în relațiile româno-japoneze, discuțiile bilaterale avansând și asupra problematicilor delicate a granițelor postbelice și a raporturilor cu Uniunea Sovietică. Au fost făcute referiri documentare atât la situația teritoriilor din Basarabia și Bucovina, cu toate implicațiile derivate asupra structurii etnice a populației, cât și problema retrocedării insulelor Kurile, principalul obstacol în fața semnării unui tratat de pace ruso-japonez⁴. În paralel, numirea ambasadorului

Japoniei la București, Toshio Mitsudo, a constituit un nou prilej pentru mediile politico-economice din cele două state să reitereze interesul mutual pentru extinderea dimensiunii economice și industriale și convergența reflectată asupra securității globale, negocierilor de pace din Vietnam și dezarmării nucleare⁵.

Poziția de frondă a României în relația cu Uniunea Sovietică în cadrul blocului comunist a fost monitorizată îndeaproape de oficialii japonezi, atingând punctul culminant în timpul evenimentelor din Cehoslovacia. Condamnarea publică fulminantă a intervenției armate a URSS și a aliaților săi asupra unui stat membru al alianței comuniste de către Nicolae Ceaușescu a fost apreciată în termeni encomiastici în Japonia⁶, ca și în întreaga comunitate internațională. Guvernul de la Tokyo s-a pronunțat ferm împotriva acțiunilor agresive ale URSS, susținute de aliații satelit, evidențiind reacția particulară a establishment-ului de la București prin toate canalele mass-media. Curajul de a se opune Moscovei, transpus în discursul public din 21 august 1968, a fost cel mai important moment al întregii cariere politice a lui Nicolae Ceaușescu, transformându-l în cel mai carismatic lider al Europei Răsăritene. Fermitatea mesajului liderului român prin care a susținut că va lupta pentru suveranitatea țării sale, sfidând agresorul sovietic, a atras simpatia japonezilor din toate mediile de activitate, inclusiv cei din mediul de afaceri, care și-au dorit cu interes să-l cunoască. În semn de recunoștință față de suportul politic primit din partea conducerii japoneze în timpul crizei din Cehoslovacia, diplomația românească a susținut potențiala participare a Japoniei în „Comitetul celor 18 state” care aborda tematicile spinoase ale dezarmării⁷.

Anii '70 au atins nivelul de vârf al cooperării și dezvoltării relațiilor româno-japoneze gravitând în jurul vizitei pe care Nicolae Ceaușescu a întreprins-o în Japonia, cu toate implicațiile survenite în plan politic și economic. Consolidarea bilaterală a fost susținută și de noile perspective de colaborare în domeniul militar, prin reluarea schimbului de atașai militari între România și Japonia.

Posibilitatea efectuării vizitei oficiale a primului șef de stat comunist român în Japonia a fost avansată încă din 1971, principalul

obiectiv urmărit fiind susținerea intereselor României de a accentua o cooperare strânsă și durabilă în plan economic și comercial alături de partenerul japonez. E interesant de precizat că acest fapt nu deservea intereselor economice ale Moscovei. Din contra, URSS manifesta la rândul ei o preocupare atentă pentru cooperarea cu Japonia, în plan economic, dar fără să fie dispusă la nicio formă de concesiune față de situația teritorială tensionată⁸. De cealaltă parte, autoritățile japoneze și-ar fi dorit să aibă relații amicale cu sovieticii, în spiritul vecinătății geografice, dar poziția inflexibilă a Moscovei caracterizată prin politică de forță și distorsionare a realităților teritoriale istorice transforma raporturile bilaterale într-un proiect fantezist. Concluzia de etapă surprindea că SUA rămânea cel mai important aliat al Japoniei, care prin garanțiile de securitate oferite de umbrela sa nucleară și tratatul de securitate, îi permitea orientarea resurselor spre dezvoltarea economică. Natura relației sovieto-japoneze era atent urmărită și de oficialii chinezi, care interpretau tendințele economice ale Moscovei în cheia creării unui sistem împotriva Beijingului⁹.

În acest context, în cadrul pregătirilor organizatorice ale vizitei lui Nicolae Ceaușescu în Japonia, se specula atitudinea distinctă a României în ansamblul relațiilor dintre statele comuniste și rolul pozitiv de mediator al liderului român în apropierea și normalizarea raporturilor dintre China și Japonia¹⁰. Imaginea bună a României reflectată sistematic în presa japoneză, prin poziția neutră în conflictul chino-sovietic și politica independentă adoptată în cadrul blocului comunist, în speță față de Moscova, indica o serie de așteptări substanțiale ale oficialilor japonezi din partea liderului de la București. Dincolo de agenda complexă a problematicilor cooperării economice care ar exploata potențialul de dezvoltare în raporturile bilaterale româno-japoneze, se preconiza ca prezența lui Ceaușescu la Tokyo ar putea determina o schimbare a politicii guvernului japonez E. Sato față de China¹¹.

Dar tocmai aceste așteptări ale vizitei din partea Japoniei în ecuația evoluției relațiilor internaționale, inclusiv cu marile puteri, i-au pus pe gânduri pe oficialii români, care au decis să evalueze cu atenție politica anti-chineză

a premierului Sato. În primă instanță, în decembrie 1971, diplomații MAE de la București au agreeat propunerea japoneză pentru desfășurarea vizitei în anul 1972, cu mențiunea că evenimentul ar putea fi afectat de criza politică generată de potențiala schimbare a guvernului de la Tokyo¹².

Din perspectiva diplomației de la București, situația a fost clarificată la 20 mai 1972, când s-a transmis ambasadorului Japoniei la București, Yoshito Shimoda, decizia președintelui Consiliului de Stat al României privind amânarea vizitei în Japonia. În esență, nemulțumirile părții românești au pus accent pe rigiditatea reglementărilor juridice existente în Japonia de natură protocolară și tehnică, precum refuzul aprobării pentru instalarea și folosirea unei stații de radio, solicitarea părții japoneze ca garda personală care îl însoțea pe președintele român să nu poarte arme, limitarea suitei oficiale dar și a altor neînțelegeri a cutumelor și tradițiilor japoneze¹³.

Într-un lung schimb de telegrame, partea japoneză a insistat să-și exprime disponibilitatea de a identifica soluții pentru depășirea dificultăților ivite, de teama unui prejudiciu de imagine care ar fi afectat relațiile româno-japoneze, dar decizia Bucureștiului a rămas de neclintit¹⁴. Concomitent, informațiile privind amânarea vizitei au fost diseminate și în presa japoneză care a evidențiat dorința părții române de a nu se angaja față de guvernul Sato, aflat într-un deficit de popularitate major. Demisia implica reevaluarea politicii externe a Japoniei, aspect analizat de oficialii români care au ales să fie precauți și să aștepte un moment mai potrivit pentru efectuarea vizitei¹⁵.

Discuțiile româno-japoneze pe marginea derulării vizitei lui Nicolae Ceaușescu au fost reluate la 9 martie 1973, când guvernul japonez a propus în avans clarificarea aspectelor organizatorice, inclusiv cu privire la ținuta vestimentară la anumite ceremonii, pentru evitarea experienței precedente¹⁶. Mediile diplomatice japoneze reiterau importanța crescândă a relației cu China, fără a omite reglementarea problemelor teritoriale care afecta relațiile cu Moscova, aspecte pe care intenționa să le prezinte pe larg delegației României.

Un episod aparte al relațiilor româno-japoneze în anii '70 a fost definit de reluarea

contactelor militare bilaterale. Într-un studiu elaborat de Ministerul Apărării Naționale al României, publicat la începutul lunii octombrie 1973, s-a analizat perspectiva dezvoltării relațiilor militare cu alte state decât cele comuniste și posibilitatea deschiderii de noi birouri ale atașatilor militari pe teritoriul acestora, Japonia fiind una din țările nominalizate. În cadrul acestor unități cu profil militar, urma să fie dezvoltat dialogul dintre delegații români și japonezi, în direcția identificării intereselor comune de colaborare în zona industriei de apărare și a altor aspectelor de securitate¹⁷.

La 19 februarie 1974, ambasadorul român la Tokyo, Nicolae Finanțu, a transmis acordul autorităților române pentru deschiderea postului de atașat militar în Japonia¹⁸, cu rugămintea către autoritățile de resort din Japonia de a contribui la perfectarea măsurilor necesare. Reacția a fost imediată. La nici măcar o lună distanță, la 12 martie 1974, același ambasador român transmitea Bucureștiului acordul oficial al establishment-ului japonez pentru deschiderea biroului atașatului român în cadrul ambasadei României de la Tokyo. Astfel, s-a putut trece la măsura concretă a numirii atașatului militar român și la demararea formalităților concrete de acreditare¹⁹. Pe bază de reciprocitate, partea japoneză avea la rândul său dreptul de a deschide un birou al atașatului militar la Ambasada Japoniei la București, dar s-a pronunțat că nu are intenția de a solicita acest lucru „într-un viitor previzibil”.

În vara aceluiași an, Ministerul Apărării Naționale al României a transmis acordul privind formalizarea deschiderii biroului atașatului român la Tokyo prin intermediul unor note verbale. Din cadrul acestora reieșea posibilitatea intrării în funcțiune într-un timp cât mai scurt²⁰.

În dinamica dialogului româno-japonez pe teme militare, în august 1974, ambasadorul Japoniei la București, aflat la finalul misiunii sale, conchidea că relațiile bilaterale au evoluat semnificativ, indicând un potențial de consolidare a acestora în toate domeniile. În lumina acestor progrese substanțiale, efectuarea vizitei liderului român în Japonia ar fi reprezentat momentul pertinent pentru încununarea eforturilor diplomatice ale celor două state²¹, aspect agreeat și de Nicolae Ceaușescu.

În acest cadru favorabil, la 12 septembrie 1974, partea japoneză a informat că nu are obiecții cu privire la numirea unui atașat militar în cadrul Ambasadei române la Tokyo²². Primul atașat militar aero și naval român a fost numit Mitică Detot. La acea dată, dintre atașatii militari ai statelor comuniste, în capitala Japoniei, erau acreditați doar cel sovietic și chinez. Mitică Detot a rămas în această funcție până la 7 noiembrie 1987, având un rol important în consolidarea dialogului militar și punând bazele unei cooperări bilaterale de lungă durată între cele două state²³.

Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Japonia, în perioada 4-9 aprilie 1975, a reprezentat un moment de referință în istoria evoluției bilaterale a raporturilor româno-japoneze. Evenimentul a consemnat prezența pentru prima dată a unui șef de stat român în Japonia. Așteptările au fost extrem de mari din partea ambelor state, pornind de la aprofundarea cunoașterii reciproce, extinderea identificării elementelor comune în zona relațiilor internaționale și a abordării tematicilor de securitate și dezarmare în slujba destinderii și până la crearea unei Comisii mixte guvernamentale româno-japoneze și semnarea unor acorduri care să releve

intensificarea acțiunilor de cooperare în diferite ramuri industriale și nu numai. Nu în ultimul rând, liderul român era așteptat cu interes în Japonia și datorită capitalului de imagine care îl acredita ca fiind un bun cunoscător al relațiilor internaționale, menit a oferi sfaturi practice oficialilor japonezi în gestionarea relațiilor cu actorii internaționali.

Agenda vizitei a fost extrem de încărcată, Nicolae Ceaușescu având nenumărate runde de întrevederi atât cu somitățile politice ale aparatului de conducere al Japoniei, dar și cu reprezentanți ai mediilor de afaceri și ai marilor platforme industriale²⁴. În convorbirile oficiale întreprinse cu premierul Takeo Miki, cele două părți au evidențiat posibilitățile de intensificare a cooperării pe fondul elementele comune de mesaj adresate comunității internaționale cu privire la cauza destinderii și consolidării securității internaționale²⁵. Pe durata vizitei a fost prezentat punctul de vedere al României privind situația din Europa, stadiul relațiilor Est-Vest analizat din perspectiva negocierilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), dezarmarea nucleară, decalajele economice și soluționarea pe cale pașnică a diferitelor probleme internaționale surveni-

**Întâlnirea liderului român Nicolae Ceaușescu cu reprezentanți
ai mediului de afaceri din Japonia**

Sursa: ANIC, CC al PCR, Secția Relații Externe. Vizite interne și externe – 1971-1989, dosar 1/1975, f. 172

te în Orientul Mijlociu, Cipru, Indochina sau Africa²⁶. Oficialii japonezi au agreat opinii-
le omologilor români, subliniind de comun
acord importanța principiilor independenței și
suveranității naționale, egalității în drepturi și
a neamestecului în treburile interne în condu-
ta relațiilor dintre state pentru asigurarea unui
climat stabil de pace. Un subiect distinct abor-
dat în convorbirile dintre Nicolae Ceaușescu
și Takeo Miki a fost conflictul din Vietnam, în
special problema refugiaților, care ar fi urmat
a fi ajutați umanitar, și procesul de pace²⁷. Cât
despre rolul României în ameliorarea relațiilor
Japoniei cu China, acesta nu a mai fost luat în
discuție, deoarece raporturile dintre cele două
țări fuseseră deja demarate la nivelul anului
1975.

Un segment aparte și dominant al rapor-
turilor bilaterale l-a constituit accentuarea co-
operării economice între România și Japonia.
În acest context, Nicolae Ceaușescu a discutat
cu reprezentanți ai cercurilor economice japo-
neze, în care au fost examinate noi domenii și
forme de cooperare între organizațiile econo-
mice, financiare și de comerț exterior. Accen-

tul a fost pus pe cooperarea în producție în-
tre firmele românești și companiile japoneze,
inclusiv prin crearea de societăți mixte²⁸. Spre
aprofundarea practică a extinderii colaborării
în aceste domenii, Nicolae Ceaușescu a vizitat
o serie de hale, întreprinderi, platforme indus-
triale și șantiere navale, unde a discutat cu șefii
acestora posibilitatea semnării unor noi acor-
duri.

În vederea atingerii acestor scopuri, la 7
aprilie 1975, liderul comunist român a vizitat
Uzina de rulmenți din Kokubu a companiei
industriale „Koyo Seiko”. În urma cooperării
bilaterale româno-japoneze, a fost construită
fabrica de rulmenți din Alexandria, și apoi la
Bârlad. Se intenționa dezvoltarea de noi pro-
iecte și în zona schimbului de informații teh-
nologice și de tehnicieni, dar și al producerii de
mașini-unelte²⁹. În a doua parte a zilei, Nicolae
Ceaușescu a ajuns la zona industrială Sakai,
una dintre cele mai importante platforme din
Japonia. Acest gigant avea peste 86 de uzine
și întreprinderi aparținând industriilor side-
rurgică, petrochimică și de construcții navale.
În cadrul discuțiilor s-a desprins posibilitatea

Vizita delegației României la Uzina de Rulmenți din Kokubu

Sursa: ANIC, CC al PCR, Secția Relații Externe. *Vizite interne și externe – 1971-1989*, dosar 1/1975, f. 196

implementării unui proiect de colaborare cu întreprinderea „Nisshin Steel” pentru construirea de uzine de oțel inoxidabil în România, dar și dorința unei cooperări în domeniul instalațiilor de galvanizare³⁰. În după amiaza zilei de 8 aprilie, oficialul român a vizitat și uzina „Hitachi Seiki” specializată în producția de piese pentru mașini unelte. Și aici au fost examinate posibilitățile de dezvoltare a schimburilor tehnologice cu România³¹. Înainte de a părăsi Japonia, la 9 aprilie, Nicolae Ceaușescu a vizitat șantierele navale din Yokohama ale companiei IHI (Ishikawajima – Harima Heavy Industries) cu care România colabora în domeniul comercial și al industriei construcțiilor de nave. În cadrul întâlnirii cu conducătorii companiei, șeful statului a semnat un nou acord de extindere a cooperării și în producția de utilaj greu pentru diferite ramuri industriale³².

La finalul vizitei lui Ceaușescu, numărul acordurilor privind intensificarea cooperării economice semnate între România și Japonia a fost semnificativ, incluzând deopotrivă și memorandumuri privind colaborarea și în domeniile minier, petrolier, forestier și livrarea de echipamente de foraj. Alte acorduri au mai vi-

zat instalații în industria de intermediari pentru coloranți, construirea în România a unor fabrici pentru producerea firelor și fibrelor și livrarea de instalații petrochimice sau fabricarea hârtiei sintetice³³.

Fiecare moment al vizitei lui Nicolae Ceaușescu a fost reflectat în termeni elogioși în ample relatări, reportaje și articole de presă atât în România cât și în Japonia, însoțite de interviuri sau declarații ale oficialului român preluate în integralitate. Prezența liderului de la București în Japonia a reprezentat și un moment de bilanț spre a analiza progresul colaborării economice și noile perspective de intensificare a contactelor de afaceri. În scopul continuării acestor analize privind dimensiunea relațiilor comerciale și economice s-a convenit între România și Japonia crearea unei Comisii mixte guvernamentale, care se va întruni alternativ, la Tokyo și București. Deși cooperarea bilaterală în domeniile cultural, științific și tehnologic a fost mai puțin evidențiată, în timpul vizitei lui Ceaușescu au fost semnate aranjamente între cele două țări și în acest sens. Toate acordurile semnate pentru toate ariile de interes au fost prevăzute în Comunicatul comun,

Nicolae Ceaușescu la șantierele navale din Yokohama

Sursa: ANIC, CC al PCR, Secția Relații Externe. Vizite interne și externe – 1971-1989, dosar 1/1975, f. 234

primul document de o asemenea complexitate semnat între un premier japonez și un șef de stat comunist, respectiv Takeo Miki și Nicolae Ceaușescu.

Reverberațiile interacțiunilor dintre Nicolae Ceaușescu și mediile diplomatice, politice și economice din Japonia au fost reflectate din plin în colaborarea dinamică bilaterală care a dăinuit până spre sfârșitul anilor '80, dar și în dezvoltarea economică de sine stătătoare a României. Din perspectiva rezultatelor prezenței lui Nicolae Ceaușescu la Tokyo, trebuie să mai adăugăm că în cadrul interacțiunilor bilaterale a fost semnată și Înțelegerea pentru renunțarea la taxe și acordarea de facilități în domeniul vizelor.

Deși importanța cooperării româno-japoneze în domeniul militar nu s-a regăsit pe agenda discuțiilor din timpul vizitei lui Ceaușescu la Tokyo, dialogul bilateral în acest sens a fost întreținut prin filtrul atașatului militar, Mitică Detot³⁴. Drept urmare, în februarie 1977, în contextul unei întâlniri a acestuia cu locțiitorul șefului de stat major al forțelor terestre ale Japoniei, s-a desprins și preocuparea oficialilor militari de la Tokyo pentru acreditarea unui atașat militar la București³⁵. Doleanța acestora a fost împărtășită de România, care

și-a exprimat întreaga disponibilitate pentru susținerea acestui demers care ar fi putut facilita noi direcții de colaborare bilaterală. Aprecierea japonezilor față politicile lui Nicolae Ceaușescu a rămas o constantă spre sfârșitul anilor '70, atât în corespondența diplomatică între cele două ambasade, cât și în presă. În prim plan regăsim implicarea României în soluționarea conflictului din Orientul Mijlociu³⁶ și în medierea conflictului din Peninsula Coreeană³⁷, reflectată și în cadrul lucrărilor ONU.

Relațiile de prietenie și bună colaborare dintre România și Japonia au putut fi observate și în cadrul vizitei pe care prințul moștenitor al Japoniei, Akihito, a efectuat-o la București, însoțit de prințesa Michiko. Într-o atmosferă cordială, au fost schimbate amabilități și impresii pozitive despre întvederea președintelui Nicolae Ceaușescu cu împăratul Hirohito, în contextul vizitei efectuate în Japonia în 1975. A fost reiterată importanța cooperării bilaterale active între România și Japonia în abordarea tuturor tematicilor de interes și rezolvarea diferendelor pe cale pașnică, inclusiv în ceea ce privește procesul de dezarmare. La finalul convorbirilor, reprezentanții celor două state iden-

Nicolae și Elena Ceaușescu alături de împăratul Hirohito și împărăteasa Nagako la Palatul Imperial

Sursa: ANIC, CC al PCR, Secția Relații Externe. Vizite interne și externe – 1971-1989, dosar 1/1975, f. 156

tificau aspirațiile comune și reciproce pentru adâncirea relațiilor de prietenie pe fondul rezultatelor înregistrate în domeniul politic, economic, inclusiv al cooperării în producției și nu numai.

La 26 decembrie 1979, a fost transmisă comunicarea formală a deciziei Japoniei de a acredita un atașat militar la București. Activitatea acestuia urma să înceapă din aprilie 1980³⁸. În aceeași perioadă, colonelul Mitică Detot, atașatul militar la Tokyo, a elaborat o amplă analiză asupra „Politicii militare a Japoniei”³⁹. Relevant pentru România, din perspectiva accentuării colaborării bilaterale cu establishment-ul de la Tokyo, era că industria militară japoneză a dobândit capacitatea de a realiza cu forțe proprii orice categorie de armament și tehnică de luptă în pas cu progresul tehnic mondial. Dincolo de o serie de aspecte tehnice, lucrarea sublinia rolul militar al Japoniei încurajat de SUA, mai ales după izbucnirea războiului din Vietnam. În final, Mitică Detot concluziona că Japonia era interesată de diversificarea formulelor de asigurare a apărării prin cooperare regională, suplimentar garanțiilor de securitate oferite de relația cu SUA⁴⁰.

La sfârșitul anilor '70, pe fondul unei cooperări bilaterale de succes în domeniul economic, industrial și comercial, diplomații români și japonezi identificau noi similitudini față de pozițiile adoptate de cele două state pe plan internațional, inclusiv în structurile ONU. Convergența opiniilor viza o serie de problematici de actualitate, precum soluționarea pe cale pașnică a diferendelor, negocierile de dezarmare și cooperarea în domeniul nuclear⁴¹. În plus, în luările de poziții, atât România cât și Japonia militau pentru reglementarea situației din Indochina și Vietnam, utilizând în esență aceleași argumente.

Anii '70 au reprezentat apogeul intensificării cooperării bilaterale româno-japoneze din întreaga perioadă a Războiului Rece. Cursul ascendent a fost determinat de contextul internațional al destinderii Est-Vest, dar și de interesele comune ale celor două state de colaborare în zona economică și comercială și de diversificare a formulelor de asigurare a apărării prin cooperare regională. Dinamica dezvoltării economice imprimată de regimul Ceaușescu, precum și deschiderea de a căuta

noi formule de colaborare cu statele din afara blocului comunist au stârnit curiozitatea establishment-ului japonez. În plus, reluarea contactelor militare, inclusiv schimbul de atașati militari între Tokyo și București, a fost rezultatul aprecierii și susținerii politicii externe a României de către partea japoneză. Distanțarea față de Moscova, promovarea punctelor de vedere particulare românești asupra unor evenimente internaționale, precum situația din Cehoslovacia, Orientul Mijlociu, RFG, războiul din Vietnam cât și față de anumite subiecte de actualitate vizând securitatea, dezarmarea și rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor au convins Japonia că Bucureștiul reprezintă un partener de perspectivă pentru investiții, schimburi și acorduri în zona industrială și nu numai. La rândul său, România a văzut în politicile japoneze oportunitatea de dezvoltare, progres, cooperare, materializată inclusiv prin vizita lui Nicolae Ceaușescu în întreprinderile și marile platforme industriale din „Țara soarelui răsare”. Totodată, întâlnirile pe care Nicolae Ceaușescu le-a avut în cadrul ceremoniilor cu împăratul Hirohito, premierul Takeo Miki cât și cu o serie de reprezentanți ai corpului diplomatic și ai mediului de afaceri din Tokyo au facilitat consolidarea dialogului și a elementelor comune dintre România și Japonia, care au dăinuit până la prăbușirea comunismului în Europa.

NOTE

¹ AMAE, Problema 220/1967-Japonia 3, ff. 218-222.

² „Lumea”, Anul V, nr. 25 (190), 15 iunie 1967, p. 7.

³ *Ibidem*.

⁴ AMAE, Problema 220/1968 – Japonia, Dosar 395, ff.14-16.

⁵ ANR, CC al PCR, Secția Relații Externe, nr.73/1968, ff.1-5.

⁶ AMAE, Problema 220, 1968, Japonia, Direcția II, Dosar nr.396, ff.23-24.

⁷ AMAE, Problema 220/1968 – Japonia, Dosar 406, ff. 77-82; ff.134-135.

⁸ *Ibidem*, ff.157-158.

⁹ AMAE, Problema 220, Japonia/1971, Dosar 2646, f.77.

¹⁰ AMAE, Problema 220/1971/72 Japonia, ff. 62-64.

¹¹ *Ibidem*, ff.65-66.

¹² AMAE, Problema 220/1972, Dosar 1655 – Japonia, ff.1-4.

¹³ AMAE, Problema 220/1972, Dosar 1656 – Japonia, nenumeroat.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ AMAE, Problema 220/1972 – Japonia, ff.40-42.

¹⁶ *Ibidem*, ff.12-14.

¹⁷ AMAE, Problema 211/1973 – R.S. România, Dosar 2614, ff. 2-5.

¹⁸ AMAE, Problema 211/1974, Japonia, RSR, Dosar 3308, f.1

¹⁹ *Ibidem*, f.3.

²⁰ *Ibidem*, f.4.

²¹ ANR, CC al PCR, Secția Relații Externe, nr.186/1974, ff.1-2.

²² AMAE, Problema 211/1974, Japonia, RSR, Dosar 3308, f.8.

²³ *Ibidem*, ff.7-9.

²⁴ Oficialul român a fost însoțit de soția, Elena Ceaușescu, și de o delegație formată din membrii ai guvernului, precum Gheorge Oprea, viceprim-ministru, George Macovescu, ministrul Afacerilor Externe, și Mihail Florescu, ministrul Industriei Chimice. Dintre liderii japonezi cu care Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit în cursul seriei de vizite protocolare amintim pe împăratul Hirohito, împărăteasa Nagako, premierul Takeo Miki, viceprim-ministrul și ministrul Planificării Economice, Takeo Fukuda, ministrul Afacerilor Externe, Kiichi Miya-

zawa, guvernatorul orașului Tokyo. Vezi Scânteia, An XLIV, Nr. 10147, 5 aprilie 1975, f.1.

²⁵ „Scânteia”, An XLIV, Nr. 10148, 6 aprilie 1975, f.1.

²⁶ ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, Dosar 50/1975, ff.138-139.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ „Scânteia”, An XLIV, Nr. 10148, 6 aprilie 1975, f.2.

²⁹ „Scânteia”, An XLIV, Nr. 10149, 8 aprilie 1975, ff.1-2.

³⁰ *Ibidem*, f.3.

³¹ „Scânteia”, An XLIV, Nr. 10150, 9 aprilie 1975, f.1.

³² „Scânteia”, An XLIV, Nr. 10151, 10 aprilie 1975, f.2.

³³ *Ibidem*.

³⁴ AMAE, Problema 211/1975 - Japonia, Dosar 3059, ff.4-5.

³⁵ AMAE, Problema 211/1977, Japonia – RSR, Dosar 1911, f.1

³⁶ AMAE, Problema 200 B/1978 – Japonia - România, Dosar 1684, f.11

³⁷ *Ibidem*, f.29

³⁸ AMAE, Problema 211/1979 – Japonia – România, Dosar 1256, f.1

³⁹ AMAE, Problema 211/1980 – Japonia, Dosar 1626, Japonia, f.1

⁴⁰ *Ibidem*, ff.2-23.

⁴¹ AMAE, Problema 220/1981 – Japonia, nenumeroat.

PUTIN'S IMPLICIT WAR HISTORY OF THE RUSSIANS BY THE DANUBE IN 500-1792

NICO LAMMINPARRAS *

Abstract

The article delves into the Russian President Putin's discourse on the Russian military history along the Danube, i.e., on the territories of today's Moldova, Ukraine, and Romania. Taking advantage of a socio-historically oriented discourse analysis, I discern the similarities, anomalies, and omissions of the Russian President's articulation. Putin seldom discloses his views on the subject, instead, these are embedded in his general utterance on Ukraine, CIS or Eurasia. As Moldova in the eyes of Putin constitutes «a special case» with an original inheritance, he implicitly exhorts the Moldovans to preserve their distinctiveness. With his astute allusions, Putin tends to strengthen anti-European sentiments and to hamper Moldova's ever-deepening EU-integration. Paradoxically, the Russian President remains tacit on the Medieval links between Kyiv Rus and the shores of the Danube and the Principalities of Moscow and Moldavia. Likewise, Putin ignores the Russian-Moldavian alliances of the 17th–18th centuries. The reason proves bitter: these episodes merely would question his primary claim – i.e. Moldova's uniqueness.

Keywords: Vladimir Putin; War History; Moldova; Romania; Russian army; discourse analysis

Unlike in the case of Ukraine, the Kremlin has maintained a relative obscurity over its geopolitical reasoning about Moldova. This is noteworthy, since in the national referendum on October 20, 2024, Moldova likely embraces the European alignment with a majority of 51 to 55 percent.¹ Furthermore, the use of history and the interpretations of the past have notably affected the foreign policy in Eastern Europe, and especially in Russia led by Putin.² A recent example of the past's instrumental value is the

Law on the Fundamentals of the State Policy of the Russian Federation within the sphere of Historical Enlightenment (FSPRFHE), which Putin promulgated as one of his first tasks after taking office for fifth time in May 2024.³ Prior to the Special Military Operation (SMO), in July 2021, President Putin – as alleged – published an article 'On the historical unity of the Russians and Ukrainians.'⁴ The war in Ukraine burst out merely eight months after the publication of the article.

* MA, PhD Student, University of Helsinki, Independent Military-Political Analyst.

Whether one may forecast future operations based on a single paper is a question itself. Nonetheless, in Moldova the assessment stands clear: should Ukraine fall, Moldova will be next.⁵ Not least, because Putin claims a «historical proximity» between Russia and Moldova.⁶ Insofar, an opus on Moldova's historical significance awaits to see daylight. Therefore, one needs to summon up Putin's interpretation of Moldova's past from solitary enunciations. In this article, I seek to identify President Putin's historical view on the Russian military campaigns on the soils of nowadays Moldova and Romania. Hopefully, the analysis fosters knowledge on those historical disputes that between Chişinău and Moscow may merge in the aftermaths of the Moldovan EU-referendum (and in general, too).

Methodically, I apply discourse analysis on Putin's utterance on Moldova. According to Ricoeur, there reigns a difference between *language* and *discourse*. The first consists of simple words which thoroughly can be construed by other words. The latter, instead, indicates the use of language in meaningful axioms. Thus, in an axiom the language refers "outside itself".⁷ As Eskola abridges this, the words engage their meaning from the context they manifest in.⁸ Analogically, what remains unspoken – and in which context – proves exposing. The research question are as follows:

- how does the Russian President describe Moldova's past?
- what kind of terms and expressions Putin utilizes?
- on what issues President Putin remains tacit?

The main sources are retrieved from the news of the Russian President's official website; the research period endured from September 2022 to September 2024, i.e. till the date of this draft. The voice 'Moldova' returned 13 results, but most of them are one-word mentions of the country. Regrettably, many of the results tackle today's Moldova in the eyes of Putin. Consequently, there are four to five enunciations, often brief ones. However, in comparison with Putin's view on the parallel phases on the territory of today's Ukraine, I tend to deduct the implications for the ongoing debate on the Kremlin's geopolitical aspirations along the rivers Prut and Danube.

Unique Moldovan heritage

Despite his general ambivalence, the Russian President has no doubt over a separate Moldovan nation/ethnos as such. In his address to the leaders of the Commonwealth of Independent States (CIS) in October 2023, Putin briefly commented those member states that have ceased to participate in the framework, i.e. Georgia, Ukraine, and Moldova. As for the latter, he overtly alluded to the current Moldovan politics and exhorted to advance the country's singularity.

But such countries as Moldova, practically, it forfeits its identity, the élites of this state in general ponder that they are not Moldovans, they call themselves Romanians. Thus, it is their choice, a complete forfeiture of the country's identity – it's the choice of Moldova's nowadays leadership. Yet they, I reiterate, desire that no one is capable to hamper this, except for the very people of Moldova, if in this country there are folks who after all consider themselves Moldovans.⁹

Putin makes a clear and loud distinction between the Romanian-enthusiastic government and the originality of the Moldovan identity. It is of a major interest that Putin is aware of the currents within the Moldovan society. In a fresh opinion poll, with data gathered in July 2024, merely six percent deemed the union with Romania as the «desired foreign policy orientation of the headship of the Republic of Moldova». Instead, 45 percent viewed «a balanced orientation between Russia and the Europeans» as the most suitable option. Somewhat contradictory, up to 36 percent would vote for a union with Romania if there was a one-question referendum the following weekend. However, the outcome would result in a solid NO as 50 percent would decline the union.¹⁰

Whether Putin practises information warfare with his concise utterance – especially with his appeal-like reference to the outspokenly Moldovan-minded citizens – is a captivating discussion and interpretation. Of course, the theme merits its own investigation(s), therefore, I limit myself to a few notions. As for the Romanian question as such, it's hardly liable; if the Kremlin prevalently would aspire for a

separate and original Moldova, then Moscow has no reason to worry. The polls show Moldova's rebuff to join their brethren beyond the Prut, no matter how eagerly the country's leaders promote this option. Instead, it's reasonable to assume that Putin discursively tends to thwart Moldova's path to the European Union; not least, since the Moldovan EU-accession talks were recently opened.¹¹ To speak nothing about the cooperation within the military and security sectors of which Moldova and the EU in May 2024 came to terms.¹²

For example, Putin's reply during the Valdai discussion platform in October 2023 rather straightforwardly hinted of the above-mentioned EU-revulsion. Still, the fact that it was a Moldovan opposition representative, as the person himself described, to pose the query points out to a premeditated discussion. Plainly, the Russian President was questioned on the future reconstruction of the interstate relations in Europe, and on Moldova's status and its possible role within these processes. Overtly, Putin stressed the importance of national self-determination.

It depends on the Moldovan people...

If the Moldovan people is to vote for those people which aspire to relinquish a significant portion of their sovereignty to other countries... they shall play a special role: they are not seen nor heard.¹³

First, since Putin alludes to «other countries» in plural, the point of reference can't be Romania – but a larger community. Second, embedded in his words, Putin warned the Moldovans not to stand by the ruling pro-European party, that is, President Sandu's PAS. Yet, the party would win the hypothetical snap elections by 31,6 percent of votes. The pro-Moscow Socialists and the Communists' bloc – BCS – and another East-oriented party, Ilan Șor's newly suspended Șansa¹⁴, with its spin-off Renaștere, would gather 19,5 and 10,5 percent respectively; a third pro-Russian party, Partidul Nostru, based in Bălți in North, is preferred by 5,5 percent.¹⁵ I.e., only together these overcome the PAS. Whether the BCS, Șansa/Renaștere and Partidul Nostru shall agree on a coalition cabinet remains uncertain, no mat-

ter the fact that their dissonance would allow Moldova to continue its European path.

Foremost, according to the Russian President, any alteration of Moldova's international status would jeopardize the very existence of the republic. In fact, Putin visibly opposes Moldova's foreign course with its distinctiveness:

If they [the Moldovans] go ahead on the path to preserve their sovereignty, national dignity, to preserve their national traditions...we shall strive for...that every country...would treat each other as equal....¹⁶

If one is to presume the threat to be the EU, then Moscow truly has a major concern ahead. As cited earlier, the date of the EU-referendum is October 20, 2024. At the same time, 53 percent of the Moldovans voice their consent for the orientation, and 33 percent are against.¹⁷ That said, the pro-EU share has remained roughly equal while the NOs attest a surge from the numbers, say, of November–December 2023.¹⁸ Although the deduction may ensue hastily, regarding the (alleged) hybrid war, the most stimulating appears to be Putin's way to combine present and future; or better defined, to irreversibly proceed from notifying the actual state of the issues to infer a demand to counteract/impede it. The formula Putin twice utilized is rather unembellished: “if they X, then they shall Y”.

It's palpable that a week later Putin directed an equally elusive message not to his CIS-colleagues present but again to the Moldovans (not attending) – and above all, to most Moldovans who deem themselves an inimitable entity.

Moldova – it is a special case. There, today's political élite does not consider itself Moldovan – it deems itself Romanian and has double citizenship. It's their choice. Thus, there are in the post-Soviet space many such states that are very closely related – ethnically or linguistically – with their neighbouring states beyond the framework of the CIS. They cherish their identity and do everything to preserve it.¹⁹

Here, the present form functions as above. In plus, while Putin indirectly admits Moldova

and Romania to have similarities, he still retains the first-mentioned as a unique establishment. This became evident when the Russian President covertly urged the Moldovans to support those forces which aim to protect the distinctiveness:

I am certain that this will take place. The core issue is that the people, who live in these territories, in these countries, have a solid internal pursuit to preserve this identity. That's why it is a unique history....²⁰

Dim Middle Ages

Whilst Putin sternly retains Moldova as «a special case»²¹, his parsimony on Moldova and Romania's past is eye-catching. Ensuing Putin's utterance, the Moldovan historical narrative commences only during the late Middle Ages, unlike in the case of Ukraine. First, he defines the offspring and the geography of the Kievan Rus' somewhat exclusively.

The Russians, the Ukrainians, and the Belarusians – all progenies of the Ancient Rus which constituted the mightiest state of Europe. The Slavic and other tribes on the vast territory – from Ladoga, Novgorod, Pskov to Kiev and Chernigov – were united by one language....²².

There are a few issues that require further attention. Firstly, the inclusive tone of Putin reflects, or more precisely, anticipated the recent law 'On the Fundamentals of the State Policy of the Russian Federation within the sphere of Historical Enlightenment' (FSPRFHE). For example, Fundament 5 states Russia to encompass «a mighty nation with hundreds of years of history, of state-civilization, that unites Russians and many other nations within the Eurasian plateau to one cultural-historical community». Furthermore, the objectives of the Fundamentals include «the formation of the [universal] Russian civil identity and the solidification of the community of the Russian world, founded on the traditional Russian spiritual-moral and cultural-historical values... ».²³ Especially, the allusions to the geographical Eurasia and to the Russian world could entail Moldova alike, or at least leave the door open for such an interpretation. The time gap between Putin's

Ukraine-essay and the law itself, almost three years, is irrelevant; it's the spirit of the law one is expected, if not encouraged, to comply with, well before its codification.

Secondly, Putin's words on the mysterious «other tribes» could refer to (proto-)Romance dwellers or defensive settlements. During the 5th and 6th centuries, the Slavic inhabitation stretched as far as the river Danube.²⁴ According to Babilunga, there were three separate, powerful Slavic tribal groups in the region during the following centuries. The Wends inhabited the territory between the Carpathians, Dnipro, and the Baltic Sea; the Antes colonized the steppes between Dnipro, Dniester, and Danube; the Sclaveni lived Northwest of the latter ones, stretching their possessions from the Dniester to the Elbe.²⁵ If one is to follow this interpretation, Moldova's «historical proximity» with Russia dates to early Middle Ages.

Contrastively, in the first half of the 7th century these Slavic tribes were subjugated by the Bulgars which wandered toward the Peloponnesus.²⁶ As Bruchis argues, the kernel of the Romanians and the Moldovans are those assimilation processes which the local population concurrently experienced with the migrating Slavs, Bulgars, and Magyars.²⁷ Then again, the encounters between the Moldovan ancestors and those of the Russians may have been scarce. According to Dima, during the turbulent 1000 years of migration waves the proto-Moldovans sought refuge in the Carpathians and in the adjacent forests.²⁸ Yet, while Putin underscores the Kievan Rus' as the cradle of the Russo-Ukrainian unity,²⁹ it would prove common-sense to expect an interpretation on the status of nowadays Moldova – and Romania – within the Medieval state.

For example, in 969 the Kievan Prince Svyatoslav fought against the Bulgars, side by side with the Byzantine Emperor Nikephoros Phokas. Svyatoslav was amazed by the beauty of the Danube's shores and decided to move his rule along the river. From here, he vandalized the Lower Danube region, until the new Emperor John Tzimiskes routed him in 971.³⁰ Strangely, of these events Putin pronounces no word nor implication, even though the link between the Medieval Kyiv and the Danube

is obvious. Though, a vanquished prince who fled from the tributary region hardly caters for a glorious precedent of an age-old connection between the two nations.

Whilst a broader perspective is acceptable, there is a possibility to recover a minor implication to the territories of today's Moldova and Romania. Here, Putin's reference indeed goes back to the core Middle Ages, to the 13th century:

After devastative campaigns of Khan Batu, during which many cities, Kiev included, were ravaged... The Southern and Western Russian lands were incorporated into the Grand Duchy of Lithuania...³¹

The first state-like entities in the Danube Basin developed during the 10th-13th centuries,³² and since the Kievan Rus' territory during the mid-11th century still covered the shores of the Danube and the Eastern slopes of the Carpathians,³³ Putin distantly implied a historical-geographical tie between Russia and Moldova. Practically, the Romance proto-state formations were neighbours to the Kievan Rus'. However, in the 1070s and 1080s the Cumans seized vast territories insofar inhabited by Slavs, extending their conquest to the Danube delta. Within hundred years of Cuman rule along the Lower Dniester, many Slavic dwellings were deserted, and the families fled for Galicia.³⁴ As stated by Bruchis, the immigration of the Pechenegs, the Cumans, and the Tatars further modified the region's ethnography.³⁵

Also, Dulgheru suggests that the equally Latin and Bulgarian Vlaho-Bulgarian Czarism in 1185-1241 briefly contained nowadays South-eastern Romania plus Moldova, except for its Northern parts. After 1230, the territories North of the Danube were lost to the Hungarian Crown, whereas Muntenia and Northern Dobrogea came under the Tatars in 1241.³⁶ In particular, the latter-mentioned conquest forms a string of those destructive campaigns Putin refers to.³⁷ The Tatars might have evaded the intruding Mongols by migrating (South) westwards. This further altered the ethnic and genetical composition of the areas today perceived as Romania and Moldova. After the Tatars and the Mongols retreated, the Hungarian

vassal voivode of Olt Litean-Vodă advanced to the neighbouring Muntenia in 1272 and united the two entities. The Hungarians retaliated, and the vassalage of the proto-Romanians was restored. In 1310, Ion Basarab was elected to voivode; within twenty years he managed to drive out his masters, and thus, to consolidate Țara Românească (Principality of Wallachia).³⁸ As for the Moldavian Principality, Babilunga dates its factual emergence to an agreement of the then-voivode Petru Mușat and the Grand Duke of Lithuania and Polish King Władysław II Jagiełło in 1387, beside which the Dniester became the border of the two reigns.³⁹ Both King and Dima tend to argue for an earlier era, for the year 1359. According to the legend, the Transylvanian voivode Dragoș named the region after his deceased prey dog Molda.⁴⁰ Bărbulescu and his colleagues vividly describe these decades but are inclined to date the solidification of Moldavia in late 14th century.⁴¹ As well, Dulgheru sets the emergence in 1349, but states that due to the uncertainties of the era, «with good grounds» the «true history» of the Principality of Moldavia commences from Alexandru cel Bun.⁴²

Oddly enough, whilst Putin in October 2023 trice encouraged his audience to cherish a separate Moldovan heritage, he still didn't allude to the Medieval principalities.⁴³ These could constitute a notorious precedent of distinct Romanian and Moldovan identifications, and thence, a hybrid warfare instrument to foment the two countries' singularity. Not least because conflicts and conspiracies were constant between the élites of the two Medieval states.⁴⁴ Perhaps, Putin might take advantage of the fact that during the Middle Ages, the Romanian idiom was written in Cyrillic.⁴⁵ This does not merely imply a profound Slavic-Romance linkage but would ostensibly testify for the Fundament 5 on «a single historical-cultural community within the Eurasian plateau».⁴⁶

Also, the late Middle Ages cater for another illustrious precedent of close ties between Moscow and Chisinau. Moldavia's most valiant prince Ștefan cel Mare, or Stephen the Great, with his 47 years of reign, had dynastic relations with the Muscovite throne. Though, these dried out in the beginning of the 16th century.⁴⁷ Most likely, Putin deems that the ar-

gument of the two different principalities (and their quarrels) in an elaborated formula may later turn beneficial whereas the short-lived blood bond is irrelevant. Soon after Stephen's peaceful depart in 1504, Moldavia accepted Turkish suzerainty and had to pay a yearly tribute. To punish the local inhabitants for their aspirations for freedom, the Turks time after time raised the amount.⁴⁸ In 1538, the Eastern fortification known as Tighina was renamed Bender, and with 18 nearby villages, was transferred to the Ottoman rule. To strengthen their defences, the Ottomans initiated renovation works in Bender.⁴⁹ As for Russia, Moldova, and Ukraine it's pertinent to note that from 1540 to 1692 the Moldavian vassal princes, together with the Cossacks, constantly sought to seize the fortress – in vain.⁵⁰

Modern era paradoxes

In Putin's logic, the mid-17th century yet comprehends an honourable period. According to the Russian President, the Pereyaslav Agreement in 1654 united the «Orthodox Russians» by the Dniro's inner stream with their Eastern brethren. Poland and Lithuania had forged a federation in Lublin (in 1569), and by the ecclesiastical union in Brest in 1596, «a part of the Western Russian Orthodox priesthood had accepted the Pope's supremacy». Hence, the Pereyaslav Agreement was to frustrate any state-led assimilation. Amidst the consequent latinizing policy and persecutions, the Lower Dniro region turned into the centre of Orthodox resistance. With his followers, Hetman Bogdan Khmelnytsky sought autonomy under Poland, but as Putin depicts, «the Zaporozhe Cossacks were not heard». Khmelnytsky now appealed to the Russian *Zemsky Sobor* (Assembly of the Land) which in October 1653 responded by «extending its protection upon the brothers in faith». In January 1654, the Cossacks' Pereyaslav Rada ratified the agreement.⁵¹

Again, Putin's claims tangibly anticipated the Fundaments 5 and 8, as well as the entire FSPRFHE. The most intriguing is that the Russian President does not refer to the Dniester, although there is a direct connection. In Pereyaslav, Moldova's Northeastern corner – today a part of the Transnistrian Republic –

joined Russia as well.⁵² In fact, the agreement of 1654 probably set the example for future union treaties. Dulgheru suggests that merely two years later the very same czar Aleksei Mihailovich and the Moldavian vassal prince Gheorghe Ștefan forged an alliance. According to its terms, Russia was to guarantee Moldavia's sovereignty over Cetatea Albă, Chilia, Tighina, and Bugeac.⁵³ The treaty never realized which likely explains Putin's omission of this episode. Furthermore, the 17th century Moldovan chroniclers, Grigore Ureche and Miron Costin, and the cartographer-bishop Metropolitan Varlaam argued that the terms 'Moldavian' and 'Romanian' are one, and thence, envisioned the political unity of all Romanians. Contemporary foreign travellers likewise saw no distinction between the two.⁵⁴ If Putin was to allude to the Muscovite-Moldavian cooperation in 1656, he at the same time would end in a precarious paradox. Even if the treaty bears witness of Moldova's old inclination towards Moscow, due to the era's cultural assessment it proves impossible to advocate the country's separateness from Romania.

The very same dilemma hinders Putin's vast narrative of the early 18th century in Moldova. The overture of Russia's permanent presence along the Dniester dates to the aftermaths of the Battle of Poltava in Summer 1709.⁵⁵ The Cossacks' hetman Ivan Mazepa had in Autumn 1708 allied with the Swedish King Carl XII, and after the defeat in Poltava, faithfully followed the King in exile in the Ottoman Bender.⁵⁶ Though, Mazepa died soon after they had settled down in Bender. His successor as the hetman, Pylyp Orlyk, and Carl XII prepared a new onslaught against Russia. The Moldavian vassal prince Mihai Ion Racoviță leaked the draft to Czar Peter I, which led to his replacement by the Ottoman Sultan. Thus, the new prince Dimitrie Cantemir alike aspired for Moldavia and Wallachia's freedom.⁵⁷ Even though Putin does not evaluate these episodes, his view on Mazepa leaves no doubt – «a mere minority of the Cossacks supported Mazepa's mutiny». ⁵⁸ Yet, as noted by Mikko-nen & Parkkinen, the question isn't prevalently about the actors. Mazepa's true sin was to raise his hand against Russia.⁵⁹

Judging by today's parameters, Mazepa's adventure certainly compromises e.g. the Fundament 5 on the single historical and cultural space in Eurasia. Both these aspects withstanding, one might expect the Russian President to oppose Prince Cantemir to Mazepa (and to Orlyk as well). Cantemir's plan was to liberate his principedom with the help of Russia and the nations South of the Danube, and to replace the local boyar power with a hereditary monarchy. In Lutsk in April 1711, Peter I gave his assurances for these aims; though after the Czar had crossed the Dniester two months later, the outcome mainly resembled a compromise.⁶⁰ In July 1711 in Stănilești on the Western strand of the Prut, the 38 000 Russians and 6000 Moldavians engaged in a battle with 120 000 Turks.⁶¹ According to Babilunga, there were 200 000 janissaries and krymchaks on the Ottoman side, yet the battle ended undecided. Nonetheless, Russia seceded the Azov fortress, and with Cantemir in his tails, Peter I retreated from Moldavia.⁶² In St. Petersburg, Cantemir dedicated himself to develop the Russian science and arts, and to serve as the Czar's counsellor.⁶³

The defeat and the humiliating retreat constitute the likely explanations for Putin's quietness, no matter Cantemir's abundant contribution to Russia's civilization. Concomitantly, Cantemir's life work consisted of advocacy of the Latin origins of his kinsmen and of promoting their Roman inheritance.⁶⁴ Here, the abovementioned paradox reappears. If Putin presented Prince Cantemir as an opposite of Mazepa (and Orlyk), he at the same time would cast light on the common Romanian-Moldovan legacy. Time and again, this would foil his constant arguments on the distinction between the nations divided by the Prut – let alone Moldova's alleged proximity with Russia.

To a certain extent, the paradox alike questions Babilunga's view on Russia's century-long campaign for the freedom of its Orthodox brothers, say the Moldovans, the Bulgarians, and the Serbs.⁶⁵ Further on, Babilunga describes the episodes which the Russian army faced while it fought its way to Iași West of the Prut and to Izmail by the Danube, thus liberating Moldavia.⁶⁶ In part, these idealistic depictions are adequate since from the Treaty of

Kuchuk Kainarji in 1774, Russia functioned as the representative of the Danube Principalities afore the Sultan, and acted as the protector of the Balkans' Christians.⁶⁷ In 1792, Russia annexed the territory between the rivers Bug and Dniester, thereof bordering the Principality of Moldavia.⁶⁸ Through the partitions of Poland, today's Northern Transnistria was incorporated in the empire,⁶⁹ as 138 years before in Pereyaslav.

It was exactly these phases Putin surreptitiously alluded to in late September 2022. The factual purpose of this event was to sign the unification documents, and thereafter, to proclaim the People's Republics of Donetsk and Luhansk, and the regions of Herson and Zaporizhzhia, as subjects of the Russian Federation. Almost lyrically, the Russian President underscored the deeds of the ancestors:

...here, in Novorossiia, fought Rumyantsev, Suvorov and Ushakov, founded new cities Catherine II and Potyomkin....⁷⁰

At first sight, that Putin named all the principal politico-military actors, thanks to whom Russia extended its possessions next to the Danube principdoms, may seem a convenience. Generally, the enunciation aims to solidify Russian hold on the territories which promptly turned into federation subjects. Yet, the most important feature again lies embedded, implied specifically through the name of Suvorov. Above all, it was Suvorov to chase the Ottomans away from Moldavia, and to storm the Izmail Fortress in today's Ukraine, before the Russian border in 1792 was demarcated into the Dniester.⁷¹ Hence, the astute implication leaves Moldova (and the world) uncertain whether Russia's boundary runs in the Dniester, or, in the Danube and the Prut.

Conclusions

In late 2023, President Putin trice underscored Moldova's distinct heritage and the Moldovan-Russian proximity, but the main threat in his eyes was and is not the Romanian brethren beyond the Prut. The Russian President astutely combined present and future grammatical formulas to clandestinely exhort the pro-Russian local people to oppose the rul-

ing pro-European élite. Simultaneously, by his constant utterance concerning the Moldovan singularity Putin drives a wedge between the two Romance nations. Hilariously, the more Putin emphasizes Moldova's distinctiveness, the more he ends up in both technical and substantial paradoxes.

In a stark contrast to Ukraine, on which history and unity with Russia Putin has published a lengthy essay, on Moldova he hasn't produced such a work. Even though History plays a prominent role in the Russian geopolitical reasoning – with its fundaments codified in the recent FSPRFHE – to retrieve Putin's historical view on Moldova one is obliged to excavate it from isolated enunciations. Most often than not, these consist of a few sentences, or to be more precise, of clever implications. Putin omits many, if not the most, common Russo-Moldovan historical military encounters. For example, the Russian President remains tacit on the 5th and 6th century Slavic dwellings along the Danube, that is, in nowadays Romania, Ukraine and Moldova. Likewise, Putin doesn't mention nor imply the Kievan Prince Svyatoslav's reign by the very same region in 969-971, nor the neighbouring Romance folks during 11th and 12th centuries. Although in the case of Ukraine, he considers the Medieval Kyiv as the cradle of Russia, today a unitary mighty nation of the Russians, the Ukrainians, and the Belarusians.

Further on, the Russian President omits the emergence of the Romanian princedoms – Wallachia and Moldavia – during the 14th century, despite the latter's dynastic ties to the Muscovite court around 1500, just before the beginning of the Turkish suzerainty from the Danube to the Dniester. Oddly enough, if Putin desires to foment suspicions between (and among) the Romanians and the Moldovans, the principalities will cater for a suitable historical instrument; the ruling families constantly fought and conspired for each other's realm. Moreover, during the Middle Ages the Romanian language was penned with Cyrillic, which indicates a notable Slavic influence and/or connexion; thus, this would defend the FSPRFHE's Fundament 5 on a single cultural space in Eurasia. However, by highlighting these phases Putin might at the same time

shed too much light on the common ancestors of Romania and Moldova – which would foil his conviction on a unique Moldovan inheritance. The same paradox characterizes Putin's historiography of the mid-17th century: if the Russian President stressed the importance of the Moldavian-Muscovite alliance of 1656, he hardly could downplay the era's perception of a solid unity between the concepts of Romanian and Moldovan. Notably, for the unity of Russia and Ukraine, in the eyes of Putin the Pereyaslav Agreement a mere two years earlier – and with the same czar Aleksei Mihailovich – proves pivotal.

Time and again, for similar grounds the Russian President keeps silence about most of the 18th century. In 1709–1711, the Danube Principalities aspired for liberation with the help of Russia. Simultaneously, after the defeat at the Battle of Poltava, the Swedish King Carl XII had fled to the Ottoman-ruled Bender with Zaporozhe Cossacks, headed by their hetman Ivan Mazepa. As did Peter I, so does Putin condemn the hetman as «a mutineer»; though, Mazepa died soon after his arrival to Bender. His successor as hetman, Pylyp Orlyk, and Carl XII projected a new incursion into Russia, but the plan was leaked to Czar Peter. The Sultan replaced the Moldavian Prince Racovița with Dimitrie Cantemir who nevertheless aspired for freedom and for a monarchical constitution. Cantemir's scopes were guaranteed by Peter I, but the alliance was defeated at the Battle of Ștănileni in July 1711. Russia ceded the Azov Fortress and retreated from Moldavia, followed by Cantemir. Nonetheless, the demise and the subsequent withdrawal are not the core reasons of Putin's silence on these phases. As Cantemir through his life argued for Moldavia's Latin roots and its Roman ancestry, the erudite prince constitutes a perilous precedent – an enormous challenge to Putin's view on Moldova's particularity and its proximity with Russia.

Contrarywise, the continuous wars of the 18th century are a tolerable topic. Putin's words of such prominent military-political decision-makers as Rumyantsev, Catherine II, Ushakov and Suvorov in late September 2022 were not only his first allusions to Moldova but inferred the objectives of the SMO as well. Just

as their glorious predecessors, today's soldiers shall again take Russia to the Dniester – and when opportune, to the Danube and the Prut.

NOTE

¹ Dorin Petruți, *barometrul socio-politic Republica Moldova iulie 2024*, IMAS (Chișinău, 2024), pp. 52–53.

² Simo Mikkonen & Jari Parkkinen, “‘Historioitsija Vladimir Putin’. Venäjän presidentin tulkintoja Ukrainan ja Venäjän jakamattomasta historiasta”, *Ennen ja nyt: Historian tietosanomata*, n 3 (Turku, 2023), ed. Kati Parppe, p. 6.

³ Владимир Путин, Основы государственной политики в области исторического просвещения, *Президент России*, May 8 (Москва, 2024), pdf.

⁴ Владимир Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев», *Президент России*, July 12 (Москва, 2021), pdf.

⁵ Strategia securității naționale (Chișinău, 2023), p. 3, 5.

⁶ Владимир Путин, Церемония вручения верительных грамот, *Президент России*, September 20 (Москва, 2022), <http://kremlin.ru/events/president/news/69379>. Accessed 9.9.2024.

⁷ Paul Ricoeur, *Interpretation Theory. Discourse and the Surplus of Meaning*, The Texas Christian University Press (Forth Worth, 1976), pp. 6–7, 20.

⁸ Timo Eskola, *Uuden testamentin hermeneutiikka. Tulkintateorian perusteita*, Yliopistopaino (Helsinki, 1996), p. 65.

⁹ Владимир Путин, Выступление Президента России на заседании Совета глав государств – участников СНГ в узком составе, *Президент России*, October 13 (Москва, 2023), <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/72500>. Accessed 9.9.2024.

¹⁰ Petruți 2024, pp. 51–52.

¹¹ European Commission, EU opens accession negotiations with Moldova, June 25 (Brussels, 2024), https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-opens-accession-negotiations-moldova-2024-06-25_en. Accessed 9.9.2024.

¹² Guvernul Republicii Moldova, Prim-ministrul Dorin Recean, după semnarea Parteneriatului pentru Securitate și Apărare: „Alături de Uniunea Europeană, Republica Moldova devine mai puternică și mai rezistentă”, May 21 (Chișinău, 2024), <https://gov.md/ro/content/prim-ministrul-dorin-recean-dupa-semnarea-parteneriatului-pentru-securitate-si-aparare>. Accessed 9.9.2024.

¹³ Владимир Путин, Заседание дискуссионного клуба «Валдай», *Президент России*, October 5

(Москва, 2023), <http://kremlin.ru/events/president/news/72444>. Accessed 9.9.2024.

¹⁴ In mid-May 2024, the Moldovan Ministry of Justice filed a legal case to halt Șansa's activity over a period of six months due to the party's alleged failure to report all its data, as stipulated by the Law On the political parties. One might wonder if it's a sheer coincidence that the cessation period, proposed by the Ministry, endures just beyond Moldova's presidential elections and the EU-referendum. Furthermore, in case of a pro-Moscow victor in the presidential run, it's probable that Moldova will head for snap parliamentary elections in Spring 2025; as for now, Șansa may relaunch its activities round January 2025.

¹⁵ Petruți 2024, p. 45.

¹⁶ Путин, Заседание дискуссионного клуба «Валдай»; cfr. *ibid.*, Основы государственной политики в области исторического просвещения, Fundament 5; Fundament 8.

¹⁷ Petruți 2024, p. 52.

¹⁸ Dorin Petruți, *barometrul socio-politic Republica Moldova decembrie 2023*, IMAS (Chișinău, 2023), p. 56.

¹⁹ Владимир Путин, Ответы на вопросы журналистов, *Президент России*, October 13 (Москва, 2023), <http://kremlin.ru/events/president/news/72502>. Accessed 9.9.2024.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Путин, Ответы на вопросы журналистов.

²² Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев».

²³ Путин, Основы государственной политики в области исторического просвещения.

²⁴ Heikki Kirkinen, “Venäjän juuret”, *Venäjän historia*, Neljäs painos, Otava (Keuruu, 2006), p. 31.

²⁵ Николай Бабилунга, *Приднестровье: шаги истории*, МИД ПМР (Тирасполь, 2015), p. 17.

²⁶ Kirkinen 2006, p. 31.

²⁷ Michael Bruchis, *The Republic of Moldavia from the collapse of the Soviet Empire to the restoration of the Russian Empire*, East European Monographs, transl. Laura Treptow, CUP (New York, 1996), p. 8.

²⁸ Nicholas Dima, *Moldova and the Transdnestr Republic*, East European Monographs, n DLXXIX, CUP (New York, 2001), p. 7.

²⁹ Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев».

³⁰ Kirkinen 2006, p. 41.

³¹ Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев».

³² Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea & Teodor Pompiliu, *Istoria României*, Editura Enciclopedică (București, 1998), pp. 143–152.

³³ Kirkinen 2006, p. 46.

³⁴ Бабилунга 2015, p. 20.

³⁵ 1996, p. 8.

³⁶ Valeriu Dulgheru, *Istoria Integrală a Basarabiei, Serebia* (Chișinău, 2016), p. 115, 118–119, 121.

³⁷ Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев»; see also Bărbulescu et al. 1998, pp. 150–151.

³⁸ Bărbulescu et al. 1998, pp. 153–155; Dulgheru 2016, p. 123.

³⁹ Бабилунга 2015, p. 13, 24.

⁴⁰ Charles King, *The Moldovans. Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Hoover Institution Press Publication, n 472 (Stanford, 2000), p. 13; Dima 2001, p. 8.

⁴¹ Bărbulescu et al. 1998, pp. 158–159.

⁴² Dulgheru 2016, p. 126; Alexander the Good reigned in 1400–1432, see *ibid.*, pp. 141–142.

⁴³ Путин, Заседание дискуссионного клуба «Валдай»; *ibid.* Выступление Президента России на заседании Совета глав государств – участников СНГ в узком составе; *ibid.* Ответы на вопросы журналистов.

⁴⁴ See e.g., Bărbulescu et al. 1998, p. 165, 179, 190; Dulgheru 2016, pp. 144–145, 149.

⁴⁵ Octavian Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în(A)SSM (1924–1989)*, Ediția a doua, Editura Arc (Chișinău, 2019), p. 89.

⁴⁶ Путин, Основы государственной политики в области исторического просвещения.

⁴⁷ Георгий Аствацатуров, *Бендерская крепость*, ООО «Петица» (Бендеры 1997), pp. 31–33; Bărbulescu et al. 1998, pp. 189–193; Dulgheru 2016, pp. 142–146, 163–164.

⁴⁸ Bruchis 1996, p. 9; Dima 2001, p. 11.

⁴⁹ Аствацатуров 1997, pp. 40–41, 46–49, 63–64; Bărbulescu et al. 1998, pp. 213–214; Dulgheru 2016, pp. 147–148.

⁵⁰ Аствацатуров 1997, p. 51, 64–75; Бабилунга 2015, pp. 28–30; Dulgheru 2016, 149.

⁵¹ Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев».

⁵² Николай Бабилунга, Русская национальная идея и Приднестровье, *Культурологический журнал*, (3/2018), p. 7.

⁵³ Dulgheru 2016, pp. 158–159.

⁵⁴ Țicu 2019, pp. 90–91, 93–95.

⁵⁵ For Poltava, see e.g. Peter Englund, *Poltava. Berättelsen om en armés undergång*, Atlantis (Stockholm, 1988).

⁵⁶ Magnus Linnarsson, “Sverige och Ukraina under karolinsk tid. Politiska förbindelser och Filip Orliks konstitution 1710”, *Karolinska Förbundets Årsbok 2022*, red. Magnus Linnarsson (Stockholm, 2022), pp. 8–9.

⁵⁷ Бабилунга 2015, pp. 31–32.

⁵⁸ Путин, «Об историческом единстве русских и украинцев».

⁵⁹ Mikkonen & Parkkinen 2023, p. 12.

⁶⁰ Bărbulescu et al. 1998, pp. 273–274.

⁶¹ Dulgheru 2016, pp. 158–159.

⁶² Бабилунга 2015, p. 32.

⁶³ Dulgheru 2016, p. 159.

⁶⁴ Țicu 2019, pp. 88–90.

⁶⁵ Бабилунга 2018, 7; Moldavia and Wallachia in the Great Power’s geopolitics during the 18th century, see e.g. Nico Lamminparras, “Dnestrin epätoivotut vartijat. Moldovan & Transnistrian presidentin diskurssi Venäjän sotilaista Moldovassa 2021”, *Tiede ja ase*, n 81, ed. Lt. Col. Esa Lappi, Suomen Sotatieteellinen seura (Helsinki, 2024), pp. 169–172.

⁶⁶ Бабилунга 2015, pp. 33–35.

⁶⁷ King 2000, p. 17.

⁶⁸ Dulgheru 2016, p. 165.

⁶⁹ Бабилунга 2018, 7.

⁷⁰ Владимир Путин, Подписание договоров о принятии ДНР, ЛНР, Запорожской и Херсонской областей в состав России, *Президент России*, September 30 (Москва, 2022), <http://kremlin.ru/events/president/news/69465>. Accessed 9.9.2024.

⁷¹ As for Suvorov’s life, see e.g. Петр Александр-Деркаченко, Александр Суворов. Жизнь во имя чести и славы России, *Свободная Мысль*. (6/2011); Ирина Иконникова, А. В. Суворов - великий полководец и великий педагог, *Мир политики и социологии* (9/2015).

CENTRUL DE EXCELENȚĂ NATO ÎN DOMENIUL HUMINT – 15 ANI DE PERFORMANȚĂ ÎN SPRIJINUL ALIANȚEI NORD-ATLANTICE

ALEXANDRU KIS *

Abstract

NATO Centres of Excellence are essential organizations for supporting the Alliance's adaptation to current and future operational environments. The NATO HUMINT Centre of Excellence (COE), part of a larger network of NATO-accredited COEs, is engaged in enhancing NATO's HUMINT capability by synchronizing its functions with societal developments and conflict dynamics. In this effort, collaboration with academia and industry (stimulating the development of new concepts and adapting technology to HUMINT procedures), and leveraging observations and best practices from operational theatres, training frameworks, and academic knowledge ensure the necessary input to foster continuous improvement in standardization efficiency and education quality. Since its inception, the NATO HUMINT COE has demonstrated exceptional responsiveness to the Alliance's requests for support, playing a decisive role in the development of the HUMINT community within NATO. Its comprehensive HUMINT development program positively influences the establishment and implementation of HUMINT standards, significantly contributing to the Alliance's interoperability and operational efficiency. The Centre's high-quality contributions to the Intelligence transformation process and the visibility of its projects within NATO's command and force structures underline its crucial role in enhancing NATO's capabilities.

Keywords: HUMINT; NATO; centre of excellence

1. Transformarea NATO și Centrele de Excelență

Existența Centrelor de Excelență NATO își are originile în reorganizarea structurii de comandă militară aliată și în inițierea procesului de transformare sub auspiciile Comandamen-

tului Aliat pentru Transformare (ACT), după Summitul de la Praga din 2002.

În sprijinul noii abordări, conceptul de centre de excelență acreditate de NATO a fost introdus de către Comitetul Militar în MC 324/1, „Structura de Comandă Militară a NATO”, datat 14 mai 2003, și ulterior rafi-

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale; opiniile și ideile exprimate în această lucrare aparțin autorului și nu reflectă neapărat politica NATO.

nat și consolidat în MCM-236-03, „Conceptul Comitetului Militar pentru Centrele de Excelență”, datat 04 decembrie 2003, unde centrele de excelență au fost definite ca „entități naționale sau multinaționale capabile să ofere expertiza și experiența recunoscute pentru sprijinirea Alianței, în special pentru a sprijini transformarea”¹

În 2004, criteriile de acreditare a centrelor de excelență NATO au fost stabilite prin IMSM-0416-04 și primul centru NATO (Joint Air Power Competence Centre din Germania) a fost acreditat oficial la 01 iunie 2005. MCM-236-03 a fost înlocuit de MC 0685 (Politica Comitetului Militar pentru Centrele de Excelență), datată 04 decembrie 2019. Directiva BI-SC 080-001 pentru Coordonarea Centrelor de Excelență NATO (18 iunie 2020), revizuită pentru a reflecta MC 0685, descrie relația dintre HQ SACT (Comandamentul suprem al ACT) și SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – Comandamentul Aliat pentru Operații) în interacțiunea lor cu centrele de excelență NATO, definind responsabilitățile și procesele de management utilizate pentru a maximiza beneficiile oferite de centre Alianței.

În încercarea de a oferi o direcție strategică și coordonare centralizată și coerentă pentru centrele de excelență, Directiva HQ SACT 80-03 pentru coordonarea HQ SACT cu centrele acreditate NATO (3 august 2023, revizuită la 15 octombrie 2023) este cuplată cu evoluția definiției cadrului funcțional al centrelor, incluzând pilonii de transformare recunoscuți în NATO (dezvoltarea doctrinei, managementul lecțiilor învățate, dezvoltarea și experimentarea conceptelor și educația și instruirea) ca referință pentru programul de lucru al centrelor², combinat cu furnizarea de expertiză și experiență recunoscută în sprijinul transformării NATO³.

Având în vedere că centrele de excelență NATO nu fac parte din Structura de Comandă NATO sau Structura Forțelor NATO, fiind entități din *cadrul mai larg care contribuie la funcționarea Alianței*⁴, recunoașterea poziției lor este inherentă statutului centrelor ca Organizații Militare Internaționale conform Protocolului de la Paris⁵ și aprobării criteriilor de acreditare⁶.

Instituirea rețelei de centre de excelență NATO are o semnificație complexă atât pentru Alianță, cât și pentru națiunile implicate. În primul rând, centrele oferă oportunități unice pentru educație și instruire, îmbunătățind astfel interoperabilitatea și capacitățile existente. De asemenea, acestea sprijină dezvoltarea și validarea doctrinelor și procedurilor prin experimentare și contribuie la diseminarea celor mai bune practici și lecții învățate în domeniile lor de expertiză. Practic, centrele cuprind un spectru larg de responsabilități, acoperind, fie parțial, fie în totalitate:

- Sprijinirea forțelor NATO pentru a-și îmbunătăți capacitățile în planificarea, pregătirea și managementul operațiunilor;
- Experimentarea, validarea și implementarea de noi concepte, tehnici, tactici și proceduri, derivând din procesele de cercetare științifică sau recunoscute ca fiind cele mai bune practici și lecții învățate din operațiuni sau exerciții;
- Promovarea inovației și desfășurarea de cercetări tehnice și tehnologice în domeniile lor de responsabilitate;
- Furnizarea de produse și servicii specifice legate de procesul de standardizare, cum ar fi: doctrine, standarde, proceduri și instrumente de evaluare, pentru a îndeplini cerințele de interoperabilitate;
- Oferirea de expertiză structurilor NATO și statelor partenere;
- Sprijinirea cadrelor educaționale și de instruire individuale și colective NATO în domeniile lor funcționale.

Caracteristicile fiecărui centru sunt distincte, modelate de condițiile concrete de înființare și evoluția lor instituțională, precum și de relevanța și gradul lor de implicare în abordarea diferitelor cerințe de transformare. Factori precum acreditarea, națiunile participante, conceptele operaționale, misiunea și viziunea, rețelele de colaborare, transparența și deschiderea, serviciile, produsele și caracteristicile instituționale care definesc organizația ca sistem oferă perspective analitice valoroase⁷.

Găzduirea sau participarea la un centru de excelență NATO ca națiune sponsor necesită o decizie bine fundamentată, bazată pe un interes clar, viziune și sustenabilitate. Beneficiile tangibile includ: vizibilitatea internațională,

în special la nivelul alianței și în relația cu națiuni partenere și alte organizații relevante; promovarea relațiilor bilaterale/multilaterale; valorificarea competențelor multinaționale post-dislocare în teatre de operații; reducerea riscurilor în dezvoltarea proiectelor; accesul la cele mai recente produse și servicii ale centrelor; dezvoltarea colaborativă a politicilor și doctrinelor încorporând cele mai bune practici; corelarea rezultatelor programului de lucru a centrului cu politicile și interesele naționale; îmbunătățirea interoperabilității; sprijinirea proiectelor naționale; oportunități de partajare a costurilor; accesul la rețeaua mai largă de centre de excelență și comunitățile de interes asociate (cum ar fi grupurile de lucru NATO, panelurile de planificare, atelierile de lucru, echipele de proiect, platformele de management funcțional etc.).

Centrele de excelență NATO – unul dintre cele mai bune exemple de proiecte de *smart defence* în NATO – se află în fruntea eforturilor de transformare a Alianței ca facilitatori cheie pentru creșterea perspectivelor militare strategice ale acesteia: conștientizarea strategică, crearea de rețele de securitate regionale/globale, nivelul de operaționalizare, reziliența

instituțională și comunicarea strategică⁸. În plus, pe măsură ce mediul de securitate a evoluat considerabil, acoperirea centrelor pe diverse subiecte de larg interes crește gradual, abordând domenii de expertiză emergente și critice.

Ancorate în prioritățile actuale ale Alianței, anumite centre de excelență joacă un rol important în sprijinirea răspunsului NATO la invazia Ucrainei de către Rusia⁹, promovând parteneriate cheie și asistență în domenii critice pentru formularea de soluții la cererile de sprijin ale Alianței. În anumite cazuri, cooperarea este aprofundată inclusiv prin acceptarea Ucrainei ca membru sau asociat în cadrul centrului, cu toate avantajele aferente, având exemple practice la nivelul Cooperative Cyber Defence COE¹⁰ și Energy Security COE¹¹.

În egală măsură, contribuția centrelor la Warfare Development Agenda (WDA)¹², în special prin participarea în grupuri de lucru și jocuri de război legate de transformarea digitală a NATO și comanda trans-domeniu, spre o Alianță capabilă de operațiuni multi-domeniu (Multi-Domain Operations – MDO), este apreciată la cel mai înalt nivel al Alianței.

Rețeaua centrelor de excelență NATO

Sursa: <https://www.act.nato.int/about/centres-of-excellence/>

2. Centrele de excelență NATO – cadrul de lucru

Particularitățile funcționale care stau la baza activităților centrelor de excelență sunt ancorate în principiile oportunității, eficacității și eficienței în relația cu NATO. Ele sunt deschise participării tuturor membrilor Alianței, iar accesul statelor partenere sau altor organizații la produsele și serviciile Centrelor depinde de deciziile comitetelor directoare, pe baza limitărilor impuse de cerințele specifice de securitate sau oportunitate. Participarea este condiționată de angajamentul financiar al națiunilor; referitor la costurile de infrastructură, operare și întreținere (în baza principiului „fără costuri pentru NATO”).

Neduplicarea resurselor sau mijloacelor și neconcurarea cu capacitățile existente ale NATO au scopul de a adăuga valoare expertizei deja existente. Centrele de excelență trebuie să fie capabile să ofere îmbunătățiri tangibile ale capacităților vizate de Alianță, în complementaritate cu eforturile altor structuri sau agenții, în deplină conformitate cu politicile, doctrinele, standardele și procedurile de securitate NATO și bazate pe un program de lucru în conformitate cu cererile de sprijin ale Alianței.

Cadrul programului de lucru al centrelor urmează taxonomia pilonilor care sprijină procesul de transformare în NATO: analiză și lecții învățate; dezvoltare conceptuală și experimentare; doctrină și standardizare; educație și instruire. Aceste direcții se materializează și devin eficiente prin cursuri, exerciții, conferințe, grupuri și ateliere de lucru, documentarea și publicarea de materiale academice și de cercetare, analize ale bunelor practici și lecțiilor identificate, participarea la experimentarea și validarea noilor concepte, promovarea inovațiilor tehnice și tehnologice etc.

Centrele își asumă o reprezentare variabilă a pilonilor de transformare în programul lor de lucru. În timp ce unele organizații se concentrează aproape exclusiv pe educație și instruire, asumându-și un statut similar cu cel al unui centru de instruire, altele vizează definirea unui profil de „think-tank” sau sunt implicate în întregul spectru de activități care definesc transformarea și dezvoltarea capacităților for-

țelor. Astfel, programele de lucru se bazează în principal pe prioritățile stabilite de cererile de sprijin ale NATO, inițiativele națiunilor sponsor și cererile beneficiarilor (în baza prioritizării și aprobării acestora în cadrul comitetului director – organul de management al centrelor).

Oferind oportunități excepționale de educație și instruire, sprijinind procesul de interoperabilitate, întărind capacitățile existente și susținând dezvoltarea conceptelor, doctrinele și standardelor, dar și procesele de analiză și management al lecțiilor învățate, centrele de excelență NATO sunt adevărați multiplicatori de forță, devenind mijloace indispensabile în procesul de transformare gestionat de ACT.

La nivelul acestui comandament strategic, structura responsabilă cu coordonarea activităților centrelor și menținerea relevanței acestora pentru NATO este *COEs Program Development (CPD)*. Începând din 2023, CPD a implementat reforme semnificative pentru a îmbunătăți coordonarea și orientarea strategică a centrelor acreditate NATO. Inițiat în octombrie 2023, un experiment planificat pe parcursul unui an a avut ca scop centralizarea direcționării și alinierii mai strânse a obiectivelor centrelor cu prioritățile NATO. Directoratul ACT pentru Dezvoltarea Forțelor pentru Operațiuni Multi-Domeniu (MDOFD) a preluat toate responsabilitățile în acest sens, iar centrele de excelență au fost organizate în șase grupuri sinergice pentru o eficiență sporită în ce privește contribuția la temele de interes strategic¹³.

CPD s-a implicat activ în relația cu centrele de excelență prin organizarea de conferințe, simpozioane virtuale și întâlniri, asigurând o comunicare clară și alinierea strategică. Aceste eforturi includ și simplificarea instrumentului de adresare a cererilor de suport ale NATO (Request for Support – RfS) către centre, dezvoltarea de tutoriale online privind anumite proceduri de lucru și planificarea de evenimente de înalt profil, cum ar fi Conferința Directorilor Centrelor de Excelență și COE Marketplace – expoziția de promovare a centrelor de excelență acreditate NATO. Organizată periodic, expoziția oferă centrelor oportunitatea de a prezenta vizitatorilor contribuțiile aduse în cadrul Alianței și de a interacționa cu liderii NATO pentru discuții de relevanță strategică. De asemenea, personalul NATO din cadrul car-

**Directorul Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT,
Col. Ing. Dr. Iulian Barbu, prezentând standul instituției la expoziția
de promovare a centrelor de excelență organizată la sediul NATO, în 2024
(Foto: portofoliul Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT)**

tierelor generale are oportunitatea de a recunoaște, înțelege și valorifica expertiza, sprijinul și recomandările centrelor acreditate.¹⁴

Aceste inițiative au crescut gradul de recunoaștere a capacităților și contribuțiilor unice ale centrelor de excelență în sprijinul Alianței, în special ca răspuns la provocările actuale de securitate globală.

3. Peste 15 ani de istorie a Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT din Oradea, România

Inițiativa de înființare a unui centru de excelență poate aparține atât NATO, în urma identificării unor probleme în materie de capacități, cât și unei națiuni aliate, în baza unor inițiative la nivel tactic, operațional, strategic sau politic¹⁵. Indiferent de origine, sprijinul reciproc între NATO și națiunea (națiunile) cadru este esențial, iar inițiativa urmărește să atragă participarea mai multor națiuni în proiect.

Așa cum am arătat în prima parte a articolului, înființarea unui astfel de centru este o întreprindere complexă care implică voință politică, angajamentul, expertiza și capacitatea strategică a națiunilor implicate, furnizarea de resurse, respectarea cerințelor NATO în materie de securitate și proceduri, precum și producerea unui concept relevant pentru misiunea și obiectivele organizației.

3.1. De ce HUMINT? De ce România? De ce Oradea? Pași spre înființarea Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT

Generic, Human Intelligence (HUMINT) reprezintă colectarea de informații din surse umane, prin contact interpersonal. În NATO, HUMINT este definit ca „*Informație (intelligence – n.a.) derivată din date colectate de operatori umani și furnizate în principal de surse umane*”¹⁶.

Acest tip de colectare a informațiilor implică interacțiune directă cu oamenii pentru a obține date și informații critice relevante pen-

tru securitatea națională, operațiunile militare sau luarea deciziilor strategice. Activitățile HUMINT se bazează pe abilitățile ofițerilor de informații de a construi relații, de a evalua credibilitatea și de a interpreta corect informațiile. HUMINT este esențial pentru înțelegerea intențiilor, capabilităților și activităților adversarilor și completează informațiile obținute prin intermediul senzorilor tehnici prin furnizarea de perspective nuanțate pe care aceștia nu le pot capta în mod independent.

Deși colectarea de informații din surse umane are o istorie îndelungată, datând din vremuri antice, cele două războaie mondiale au dus la extinderea și profesionalizarea semnificativă a HUMINT, cu o sofisticare ulterioară a metodelor în diverse operațiuni militare și de răspuns la crize. Eficacitatea HUMINT a depins, în timp, de capacitatea de a recruta și gestiona informatori, de abilitățile ofițerilor de informații, de securitatea operațiunilor și a transmiterii datelor, precum și de analiza și utilizarea relevantă a informațiilor colectate.

În timp ce națiunile NATO au reușit să construiască capabilități HUMINT credibile în serviciul național, în special pe baza experienței operaționale și a tradiției istorice, Grupul NATO de Coordonare a Informațiilor Militare a identificat deficiențe în crearea unei capabilități funcționale HUMINT în cadrul NATO și a creat cadrul pentru o abordare coerentă și structurată a acestei problematice de către națiunile aliate. Discuțiile din cadrul Grupului de Lucru NATO pentru HUMINT au cristalizat ideea înființării unui hub de expertiză și interoperabilitate în HUMINT, pornind de la conceptul proaspăt lansat cu privire la centrele de excelență NATO.

Înființarea Centrului de Excelență în domeniul HUMINT a primit un sprijin robust din partea Comitetului Militar pentru Intelligence al NATO, sub conducerea Diviziei de Informații Militare de la Cartierul General NATO. Acest sprijin a servit și ca recunoaștere a capacității României de a contribui în domeniul informațiilor militare, demonstrată în timpul participării militarilor la operațiuni internaționale de tip coalitie sau sub egida NATO în Balcani, Irak și Afganistan.¹⁷

Totodată, a fost valorificată și experiența Direcției Generale de Informații a Apărării,

a cărei viziune în dezvoltarea capabilităților naționale specifice și rolul activ în activitățile de cooperare internațională în domeniul informațiilor militare¹⁸ au subliniat angajamentul României de a deveni națiunea cadru pentru un Centru de Excelență NATO în domeniul HUMINT.

Acest angajament a fost susținut de profesionalismul și determinarea general recunoscute în domeniul de expertiză¹⁹, conducând la aprobarea inițiativei de către NATO. Ulterior, România s-a angajat în pregătiri extinse și negocieri cu alte națiuni aliate pentru participarea la acest proiect. În baza deciziei nr. 12 din 26 iunie 2008 a Parlamentului României privind înființarea unui Centru de Excelență NATO pe teritoriul României, a fost stabilit cadrul legal pentru înființarea Centrului la Oradea.

Locația aleasă – cazarma fostelor unități militare aflate la intersecția străzilor Bacăului și Armatei Române – a fost ideală pentru infrastructura proiectată a organizației. Locația însăși are o istorie relevantă pentru militari, deoarece între 1890 și 1914, un complex extins de clădiri proiectat de arhitectul Alpár Ignác în stil Secession vienez²⁰ a fost ridicat cu destinația specifică de instruire militară, pe vastul teren delimitat de Parcul Rhédey, actualul Parc Bălcescu, și Cimitirul Rulikowski, de-a lungul străzii Armatei Române (*Rulikowski* înainte de 1919 și *Strada Armatei Roșii* în timpul regimului comunist). Complexul de clădiri cuprindea: Școala Regală de Cadeti, găzduind astăzi Muzeul Țării Crișurilor și alte clădiri administrative locale; Cazarma de Infanterie, pe partea stângă a străzii Armatei Române, între strada Bacăului și râul Peța (actualmente, locația Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT, a Muzeului Militar Național – filiala Oradea²¹ și a altor unități militare); Școala de Jandarmerie și Cazarma de Artilerie – pe ambele părți ale străzii, între râul Peța și Cimitirul Rulikowski, găzduind astăzi unitatea de jandarmi și amplasamentele Universității din Oradea.

Pe lângă infrastructura militară existentă, selecția locației a fost influențată de mai multe caracteristici ale orașului: un mediu social cosmopolit, acces convenabil datorită locației sale la granița de vest a României, infrastructură dezvoltată, servicii publice eficiente, acces

la educație și sănătate de calitate, precum și oportunități de integrare socio-culturală pentru personalul străin.

Concomitent cu efectuarea de lucrări extensive de renovare pentru a alinia infrastructura cazărnilor la nevoile noii instituții, echipa de proiect a formulat Conceptul pentru Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT, articulând misiunea, sarcinile și viziunea pentru dezvoltarea instituției ca element pivotal în transformarea HUMINT în cadrul NATO. De asemenea, au fost elaborate Memorandumuri de Înțelegere Funcțional și Operațional, pentru a defini cadrul operațional specific și procedurile de funcționare ale Centrului, structura organizatorică, fișele posturilor, programul de lucru inițial și alte documente de bază.

Documentele de înființare au fost semnate pe 16 decembrie 2009, în Norfolk, SUA, de Comandamentul Aliat pentru Transformare (ACT), România (ca națiune gazdă) și Grecia, Slovenia, Turcia și Ungaria (ca națiuni sponsor). Ulterior, au fost semnate note de aderare de către Slovacia, Polonia, Cehia și SUA, procesul rămânând deschis pentru alte state membre NATO.

Înăunțurarea oficială a Centrului a avut loc pe 16 martie 2010, în prezența președintelui României, Traian Băsescu, a ministrului Apărării naționale și a șefului Statului Major al Apărării. ACT a fost reprezentat de către locțiitorul comandantului acestui comandament strategic, amiralul Luciano Zappata.

La eveniment au participat și ambasadori și atașați militari acreditați la București, reprezentanți ai națiunilor sponsor, generali și ofițeri din Ministerul Apărării Naționale, precum și reprezentanți ai administrației publice județene și locale, subliniind semnificația evenimentului atât pentru sectorul militar, cât și pentru cel civil.

În același an, la 29 iulie 2010, în urma evaluării și recomandării ACT, Consiliul Nord-Atlantic a acreditat Centrul de la Oradea ca Centru de Excelență NATO și l-a activat ca Organizație Militară Internațională. Acesta reprezintă de fapt actul de naștere al Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT.

Printre alte inițiative, înființarea Centrului a subliniat angajamentul României de a contribui la securitatea colectivă și eficiența operațională a NATO. Acest lucru îmbunătățește profi-

Deschiderea oficială a Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT, în prezența președintelui României, excelența sa dl. Traian Băsescu. Oradea, 16 martie 2010

Dezvelirea monumentului Centrului la aniversarea a 10 ani de la deschiderea oficială a instituției (Oradea, iulie 2020) (Foto: portofoliul Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT)

lul strategic al țării noastre în cadrul alianței, evidențiind experiența și leadership-ul său în domeniul HUMINT militar. Consolidându-și un spectru larg de interese și urmărind dezvoltarea progresivă a mai multe funcțiuni și discipline militare, România participă în prezent ca națiune sponsor la alte 18 centre de excelență NATO dintr-un total de 30.²²

3.2. Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT – o organizație matură și rezilientă

Alianța Nord-Atlantică se află în fața unor schimbări radicale, de la postura defensivă și de descurajare consolidată pe flancul său estic, la adaptarea și optimizarea funcțională a structurii de comandă pentru implementarea Warfare Development Agenda (WDA) și orientarea către Operațiuni Multi-Domeniu. Acest proces include regândirea modului în care centrele de excelență NATO răspund solicitărilor de sprijin ale Alianței, provocând reziliența lor instituțională. În plus, fiecare dintre dimensiunile transformării capacității – standardizare, dezvoltare de concepte, lecții învățate și analiză, sau educație, instruire, exerciții și evaluare

– au provocări specifice de trecut, utilizând la maximum resursele oferite de către centrele de excelență NATO.

Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT din Oradea va sărbători, în iulie 2025, 15 ani de contribuție activă la NATO în calitate de centru acreditat, modelând repere importante în dezvoltarea capacității HUMINT în întreg spectrul DOTMLPFI: doctrină, organizație, instruire, materiale, leadership și educație, personal, facilități și interoperabilitate.

Aceasta este o provocare continuă care implică procese, tehnologii și capital uman într-un efort competitiv pentru adaptarea capacităților actuale, precum și inițierea unor noi competențe. Această abordare este susținută de un sistem complex, cu direcționare în baza documentelor strategice (politici, doctrine și directive), îmbunătățit continuu prin feedbackul unei importante componente reactive, bazată pe o competență matură în managementul lecțiilor învățate. Acestea i se adaugă elemente proiective, exploratorii, testate și validate în diferite proiecte de cercetare și experimentare ce pun în valoare gândirea inovatoare și manage-

mentul modern, cu rezultate tangibile în practicile HUMINT îmbunătățite și tehnologiile de suport. Rezultatele acestor procese se reflectă în interoperabilitatea elementelor HUMINT în NATO, realizată prin standardizare și instruire individuală și colectivă.

În domeniul standardizării, Centrul este custodele doctrinei HUMINT în NATO, al standardului pentru tacticile, tehnicile și procedurile HUMINT aliate, precum și al recomandărilor de standardizare legate de instrumentarul tehnic al operatorului HUMINT în NATO (NATO HUMINT Operator's Ensemble Toolset). Custodia standardelor NATO este o responsabilitate de prestigiu, ancorată în rolul strategic de a standardiza, inova, armoniza și disemina principii și practici în domeniul de expertiză, asigurând astfel coerența operațională și interoperabilitatea în cadrul Alianței. Aceste eforturi sunt susținute de o serie de studii și manuale valoroase elaborate la nivelul Centrului, stimulând know-how-ul specializat în diverse domenii operaționale și sprijinind instruirea sau activitatea operațională a specialiștilor HUMINT. De asemenea, în activitatea de standardizare, terminologia este un punct de referință pentru înțelegerea comună; astfel, Centrul marchează contribuția sa importantă la o serie relevantă de definiții în domeniul HUMINT aprobate în NATO, disponibile în baza de date NATO Term.

Un contributor prospectiv la domeniul standardizării, structura Centrului specializată în dezvoltarea și experimentarea conceptelor a evoluat considerabil prin relaționarea viziunii și ambițiilor instituției cu experiența mediului academic și a industriei, explorând domenii științifice conexe disciplinei HUMINT (cum ar fi psihologia, sociologia, tehnologiile digitale, etc.) și elaborând o serie impresionantă de studii și analize în sprijinul adaptării unor elemente de noutate standardelor și procedurilor HUMINT în NATO.

Relația cu mediul academic este extinsă pentru a asigura accesul reciproc la diverse evenimente – conferințe, workshopuri sau proiecte de cercetare – facilitând interacțiunea cu cercetători experimentați și studenți în diverse domenii științifice. Această abordare îmbogățește semnificativ capacitățile și raza de acțiune a Centrului de Excelență în domeniul HUMINT, facilitând schimbul de experiență în cercetare, promovarea de idei inovatoare și fructificarea gândirii neconvenționale, dezvoltând o bază de cunoaștere semnificativă pentru expertizii HUMINT.

Mai mult, capacitățile de lecții învățate și analiză ale Centrului sunt cruciale pentru îmbunătățirea eficienței proceselor operaționale în domeniul HUMINT, facilitând identificarea și diseminarea celor mai bune practici și asigurând îmbunătățirea continuă și adap-

Colaj foto promotional – Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT din Oradea
(Foto: portofoliul Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT)

țarea la provocările emergente și amenințările în evoluție (bazate pe analiza informațiilor obținute din arhive, teatre de operațiuni, exerciții, experiența națiunilor și contribuția experților). Structura de lecții învățate a Centrului oferă o bază ideală pentru dezvoltarea de elemente de standardizare îmbunătățite și a unor programe de instruire robuste, consolidând capacitățile HUMINT ale NATO.

Programele de educație și instruire oferite de Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT sunt esențiale în standardizarea practicilor HUMINT la nivelul națiunilor membre. Având în vedere statutul Centrului de responsabil departamental pentru disciplina HUMINT în NATO și cel de entitate educațională și de instruire acreditată NATO, aceste programe asigură dobândirea de către profesioniștii HUMINT a celor mai avansate abilități și metodologii de lucru în domeniu, sporind eficacitatea operațională a acestora și promovând interoperabilitatea în aspecte cri-

tice ale activităților HUMINT, esențiale pentru operațiunile multinaționale în spectrul multi-domeniu. În plus, dezvoltarea profesională continuă oferită de Centru se adaptează cerințelor emergente și tendințelor globale, contribuind decisiv la o comunitate de intelligence mai rezilientă și eficientă în cadrul NATO.

Poziția Centrului de Excelență în domeniul HUMINT în cadrul comunității de interes a NATO în domeniu, prezidând Grupul de lucru NATO în domeniul HUMINT și Grupul de lucru NATO pentru Tehnologia HUMINT, este crucială pentru asigurarea alinierii strategice și coerenței eforturilor în domeniul culegerii de informații din surse umane în cadrul Alianței. Această abordare coordonată facilitează schimbul de perspective și bune practici, contribuind la transformarea capacității HUMINT în NATO și îmbunătățind eficacitatea generală și interoperabilitatea activelor HUMINT ale Alianței.

Interacțiuni cu populația locală în Afganistan
(Foto: arhiva autorului)

NATO HUMAN INTELLIGENCE CENTRE OF EXCELLENCE

Director's Message

It is my pleasure to welcome you to the NATO Human Intelligence Centre of Excellence (HICoE). The HICoE is a unique and innovative organization that brings together experts from across the NATO member states to share knowledge and expertise in the field of human intelligence. The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

The HICoE is a unique and innovative organization that brings together experts from across the NATO member states to share knowledge and expertise in the field of human intelligence. The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

Mission Statement

The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

Who we are / What we do

The HICoE is a unique and innovative organization that brings together experts from across the NATO member states to share knowledge and expertise in the field of human intelligence. The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

Vision

The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

2023/2024

The HICoE is committed to providing a high-quality, world-class education and training program for NATO member states and partner countries.

Contact Info

Phone: +40 359 112 113
Email: info@hicoe.org

Physical Address

24 Armata Strada
Oradea, Romania

NATO Accredited COEs Catalogue 2024 – extras cu paginile dedicate Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT din Oradea

Sursa: Allied Command Transformation CPD, NATO Accredited Centres of Excellence 2024 Catalogue, p. 6,
https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2024/01/20240105_COECatalogue.pdf.

Pentru conștientizarea publicului cu privire la aceste aspecte, activitatea Centrului este rezumată în Catalogul Centrelor de Excelență Ac acreditate NATO publicat anual de Comandamentul Aliat pentru Transformare, și în revista anuală sau pe pagina web a Centrului. Centrul este, de asemenea, prezent în inițiativele de diplomație publică ale NATO (de exemplu, „We are NATO/ Noi suntem NATO!”) în parteneriat cu alte organizații și exploatează orice oportunitate de a promova importanța și valorile fundamentale ale Alianței către public.

4. Concluzii

Toate aspectele prezentate în lucrare sunt importante pentru definirea profilului unor organizații reziliente, esențiale Alianței pentru adaptarea la mediul operațional actual și viitor, în forma centrelor de excelență NATO.

În acest sens, eforturile de dezvoltare ale Centrului de Excelență NATO în domeniul HUMINT se armonizează perfect cu prioritățile naționale în sfera securității și apărării, contribuind totodată la dezvoltarea capacității HUMINT în NATO prin alinierea capacităților funcționale ale acestora la evoluțiile curente și viitoare din societate și raportat la dinamica și natura conflictelor.

Scanarea orizontului științific și o colaborare activă cu mediul academic și industria pentru a stimula dezvoltarea conceptelor și

experimentarea în materie de proceduri și tehnologii, alături de exploatarea observațiilor și bunelor practici din teatrele de operații, cadrul instrucțional sau baza de cunoaștere academică, asigură aportul necesar de cunoaștere necesară îmbunătățirii continue în ce privește eficiența standardizării și calitatea educației și instruirii.

Încă de la înființare, Centrul de Excelență NATO în domeniul HUMINT a demonstrat capacitatea de răspuns deosebite la cererile de sprijin ale Alianței, fiind un vector activ și decisiv în ce privește încheierea comunității de interes pentru HUMINT în NATO și derularea unui complex program de dezvoltare a capacității HUMINT la nivelul Alianței. Prin calitatea aportului adus la procesul de transformare în domeniul Intelligence și vizibilitatea proiectelor Centrului la nivelul atât a structurilor de comandă și de forțe ale NATO, cât și în ce privește relația cu națiunile aliate, instituția a reușit să se afirme ca vârf de lance în domeniu, contribuind semnificativ la creșterea interoperabilității și eficienței operaționale a Alianței în domeniul HUMINT.

NOTE

¹ Eduard Simion, *NATO Centres of Excellence and the transformation of the North Atlantic Alliance*, Editura Universității din Oradea, 2016, p. 65.

² Allied Command Transformation CPD, *NATO Accredited Centres of Excellence 2024 Catalogue*, p. 6, https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2024/01/20240105_COEcatalog.pdf.

³ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68372.htm.

⁴ Allied Command Transformation CPD, *Op. Cit.*, p. 65.

⁵ *Protocol on the Status of International Military Headquarters set up pursuant to the North Atlantic Treaty*, 28 Aug. 1952, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17300.htm.

⁶ Politica pentru acreditarea și evaluarea periodică a centrelor de excelență NATO a fost actualizată prin documentul MCM-0086 din 23 iunie 2022, problematica fiind mai departe detaliată în Directiva HQ SACT 80-05 privind procesul de înființare, acreditare și evaluare a centrelor de excelență NATO (8 septembrie 2023).

⁷ Eduard Simion, *Op. Cit.*, pp. 65-95

⁸ NATO, *Committee for Standardization*, 14 July 2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69277.htm.

⁹ NATO Public Information Division, *NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*, 02 Jul. 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm.

¹⁰ <https://ccdcoe.org/news/2022/ukraine-to-be-accepted-as-a-contributing-participant-to-nato-ccdcoc/>.

¹¹ <https://old2.enseccoe.org/en/newsroom/ukraine-has-officially-joined-the-large-family-of-nato-enseccoc-welcome/493>.

¹² Allied Command Transformation, *The Alliance's Warfare Development Agenda: Achieving a 20-year Transformation*, March 29, 2022, <https://www.act.nato.int/article/the-alliances-warfare-development-agenda-achieving-a-20-year-transformation/>.

¹³ Allied Command Transformation CPD, *Op. Cit.*, p. 8.

¹⁴ NATO, *Centres of Excellence Marketplace*, May 22, 2024, in <https://www.act.nato.int/article/coe-marketplace-2024/>.

¹⁵ Tony Wedge, *NATO Centre of Excellence Establishment Manual (Version 2.0)*, Headquarters Supreme Allied Commander Transformation, Transformation Network Branch, 2011, in https://transnet.act.nato.int/WISE/COE/COEESTABL/TheCOESta/file/_WFS/NATO%20COE%20Establishment%20Manual%20Ver%202.0.pdf.

¹⁶ *NATOTerm*, 31 January 2024, <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc>.

¹⁷ Sorin Ducaru, *A valuable Romanian contribution to HUMINT at NATO*, <https://qmagazine.ro/a-valuable-romanian-contribution-to-humint-at-nato/>, 13 April 2016 (citiți integral pe www.qmagazine.ro).

¹⁸ Dan Plăvițu, *Informațiile militare - vector al securității naționale a României*, in INFOSFERA, anul I, nr. 3, 2009, București, pp. 43-44, https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2009/3_2009.pdf. Sergiu Medar, *Cooperarea dintre structurile de informații ale armatei române și serviciile străine de informații*, in INFOSFERA, anul I, nr. 3, 2009, București, pp. 24-25, https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2009/3_2009.pdf.

¹⁹ Special Guest, *Far From Familiar Faces: Romanian Human Intelligence Teams during the GWOT*, 19 April 2024, <https://havokjournal.com/culture/military/far-from-familiar-faces-observations-of-romanian-human-intelligence-teams-during-the-gwot/>.

²⁰ <https://www.rodiscover.com/heritage/art-nouveau-in-oradea/>.

²¹ https://www.oradeainimagini.ro/de-vizitat/muzeu/unicul-muzeu-militar-din-transilvania/-google_vignette.

²² Allied Command Transformation CPD, *Op. Cit.*, p. 79